

Samfunnsplanlegging gjennom 50 år

Tverrfagleg utdanning for lokal og
regional utvikling

Septentrio Reports 2, (2024).

Nummerets DOI: <https://doi.org/10.7557/sr.2024.2>

ISBN 978-82-91378-49-7 (trykt utgave)

ISSN 2387-4597

Publisert av: Septentrio Academic Publishing, en publiseringstjeneste levert av Universitetsbiblioteket ved UiT Norges arktiske universitet

Refereres som: Aarsæther, N.: (red.), Samfunnsplanlegging gjennom 50 år: Tverrfagleg utdanning for lokal og regional utvikling. Septentrio Reports, 2024(2). <https://doi.org/10.7557/sr.2024.2>

Et trykt opplag distribueres i et samarbeid mellom Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning og UiTs trykkeri i Tromsø.

© 2024 Forfatterne, med mindre annet er angitt

Deling og bearbeidelse av dette verk er tillatt i henhold til [Creative Commons Navngivelse 4.0 Internasjonal](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)-lisens, med mindre annet er angitt

Innhold

Føreord <i>Nils Aarsæther</i>	1
Forfattaromtaler	3
Kapittel 1: Samfunnsplanlegging – tverrfagleg utdanning gjennom 50 år <i>Nils Aarsæther</i>	7
Litt om framveksten	9
Omgrepet «samfunnsplanlegging»	10
Samfunnsplanlegging i forhold til andre planleggingstypar	12
Tverrfagleg samfunnsvitskap som grunnlag: Fleirfagleg eller transfagleg?	14
Teori og praksis vert sameina i planleggarutdanninga	16
Opprørsk eller systemkonform, kritisk eller positiv? Frå Brox 1966 til pbl. 2008	17
Boka si oppbygging	19
Litteratur	20
Kapittel 2: Alternativ planleggarutdanning i Tromsø: Inspirasjonen frå Ottar Brox <i>Nils Aarsæther, med bidrag frå Bjørn Hersoug</i>	23
Planleggarutdanning i eit tverrfagleg miljø	24
Fagleg plattform for «Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning»	28
Planleggarutdanninga – tverrfagleg, men kanskje litt praksisfjern?	31
Ottar Brox som planfagleg inspirasjonskjelde: Hva skjer i Nord-Norge?	32
Eit fagmiljø med politisk «impact»: Avvisinga av ny Nord-Norge-plan	38
Frå plankritikk til alternativ planlegging (1): «Generativ planlegging»	40
Frå plankritikk til alternativ planlegging (2): Handegård og kommuneplanlegginga	45
Eit fagkritisk studentmiljø	49
Planen blir til mens du planlegger	50
Oppstart og mannefall	52
Litteratur	53

Kapittel 3: 1974–1980: Ei nyskapande utdanning tar form *Nils Aarsæther* 55

Så startar studentane	57
Ny stab i forskingsgruppa.....	59
Det første kullet definerer profilen	61
Pionertid: Utoverretta tiltak blir bygd opp.....	63
Praksisåret – i praksis altomfattande	64
Høstseminaret i samfunnsplanlegging – «Talarstolen i Tromsø».....	65
Frå ekskursjon til feltkurs – og ein konfrontasjon	68
Regionalseminaret	71
Kandidatar og kunnskapsproduksjon.....	73
Fagleg strid – og dreining	74
Litteratur	77
Kapittel 4: Tverrfagleg havari – men samfunnsplanlegging overlevde dei turbulente 1980-åra <i>Nils Aarsæther</i>	79
No kjem hovudfagskandidatane.....	83
Utoverretta aktivitetar på 1980-talet: Høstseminar, feltkurs, praksisår ..	86
Senter for kommunalforskning.	88
Det drar seg til: Eit oppgjer med «den tverrfaglege tvangstrøya»	89
«Det er bred enighet ved Institutt for samfunnsvitenskap om å bryte ned tverrfaglighet».....	91
Offentleg politikk og administrasjon får mellomfag og hovudfag.	94
Exit skoleforskning.....	96
Exit samiske studier / etniske relasjonar.....	96
Exit sosialpolitikk og aksjonsforskning.....	99
Exit samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning?	99
Litteratur	101
Kapittel 5: 1990–2007 Tverrfagleg konsolidering, byutvikling kjem i fokus <i>Nils Aarsæther og Torill Nyseth, med bidrag frå Svein Jentoft</i>	103
Styrka fagmiljø – og eige institutt (1997-2008).....	104
Hovudfaget: Ei eventyrleg utvikling.....	105
År 2001 – året for A Space Odyssey – ved instituttet.....	111

Høstseminaret – frå jubileum til nedlegging	113
Feltkurset og praksisperioden overlever – men Senter for kommunalforsking blir lagd ned.....	116
Bachelor, Master, Phd: Systemendring i akademia	118
Men planteorien var ikkje gløymt!	120
Fokus på by: Frå studiar av bydelsutval til Byutviklingens år	121
Refleksjoner over tverrfaglighet <i>Svein Jentoft, professor, samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning 1988 – 2003.</i>	124
Tverrfagleg konsolidering, men sprikande fagmiljø?.....	126
Boka om tverrfagleg samfunnsforskning	127
Litteratur	129
Kapittel 6: Steds- og planfagleg konsolidering 2008–2024 <i>Nils Aarsæther og Karoline Jacobsen Kvalvik, med bidrag frå Ragnar E. Nilsen</i>	133
2008 – Global finanskrise, norsk planlov	133
Frå IPL til ISS til ISV	136
Masterstudiet 2008–2024	137
Fleire har planlegging som tema	137
Oppstart frå dag 1	138
Master-arbeid i fellesskap.....	139
340 avhandlingar sidan oppstart	140
Doktorgradar i hopetal.....	141
Bachelor-nivået – nedtur, men overleving.....	142
Berga – på streken	142
Utoverretta: Feltkurs, praksissemester, fagdag og alumni.....	144
Feltkurs til Mo i Rana og Mosjøen 2016 – refleksjonar v/ prof. emer. Ragnar E. Nilsen.....	145
Eit løft for praksissemesteret.....	146
Stedsvendinga – eit samlande grep.....	147
Stedsmasteren	148
30-studiepoengsemne i Stedsutvikling	149
Stedsvendinga integrerer fagmiljøet.....	150
Planlov-vendinga.....	150

Frå nasjonal krise til samarbeid mellom utdanningsmiljøa	152
Så vert utdanninga evaluert – på nytt. Knudsen-utvalet 2017	154
Fagmiljøet som sosial arena.....	155
Ottar Brox 1932–2024	156
Styrking av fiskerifag, statsvitskap, kvinneforskning og utviklingsstudiar: Hyggelege «biprodukt» frå fagmiljøet i samfunnsplanlegging.	157
Tilbakeblikk etter 50 år.....	158
Litteratur	160
Kapittel 7: Planleggarutdanninga ved Høgskulen i Volda: Frå Lokalsamfunnsstudium til Bachelor i samfunnsutvikling og Master i planlegging og leiing <i>Jørgen Amdam, Roar Amdam og Grethe Mattland Olsen</i>	163
Innleiing.....	163
Korleis kom studiet i stand?	163
Lokalsamfunnsstudiet på 70-talet	164
Raumaprojektet	168
1980 talet – Konsolidering og vekst – kommunal planlegging og administrasjon.....	168
Regioplan Nordvest	169
Møreforskning	170
Hamskiftet.....	171
Regionalforskningsprogrammet 1998–2003.....	172
Utdanninga på 2000-talet.....	173
Oppstart av master i samfunnsplanlegging.....	174
Folkehelseforskning – frå nærmiljøarbeid til pandemihandling.....	178
Vidareutdanninga Helse og omsorg i plan (Helomplan)	179
Etter- og vidareutdanning i prosessleiing	180
Frå KPA til Bachelor i planlegging og administrasjon.....	181
Frå Bachelor i planlegging og administrasjon til Bachelor i samfunnsutvikling.....	182
Utoverretta aktivitetar.....	184
Leiarkurs i regi av IPAS	184

Avsluttande refleksjonar.....	186
Litteratur	187
Kapittel 8: Utdanning i samfunnsplanlegging ved Høgskolen i Innlandet	
<i>Aksel Hagen, Ulla Higdem, Jon Helge Lesjø og Håvard Teigen</i>	189
Oppstart 1979: 2-årig «Samordna plan- og tiltaksarbeid».....	189
Hvorfor så vanskelig?.....	190
Bemannings- og studieplan	191
Hvorfor dette studiet?	191
Plan versus iverksetting	192
Samordna plan og tiltaksarbeid - et «dømestudium»	193
Landskonferansen for tiltaksarbeid (1980–1995).....	194
Fra Diplomstudium i samfunnsplanlegging i 1979 til Høgere studium i samfunnsplanlegging i 1995	194
Faglig profil og innhold.....	195
Målgrupper	196
Praksis-/teoriinnretning – pedagogisk profil	196
1989: ‘Høgere studium i samfunnsplanlegging’	197
Etter- og videreutdanning på deltid	198
Planlegging og integrering 1990–1993.....	198
Regioplan Øst 1991 og 1992	198
Offentlig organisering og styring (OOS) 1992–2004.....	199
1995 – 2005: Fra Høgskolekandidatstudium i samfunnsplanlegging til Bachelor i samfunnsanalyse	199
Bachelor i Samfunnsanalyse 2003–2005.....	201
Samplan 2001 – og fram til i dag	201
Samarbeid med Tromsø: Hovedfag i samfunnsplanlegging 2000–2003	201
Kulturbasert næringsutvikling 2004–2008	202
Norsk kommunesektor og EU/EØS – KS-studium 2008–2014.....	203
Masterstudier – med innslag av planleggingsfag (2006–).....	203
Helse og omsorg i plan (Helomplan) 2011–2017.....	206
Den fusjonerte høgskolen (2017–2024).....	207

Realistisk regional og lokal samfunnsplanlegging 2021–2022	207
Videreutdanning i planlegging, innovasjon og ledelse (PIL) 2023/24	208
Forskning og utviklingsarbeid i det planfaglige miljøet	208
Lillehammermiljøet på nasjonale og internasjonale arenaer	211
Forsknings- og utredningsarbeid	212
Tidsskriftet: Fra Plan og Arbeid til Plan	212
Nasjonale og nordiske posisjoner og verv	212
Avsluttende refleksjoner	213
Litteratur	215
Kapittel 9: Planutdanning ved Universitetet i Agder – mangfold som ressurs <i>Jørn Cruickshank og Hanne Haaland</i>	219
Innledning	219
Geografi og kommunikasjon?	220
Senter for utviklingsstudier	221
Bachelor i samfunnsplanlegging og kommunikasjon	222
Å finne en form	223
Nye krefter	225
Hva med master?	225
Fra spesialisering til full master	227
Samfunnsplanlegging, sted og prosess	228
Å utdanne for fremtiden	230
Retning og balanse	232
Kapittel 10: Samfunnsplanlegging ved Nord universitet <i>Ivar Svare Holand og Hans Wilhelm Thorsen</i>	235
Studiet	236
Forskning	237
Sluttord om studenter og studiet	240
Litteratur	242
Kapittel 11: Planutdanning i fortid og framtid: Kor opprørsk, kor systemlojal? <i>Nils Aarsæther</i>	245
Historiske liner	245

Framvekst i ei opprørstid.....	246
Byen etterkvart i fokus – og kommunikativ planlegging	248
Krise og kriserespons.....	249
Master-suksess, rekrutteringsproblem på BA-nivå.....	250
Det opprørske – og det systemlojale.....	252
Litteratur	254
Appendix I: Hovudfag/master i Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning/kulturforståing ved UiT 1975–2024.....	255
Appendix II: Master i samfunnsplanlegging og leiing 2001–2024 Høgskulen i Volda.....	281
Appendix III: Masteroppgaver i samfunnsplanlegging Institutt for Global Utvikling og Samfunnsplanlegging, Universitetet i Agder	301

Føreord

Nils Aarsæther

Denne boka blei til som eit mørketidsprosjekt i Tromsø vinteren 2023/24. Redaktøren hadde, som pensjonist, gått gjerandslaus nokre veker før jul, og ektefelle Åshild såg behovet for å foreslå eit sysselsettingstiltak: Var det ikkje på tide å skrive om erfaringane gjennom eit langt yrkesliv, der utdanninga i samfunnsplanlegging hadde stått i fokus? Jo, det var ein god ide, ikkje minst fordi det i 2024 ville vere 50 år sidan oppstart av «mellomfagstillegg i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning» ved Universitetet i Tromsø.

Men det var ikkje berre ved reformuniversitetet i Tromsø at interessa for «samfunnsplanlegging» hadde fått fotfeste, på tidleg 1970-tal. Også dei nye distriktshøgskolane i Volda og Lillehammer hadde gått i gang med tilsvarande studietilbod, tydeleg prega av det som på mange måtar var ei brytingstid: Det var ei tid med kritikk av tradisjonell plantenking, og med eksperimentering i tverrfaglege og praktisk retta utdanningsløp. Tidlegare kollegaer i Volda og Lillehammer blei kontakta og gjekk i gang med å skrive korleis studiar i samfunnsplanlegging kom i gang, og korleis desse studiane profilerte og utvikla seg gjennom ein 50-årsperiode.

Ideen om «samfunnsplanlegging» har ikkje vore eit vinnarspor i akademien, og lenge var det berre i Tromsø, Volda og Lillehammer det blei danna fagmiljø som nytta denne overskrifta. Men på tidleg 2000-tal kom det ei tilsvarande utdanning på plass ved Universitetet i Agder, og nyleg starta Nord universitet eit studium i «geografi og samfunnsplanlegging» i Levanger. Så i denne boka blir tre eldre, og to yngre, planutdanningar presenterte, gjennom velvillig skriveinnsats på fritida og i pensjonistlivet.

Tromsø-delen er blitt den klart største, ikkje minst fordi ei særeigen utvikling i samfunnsstenking kom til uttrykk ved oppstarten av reformuniversitetet i nord. Men det var ei tenking som i stor grad kunne trekke på den unike

<https://doi.org/7557/7.7867> Aarsæther, N.: Føreord. I Aarsæther, N., (red.):

Samfunnsplanlegging gjennom 50 år. Septentrio Reports 2 (2024).

© 2024 The author(s). This is an Open Access publication distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

samlinga av samfunnsfaglege kapasitetar som var rista i hop ved Universitetet i Bergen kring 1970. Midt oppe i dette miljøet befann Ottar Brox (1932-2024) seg, der har styrte det tverrfaglege «Regionalseminaret» og utfordra statsvitarar, sosiologar, antropologar, geografar og økonomar med sin praktisk-kritiske analyse – og retorikk. Ottar Brox kunne i 1972 ta med seg erfaringane i Bergen til Tromsø, i arbeidet med å utvikle *«en planleggerutdanning med utgangspunkt i lokalsamfunnets problematikk.»*

Arbeidet med å skrive Tromsø-kapitla i boka har vore lystbetont, og fleire tidlegare kollegaer har stilt opp som medforfattarar på enkeltkapittel, med tekstbidrag og som (kritiske) kommentatorar. Bjørn Hersoug, Svein Jentoft, Torill Nyseth, Toril Ringholm, Anniken Førde, Ragnar Nilsen, Odd Handegård, Karoline Jacobsen Kvalvik, Jan Einar Reiersen og Lena Bogstrand skal takkast spesielt. Til å bearbeide manus og gjere det trykkeklart har Ingvar Botnen og Gro Vittersø ytt ein stor innsats på distanse, og lokalt har Jan Erik Frantsvåg fullført manusarbeidet. Bidrag til trykkinga har i hovudsak kome frå Institutt for samfunnsvitenskap ved UiT, men også frå dei øvrige institusjonane.

Tromsø oktober 2024

Nils Aarsæther

Redaktør og forfattar

Forfattaromtaler

Redigert og delvis skrevet av Nils Aarsæther

Jørgen Amdam (1945), jordskifte kandidat, dr. scient. Tidlegare professor i kommunal planlegging og administrasjon ved Institutt for planlegging, administrasjon og samfunnsfag ved HVO – Høgskulen i Volda. Tidlegare rektor ved HVO, forskingsleiar ved Møreforskning, ordførar i Volda. Medforfattar av fleire lærebøker i planleggingsteori og kommuneplanlegging. Forsking på kommunal- og regional planlegging, administrasjon og reform.

Roar Amdam (1951), cand.agric. og dr.agric. ved NMBU, tidlegare professor i planlegging og leining ved Høgskulen i Volda. Bygde opp og leia landets einaste mastergradsprogram i samfunnsplanlegging og leining. Har forska på planlegging som reiskap i multiaktørsamarbeid, her under folkehelsearbeid. Har publisert bøker og artiklar om dette forskingstemaet.

Jørn Cruickshank (1967), professor i Samfunnsplanlegging ved Institutt for global utvikling og samfunnsplanlegging ved Universitetet i Agder og professor II ved Høgskulen i Volda. Han er studieprogramleder for masterutdanningen i planlegging ved UiA, har redigert flere lærebøker i samfunnsgeografiske temaer og publisert en rekke artikler om planlegging og inkludering.

Aksel Hagen (1953), naturforvaltnings- og planleggingskandidat og dr.scient NMBU, tidlegare førstemanuensis i samfunnsplanlegging Høgskolen i Innlandet – temaområdet samfunnsplanlegging i teori og praksis, tidlegare politiker på alle tre forvaltningsnivåer.

Bjørn Hersoug (1949), magister i sosiologi (planlegging), dr. philos. (fiske-ribistand i u-land), professor (em.) ved Norges fiskerihøgskole (UiT). Har arbeidet som planlegger i Troms fylkeskommune; siden 1980 med fiskeri- og havbrukspolitikk ved NFH. Forfatter av bøker og artikler om norsk og internasjonal fiskeri- og havbrukspolitikk.

<https://doi.org/7557/7.7868> Aarsæther, N.: Forfattaromtaler. I Aarsæther, N, (red.): Samfunnsplanlegging gjennom 50 år. Septentrio Reports 2 (2024).

© 2024 The author(s). This is an Open Access publication distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Ulla Higdem (1960), samfunnsplanlegger og dr.scient. Professor i samfunnsplanlegging ved Handelshøgskolen, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, Høgskolen i Innlandet. Forsker innenfor offentlig planlegging, innovasjon, lokal og regional utvikling.

Ivar Svare Holand (1963), geograf, phd. Førsteamanuensis og studieprogramleder BA i Geografi og samfunnsplanlegging ved Nord Universitet, Levanger. Forskningsinteresser: Kart, GIS, arealplanlegging, risiko og sårbarhet, helsegeografi.

Hanne Haaland (1974), PhD fra NMBU innen utviklingsstudier (landrettigheter og deltakende prosesser), førsteamanuensis i utviklingsstudier ved Institutt for global utvikling og samfunnsplanlegging ved Universitetet i Agder. Forsker på sivilsamfunn, migrasjon, deltakelse, integrering og mangfold.

Svein Jentoft (1948) sosiolog/siviløkonom, dr. philos., og tidligere professor i samfunnsplanlegging og kulturforståelse ved Institutt for samfunnsvitenskap (1988–2003) og professor i fiskeriforvaltning – organisasjon ved Norges Fiskerihøgskole (2003–2018), begge ved UiT-Norges arktiske universitet. Utgitt bøker om fiskerispørsmål i inn- og utland.

Karoline Jacobsen Kvalvik (1985), ph.d. frå UiT Norges arktiske universitet, på ein studie av dei folkevalde si rolle i planlegging. Seniorforskar ved NORCE i Tromsø; deltok i forskingsprosjektet EVAPLAN (evaluering av pbl. 2008). Tidlegare planleggjar i kommunal og fylkeskommunal sektor, og prosjektleiar for regionvekstavtalane i Troms fylkeskommune.

Jon Helge Lesjø (1950), sosiolog, dr.philos. Professor emeritus ved Høgskolen i Innlandet, fakultetet for økonomi og samfunnsvitenskap. Har forsket på offentlig politikk, kommunal utvikling, organisering og planlegging.

Ragnar Elias Nilsen (1948), samfunnsviter, professor emeritus i samfunnsplanlegging og kulturforståelse, UiT Norges arktiske universitet. Forskningsinteresser: Organisering og forvaltning av ressursbaserte næringer.

Torill Nyseth (1955), samfunnsviter, dr.polit. (bydelsorganisering). Professor i samfunnsplanlegging og kulturforståelse, UiT Norges arktiske universitet. Forskningsinteresser: Planleggingsteori, byplanlegging, stedsutvikling og medvirkning.

Grethe Mattland Olsen (1962), samfunnsgeograf. Førstelektor på Institutt for planlegging, administrasjon og skuleretta samfunnsfag ved Høgskulen i Volda. Underviser i tema relatert til kommunal og regional planlegging på Bachelor i samfunnsutvikling. Forskar på tema relatert til lokalsamfunnsutvikling og medverknad.

Håvard Teigen (1949), økonom (NHH)/historikar og tidlegare rektor og professor i samfunnsplanlegging, Høgskulen i Lillehammer. Regional økonomi og politikk som viktigaste forskingsfelt. Artiklar, antologiar og bøker. Alt oppsummert i boka «Distriktpolitikken historie i Norge».

Hans Wilhelm Thorsen (1946), cand.philol., tidligere direktør ved Nord-Trøndelag distriktshøgskole og førstelektor ved Nord universitet (Levanger).

Nils Aarsæther (1947), sosiolog/statsvitar, dr.philos. (kommunal budsjettering). Professor i samfunnsplanlegging og kulturforståing ved Institutt for samfunnsvitenskap, UiT Norges arktiske universitet 1993–2017. Han har utgitt fleire lærebøker i samfunnsplanlegging, og vore med i leiinga av EVAPLAN – evaluering av plan- og bygningslova, 2014–2018.

Kapittel 1:

Samfunnsplanlegging – tverrfagleg utdanning gjennom 50 år

Nils Aarsæther

Denne boka handlar om utdanning i samfunnsplanlegging – ein aktivitet som starta på tidleg 1970-tal, og som i 2024 kan feire sitt 50-årsjubileum. Først ut var Universitetet i Tromsø med utdanninga i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning som starta i 1974¹. Like etter kom tilsvarande utdanningar ved Høgskulen i Volda og ved Høgskolen i Innlandet (Lillehammer). Og lenge etter, utdanning i samfunnsplanlegging ved Universitetet i Agder (Kristiansand) og nokså nyleg, ved Nord universitet (Levanger).

I denne boka vert alle utdanningane presenterte og diskuterte: Korleis dei kom i stand, korleis det faglege tyngdepunktet og dei tematiske nedslagsfelt vart utforma - og endra seg, og kva slags relasjonar utdanningane har hatt til omgivnader og praksisfelt. Kvar av utdanningane har hatt sine utfordringar, eller for å seie det rett ut: kriser, for ei samfunnsfagleg og endåtil tverrfagleg utdanning vil alltid måtte forhalde seg til etablerte akademiske og sterke, profesjonsbaserte fagtradisjonar.

Mottakarane av kandidatar frå desse utdanningane har erfart kva det vil seie å få tilsette som er utstyrt med eit tverrfagleg – og gjerne kritisk – perspektiv på plan-utfordringane. Utfordringar som er samansette, og som typisk kan omfatte klimapolitikk, demografi, natur, oppvekst, omsorg, kompetanse,

¹ *Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning* var ei av fire spesialiseringar innfor det dåverande cand.polit. studiet i samfunnsvitskap.

<https://doi.org/7557/7.7869> Aarsæther, N.: Samfunnsplanlegging – tverrfagleg utdanning gjennom 50 år. I Aarsæther, N, (red.): Samfunnsplanlegging gjennom 50 år. Septentrio Reports 2 (2024).

© 2024 The author(s). This is an Open Access publication distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

tryggleik, kultur og næringsutvikling. Utdanningane leverer ikkje spesialisert på desse områda, men kandidatane skal vere trena på å sjå dei i samanheng, skape synergjar og hindre at innsats på eitt område blokkerer for andre innsatsar. Trua på, og vissheita om at planlegginga må møte dagens og morgondagens utfordringar med ei tverrfagleg, heilskapleg og framtidsretta innstilling har vel aldri vore sterkare enn i dag.

Utdanning i og for samfunnsplanlegging har likevel aldri vore eit stort og dominerande utdanningsløp ved høgskeolar og universitet. Samfunnsplanlegging har lenge slitt med å legitimere seg innafor eit disiplindominert akademia, men også i forhold til utdanningar som gir meir «kontante» svar på sider ved planlegginga. (juss, geofag osv.) Som eit relativt nytt kunnskapsområde har denne utdanninga til tider hatt vanskar med rekruttering av studentar, og dermed vore betrakta som eit utdanningsøkonomisk tapsprosjekt.

Likevel har vanskane så godt som aldri påverka motivasjon og engasjement for dette «tverrfaget», blant fagpersonalet og studentane. Ute i praksisfeltet – i kommunar, fylke og statlege organ – er det eit stort behov for samfunnsplanleggarar. Kandidatane er også etterspurde i organisasjons- og næringsliv. At behovet for utdanna planleggarar er stort, blei seinast understreka i Stortinget sitt anmodningsvedtak av 29. mai 2017:

Stortinget ber regjeringen sette i gang et arbeid for å øke utdanningskapasiteten i offentlig planlegging².

Dette var ikkje første gongen at tilstanden i utdanning for samfunnsplanlegging vart sett under debatt. Både i 1980³ og i 2011 vart det samankalla til seminar der lærestadene og brukarfeltet drøfta stoda og det kom framlegg til forbetringar i utdanningane. Det er ikkje til å kome forbi at bakgrunnen for desse samlingane var ei oppfatting om at både samfunnsplanlegginga og utdanning/ forskning for samfunnsplanlegging befann seg i ein krisesituasjon. «Planlegging karakteriseres som et fag med svak anseelse og en faglig

² Stortingets vedtak nr. 708, ved behandlinga av «Regionalmeldingen» Meld. St. 18 (2016-2017). Vedtaket blei følgt opp ved at KS og KMD nedsette ein hurtigarbeidande komité for å bistå regjeringa i arbeidet med å auke utdanningskapasiteten (jf. Grønning & Aarsæther 2019).

³ Her viser vi til ein planutdanningskonferanse i Volda, omtalt i kapittel 7.

utvikling i 'fritt fall'» stod det i ei utgreiing frå NIBR i 2011 (Kleven, Naustdalslid og Bjørn 2011:75).

Litt om framveksten

Ideen om eit samfunnsfagleg perspektiv på planlegging grodde fram på tidleg 1970-tal, som eit opprør mot, eller eit alternativ til, planlegging av typen «ovanfrå-og-ned». Ei klår inspirasjonskjelde her til lands var Ottar Brox sin kritikk av den statlege planlegginga av Nord-Norge, i boka *Hva skjer i Nord-Norge?* (Brox 1966). Brox sin plankritikk var forbiletleg, for etter (1) å ha vist negative verknader av Nord-Norge-planen for distriktssamfunna, leverer han (2) ein skisse til ein alternativ, økonomisk plan for landsdelen. Og ikkje nok med det, i siste kapitelet lanserer han (3) ideen om ein ny, politisk allianse – eit rød-grønt samarbeid mellom den politiske venstresida og det politiske sentrum, for å understøtte ei alternativ, meir utkantvenleg planlegging, under kontroll av dei som planlegginga angår.

Boka til Brox kom i 1966 og fekk i den første tida nesten inga merksemd. Det var først heilt mot slutten av 1960-talet det skulle vise seg at den «broxianske» plankritikken høvde godt saman med studentopprøret, med bygginga av nye institusjonar på utdanningsfeltet, med miljøvern (Mardølaaksjonen) og ikkje minst med kampen mot norsk EEC-medlemskap (1970-1972). Brox vart ein viktig inspirator for den politiske dreininga på 1970-talet, tida då problem og utfordringar skulle løysast gjennom nedanfrå-og-oppprosessar, internasjonalt inspirert av tenking av typen «small is beautiful» (Schumacher 1973). «Lokalsamfunnet» blei eit nøkkelord i den norske debatten, ideen om at det finst ressursar – både natur- og menneskeressursar – der ute, ressursar ein kunne bygge på i det vi kan kalle ei alternativ samfunnsmessig modernisering. Den nyoppretta Høgskulen i Volda tok dette «på sparket», og oppretta «Lokalsamfunnsstudiet» allereie i 1972.

Ved dei første lærestadene – Tromsø, Volda og Lillehammer – vart det frå starten av jobba for å framskaffe ny faglitteratur og lærebøker. Først i form av «stensilerte» artiklar og sjølvproduserte kompendier, men nokså snart også i form av bøker utgitt av nasjonale forlag. I Tromsø kom boka *Lokale samfunn og offentlig planlegging* (Thuen & Wadel 1978), og i Volda og

Lillehammer var særleg Jørgen Amdam og Noralv Veggeland pådrivarar for å få lære- og fagstoff ut i bokform.⁴

Omgrepet «samfunnsplanlegging»

Utdanningane som vert omtalt i denne boka har alle «samfunnsplanlegging» i namnet, med ulike tilleggsomgrep: «kulturforståing», «lokalsamfunnsforskning», «leiing», «forvaltning», «globalisering», «geografi». Desse namna peikar i ulike retningar, og mangfaldet kan synest påfallande. Likevel kan vi i dag spore ein tendens til at ordet «samfunnsplanlegging» har vorte mindre utflytande, trass i at stadig fleire omsyn (klima, folkehelse, tryggleik osv.) melder seg og krev inkludering i planlegginga. At omgrepet samfunnsplanlegging kan ha fått eit meir tydeleg innhald, kan ha sin bakgrunn i dei endringane som kom med den nye plan- og bygningslova av 2008. Her er samfunnsfagleg kunnskap invitert inn i planlegginga på ein langt meir direkte måte enn tidlegare (noko vi skal kome nærare inn på seinare).

Ifølgje Kleven (2011) har ordet «samfunnsplanlegging» eit svensk opphav, i «samhällsplanering». Overgangen frå svensk til norsk var ifølgje Kleven befordra av aktivitetane ved den nordiske institusjonen Nordplan – Nordiska Institutet för samhällsplanering - i Stockholm. Der hadde det vore tilbode vidareutdanningskurs i «samhällsplanering» sidan 1968, og norske planleggarar var med i alle kulla⁵. Nordplan-versjonen av samfunnsplanlegging kan iallfall delvis karakteriserast som utopisk, inspirert av amerikansk planteori, der vi finn kritikk av rasjonalismen, og inspirasjon frå John Friedmann sine idear om «Transactive planning»: Planlegging forstått som heilskaplege, opne og dialogbaserte prosessar, med eit overskridande potensiale for samfunnsendring (Friedmann 1973).

Omsett til norsk vart imidlertid «samfunnsplanlegging» framstilt som noko langt meir jordnært. Eit døme på det var opprettinga av eit vidareutdan-

⁴ Jørgen Amdam og Noralv Veggeland gav også ut mellom anna boka *Teorier om samfunnsplanlegging – lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt* i 1991 – nokså parallelt med at Nils Aarsæther redigerte boka *Samfunnsplanlegging – lokalt – nasjonalt – internasjonalt* i 1992.

⁵ Kleven, T. (2011): 140. Nordplan-kursa gjekk over eit år, med 12 kursveker. Målet var å gi «såvel tverrfaglig orientering som fordypende kunnskaper i eget fag» (ibid.: 168).

ningstilbud i planlegging i statleg regi: «Videreutdanningskurs i samfunnsplanlegging», det som i dag er SAMPLAN. Frå tidleg 1970-tal av vart dette kurset gjennomført over tre semester, med fem to-vekers samlingar. Her fekk kursdeltakarane ei innføring i kunnskapsgrunnlaget for offentleg politikk og forvaltning, nærast sektor for sektor, med ein underliggende ide at summen av innsatsane var det ein forstod med samfunnsplanlegging.

Å skaffe seg eit slikt oversyn er noko som utan tvil er relevant for ein planleggar, men SAMPLAN tilførte ikkje noko tydeleg løysing på, eller oppskrift for, korleis dei mange innsatsområda kunne bli samordna, på lokalt, regionalt eller statleg nivå - eller mellom nivåa. Kritikken av «tunnelsyn», «silotenking» og «romblindheit» florerte, men overtydande verktøy og metodar for heilskap og samordning var lite utvikla (iallfall på ein måte som var omsettbar til praksis). Like fullt har SAMPLAN vore ei heilt eineståande inspirasjonskjelde for generasjonar av planleggarar – og det er vel ikkje mange etter- og vidareutdanningstilbud som har vore i kontinuerleg drift i godt over 50 år. I dag blir SAMPLAN administrert av KS – Kommunesektorens organisasjon – mens det faglege (eksamens)ansvaret går i ein treårsturnus mellom fagmiljøa i Volda, Lillehammer og Tromsø.

Samfunnsplanlegging forstått som «alt det offentlege» synest å ligge bak RFSP – Rådet for forskning for samfunnsplanlegging – som vart oppretta som eit statleg forskingsorgan, innafor Norges Forskingsråd, i 1977. I utdanningsmiljøa såg mange på dette namnet som eit gjennombrut for plantenking i forskings- og utdanningssektoren, men slik gjekk det ikkje: Det dreidde seg i all hovudsak om å finansiere (offentleg) sektorforskning, i langt mindre grad om å støtte planforskning⁶. Når «samfunnsplanlegging» vert forstått som «alt det offentlege», kan ein spørje: Er samordning av ulike offentlege innsatsar lite viktig, eller er samordning noko som nærast kjem av seg sjølv?

Mellom den *utopiske* oppfatninga og den *offentleg-sektor-baserte* oppfatninga av samfunnsplanlegging prøvde ein på lærestadene å rydde plass for ideen om samfunnsplanlegging som noko grunnleggande *territorielt fundert* (Aarsæther 1992: 89-107). Det dreier seg om planlegging av geografiske einingar (lokalsamfunnet, stedet, byen, kommunen, regionen, fylket osv.),

⁶ RFSP fekk ei kort levetid og blei i 1987 erstatta av NORAS – rådet for anvendt samfunnsforskning.

altså den kunnskapsbaserte og framtidsretta samordninga av sosiale, kulturelle og økonomiske aktivitetar i pakt med det lokale/regionale naturgrunnlaget. Så må vi med ein gong bemerke to ting:

For det første, det at samfunnsplanlegging befattar seg med geografiske, territorielle einingar, betyr ikkje at desse oppfattast som lukka system. Det går til eikvar tid strøymar av folk, natur, varer og symbol inn og ut av alle geografiske einingar, store som små. I globaliseringas tid er det fleire som hevdar at inndeling i geografiske einingar er blitt avleggs, at det er straumane og mobiliteten mellom dei som er blitt grunnpillarene i samfunnet (Urry 2000: 3). Men samfunnsplanlegginga har altså det kanskje litt gamaldagse utgangspunktet i det territorielle, og det lever mange av oss godt med, vel vitande om at straumar, rørsler og mobilitet på tvers av grenser har fått langt større betydning enn før.

For det andre så impliserer ikkje ei målretta planlegging av ein kommune eller ein region at planleggaren, eller for den saks skuld det offentlege planorganet, detaljstyrer alt som går føre seg i samfunnet, slik som idealet var i Sovjet-samveldet (2017-1991). Eit slikt altfemnande syn på planlegging kjem til uttrykk i Ottar Brox si bok *Dit vi ikke vil*, der Brox meiner at målstyrt planlegging av heile samfunn er umogleg, fånytt, eller skadeleg om den lukkast (Brox 1995:21). Her er det nok mange som har motførestillingar. Vi lever i ein blandingsøkonomi, der privat eigedomsrett er grunnlovsfesta, og samfunnsplanlegginga er underlagd folkevald politisk styring, både på kommunalt og fylkeskommunalt nivå. Heilskapleg samfunnsplanlegging vil slik sett ikkje kunne praktiserast på ein totalitær måte⁷. Kor grensene mellom offentlege intervensjonar og vern av privat eigedomsrett skal gå, er eit tema for kontinuerleg politisk diskusjon.

Samfunnsplanlegging i forhold til andre planleggingstypar

Men så melder det seg eit problem: Er samfunnsplanlegging identisk med heile det offentlege plansystemet, slik det omfattast av plan- og bygningslova? Kva med det som nemnast som arealplanlegging og fysisk planlegging? Vil eit samfunnsfagleg, om enn tverrfagleg, perspektiv vere tilstrek-

⁷ Det kan då hevdast at samfunnsplanlegginga er prisgitt kvaliteten på det folkevalde demokratiet, og det er rett - og ei utfordring i ei tid med lobbyisme og profesjonelle påverknadsagentar.

keleg til å dekke planutfordringane for ein kommune eller eit bysamfunn? Svaret på det siste spørsmålet er nei. Planhistoria, med fokus på byplanlegging, strekk seg langt tilbake i tid, mens samfunnsvitskapane oppstod først på 1800-talet, og fekk sitt gjennombrot først etter den andre verdskrigen. Dersom vi går ut frå at samfunnsplanlegging kompetansemessig er basert på det samfunnsfaglege bidraget i planlegginga, så må vi sjølvstøtt godta at det er andre kompetansar og dermed andre former for bidrag til planlegginga. Dette dreier seg om

- arealplanlegging, basert på arealfagleg, naturfagleg og juridisk kompetanse,
- fysisk planlegging, basert på teknologisk og ingeniørfagleg kompetanse,
- byplanlegging, tradisjonelt basert på arkitekturfagleg kompetanse,
- økonomisk langtidsplanlegging, basert på samfunnsøkonomisk kompetanse.

Med utgangspunkt i desse sidene ved planlegging er det tilsvarande utdanningar og lærestader. Nøkkelinstitusjonane er NMBU (arealplanlegging), NTNU (fysisk planlegging), AHO (byplanlegging, urbanisme) og UiO/Samfunnsøkonomi (økonomisk planlegging).

Utbrettinga av dette kompetansepanoramaet, med sine spesialiserte «leverandørar» skulle kanskje tilseie ein viss smålåtenheit frå samfunnsplanleggarane si side. «Det samfunnsmessige» omfattar ikkje alle aspekt ved planlegging (sjølv om all planlegging er utført av menneske og djupast sett er «sosial»). I det nasjonale samarbeidsorganet FUS – Forum for utdanning i samfunnsplanlegging – deltar både samfunnsfaglege planutdanningar og planutdannningar som har vekt på det fysiske, arkitekturbaserte, natur- og arealmessige.

Sett i forhold til andre kompetanseformer enn dei samfunnsfaglege, vil samfunnsvitskapleg kompetanse dekke to viktige sider ved planlegginga:

- Ein ting er at samfunnsvitskapen har spesialkompetanse på visse **planrelevante felt** som kultur, sosiale relasjonar/prosessar, politisk analyse, demokrati, makt, profesjonar, organisasjonar, territorialitet og sosial struktur/ulikskap.

- Ein annan ting er samfunnsvitskapane har ein særeigen kompetanse på **styring av planlegginga**, basert på teoriar om strategisk leing, kommunikasjon, dialog, medverknad, samstyring, samskaping - og på gjennomføring («implementering») av planprosessar.

Det betyr at samfunnsplanlegginga både dekker eit aspekt ved planlegginga (det sosiale/kulturelle/politiske), men den tilfører også kompetansegrunnlaget for heilskapleg leing av planlegging på alle nivå, for å seie det litt ubeskjedent. Her skal det tilføyast at utdanningar i areal- fysisk, arkitektur- og økonomifagleg planlegging i dag har innslag av prosesskunnskap og samfunns/politisk analyse. Eit døme: Den femårige utdanninga i By- og regionplanlegging ved NMBU – landets største planutdanningsmiljø – inneheld eit breitt spekter av plankompetansar, langt utover det arealfaglege.

Tverrfagleg samfunnsvitskap som grunnlag: Fleirfagleg eller transfagleg?

Utdanningane i samfunnsplanlegging har eit tverrfagleg grunnlag, og hentar kunnskapselement frå ulike samfunnsfag. Sentralt står disiplinane statsvitskap, sosialantropologi, sosiologi og samfunnsgeografi, men samfunnsplanlegginga treng også kunnskapstilfang frå samfunnsøkonomi og rettsvitskap. Men, med unntak av samfunnsøkonomi, er det ingen av desse fagdisiplinane som har eit tydeleg handlingsretta samfunnsperspektiv. Sjølv om disiplinane i prinsippet forhold seg til samfunnet som heilskap, til forskjell frå fag som sosialt arbeid, pedagogikk og bedriftsøkonomi, så må det vere mogleg å hevde at disiplinane sine samfunnsperspektiv er partielle. Uttrykk som «rettsstaten», «demokratiet», «det skjulte Norge» osv. kan handle om heile landet, men dekker likevel berre visse aktivitetsfelt. Det skulle ikkje vere nødvendig å argumentere for at ein god samfunnsanalyse, og at utarbeiding av planar for å styre utviklinga av regionar og kommunar, har eit heilt klart behov for å nytte kunnskap frå *fleire* disiplinar og kunnskapsområde. Som Arild Buanes og Svein Jentoft peikar på, er dei kunnskaps- og handlingsproblem vi støytar på i dag svært samansette, og kan såleis ikkje møtast gjennom ein enkelt fagdisiplin sine bidrag⁸.

⁸ Buanes, A. & Jentoft, S. (2007) “Institusjonelle perspektiver på tverrfaglighet”, i Nyseth, T. mfl. red. *I disiplinenes grenseland – tverrfaglighet i teori og praksis*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 275-288.

Den tverrfaglege arbeidsmåten som særkjenner samfunnsplanlegging kan utøvast på to måtar: Gjennom *fleirfagleg* eller gjennom *transfagleg* organisering av utdanning og prosjektarbeid (Nyseth 2007).

Den **fleirfaglege** arbeidsmåten er først og fremst pragmatisk. Det handlar om å hente inn kunnskap frå ulike fagdisiplinar, slik at ein kan møte ei samansett kunnskaps- eller planutfordring på ein best mogleg måte. Dette kan gjerast gjennom samansetting av eit prosjekt-team med fleire disiplinær representerte, eller meir beskjedent, ved å innhente bidrag/kommentarar frå ulike fagdisiplinar til å belyse ei planutfordring. Innafor den fleirfaglege arbeidsmåten er det ingen grenser for kva typar kunnskap ein kan mobilisere. Samfunnsplanlegginga kan ha behov for *inputs* frå økologi, frå realfag, frå humaniorafag eller ha behov for ingeniørkompetanse osv.

Ei planutdanning kan slik sett bestå i å pålegge studentane å ta emne innafor fleire relevante disiplinær, for dermed å utvide kunnskapsgrunnlaget. Ulempa er då at studenten sjølv må ta jobben med å finne ut av samanhengen mellom dei ulike fagbidraga når det gjeld å bygge sin «på-tvers-kompetanse» i planlegging.

Den **transfaglege** arbeidsmåten er meir ambisiøs, for her handlar det ikkje berre om å trekke inn ulike disiplinære bidrag. Transdisiplinær arbeidsmåte handlar om å integrere ulike kunnskapstradisjonar med sikte på å danne eit best mogleg kunnskapsgrunnlag for å møte spesifikke utfordringar. I tillegg handlar det om å melde tilbake til disiplinærmiljøa i den grad erfaringar frå integrasjonsarbeidet kan bidra til å utvikle ein fagdisiplin, eller til eit nærare samarbeid mellom fagdisiplinar. Slik skal den transfaglege arbeidsmåten, ideelt sett, bidra til læring i kunnskapsfeltet.

Samtidig må vi vere klar over at fagdisiplinane er institusjonaliserte ved lærestadane og gjennom samanslutningar av lokale disiplinærmiljø, nasjonalt og internasjonalt (Buanes og Jentoft 2007). Det transfaglege perspektivet inneber, for samfunnsfaga sin del, ein kritikk av inndelinga i enkeltdisiplinar. Men ut frå kunnskap om institusjonar vil gode argument mot disiplinærinndelinga eller mot grensedraginga mellom dei, typisk utløyse forsvarsreaksjonar heller enn nytenking (Wallerstein 1997).

Det finst ulike planteoretiske tradisjonar (Friedmann 1987), og dei kan seiast å vere utvikla nettopp på grunnlag av transdisiplinært arbeid. Ved å hente «bitar» av organisasjonsteori, statsvitskap, sosiologi, kulturfag, filosofi, sam-

funnsgeografi – og historie, framstår planteori som eit samanhengande, men svært så samansett, teoretisk felt, med ein fag-offentlegheit beståande av konferansar og ei rekkje internasjonale tidsskrift.⁹ Til forskjell frå vitenskaplege disiplinar kan planteori seiast å vere lite institusjonalisert, men til gjengjeld godt rusta for stadig å ta opp i seg innsikter frå eit breitt spekter av tilgrensande og relevante fag – også utanfor samfunnsvitskapane.

Samfunnsvitskapane kan seiast å vere basert på ei oppfatting av at det finst noko spesifikt sosialt, og at dette kan avgrensast og forståast uavhengig av det som andre fagtradisjonar arbeidar med. I dag blir denne posisjonen kritisert, men kritikken rammar i liten grad samfunnsplanlegginga. Basert på ein tverr- og transfagleg arbeidsmåte kan samfunnsplanlegging finne fagleg grunna svar på «tverrgåande» samfunnsutfordringar, ikkje minst i forholdet samfunn/natur/klima. Gjennom å kombinere og integrere kunnskapstradisjonar vil planteorien vere eit alternativ til kunnskapstradisjonar som strevar med å sette opp grenser for å hindre «brysam» innblanding frå andre.

Teori og praksis vert sameina i planleggarutdanninga

Sosiologen, samfunnsgeografen og statsvitaren er vel utrusta for å analysere og kritisere planlegging – både gjennom analysar av prosessar og analysar av resultat og løysingar. Etter å ha peika på tilkorkominga (som at Nord-Norgeplanen førte til nedbygging av desentralisert, ressursbasert næringsliv) blir den plankritiske analysen gjerne avslutta med at forskaren spelar ballen over «til politikarane». Det er for så vidt rett adressat: Det er dei folkevalde som står ansvarleg for å utvikle ordningar og vedta planar med eit heilskapleg blikk. Men det er ingen kompetansekrav til dei folkevalde. Prinsipielt kan ein, kompetansemessig sett, kome «rett inn frå gata» og få eit overordna planansvar for kommunen sin¹⁰. Vi kan ikkje forvente at den jamne folkevalde har den type oversyn, noko som til og med ein velutdanna fagspesialist kan mangle.

Dei samfunnsfaglege disiplinane er tradisjonelt basert på analyse av empiriske fenomen og på teoridanning. Utøvarane vil sjølvsgt også at

⁹ Tidsskrift som *Planning Theory* og *Planning Theory & Practice* kan nemnast her.

¹⁰ Til dømes ved å verte vald som ordførar, eller som leiar av kommunen sitt planutval. Formell plankompetanse er ikkje eit krav til slike (eller andre) posisjonar som folkevald.

disiplinen sine funn og resultat skal kome til nytte, men utover forskingsformidling bygger disiplinane (med unntak av samfunnsøkonomien sitt nære forhold til Finansdepartementet) svært få relasjonar inn mot politiske eller administrative praksisfelt. Med utdanning og forskning for samfunnsplanlegging er det noko anna. Her vil den faglege aktiviteten – undervisning og forskning – i langt større grad enn i disiplinsystemet ta på seg eit ansvar for kunnskapsformidling inn mot konkrete beslutningsprosessar i offentleg politikk. Det betyr at studentane, gjennom utdanninga, må oppøve ein fortrulegheit med praksisfeltet, gjennom datainnsamling til oppgåveskriving, gjennom feltkurs, praksisperiodar og deltaking på utoverretta seminar og konferansar.

Men vert det ikkje litt av ein spagat, for ein stakkars student både å involvere seg i teoretisk fundert plankritikk OG å kunne fungere konstruktivt med «systemkunnskap», analysar og rådgeving når det gjeld regisering av planprosessar? Ville det ikkje fungere betre med ei arbeidsdeling mellom fagmiljø og utdanningar som var plananalytiske/kritiske, og på den andre sida plan-«engineering», altså opplæring i planmetodikk – for vår del, i dei sosiale og prosessuelle sidene ved praktisk planlegging? Svaret bør vere eit tydeleg NEI. Det er gode grunnar til at både fagmiljø og studentar i samfunnsplanlegging må meistre begge delar: Både analysar basert på kritisk samfunnsvitskap, inkludert plankritikk – og samfunnsfagleg inspirerte ferdigheiter med direkte relevans for regisering av (særleg strategiske) planprosessar (Amdam & Veggeland 2011). I kva grad utdanningane har lukkast med denne kombinasjonen, er noko som vil kome fram i dei følgande kapitla.

Opprørsk eller systemkonform, kritisk eller positiv? Frå Brox 1966 til pbl. 2008

Utdanninga av samfunnsplanleggarar har frå starten av hatt plankritiske overtonar. Kritikken mot 1960-talets teknokratiske planlegging gav 1968-generasjonen lett spel: Ein ting var at radikale samfunnsvitarar kunne vise til saftige døme på at statleg planlegging i stor grad handla om sikre økonomisk vekst heller enn å stette menneskelege behov eller ta omsyn til naturmiljøet¹¹. Marxistisk inspirerte kritikarar var skarpare i tonen, og hevda

¹¹ Kleven 2012: 60-61.

at den offentlege planlegginga understøtta eit kapitalistisk system som med sine profittkrav trengde seg inn på stadig fleire samfunns- og livsområde¹². Men meir «moderate» kritikarar kunne vise til at planlegginga gav svar på feil spørsmål, slik den var innretta: Mens kommunal planlegging kunne legge til rette for bilbasert pendling ut av lokalsamfunnet, gjennom tilrettelegging for bygging i bustadfelt og vegbygging, var folk lokalt sitt ynskje gjerne at det blei lagd til rette for oppbygging av lokal småindustri og tiltak til styrking av ressursbasert næringsliv (Handegård 1973).

Ut frå kritikken av ei lukka, ekspertbasert og systemlojal planlegging vart det frå starten av eit gap mellom akademisk plankritikk, med tilhøyrande pensum og undervisningsopplegg på den eine sida, og den praktiske planlegginga, utført i henhald til bygningslova av 1965, med eit regionalt planapparat dominert av økonomi-, ingeniør- og arkitekturfagleg kompetanse. Dei faghistoriske spenningane mellom teori og praksis kjem fram i dei følgjande kapitla, og vert ikkje utdjupa her.

Men tar vi eit sprang over til den «nye» plan- og bygningslova av 2008, er forskjellen merkbar: No er samfunnsplanlegginga «invitert inn» i det formelle plansystemet, ikkje minst gjennom betelkinga «samfunnsdelen» som i dag framstår som det heilt sentrale omdreingspunktet for kommunane sine planaktivitetar. Og gjennom «arealstrategi»¹³ har det vorte tydeleg at samfunnsdelen i kommuneplanen skal legge føringar for arbeidet med kommuneplanens arealdeal.

Saman med innføring av obligatorisk «planstrategi» og ei skjerping av kravet til medverknad (ikkje minst gjennom eit førebudande «planprogram») er det etter 2008 vorte langt meir klart kva rolle samfunnsplanleggarar skal spele i utøvinga av praktisk planlegging. Konsekvensane for utdanninga har ikkje uteblitt: Det er i dag langt sterkare fokus på å lære om plansystemet sin funksjonsmåte, og om systemet sine opningar for ei alternativ retning på samfunnsutviklinga, lokalt og regionalt.

¹² Østerud 1972, kap. III og IV

¹³ Så langt (2024) ikkje lovfesta krav om arealstrategi samfunnsdelen, men arealstrategi er sterkt tilrådd i *Nasjonale forventningar til kommunal og regional planlegging* av 2023.

Har «vi» dermed vorte meir systemkonforme, og mindre kritiske, i oppfatninga av kva samfunnsplanlegginga skal dreie seg om og tilføre? Dette spørsmålet prøver vi å svare meir utfyllande på i sluttkapitlet (kap.11). Her vil vi så langt antyde at systemkritikken er blitt dempa, ettersom plansystemet i dag inviterer så tydeleg inn mot deltaking, medverknad og folkevald makt, og ved at lova markerer at det er berekraftige samfunn som er målet. Men det vi observerer i så vel urbane som rurale plankontekstar i dag, gir grunn til ettertanke: Private eige- og utbyggingsinteresser pressar stadig på i byutviklinga, og internasjonale kapitalinteresser påberoper seg «det grøne skiftet» når dei med ulike metodar overtalar lokalpolitikarar til å godta nedbygging av natur i distriktskommunane. Samfunnsplanlegging kan her representere ei motmakt, både ved hjelp av plansystemet, men også ved å reise debatt og skape folkeleg motmakt, nedanfrå, «når det trengs».

Boka si oppbygging

Boka er eit samarbeidsprosjekt mellom fagfolk frå fem lærestader. Erfaringane frå utdanning i samfunnsplanlegging vert presentert kronologisk, og det startar med ei framstilling av drøye 50 års erfaring frå Universitetet i Tromsø – kronologisk presentert gjennom fem kapittel. Deretter følgjer fyldige kapittel frå høgskulane i Volda og Lillehammer, og til sist ein presentasjon av «nykomarane» på utdanning i samfunnsplanlegging – Universitetet i Agder og Nord universitet.

Kanskje burde ei slik bok fått med heile breidda i dei norske planutdanningane, altså utdanningane ved samtlege lærestader som er organisert i FUS – Forum for utdanning i samfunnsplanlegging. Alle utdanningane – også dei som er orientert mot arkitektur og mot fysisk planlegging – har jo etter kvart bygd inn samfunnsfaglege bidrag. Men det synest å vere noko som sameinar dei lærestadene som er med i denne framstillinga – at ein nyttar ordet «Samfunnsplanlegging» for å beskrive eit studieprogram (saman med andre ord), og at den opprørske «arven frå 1968» har vore eit tydeleg, formativt element, både i Tromsø, i Volda og på Lillehammer.

Når boka handlar om utdanningane, seier det seg sjølv at forskingsprosjekta og publiseringane ved lærestadene i mindre grad vert vektlagd. Men høgre utdanning skal ha ei forskingsbasert undervisning og rettleiing, og då vil det vere naturleg også å omtale forskingsprosjekt og publikasjonar, særleg dei som har hatt betydning i utdanningssamanheng.

Etter kapitla frå lærestadene er det eit sluttkapitel, som først oppsummerer og drøftar erfaringar på tvers av studiestader, og deretter ser framover: Kva utsikter er det for denne typen utdanning, og for den praksisen den skal føre fram til?

Heilt til slutt i boka er det eit oversyn over høgre grads kandidatar i samfunnsplanlegging og deira val av tema for magister/hovudfags/masteroppgåve. Her er det eit snart femtiårig tidsspenn, frå den første høgregradskandidaten i 1975 til dei mange som tok eksamen 2023/2024. Eit raskt blick over temaval kan gi svært interessant innsikt i korleis utdanningane i samfunnsplanlegging tar opp ulike typar samfunnsmessige omstillingar, konflikhtar og nyskapingstiltak. Over tid kan vi sjå korleis nye samfunnsmessige utfordringar slår inn i studentane sine temaval. Distriktskommunen og regional utvikling står fortsatt i fokus, men det urbane og fleirkulturelle gjer seg sterkt gjeldande når vi nærmar oss samtidas avhandlingar. Studentane på høgre grad har hatt svært så vide rammer for avhandlingsarbeidet – og ikkje sjeldan har dei utfordra lærarkreftene ved sjølve å bringe inn nye tema og perspektiv.

Litteratur

Amdam, J. & Veggeland, N. (1991). *Teorier om samfunnsplanlegging – lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Amdam, J. & Veggeland, N. (2011). *Samfunnsstyring og planlegging*. Oslo: Universitetsforlaget.

Brox, O. (1966). *Hva skjer i Nord-Norge? En studie i norsk utkantpolitikk*. Oslo: Pax forlag.

Brox, O. (1995). *Dit vi ikke vil. Ikke-utopisk planlegging for det neste århundre*. Oslo: Exil forlag.

Buanes, A. & Jentoft, S. (2007). *Institusjonelle perspektiver på tverrfaglighet*, i Nyseth, T., Jentoft, S., Førde, A. & Bærenholdt, J. O. *I disiplinenes grenseland*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 275-288.

Friedmann, J. (1987). *Planning in the Public Domain*. New Jersey: Princeton University Press.

Friedmann, J. (1973). *Retracking America: A Theory of Transactive Planning*. New York: Doubleday.

Gønning, M. & Aarsæther, N. (2019). *Hvordan øke utdanningskapasiteten i offentlig planlegging? – et strategidokument*. Rapport fra komite nedsatt på initiativ fra KS og Forum for utdanning i samfunnsplanlegging, i samarbeid med Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Kleven, T. (2011). *Fra gjenreisning til samfunnsplanlegging. Norsk kommuneplanlegging 1965- 2005*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Kleven, T., Naustdal, J. & Bjørn, C. (2011). *Styrking av planforskning og planleggerutdanning i Norge*. NIBR-rapport 2011:14.

Handegård, Odd (1973). *Generalplanlegging i utkantkommuner*, Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø, stensilserie A nr 13.

Nyseth, T. (2007). *Tverrfaglighet som ambisjon: Introduksjon* i Nyseth, T., Jentoft, S., Førde, A. & Bærenholdt, J. O. *I disiplinens grenseland*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 15-33.

Schumacher, E. F. (1973). *Small is Beautiful. A Study of Economics as if People Mattered*. London: Blond & Briggs.

Thuen, T. & Wadel, C. red. (1978). *Lokale samfunn og offentlig planlegging*. Tromsø-Bergen-Oslo: Universitetsforlaget.

Urry, J. (2000). *Sociology beyond Societies. Mobilities for the twenty-first century*. London: Routledge.

Wallerstein, I. mfl. (1997). *Åpne samfunnsvitenskapene!* Oslo: Spartacus forlag.

Østerud, Ø. (1972). *Samfunnsplanlegging og politisk system. En analyse av offentlig planlegging som ideologi*. Oslo: Gyldendal.

Aarsæther, N. red. (1992). *Samfunnsplanlegging – lokalt – nasjonalt – internasjonalt*. Oslo: Kommuneforlaget.

Kapittel 2:

Alternativ planleggarutdanning i Tromsø: Inspirasjonen frå Ottar Brox

Nils Aarsæther, med bidrag frå Bjørn Hersoug

Dette kapittelet handlar om forspelet til utdanninga i «Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning» ved Universitetet i Tromsø. Det er det første av fem kapitel som tar føre seg dette studiet, og det vert etterfølgt av kapitel som tar føre seg utviklinga utover på 1970-talet, på 1980-talet, i perioden 1990–2007 og til sist i perioden 2008–2024.

Forhistoria til studiet kan tidfestast til tida mellom 1969 og 1973: I februar 1969 vart Fagutvalet for samfunnsfag nedsett, av Interimsstyret ved Universitetet i Tromsø. Fagutvalet skulle førebu undervisning i samfunnsfag ved det nye universitetet. Først fem år seinare, januar 1974, starta undervisninga i «Distriktsplanlegging mellomfag». Framstillinga av det som skjedde frå 1969 og fram til undervisningsstart baserer seg i stor grad på historikaren Narve Fulsås si bok om Universitet i Tromsø sine første 25 år (Fulsås 1993), på notat og arkivmateriale, og på samtalar med tidlegare studentar og kollegaer.

Det faglege grunnlaget for den alternative planleggarutdanninga vert via mykje plass i denne framstillinga, for tankane bak dette studiet representerte eit brot, både med etablert akademisk organisering og med praksis i det planfaglege feltet. Og ein stor del av det tankegodset som blei formulert i denne tida, prega av dei framgangsrike samfunnsfaga, har vi framleis med oss i dag.

<https://doi.org/7557/7.7870> Aarsæther, N & Hersoug, B.: Alternativ planleggarutdanning i Tromsø: Inspirasjonen frå Ottar Brox. I Aarsæther, N, (red.): Samfunnsplanlegging gjennom 50 år. Sententrio Reports 2 (2024).

© 2024 The author(s). This is an Open Access publication distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

I jakta på det faglege grunnlaget kjem vi ikkje utanom Ottar Brox (1932 – 2024) og den betydninga han har hatt for den samfunnsfaglege satsinga i Tromsø generelt, og for studiet i samfunnsplanlegging spesielt. Startar vi med Ottar Brox, må vi ta føre oss boka *Hva skjer i Nord-Norge?* – debattboka som vart utgitt på Pax forlag i 1966. Analyser og resonnement i denne boka har vore ei heilt sentral inspirasjonskjelde i arbeidet med å etablere ei alternativ utdanning i samfunnsplanlegging – det som skulle vere ei planleggarutdanning «med utgangspunkt i lokalsamfunnets problematikk».

Etter drøftinga av det faglege grunnlaget vert det ei framstilling av etableringsfasen ved Institutt for samfunnsvitskap, med rekruttering av stab og studentar, i ei tid med sterke fagpolitiske rivningar. Her kjem også Bjørn Hersoug inn med ei beskriving av den fyrste tida ved Universitetet i Tromsø, sett frå studenthald. Til slutt ser vi tilbake på eit grunnleggjande dilemma: Kunne eit studium basert på sosialantropologisk forskning og på kapitalismekritisk plananalyse gi eit godt grunnlag for utøving av planleggarjobbar, for kandidatar som etter å ha gjennomført utdanninga søkte seg til kommunar, fylke og statlege organ? Greidde fagmiljøet å utvikle og løfte fram alternative, «positive» planmodellar som svar på dette spørsmålet?

Planleggarutdanning i eit tverrfagleg miljø

Å etablere ei planleggarutdanning ved det nye Universitetet i Tromsø var ikkje noko som stod høgt på dagsordenen. Utdanningspolitisk var det først og fremst medisinarutdanninga, og deretter behovet for ei høgre fiskerifagleg utdanning som prega debatten og utviklingsarbeidet. Etablering av «en planleggerutdanning med utgangspunkt i lokalsamfunnets problematikk»¹ vart initiert meir i det stille, nærare bestemt i Fagutvalet som førebudde etableringa av samfunnsfag ved det nye universitetet.

Etter at Stortinget hadde vedteke å opprette det nye Universitetet i Tromsø i 1968, vart det først sett ned eit interimsstyre. Naturleg nok var det opprettinga av eit medisinstudium i Tromsø - i skarp konkurranse med Trondheim – som var interimstyret si viktigaste oppgåve. Men for å dekke heile spekteret av fagfelt som det nye universitet skulle bygge ut, oppretta

¹ Denne formuleringa er henta frå *Innstilling om samfunnsfag og humanistiske fag ved Universitetet i Tromsø*, side 205. Akkurat kven som opphavleg formulerte den er uvisst.

interimsstyret seks fagutval. Eit av desse var Fagutvalg for samfunnsfag, oppretta i februar 1969, med seks medlemmer fra akademia, og fire studentrepresentantar. Her var samfunnsvitskapen sine tungvektarar godt representerte: Statsvitaren Knut Dahl Jacobsen var leiар av utvalet. Sosialantropologen Fredrik Barth og sosiologen Wilhelm Aubert var blant dei oppnemnde. Fagutvalet hadde sitt første møte i mars 1969, og det siste møtet i desember 1970. Av tolv møte var det berre eitt som vart halde i Tromsø. Mandatet for utvalet var breitt; det skulle utforme forslag til forskingsfelt, fag og studieordningar ved utbygginga av «de samfunnsvitenskapelige fag» (Universitetet i Tromsø 1972:184-186).

Knut Dahl Jacobsen (1925-1999) fekk ein nøkkelrolle i arbeidet, han var nemleg også medlem av interimsstyret for det nye universitetet. Dahl Jacobsen hadde bakgrunn som professor og grunnleggar av studiet i offentlig administrasjon ved Universitetet i Bergen. Han hadde skrive doktorgradsavhandling om rettleiingstenesta i landbruket², og var ein pioner på studiar av forholdet mellom den offentlege forvaltninga og brukarane. I sine forskingsarbeid kritiserte han den einsidige vekta på regelstyring i forvaltninga, ein praksis som kunne kome i konflikt med både politiske føremål, og med den problemoppfatninga som brukarane prøvde å formidle. Den faglege slektskapen mellom statsvitaren Dahl Jacobsen og sivilagronomen Ottar Brox var det dermed lett å få auge på. Det var særleg Dahl Jacobsen som la premissa for og dreiv fram arbeidet i fagutvalet (Fulsås 1993:132). Ottar Brox var ikkje oppnemnd som medlem av fagutvalet, og han var heller ikkje med på møta (Brox 2014:34).

Fagutvalet var tydeleg innstilt på at det samfunnsvitenskaplege fagtilbodet måtte vere relevant for landsdelen sine spesielle behov. Utvalet la også vekt på at samfunnsvitenskapen måtte bygge ut kompetanse på område der forskning i Nord-Norge allereie var i gang, og på område der ein kunne utnytte landsdelen sine spesielle moglegheiter (Universitet i Tromsø 1972:195). På

² Knut Dahl Jacobsen (1964): *Teknisk hjelp og politisk struktur*. Skrifter: nr 2, Institutt for rettssosiologi og forvaltningslære, Universitetet i Oslo. Oslo: Universitetsforlaget trykningsentral.

dette grunnlaget gjorde Fagutvalet framlegg om oppretting av fem tverrfaglege forskingsgrupper:

1. Sosialpolitikk og aksjonsforskning
2. Samiske studier
3. Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning
4. Skoleforskning
5. Fiskeriøkonomi

Tema for dei fem foreslåtte forskingsgruppene var i all hovudsak retta inn mot aktivitet innan offentleg sektor. Framlegget om den femte gruppa, «Fiskeriøkonomi» må sjåast meir som ein kime til opprettinga av Norges Fiskerihøgskole, enn som ein utdanningsveg innan Institutt for samfunnsvitenskap. Det vart ikkje konkret tatt stilling til korleis undervisninga skulle organiserast, det viktige for Fagutvalet var å identifisere samfunnsområde med utfordringar som det kunne byggast forskingsmiljø og utdanningsvegar rundt.

Utvalet la vekt på at forskingsgruppene måtte vere tverrfaglege, men var fullt klar over at dette ville bryte med den etablerte organiseringa i fagdisiplinar ved andre og etablerte lærestader. Her var budskapet at både lærarar og studentar måtte:

... leve med et spenningsforhold mellom problemorientert forskning og studium, og en mer disiplinorientert virksomhet.. Men det har vært et av prinsippene for utbyggingen av Universitetet i Tromsø at en skal satse sterkt nettopp der hvor en har en sjanse til å gjøre tingene annerledes enn ved de eldre lærestedene. I samfunnsfagene slår dette ut i et opplegg som innebærer en institusjonalisert spenning mellom problemorientering og disiplinorientering. (ibid.: 194).

Formuleringane vitnar om ei sterk forplikting på ideen om eit reform-universitet, ein skulle «gjøre tingene annerledes», og ikkje bygge opp noko som kunne oppfattast som ein kopi av dei etablerte universiteta. Innstillinga om organisering av samfunnsfaga følgde dermed dei overordna ambisjonane til det nye universitetet.

Yngvar Løchen (1931–1998), professor i «medisinsk sosiologi» (seinare omgjort til professorat i «sosiologi») og rektor 1977–1981 ved UiT,

karakteriserte i ettertid innstillinga frå Fagutvalget som eit forsøk på samfunnsfagleg integrasjon, i fire betydningar av omgrepet: Det innebar eit forsøk på å bryte ned kunstige skiljelinjer mellom disiplinane, korte ned avstanden mellom teori og praksis, få til ei meir egalitær organisering av fagmiljøa, og skape integrasjon mellom universitetet og landsdelen (Løchen 1998: 242–243).

I dag kan vi undre oss over at det tilsynelatande var lite strid om framlegget om studiar som skulle springe ut av tverrfaglege forskingsgrupper, ei ordning som braut så radikalt med måten dei klassiske universiteta var organisert på. Men også frå Departementet og Stortinget si side var dei ei forventning om at Universitetet i Tromsø, ved sidan av å etterleve kvalitetskrav (som var sterkt understreka!³), skulle vere «noko anna» - eit nordnorsk universitet, ikkje eit tradisjonelt universitet, innplanta i Nord-Norge. Det skulle vere nyskapande og landsdelsrelevant i sitt virke. Gjennom å gå «nye vegar» kunne det nye universitetet «verke fornyande på våre universitet og på vårt universitets-system i det heile», ifølgje saksordførar Hovdhaugen (SP, Oppland) sitt innlegg i Stortingets behandling av opprettinga av Universitet i Tromsø, 28. mars 1968⁴.

Fagutvalet nøgde seg ikkje med berre å foreslå tverrfagleg organisering, det var også lagd opp til tett kontakt mellom universitetet og landsdelen. Her tenkte fagutvalet langt, i den forstand at formidling og kontakt ikkje måtte avgrensast til sporadiske møte, men at kontakten måtte vere institusjonalisert, og springe ut av forskingsgruppene:

Som et ledd i forskningsgruppene arbeid bør inngå en service- og rådgivningsvirksomhet overfor de ulike organer som driver virksomhet i Nord-Norge [...] Hver forskningsgruppe bør etterhvert utvikles til et senter med en service-enhet for den rådgivningsvirksomhet som er nevnt ovenfor. (Universitet i Tromsø 1972: 182-3).

³ Fulsås 1993: 89-90.

⁴ Fulsås 1993: 90, 321.

Eit slikt radikalt forslag kan vi sjå i samanheng med «tidsånden» som rådde i fagutvalet si virketid; tida kring 1970 var ei sosial, fagleg og politisk brytingstid. Stortingsvedtaket om å etablere det nye universitetet skjedde i mars 1968, faktisk berre veker før studentopprøret i Paris braut laus (utan at det skal påståast at det var ein årsakssamanheng her!). Studentopprøret rista dei etablerte, vestlege universiteta og skapte 68-generasjonen i samfunnsliv og politikk. Opprøret retta seg både mot autoritære strukturar ved utdanningsinstitusjonane, mot det som var opplevd som ei teknokratisk samfunnsstyring og, ikkje minst, mot Vestens ny-koloniale politikk, aktualisert gjennom USA si krigføring i Vietnam.

I Norge vart studentopprøret ei drivkraft i organiseringa av motstand mot EEC-medlemskap; studentane var ei viktig drivkraft i Folkebevegelsen mot norsk EF-medlemskap sitt virke 1970–1972 (Bjørklund 1982). I tillegg makta den marxistisk-leninistiske organisasjonen SUF-ml, seinare Arbeidernes Kommunistparti (m-l), å etablere eit politisk hegemoni i studentmiljø over heile landet. No var sjølvsagt ikkje (så mange av) medlemmene i interimsstyret og ulike fagutval revolusjonære samfunnsstormarar, og Stortinget sitt vedtak om å opprette reformuniversitet i Tromsø var ikkje det som utløyste studentopprøret i Paris. Aktørane den gongen må like fullt ha opplevd at dei virka i ei brytingstid, med opning for kritikk og nyskaping i det akademiske feltet.

I det følgjande sirkclar vi oss inn mot ei av dei fem forskingsgruppene, den som i fagutvalet si innstilling vart gitt namnet *Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning*.

Fagleg plattform for «Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning»

Fagutvalet startar med å definere formålet med «samfunnsplanlegging» som:

...å fremskaffe et bedre kunnskapsmessig grunnlag for offentlig politikk og klargjøre de verdier som berøres av offentlige tiltak med sikte på å oppnå adekvate beslutninger som er mest mulig innbyrdes konsistente⁵.

⁵ Universitet i Tromsø 1972: 205-206.

Denne oppfatninga av samfunnsplanlegginga sitt formål er formulert i ei byråkratisk språkdrakt, og den må seiast å vere svært så brei; samfunnsplanlegging femnar her om alle typar offentleg politikk. Oppgåva er å klargjere «verdiar som berøres» - altså å analysere konsekvensar av offentlege tiltak, og vidare: at samfunnsplanlegginga skal bidra til å gjere beslutningar «adekvate» og «innbyrdes konsistente». Akkurat det siste – innbyrdes konsistens – er sentralt for all planlegging, og det handlar om å identifisere utilsikta verknader («eksternalitetar») og legge til rette for samordning av sektorar og tiltak.

Meir problematisk er formuleringa om «adekvate beslutningar». Ved å bruke dette uttrykket vert planlegging forstått som vegval i skjæringsflata mellom ulike interesser og verdiar nedtona. Det er nærliggande å forstå «det adekvate» som «det ekspertbaserte», altså at det skal vere mogleg og ynskjeleg å drive ei samfunnsplanlegging som baserer seg på faglege løysingar, heva over interesser og politiske ideologiar.

Det er interessant at utvalet framhever «adekvate beslutningar», all den stund det relativt nyleg, gjennom bygningslova av 1965, hadde vorte slått fast at det er dei folkevalde i kommunane, og ikkje statlege fagorgan, som skal stå for den regionale og den lokale planlegginga. At planutdanninga ved det nye universitetet måtte forhalde seg til dei konkrete former for planlegging som bygningslova hadde fastsett, vert ikkje nemnd i utvalet si tilråding.

Men så vert den «lett teknokratiske» oppfattinga som vi kan lese ut av definisjonen umiddelbart modifisert av ordet «lokalsamfunnsforskning» som utgjør det andre leddet i forskingsgruppa sitt namn. For her skriv fagutvalet:

Universitetet i Tromsø skulle ligge spesielt godt til rette for utvikling av en planleggerutdanning med utgangspunkt i lokalsamfunnets problematikk.⁶

Motivasjonen for å foreslå ei alternativ planleggarutdanning kan dels ligge i ein kritikk av eksisterande planleggarutdanningar i Trondheim (som var ingeniørfagleg basert) og på Ås (som var arealfagleg basert). Men fyrst og

⁶ Ibid. s. 205

fremst er argumentet at det finst eit nordnorsk, fagleg grunnlag for ei slik alternativ utdanning. Her slår fagutvalet fast at den sosiologiske forskinga som så langt har vore drive i Nord-Norge i første rekkje har vore undersøkingar av *lokalsamfunn*.

Så synest det å vere underforstått at det dette i hovudsak dreier seg om studiar av utkantsamfunn, og spesielt der småskala jordbruk, saman med fiske og fiskeindustri utgjør hjørnesteinen for busettinga. Men «lokalsamfunn» inneber ikkje ei forståing av det lokale som isolert frå omverda: Fagutvalet presiserer at lokalsamfunnsforskinga «i stigande grad dreier seg om lokalsamfunnets forhold til det større samfunn», og at dette særleg gjeld økonomisk og velferdsmessig utvikling, med problem knytt til flytting og avfolking. Fagutvalet ønsker at den nye planleggarutdanninga skal fokusere på statlege styresmakter sin politikk overfor utkantsamfunna, då i første rekkje regional/distriktpolitikk, men også på sektorpolitikk, eksemplifisert ved «utviklingen innen skoleverket» (ibid.).

Fagutvalet framhever den høge kvaliteten på lokalsamfunnsforskinga som har vore utført i Nord-Norge, med formuleringa «*Lokalsamfunnsforskning i Nord-Norge har i dag en bredde og en kvalitet som savner sidestykke i andre landsdeler*». Dette meiner Fagutvalet heng saman med studiar av den etniske heterogeniteten (innslaget av samisk og kvænsk befolkning) og den store variasjonen innerter i landsdelens når det gjeld nærings- og samferdsleforhold.

I eit vedlegg til Fagutvalet si innstilling er det eit oversyn over lokalsamfunnsforskinga som er gjennomført i Nord-Norge. Ved sidan av Ottar Brox sine arbeid om distriktpolitikk (*Hva skjer i Nord-Norge?*) og lokalsamfunnsanalyse (*Avfolking og lokalsamfunnsutvikling i Nord-Norge*), omfattar den nordnorske lokalsamfunnsforskinga doktoravhandlingar alt på 1950-talet: George Park og Ørjar Øyen skreiv begge avhandlingar om korleis etableringa av Norsk Jernverk prega bygginga av industribyen Mo i Rana. I det breitt anlagde «Helgøy-prosjektet» deltok Vilhelm Aubert, Francesco Kjellberg og Per Mathiesen, og Harald Eidheim og Robert Paine utførte studiar av samiske lokalsamfunn i Finnmark (Universitetet i Tromsø 1972: 246-266).

Planleggarutdanninga – tverrfagleg, men kanskje litt praksisfjern?

Fagutvalet viser til at det er ein sterk auke i behovet for planleggarar, men at dette i liten grad har «*resultert i en fastere utbygging av utdanningsveiene*». Det skulle altså vere ein nisje for ei «alternativ» planleggarutdanning ved det nye universitetet, ei tverrfagleg utdanning, der fagutvalet førestiller seg bidrag frå sosiologi, sosialantropologi, geografi, økonomi tillegg til samfunnsvitskapleg pedagogikk. Pedagogikk er ei interessant tilføyning, all den stund det i dagens kommunale planlegging openbart var (og er) eit tydeleg behov for god formidling av planfagleg kunnskap til dei folkevalde beslutningsaktørane.

Ser vi i dag nokre tydelege manglar i måten Fagutvalet såg føre seg den nye utdanninga i «samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning»? Her kan vi peike på tre forhold: Først, at statsvitskap/offentleg politikk manglar i oppstillinga av dei kompetanseområda som vil vere relevante for utdanninga. Dette kan vere tilfeldig, all den stund det var statsvitaren Dahl Jacobsen som leia utvalet sitt arbeid, og også i lokalsamfunnsforskninga har politisk leiarskap vore studert, med eit statsvitskapleg perspektiv (sjå til dømes Kjellberg 1965). Men kanskje har det vore særleg viktig å framheve fag som baserer seg på klassisk feltarbeidsmetodikk, relevant for lokalsamfunnsforskninga.

Den andre mangelen er kanskje meir tidstypisk, det at Fagutvalet ikkje nemner fysisk planlegging eller arealplanlegging - altså at ein ved oppbygginga av ei planutdanning i Tromsø ikkje forhold seg til planlegging som går føre seg *utanfor* det samfunnsfaglege kompetanseområdet. Men akkurat på denne tida – kring 1970 – var optimismen på vegne av samfunnsfaga på sitt høgste. Spissformulert kan vi hevde at samfunnsfaga levde høgt på kritikken av det som blei karakterisert som positivistiske og teknokratiske fagtradisjonar, og der særleg juridisk og teknisk-fagleg kompetanse vart karakterisert som altfor snever. Vi har allereie peika på ein manglande referanse til lovgrunnlaget for norsk planlegging (bygningslova av 1965), som introduserer lokal planlegging – den gongen heitte det «generalplanlegging» - i folkevald regi. Her kunne, ideelt sett, Fagutvalet ha sett moglegheiten for ei kopling, gjerne kritisk formulert.

Mest alvorleg er vel det einsidige bygdefokuset som fagutvalet tilkjennegrir som grunnlaget for den nye planutdanninga. Kring 1970 var Nord-Norge framleis prega av spreidd busetting og av sysselsetting i primærnæringane, men tendensen til byvekst og ikkje minst behovet for byplanlegging var så absolutt til stades, og praktisert lenge før inngangen til 1970-åra. No kan omgrepet «lokalsamfunn» seiast å omfatte alle typar småskalasamfunn, både i rurale og i urbane kontekstar, men slik det er omtala i innstillinga, kan det virke som om dei framtidige samfunnsplanleggarane frå Universitetet i Tromsø berre, eller helst, skulle operere i distriktskommunar.

Samla sett kan det hevdast at innstillinga om «samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning» gir ei velgrunna oppskrift for ei utdanning med høg praktisk relevans, og som samtidig kunne bygge på eit solid samfunnsfagleg kunnskapsgrunnlag. Saman med forskingsgruppene for sosialpolitikk, skoleforskning og samiske studiar hadde fagutvalet lagd eit breitt og solid grunnlag for utvikling av ein unik samfunnsfagleg kompetanse, og for utdanningar som var relevante for å bygge det vi kan kalle «ein alternativ modernitet» i Nord-Norge.

Ottar Brox som planfagleg inspirasjonskjelde: Hva skjer i Nord-Norge?

Mens Knut Dahl Jacobsen kanskje var den som formulerte grepet med å kople «samfunnsplanlegging» og «lokalsamfunnsforskning», og dermed legge grunnlaget for ei planleggarutdanning med utgangspunkt i lokalsamfunnets problematikk, var nok Ottar Brox den viktigaste faglege inspirasjonskjelda for dette prosjektet.

Ottar Brox var fødd i 1932. Han vaks opp på Senja, og hadde utdanna seg som sivilagronom frå Norges Landbrukshøgskole på Ås, med faglege «sidesprang» til sosiologi, historie og sosialantropologi. Gjennom arbeid ved Tromsø Museum si avdeling for nyare kulturhistorie, og ved Landbrukshøgskolen fekk han, med finansiering av Norges forskningsråd, moglegheit til å skrive debattboka *Hva skjer i Nord-Norge? – en studie i norsk utkantpolitikk*. Boka vart utgitt på det venstreradikale Pax forlag i 1966. Bortsett frå avisoppslag om at boka antyda prostitusjon i trålhamna Hammerfest, skapte ikkje boka nokon vidare debatt før i 1968. Då var Brox tilsett ved Universitet i Bergen, der han skulle bidra til å utvikle opp regionalforskning ved Det samfunnsvitskapelege fakultetet.

I Bergen organiserte Brox ein seminarserie, «Regionalseminaret» der tilsette frå fleire institutt – og studentar – deltok. Dette var midt i tida med studentopprør og EEC-strid, og det akademiske miljøet vart no eksponert for Ottar Brox si faglege tilnærming til distriktproblema og korleis dei kunne løysast. Mot slutten av 1960-talet hadde det nærast vorte obligatorisk å ha lese og tatt stilling til boka *Hva skjer i Nord-Norge?* Boka kom på pensumlistene, og Pax måtte trykke nye opplag. Kva var det med denne boka som gjorde den til ein inspirasjonskjelde for så mange studentar og forskarar (i tillegg til eit lesande publikum)?

I *Hva skjer i Nord-Norge?* formidla Brox noko så enkelt som at både den akademiske samfunnsanalysen, planlegginga og politikken vil vere tent med å til legge til grunn vanlege folk sine synspunkt og erfaringar. Bodskapen var at både kunnskapsdanninga og politikken ville verte betre ved å anlegge eit «nedanfrå-og-opp»-perspektiv.

Og utgangspunktet for ei slik tenking, meinte Brox, var å sjå på vanlege folk som rasjonelle og fornuftige – ikkje kunnskapslause eller fastlåste i utdaterte tenke- og handlingsmønster. Når velutdanna forskarar og topp-politikarar meiner dei har funne svaret på samfunnsutfordringar i internasjonalt anerkjente modellar for samfunnsutvikling (les: organisering av næringslivet ut frå ideen om industriell stordrift og utnytting av komparative fordelar) så meiner Brox at dei kanskje tar feil.

Som eit alternativ foreslår Brox ei samfunnsforståing og ein politikk med utgangspunkt i ideen om at folk handlar rasjonelt ut frå dei vilkår som omgir dei, og ut frå korleis dei oppfattar moglegheitene for å modifisere og endre desse vilkåra, individuelt, eller gjennom kollektiv handling. Finansmannen og småbrukaren er slik sett i same situasjon: Dei handlar rasjonelt for å nå sine mål, og når dei opplever hindringar på vegen, prøver dei å fjerne dei flaskehalsar som står i vegen, og med eit fokus på dei som det er mogleg å endre på. Visse naturforhold må ein berre ta for gitt, men mykje av det som omgir oss, er menneskeskapte ordningar, sjølv om dei vert oppfatta som «natur». Gjennom organisering og politisk deltaking kan nye og alternative ordningar skapast. Stjernedømet er innføringa av Råfisklova (1938) som sikra fiskarane stabile prisar og dermed betre forutsigbarheit.

Det skal ikkje mykje fantasi til for å skjønne at desse synsmåtene hadde ein enorm appell, særleg til unge menneske, då Brox formidla dei gjennom tekstar, forelesingar og foredrag. Ikkje berre virka argumenta intellektuelt overtydande, dei var også ledsaga av ein saftig metaforbruk. Sjølv om boka handla om eit avgrensa tema – den statlege Nord-Norge-politikken – rørte framstillinga ved grunnleggjande og gjenkjennelege dilemma ved overgangen frå det tradisjonelle til det moderne samfunnet, frå bygd til by. Tenkemåten til Brox utfordra «lineariteten» – det ubønhørlege og nærast skjebnebestemte ved ei samfunnsutvikling som nok skapte økonomisk vekst og velferd, men som samtidig reduserte folk sine moglegheiter til å skape seg gode levekår gjennom sjølvstendige og allsidige yrkespraksisar. Ottar Brox viste, gjennom ei jordnær tilnærming, at ei anna samfunnsorganisering var mogleg, og at vanlege folk, gjennom allmenn stemmerett hadde ein mekanisme som kunne sikre breie fleirtalsinteresser – det han kalla populisme⁷⁷ – som kunne trumfe kapital og stordriftsmodellar.

Boka *Hva skjer i Nord-Norge?* er delt i to: Først ein del som startar med «Nord-Norge før Nord-Norgeplanen» (NNP) og som deretter tar føre seg planen og korleis den har virka inn på nordnorsk næringsliv – jordbruk, fiskeripolitikk, industripolitikk – og på samfunnsliv: urbanisering, avfolking, offentleg sektor. Fyrste del vert avslutta med eit kapittel der Brox gir sitt svar på spørsmålet «Hvor har Nord-Norgeplanen ført oss?» Målet var å auke Nord-Norges andel av samfunnets totale økonomiske produksjon (BNP – brutto nasjonalprodukt). I løpet av fem år med planbaserte investeringar og ordningar auka den nordnorske andelen av brutto nasjonalprodukt frå 7,1 % til 7,9 % – ikkje særleg imponerende, og i forhold til den store ressursinnsatsen «fullstendig mislykket» (Brox 1966: 116, 123). Sosialt sett konkluderer Brox med at planen har bidratt til å gjere ein større andel av befolkninga avhengig av å selje arbeidskrafta på arbeidsmarknaden, mens moglegheitene for å drive ein sjølvstendig, allsidig – og ressursvenleg – småskalaproduksjon hadde vorte svekka.

Andre del av boka dreier seg om «Alternativ til NNP». Her legg Brox an eit planleggingsperspektiv, men han insisterer på at planlegging føreset grundig

⁷⁷ Omgrepet «populisme» vert introdusert på side 178 i *Hva skjer i Nord-Norge?*

Nils Aarsæther, med bidrag fra Bjørn Hersoug

analyse av, og innleving i, lokale aktørar sin situasjon. Og av den grunn skriv han at ein

*... kommer en ikke unna detaljplanlegging. En må løse problemene i detalj for hvert enkelt lokalsamfunn ...*⁸

Samanlikna med Nord-Norgeplanen er det som Brox tar til orde for, ein ekstremt lokalistisk planleggingsstrategi. Men han foreslår at planinnsatsen vert tatt suksessivt, og at den bør starte først i bygder som gjennom tiltaka i NNP har vorte forsøkt «drenert» for eigedomslause og for «folk med initiativ og tiltak» (ibid.: 133). Kostnaden ved denne typen lokal planlegging, og i forlenginga av denne, ved utviklingstiltak, det er noko som staten gladeleg vil kunne finansiere. Resonnementet er at eit godt inntektsgrunnlag for lokalsamfunnet vil redusere flytting til urbane sentra, og at stat og kommune dermed spare vil utgifter til den ekstra boligbygginga i byane som ei avfolking av distrikta elles ville innebære.

I boka tar Brox systematisk for seg kva slags «alternative» tiltak eller verkemiddel som kan ha effekt, innan hushaldsbasert produksjon, gjennom støtte til nabosamvirke, salssamvirke, samt til etablering av private, desentraliserte industribedrifter.

Til sist i boka kjem ei oppsummering og ei vidareføring av tankane som har lege bak «oppgjeret» med statens Nord-Norge-plan. Sluttkapitelet har tittelen «Ideologi og strategi i økonomisk planlegging». Her får dei som er meir teoriinteresserte sitt påfyll, for i sluttkapitelet omgrepsfester Brox posisjonane kring Nord-Norgeplanen som ein konflikt mellom «teknokrati» og «populisme». Mens teknokraten ser landsdelen som samansett av bransjar, som igjen er samansett av bedrifter, ser populisten landsdelen som samansett av lokalsamfunn, som igjen er samansett av (produserande) familiar.

Plan-implikasjonane av dette er for Brox svært så klare: Planlegginga må ta lokalsamfunnet som utgangspunkt, ikkje bransjane, verken enkeltvis eller samla. For det som er i ein bransje eller ei bedrift sin interesse, er å sikre tilgang på arbeidskraft, og helst kome i ein situasjon der det er overskott på

⁸ Ibid., s. 129.

arbeidskraft, slik at lønningane vert pressa ned. Alternativt vil planlegging for lokalsamfunnet bidra til at fleire kan drive si sjølvstendige verksemd, dermed vert det færre som står til disposisjon for industribedriftene, og slik vert det vanskeleg å drive det Brox kallar «en teknokratisk arbeidsmarkedspolitikk» (ibid.: 179). God utvikling for småprodusentar i lokalsamfunnet fører til knappheit på (mobil) arbeidskraft, noko som igjen fører til betre løn og betre arbeidsvilkår i industribedriftene.

Det siste, men ikkje minst viktige poenget i Brox sitt sluttkapittel er korleis ein politisk sett kan skape eit parlamentarisk fleirtal for ein distriktspolitikk som ser lokalsamfunnet og verdien av den desentraliserte, ressursbaserte produksjonen. Brox var sjølv sosialist og har vore stortingsrepresentant (1973-1977) for Sosialistisk Valforbund (men han erklærer seg som «sosialdemokrat» i eit intervju med Hans Pedersen og Nils Aarsæther, i 2022⁹). Han ser imidlertid utover den politiske venstresida og vil bygge ein brei fleirtalsallianse for å oppnå politiske mål. Her viser Brox til det som skjedde i norsk politikk i mellomkrigstida, då både bønder, fiskarar og arbeidarar opplevde krisetider: Ein allianse mellom Bondepartiet og Arbeidarpartiet hadde tidlegare vore utenkeleg, men vart ein realitet då begge partar såg kva dei kunne oppnå gjennom eit samarbeid. «Kriseforliket» i 1935 la også grunnlaget for regjeringa Nygårdvold sin bygde-populistiske politikk, som innbefatta støtte til driftsbygningar i småskala-jordbruket og til motorisering av dei minste fartya i fiskeflåten. I 1966 ser Brox moglegheita for å gjenskape ein allianse av bygdeinteresser og fagorganiserte arbeidarar. Han skulle vise seg å vere framsynt, for oppgjera om norsk EF/EU-medlemskap vart både i 1972 og i 1994 vunne av ein rød-grøn koalisjon av bønder, fiskarar og fagorganiserte arbeidarar.

Ottar Brox stilte seg med boka *Hva skjer i Nord-Norge?* (1966) heilt sentralt i det som Rune Slagstad i storverket *De nasjonale strateger* kallar «opposisjonssosiologien»:

Opposisjonsvitenskapen fikk sitt mest markante politiske uttrykk i Ottar Brox' populisme [...] . Brox formulerte en venstreradikal kritikk av det industrielle vekstsamfunn [...] . en ny politisk

⁹ Aarsæther, N. mfl. 2023: 163.

Nils Aarsæther, med bidrag fra Bjørn Hersoug

formel som kunne forene venstreradikalisme og verdikonservatisme (Slagstad 1998: 388-389).

Men Slagstad ser også eit anna straumdrag i Ottar Brox sin samfunnsanalyse:

Brox hadde med sin analyse av Nord-Norge det videre siktepunkt å gi empirisk feste til forestillingen om en livsform som kunne være et alternativ til den reformteknokratiske.[.....] Brox' populisme innebar en reaktualisering av romantikkens identitetsskapende motiv, som hadde vært vesentlig for fremveksten av den demokratiske folkelighet på 1800-tallet. (smst.)

Ottar Brox ville nok ha protestert på å verte plassert inn i «romantikken», han oppfatta seg nok heller som ein ihuga rasjonalist og folkeopplysar. Likevel er det ikkje tvil om at han også har fungert som «identitetsskapar» og det han står for, og har inspirert, har vorte oppfatta som «gammelmødige beretninger» (Eriksen 1996:viii).

Hva skjer i Nord-Norge? har vore kåra som ei av etterkrigstidas viktigaste fagprosabøker, og er inne blant bøkene som i oktober 2023 vart innlemma i avisa Klassekampen si oppstilling av bøker i «venstresidas kanon». Som vi har sett ovanfor, har det ikkje vore utan grunn. Boka er imponerende komplett, i den forstand at Brox i ei bok på 200 sider maktar å kombinere nyskapande samfunnsanalyse med kritikk av planlegging og offentlig politikk; han utviklar teoretiske omgrep, lanserer alternative prinsipp for planlegging og viser til sist konkret ein veg for politisk realisering av ein «bygdepopulistisk» distriktpolitikk. Fagpolitisk er det all grunn til å merke seg den siste delen av boka, for her dristar samfunnsforskarer Brox seg til å gjere noko som samfunnsforskarar flest avstår frå: Han formulerer eit alternativ til det «uføret» han har analysert, og han tar sitt alternativ heilt ut, ved konkret å anvisa korleis det vil vere mogleg å skape eit fleirtal i Stortinget for ein ny distriktpolitikk.

Som fagleg grunnlag for ei ny planleggarutdanning var boka uomgjengeleg – men den var også utilstrekkeleg: Brox kjempar i kapitlet der han kritiserer vegbygging og satsinga på utdanning, ein beint fram håplaus kamp. Det var ikkje mogleg å stoppe overgangen frå sjø- til landtransport, og uråd å stoppe overgangen frå opplæring gjennom deltaking i arbeidslivet til opplæring på

skular og universitet. Han undervurderte også storbylivets enorme tiltrekkingskraft, som han ironisk nok sjølv vart ein del av – Ottar Brox var busett på Oslos vestkant i 40 år - frå midten av 1980-talet og til han døydde i 2024.

I boka frå 1966 ser han heller ikkje kommunen kome, som den institusjonen som faktisk maktar å demme opp for ei storstilt sentralisering og bygdedød. Det ligg også eit interessant samantreff i at det lovfesta kravet om kommunal (general)planlegging vert innført frå 1966 av - same året som boka til Brox kom ut.

Eit fagmiljø med politisk «impact»: Avvisinga av ny Nord-Norge-plan

Hva skjer i Nord-Norge? hadde retta seg inn mot regjeringa Torp¹⁰ sin Nord-Norge-plan frå tidleg 1950-tal. Dermed var boka i ferd med å verte ein smule utdatert for analysen av regionale plantiltak på 1970-talet, då Universitet i Tromsø starta.

Men så kjem det i 1972, nærast som «manna frå himmelen», ein ny Nord-Norge-plan frå dei sentrale styresmaktene! Dette skjer så godt som samtidig med at Ottar Brox tar til i jobben som professor ved Universitetet i Tromsø. NOU 1972:33 *Om landsdelsplan for Nord-Norge* er ei samanfating av eit omfattande utredningsarbeid i statleg regi, og var meint å danne grunnlag for Stortinget si behandling ein ny landsdelsplan. Dette skal vise seg å verte ein svært konfliktfylt prosess, med den nye forskingsgruppa i Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning i ei nøkkelrolle.

Ottar Brox vert utnemnd til professor i «lokalsamfunnets sosiologi» ved Universitetet i Tromsø, og starta sitt virke der 26. september 1972, dagen etter den første folkerøystinga om norsk EEC-medlemskap. Ved sidan av Brox var det berre statsvitaren Odd Handegård som var tilsett i fast stilling ved forskingsgruppa. Saman med Ottar Brox tok han for seg forslaget til ny Nord-Norgeplan, ein NOU som på det tidspunktet var sendt rundt til høyring i nordnorske kommunar og fylkeskommunar.

¹⁰ Det er vanleg å snakke om «Gerhardsen-perioden», men Oscar Torp var faktisk statsminister for Arbeidarpartiet i 1951- 1955.

Brox og Handegård bestemte seg for å lage ein kritisk analyse av planforslaget, der dei i tillegg ville formulere «*noen konstruktive alternativer når det gjelder den økonomiske, sosiale og politiske utviklingen av Nord-Norge*» (Brox og Handegård 1974:1). Dei to forskarane la ikkje opp til ein omfattande gjennomgang og analyse av planforslaget, men på relativt kort tid var dei i stand til å lage ei utredning på 20 sider, med tittelen *Landsdelsplanen for Nord-Norge – kritikk og alternativ*. Her foretok Brox og Handegård først ein gjennomgang av hovudpunkta i planforslaget, spesielt når det gjaldt framtidig busettingsmønster i landsdelen, og dei viste deretter korleis planen såg for seg fiskerinæringa i framtidens Nord-Norge.

Målet for busettingsmønsteret var at det skulle oppretthaldast i alle dei tre regionane/fylka, men innetter i fylka vart det foreslått ei sentralisering, ved å bygge på stader (definert som «basisområde») på minst 1000 innbyggjarar. Samtidig vil ein ikkje utelukke at talet på innbyggjarar i basisområda «*vil måtte ligge vesentlig over 1000 innbyggere, med mindre helt spesielle forhold gjør seg gjeldende*» (NOU 1972:33, s. 20). Dette tolka Brox og Handegård som at framtidige vekstfremmande tiltak ville forbeholdast stader med minst 3 – 4000 innbyggjarar (Brox og Handegård 1974: 2).

Når det gjeld fiskerinæringa ville planforslaget at det skulle planleggast ut frå ein uttrykt «dualistisk» (todelt) modell, som omfattar «*en sentralisert, industriell del, og en desentralisert, ikke-industriell del*». Denne modellen går igjen i beskrivinga av fiskeflåten, der det bl.a. står at «*De mindre båtene kan gi muligheter for en aktiv retrett for mannskap i havfiskeflåten før pensjonsalderen...*» (ibid.: 78). Det vert også gjort framlegg om ei vidare utbygging av trålflåten.

Brox og Handegård vurderer forslag til ny Nord-Norge-plan som eit trugsomål mot dei hundrevis av lokalsamfunn som ligg utanfor pendlingsområdet til basisområda. Dei påpeiker vidare at planen heller ikkje, på lengre sikt, kan ta vare på interessene til folk som bur i basisområda, for «*Det er bare et ekspansivt og livskraftig omland som kan sikre disse stedene på en varig måte, og gi dem politiske muligheter til å hevde seg overfor de større sentra.*» (ibid.:13).

Kommentarane frå Brox og Handegård vert avslutta med «Hovedprinsipper for en alternativ plan», der dei tar til orde for ein plan for satsing på det

lågaste nivået i stedshierarkiet – lokalsamfunnet, for dermed også å sikre «sentrums vedlikehold». Dette inneber ei prioritering av tiltak for å sikre inntektsmoglegheitene for etablerte familiar, og å skape føresetnader for rekruttering av nye hushald til fiskever og bygder. Slike inntektsmoglegheiter ligg etter Brox og Handegård si meining fyrst og fremst gjennom å ha ei desentralisert fiskerinæring, og denne kan sikrast gjennom offentleg satsing på infrastruktur (veg, vatn, hamn).

Denne analysen, kritikken og forslaget til alternativ plan vart til dømes ikkje sendt til *Tidsskrift for samfunnsforskning* for å verte vurdert som publiseringsverdig. Nei, utredninga vert maskinskrive på stensilar av sekretærar på Institutt for samfunnsvitskap, trykt opp på instituttet sin stensilmaskin, lagd i konvoluttar, frankert og sendt til alle Nord-Norges kommunar og dei tre fylkeskommunane i landsdelen, ledsaga av eit brev der lokale folkevalde organ vert oppmoda til å sette seg inn i den vedlagde mot-utredninga når dei gir sine høyringssvar til det statlege planforslaget, NOU 1972:33.

På bakgrunn av utredninga til Brox og Handegård (og sikkert også av andre grunnar) avviser dei tre fylka og ei rekkje kommunar det statlege planforslaget. Regjeringa Korvald, etterfølgd av regjeringa Bratteli, tar kritikken på alvor, og utarbeider ei melding til Stortinget der grunnideane frå det opphavlege planframlegget ikkje lenger er med. I eit etterskrift til den sirkulerte mot-utredninga konstaterer Brox og Handegård at dei nok har bidratt til at «sentralistiske» målformuleringar har vorte fjerna frå stortingsmeldingane som følgde planframlegget, men at verkemidla ikkje er har vorte endra som følge av kritikken. Og verkemidla peikar framleis i sentraliserande retning.

Det at ein professor og ein amanuensis på denne måten blandar seg inn i politiske prosessar på statleg, regionalt og kommunalt nivå vekte oppsikt, iallfall lokalt. Men Brox og Handegård sin kritikk var fagleg underbygd og sakleg framført. I eit avisinnlegg vart dei imildertid kritisert for bruk av Universitetet sine frimerke når forskarane distribuerte sitt plankritiske dokument til kommunar og fylkeskommunar.

Frå plankritikk til alternativ planlegging (1): «Generativ planlegging»

Studiet i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning ville sjølvsagt kome til å utdanne kandidatar som sikkert kunne eksellere i plankritiske ferdigheiter, særleg retta mot statleg nivå, men kva med å utvikle «positive»

plan-ferdigheiter, relevant for kandidatar som skulle kunne meistre planlegging på det lokale, kommunale og regionale nivået? Vart det utvikla eit oppdatert, fagleg basert undervisningsopplegg som kunne gjere framtidige kandidatar klare for praktisk utøving av planlegging? To tekstar frå «pionertida», ein av Ottar Brox og ein av Odd Handegård prøver å gi svar på dette spørsmålet. Først Ottar Brox sitt svar:

Brox publiserte artikkelen «Generativ planlegging» i 1971. I denne artikkelen skisserer Brox «*en modell for utviklingsplaner med sikte på økte velferd i marginale områder*» (Brox 1971:67). Her utviklar Brox skiljet mellom tradisjonell mål-middel-basert planlegging, som han kallar «mønsterplanlegging» og ei form for planlegging som tar utgangspunkt i «det som foregår rundt oss *nå*» (ibid.). Mønsterplanlegging handlar altså om at planleggaren formulerer eit mål i form av å beskrive ein framtidig tilstand for lokalsamfunnet, for deretter å finne fram til tiltak eller verkemiddel som kan bringe lokalsamfunnet over frå no-situasjonen over til den framtidige, ynskja tilstanden. For mønsterplanlegginga er ideen om det framtidige lokalsamfunnet drivaren, og denne tilstanden kan ein planleggar spesifisere gjennom å sette mål for folketal, for kommunikasjonar, tenestetilbod, bustader og næringsliv/bedriftsutvikling. No-situasjonen vert for planleggaren sett på som noko som ein gjennom tiltak vil prøve å endre på.

Den alternative forma som Brox foreslår, kallar han *generativ planlegging*. Denne har som utgangspunkt at planleggaren startar med å skaffe seg eit grundig oversyn over, og ei forståing av, no-situasjonen for dei lokale aktørane. Her er ideen at folk sine handlingar spring ut av (1) kognitive, (2) økologiske og (3) strategiske parameter: Folk innrettar seg etter kva dei (subjektivt) ønsker å oppnå, kva som det (objektivt) er uråd å gjere noko med, og det som det gjennom kollektiv handling kan endrast på. Planleggaren si rolle er då, ut frå ein slik analyse av aktørane, å avdekke «flaskehalsar» som hindrar eller avgrensar lokale aktørar sitt strev med å oppnå sine mål, i form av inntektsnivå, bustad og andre urealiserte behov.

Men planleggaren må kunne sikre at realiseringa av den enkelte sitt mål ikkje blokkerer andre lokale aktørar sine moglegheiter, til dømes ved at målrealiseringa for den eine ikkje resulterer i ulemper for den andre, til dømes i form av overetableringar eller overfiske.

Brox innser at generativ planlegging er krevjande, for med mange aktørar som kan ha forskjellige mål, og som står i forskjellige situasjonar, trengs det store mengder data for å kunne identifisere «flaskehalsar», og i tillegg trengs det kunnskap for å kunne avvege og prioritere mellom tiltak, slik at det «slår tilbake».

Men generativ planlegging gir også ein moglegheit for forenkling av planlegginga, og endåtil, ifølgje Brox, at ein gradvis kan redusere behovet for planlegging. Her er argumenta for det første at lokalsamfunnet delvis kan regulere seg sjølv, gjennom sine tradisjonar for uformell informasjonstilgang, problemløysing og bruk av nettverk. For det andre kan lokal planlegging verte avlasta ved at «sentral planlegging» tar seg av direkte støtte til bedrifter (den gang Distriktenes utbyggingsfond, i dag Innovasjon Norge). Ei tredje form for avlastning er å stimulere lokale aktørar til å danne organisasjonar som går frå å løyse eit enkeltproblem til å verte «muliti-purpose» organisasjonar for lokal problemløysing.

Og til sist uttrykker Ottar Brox sitt syn på planlegging i klartekst: «*Markedet innebærer også muligheten til reduksjon av planleggingsbehovet*» (s.76). Her tenker Brox på dei «gratis» signal som marknaden kan gi ein (nærings)aktør, men særleg er han oppteken av arbeidsmarknaden, og kva eit stram arbeidsmarknad kan bidra med i lokal problemløysing, til dømesi form av arbeidstilbod for eldre og delvis uføre arbeidstakarar. Viss det er stor etterspørsel etter arbeidskraft, vil det verte «plass til alle» og mindre behov for særskilt tilrettelegging frå det offentlege si side, i form av verna bedrifter eller trygd.

Brox ser altså moglegheita for ein *avgrensa planleggingsinnsats*, der fokus er på kartlegging av dagens situasjon, slik den fortonar seg for lokale aktørar, og på kva som skal til for at dei kan realisere sine mål, der ein til fulle utnyttar lokalsamfunnets uformelle mekanismar, stimulerer til organisatorisk samarbeid, føreset ei statlege bidrag til bedriftsutvikling, og øvrig lar den usynlege handa - marknaden- styre.

Det er slike muligheter for å forenkle og redusere planleggingsinnsatsen som kommer fram om en skifter perspektiv fra M2

*(mønsterplanlegging) til de prosessene som genererer M1
(gjennom generativ planlegging)¹¹*

M2 er det framtidige målet, M1 er dagens tilstand. Med *Generativ planlegging* antar Brox at med ei god kartlegging av dagens aktørar og deira mål, så vil planlegginga nesten gå av seg sjølv:

*En kan da relatere tiltak direkte til de målsettinger som folk
forfølger, heller enn å handle på den ytterst tvilsomme forutset-
ning at det mønster som en på en eller annen måte har fått
politisk godkjenning som planleggingens mål, er det beste for
regionens befolkning (Ibid.)*

Ottar Brox gir til kjenne eit svært radikalt – og nærast liberalt-konservativt - syn på lokal planlegging. Planteoretisk er det ein klar slektskap til Charles Lindblom sin teori om *inkrementell planlegging* (Lindblom 1973). Lindblom hevdar, som Brox, at det er fåfengt å stille opp mål (framtidig mønster) for planlegginga, men i motsetning til Brox, som vil sette lokale aktørar i fokus, vil Lindblom starte med å løfte fram og vurdere tiltak som lokale aktørar kan samle seg om. Akkurat som Brox vil Lindblom ha minst mogleg planlegging, med ei tru på at uformell problemløysing, nettverk og marknadsmekanismar vil kunne ordne det meste for lokalsamfunnet.

Ideen om *Generativ planlegging* er besnærande, her er det ein sterk appell til å tru på lokal fornuft, men kan modellen fungere som ramme for lokal planlegging? Er det ikkje bestemte føresetnader som må vere til stades for at denne planleggingsforma kan få ei allmenn nytte? Modellen kviler på fleire føresetnader som kan vere problematiske: Først, føresetnaden om at du kan planlegge for mindre, tekniske oppgåver, men at planlegging for heile samfunn i beste fall vil vere fānyttas, og i verste fall noko som bringer oss over i det autoritære (les: «Sovjet-like») samfunnet. Men denne føresetnaden held dårleg, for det er, gjennom opne politiske prosessar, mogleg å formulere felles, framtidsretta planleggingsmål for eit samfunn. Det heile er så enkelt som at vi har lokalt demokrati, vi har kommunar som nettopp er innretta på å fremje innbyggjarane sitt ve og vel, og innbyggjarane sjølve er med, både

¹¹ Brox 1972:77, forklarande parentesar tilføyd.

direkte og indirekte, på å bestemme og prioritere alt frå teknisk infrastruktur til offentlege tenester og understøtting av næringsutvikling. Det er i prinsippet, frå 1966 av, folket i val som legg føringar og mål for kva som skal prioriterast i den kommunale planlegginga.

Den andre føresetnaden er at folk flest bur i små lokalsamfunn, prega av hushald som driv sjølvsysseletting ved sidan av enkel vareproduksjon for sal. Den grundige, feltarbeidsprega kartlegginga av aktørar som Generativ planlegging føreset, er i praksis berre mogleg å gjennomføre i svært små bygdesamfunn. I dagens Norge ville det berre vere ein kommune, Utsira, med sine 200 innbyggjarar, som var fullt ut eigna for ein slik planmodell. Alle andre kommunar, også dei mange småkommunane, vil måtte nytte meir tradisjonelle planmetodar.

Føresetnadene om hjelp frå det uformelle nettverk, frå statleg småindustri-politikk og frå marknaden er også tvilsame. Vi har fått ein stor, kommunal sektor - også i småkommunar - fordi «nettverket» i stor grad handla om heimeverande kvinners ubetalte omsorgsarbeid, fordi Distriktenes Utbyggingsfond såg forbi gründarar og lokal småindustri, og fordi marknaden oftast vil favorisere stordrift og sentralisering, og berre unntaksvis vil «velge» småskalaproduksjon.

Men ideen om *Generativ planlegging* er for god til at vi bør forkaste alle elementa i den: Det å gjere grundige analysar av utgangssituasjonen, med utgangspunkt i aktørar sine opplevingar og deira eigne mål, bør vere eit heilt avgjerande element i all lokal planlegging. Likeins er det å tenke lokalsamfunn, både i bygd og by, med på å sikre at bidraga frå det (gjenverande) uformelle samarbeids- og hjelpesystemet vert ivaretatt. Sjølv om store delar av velferdsstaten sitt hjelpesystem handlar om samhandling mellom ein statleg etat og eit individ, vil truleg samfunnet bryte saman om ein ikkje tok i betraktning bidraga frå det som skjer mellom folk, lokalt. Dette er tankar vi finn att i eit av studentbidraga frå oppstartperioden, nemleg artikkelen *Generativ mønsterplanlegging* av dåverande magistergradsstudent Georg Kamfjord, publisert i *Sosiologi i dag*. Kamfjord kritiserer generativ planlegging som grunnmodell for planforståing og planpraksis, og forslår «generativ mønsterplanlegging» som eit alternativ.

I Ottar Brox sin modell, generativ planlegging, finst ikkje kommunen. Det er kanskje den viktigaste innvendinga mot modellen – at den ikkje ser

betydninga av den lokale, demokratiske institusjonen som, i tillegg til å levere velferdsytingar, gradvis overtar plan- og utviklingsansvaret frå eit fjernt og ekspertstyrt statleg (eller regionalt) nivå, også i dei minste lokalsamfunna langs kysten (Aarsæther 1977). Denne mangelen er aleine nok til å «parkere» generativ planlegging som ramme for lokal planinnsats, samstundes som det er element i modellen som det er uomgjengeleg nødvendige å inkludere, for å sikre plankvalitet.

Frå plankritikk til alternativ planlegging (2): Handegård og kommuneplanlegginga

Mens Brox hadde levert sitt «bod» på ei alternativ planlegging allereie i 1971, så kom Odd Handegård med sitt «*Notat om generalplanlegging i utkantkommuner*» to år etter. Notatet er på 24 sider, og det er openbert skrive som ledd i arbeidet med å bygge eit oppdatert pensum for undervisninga i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning. I løpet av 1973 kom det heile fem notat frå Odd Handegård, alle utgitt på ISV si «stensilserie A». Ved sidan av notatet om generalplanlegging tok Handegård opp «Koordinering», «Kommunesentrum og omland», «Flytteprosesser i et øydistrikt», samt kritikken av Landsdelsplanen (Ottar Brox). Mens den sosialantropologisk orienterte Ottar Brox ønskte seg eit fokus på hushaldsbasert produksjon og yrkeskombinasjonar i små kystbygder, så ville statsvitaren Odd Handegård ha kunnskap om kommunar og planlovgiving inn som sentrale komponentar i den nye planleggarutdanninga. Dei to omgrepa som definerte utdanninga (planlegging, lokalsamfunn) vart nærast personifisert gjennom dei to fagpersonane.

Notatet til Handegård handla altså om det som den gongen heitte «Generalplanen», men som frå 1985 av får nemninga «Kommuneplanen». Det var bygningslova av 1965, sett i kraft 1966, som introduserte generalplanlegging, og som gjorde slik planlegging obligatorisk for alle norske kommunar. Tidlegare hadde plankravet berre omfatta bykommunar, men frå 1966 skulle altså alle med, også dei minste utkantkommunane.

Odd Handegård spør i notatet: «*Er det i det hele tatt mulig å tenke seg generalplaner som fungerer til fordel for nordnorske utkantkommuner?*» (Handegård 1973:2). Han er i utgangspunktet skeptisk, men startar med å gi

eit oversyn over tre former for kommunal planlegging som etter hans syn må vere med i ein generalplan: Det gjeld

- (1) Arealplanlegging /fysisk planlegging
- (2) Teknisk-økonomisk planlegging
- (3) Næringsmessig planlegging.

Handegård drøftar så om vilkåra er til stades for ein integrert plan, gjennom utforminga av lova. Han viser, med referanse til lova sine forarbeid, at motivasjonen først og fremst har vore å få offentleg kontroll med arealbruken i kommunane – at den ikkje skjer ved berre å ta stilling til kvar enkelt byggesøknad, men at utbygging skal skje i henhold til er ein plan som viser kor ulike funksjonar skal lokalisert, eller med lova sine ord:

... generalplaner som angir hovedtrekkene i utnytting av grunnen [...] og for løsningen av vann- og kloakkspørsmål eller andre spørsmål om tiltak til dekning av allmenne behov innenfor kommunens område. (Bygningslova 1965. § 20.2)

Generalplanen er dermed først og fremst er ein arealplan for kommunen, og tilfredsstiller dermed pkt. 1 i det han føreset at ein kommuneplan bør omfatte. Men ein arealplan som angir lokalisering av bustadar, næringsareal og offentlege institusjonar må nødvendigvis følgast opp med investeringar i veg, vatn og avløp, altså støtte Handegårds krav nr. to, om teknisk-økonomisk planlegging. Sitatet frå lova viser at generalplanen også omfattar dette («vann- og kloakkspørsmål»), men utan at lova angir ei klar kopling til kommunen sine økonomiske prioriteringar. Å finansiere teknisk infrastruktur i ein vidstrekt utkantkommune er ikkje noko ein kan ta over kommunen sitt årsbudsjett, her må det langsiktig økonomisk planlegging til.

Men så kjem Handegård si viktigaste innvending: Ein generalplan som viser ønskt arealbruk og som sikrar investeringar i vatn og avløp vert verande eit tomt skall, dersom ikkje folk vil etablere seg, bygge hus og investere i lokal næringsverksemd. Og her er vi ved eit kjerneproblem for norske utkantkommunar, skriv Handegård:

Her er situasjonen, både i kommunesentrene og særlig i kommunenes ytterdistrikter, som kjent en desperat mangel på arbeidsplasser. Det er derfor til stede et akutt behov for en plan-

legging som nettopp setter næringsutviklingen i kommunene i fokus. (op.cit.:8).

Det er altså punkt tre i Handegård sine krav til planlegging det skortar på i generalplanlegginga: Planlegging for næringsutvikling er ikkje omfatta av lova. Rett nok er det opna for at planlegginga også kan omfatte «tiltak til dekning av allmenne behov», men Handegård viser til at det i forarbeida til lova er ei svært snever oppfatting av «allmenne behov» som ligg til grunn, for her vert nemleg «forsvarets, sivilforsvarets og den sivile luftfarts behov» framheva (ibid.:5).

Men fråveret av eit nærings- og jobbperspektiv i bygningslova betyr ikkje at det offentlege fråseier seg ansvaret for næringsutvikling i distrikta. Distriktenes Utbyggingsfond (i dag *Innovasjon Norge*) hadde allereie sidan 1961 gitt lån og tilskott til næringstiltak i distriktskommunane, men då i ein relasjon mellom statsorgan og den enkelte bedrift (Teigen 2019: 53ff). Men kommunane er ifølgje Handegård «i stor grad sjaltet ut når det gjelder den næringsøkonomiske planleggingen» (ibid.:12).

Ved at generalplanlegginga ikkje integrerer næringsutvikling i det kommunale planarbeidet, risikerer kommunane å kaste bort pengar og ressursar på å arealdisponere en del «luftslott», skriv Handegård. Inntil kommunane har iverksett utviklingsplanar for det lokale næringslivet, har utkantkommunane råd til å vente med generalplanlegginga, hevdar han (ibid.:20).

Kva var så Handegård sitt alternativ? Han meiner at kommunane som «desperat trenger arbeidsplasser» må ha dette fremst på dagsordenen, og han etterlyser eit plansystem som gir opningar for dette engasjementet, og der det vert ein betre balanse mellom planen sitt innhald og planprosessen. Særleg det Handegård kallar ei reorganisering av planleggingsprosessen vil vere av avgjerande betydning for utkantkommunane. Her stiller han seg svært kritisk til praksisen med å «bestille» ein plan frå eit konsulentfirma, slik mange kommunar gjorde for å kunne etterleve lova sitt krav om planlegging.

I ettertid har vi sett at Handegård sine krav til kommunal planlegging i stor grad har vorteinnfridd. Det vart opna for «strategisk næringsplanlegging» i kommunane frå 1980-talet av, men først i 2008 vart planlegging for

«verdiskaping og næringsutvikling» inkludert som eit obligatorisk element for kommunal planlegging (plan-og bygningslova § 3-1.

Tilbake i 1973 må Handegård ha vurdert kommuneplanlegging (generalplan) etter den dåverande bygningslova som passeleg irrelevant, og med små utsikter om at plansystemet ville forbeistrast på kort sikt (og riktig, det skulle gå 35 år). Den utdanningsmessige implikasjonen for ei alternativ planleggarutdanning vart dermed å bygge kompetanse på næringsutvikling, meir enn på planlegging etter bygningslova. Og ja, det opna seg faktisk jobbmoglegheiter for studentar med denne kompetansen: Mange distriktskommunar etablerte stillingar som tiltakssjef, næringskonsulent og liknande, alt frå 1970-talet av.

Om vi samanliknar Brox sin ultraradikale modell for «generativ planlegging» med Handegård sin kritikk av måten kommunal planlegging var innretta på, så er det lett å sjå ulikskapen, både for forskning og for utdanning. Sjølv om vi godtar premissen om at den nye utdanninga først og fremst skulle rettast inn mot distrikt og ruralitet i nord, så er fokuset på planlegging grunnleggande ulikt utforma mellom Brox og Handegård. Brox er oppteken av hushald som økonomiske aktørar, som sjølvstendige næringsdrivande, og han ønsker først og fremst statleg styrte rammevilkår som kan bidra til å fjerne flaskehalsar for livs- og næringsutfalding i det rurale lokalsamfunnet. Kommunen inngår ikkje i analysen.

Heilt omvendt for Handegård: Han har ei breiare oppfatning av folk lokalt (som ikkje berre er dei sjølvsysselettede), og han ser større moglegheiter for å trygge deira levekår, ikkje berre gjennom kommunen slik den er per 1973, men han vil ha meir kommune – ein kommune som integrerer næringsutvikling i sin plan- og utviklingspolitikk. For Handegård gjeld det å forbetre planlegginga; utvikle lokal planlegging som har fokus på prosess og deltaking, og på næringsutvikling.

Forskjellen mellom Brox og Handegård kan i stor grad tilbakeførast til ulike akademiske tradisjonar – Brox med ei antropologisk «trening», Handegård med eit statsvitskapleg fagleg utgangspunkt. Statsvitaren ser det folkevalde Stortinget som gir lovgrunnlaget for å utøve planlegging, etter 1966 som eit lokalt, folkevald ansvar. Antropologen ser familiar i strev med å sikre sitt utkome og i dette strevet inngår retten til å stemme på parti som kan presse fram reformer som gjer livet meir leveleg lokalt.

Ved at Brox ikkje «ser» kommunen i dette fleirnivåsystemet, forblir kommunikasjonen mellom han og Handegård uforløyst: Plankritikk kan dei einast om, men grunnleggande sett anfører Brox per 1971 argument for minst mogleg planlegging, utover fjerning av «flaskehalsar», mens Handegård vil ha planlegginga utvida, demokratisert og prosessfokusert. Men verken Brox (med all respekt for «Generativ planlegging») eller Handegård stakar ut nokon konkret handlingsveg for dei studentane som søker seg til «samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning», når det vert spørsmål om rekruttering til ein framtidig yrkespraksis, utanfor academia.

Eit fagkritisk studentmiljø

Trass i klåre faglege forskjellar var det eit godt samarbeid mellom Ottar Brox og Odd Handegård i oppbygginga av det nye fagtilbodet. Men dei var få, og det var på kort sikt vanskeleg å skape eit fagleg stimulerande studentmiljø, for dei fleste som starta studiet i Tromsø var unge folk. Men dette var eit problem som interimsstyret hadde sett, og ved alle institutt vart det innført ei ordning som kunne «lokke» vidarekomne studentar frå Sør-Norge til å fullføre sine høgre grads studiar ved Universitetet i Tromsø. Dermed kunne det verte eit levande fagmiljø alt frå starten av. Ikkje så få av desse studentane søkte seg til Forskingsgruppa for samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning, og her gjorde dei seg sterkt gjeldande i fagdebatten. Ein av desse, Bjørn Hersoug, har skrive sine betraktningar om denne tida:

Planen blir til mens du planlegger

Bjørn Hersoug, professor emeritus NFH, UiT

Hvorfor UiT og hvorfor planlegging? Som alltid er det noe som støter ut og noe som drar. For meg var UiO og Blindern et stort og hierarkisk system, mens UiT lokket med noe helt nytt, lite og oversiktlig, men først og fremst tverrfaglig. «Hva skjer i Nord-Norge?» hadde jeg allerede stiftet bekjentskap med etter et år i Ingeniørvåpenet i Nord-Norge, og Brox hadde jeg hørt i regi av SF. Planlegging var jeg allerede involvert gjennom undersøkelser som skulle legge grunnlaget for en samordnet plan for Hardangervidda. Vi hadde til og med laget eget firma, *Økoplan*, med utpreget tverrfaglig profil. Og som alltid står det kvinner bak; kjæresten var dratt nordover som erstatningslærer jula 1972 og syntes Tromsø kunne være spennende. Kort sagt, det meste var nord, men langt fra planlagt i detalj.

For de av oss som kom som cand.mag. var magistergraden målet – en forskningsorientert utdanning som da var på vei ut. Selv hadde jeg sosiologi, filosofi og sosialøkonomi og så fram til å kombinere disse for de neste tre årene. På lesesalen satt vi sammen, sosiologer, statsvitere, økonomer, historikere, antropologer og pedagoger, noe som åpnet for mange nye bekjenskaper. Men tverrfaglighet i praksis var atskillig mer komplisert. Selv tok jeg opp tråden med Dag Leonardsen, som kom fra sosiologi og kriminologi ved UiO, og vi ble raskt enige om å skrive en omfattende studie av Arbeiderpartiets distrikts- og næringspolitikk 1935-75. Det falt ikke i god jord, og noen professorer mente temaet var for stort og utflytende, noe som bare gjorde oss sterkere motivert. Men heller ikke samarbeid var uproblematisk. Søknad måtte til for å skrive felles avhandling, i praksis ordnet slik at vi skrev annethvert kapittel. Da organisert planleggingsundervisning startet våren 1974, var prosjektet godt i gang. Abraham Hallenstvedt ble oppnevnt som veileder, men hadde det travelt og var allerede tungt involvert i oppstarten av Norges fiskerihøgskole. «Redningen» ble historieprofessor Hans Fredrik Dahl, ved UiO, som opptrådte som uoffisiell veileder og sparringspartner. Han tok også initiativ til at avhandlingen ble utgitt på Pax to år seinere, men da forkortet fra 600 til 300 sider, med den lett polemiske tittel; «Bygger de landet?».

Da undervisningen startet høsten 1973 hadde profetene forlatt oss. Berge Furre, Torild Skard og Ottar Brox ble alle innvalgt for SV på Stortinget

samme år - et politisk hyggelig resultat, men faglig litt skuffende. Statsviteren Odd Handegård ble satt til å forvalte arven etter Brox, noe han gjorde med stor entusiasme. I planleggingsgruppa møtte vi mange med felles interesser, noen kommende magistre mens andre startet på det nye studietilbudet. I praksis var tilbudet ganske magert, og både studiet og pensum ble i stor grad gjennomført som selvstudium. Magistergraden var basert på ansvar for egen læring, og etter tre år ventet en omfattende eksamen (avhandling, 2x12 timer skriftlig eksamen, prøveforelesning og muntlig).

Brox og generativ planlegging ble skoledannende, men selv om vi var enige politisk, var det mye vi etterhvert stilte spørsmålstegn ved, ikke minst forherligelsen av Nygårdsvold-populismen og realismen i Brox sin versjon av småbrukersamfunnet. Politisk gjaldt det å finne en tredje vei, mellom tilbakeskuende populisme med utspring i Venstremiljøer i Bergen og nyfrelste AKP-ere som tidvis dominerte det samfunnsvitenskapelige studentmiljøet i Tromsø. De første var primært opptatt av lokale samfunn i periferien, mens de sistnevnte var opptatt av klassekampen i industristedene og i byene. Utfordringen «By og land, hand i hand» var ikke bare en politisk utfordring, men også en faglig. Hvordan planlegge for å se både sentrum og utkant i sammenheng?

Hva fikk vi så ut av planstudiene? For det første, en livslang interesse for lesing på tvers av fag og en sterk vilje til å jobbe tverrfaglig. For det andre, en kritisk tilnærming til etablerte sannheter, også de som kom fra egne profeter. For det tredje, et papir på at vi hadde et visst grep på (teoretisk) planlegging. Praksis kom først seinere, og da i form av fylkesplanlegging i Troms fylkeskommune, en planform som lå langt fra generativ planlegging. Etter fem år gikk turen tilbake til UiT, men da på Norges fiskerihøgskole, først som stipendiat og deretter amanuensis og professor i fiskeriplanlegging. Men det er en helt annen historie.

Oppstart og mannefall

Utdanninga i Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning var frå starten av tenkt som ei spesialisering innafor cand.polit.-studiet. Cand.polit.-studiet var tenkt som ein «monolitt», noko nær eit profesjonsstudium, og ulikt den dåverande universitetsmodellen der tre fag inngjekk i ein cand.mag., og der eit av de desse kunne byggast ut til hovudfag.

Tromsø-»monolitten» var basert på at studentane gjennom studieløpet skulle veksle mellom å ta fellesemne i metode og teori, og fordjuping innafor ei spesialisering (der Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning var ei av fire retningar). I denne studiemodellen skulle dei første tre semestera vere felles. Deretter kom spesialisering i regi av forskingsgruppene, så eit heilt år med praksis, etterfølgt av eit fjerde år som igjen skulle vere felles, og til slutt eit hovudfag (spesialisert i forskingsgruppe) på to år. I neste kapittel skal vi sjå at denne modellen ikkje fungerte godt, og at den etterkvart, etter mykje intern strid, vart endra.

Utdanninga i samfunnsvitskap starta med ex.phil. hausten 1972, og heldt fram i 1973 med første års grunnfagskull. Så ville dei første studentane som valde spesialisering Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning vere klare for oppstart i januar 1974.

Men før den tid hadde det skjedd store ting i det «minimale» fagmiljøet som forskingsgruppa utgjorde: Vi har nemnd at Ottar Brox i 1973 vart vald inn på Stortinget, som representant for SV, og Odd Handegård vart då att som (førebels) den einaste fast tilsette. Og det skulle verte enda meir vanskeleg, for tidleg i 1974 søkte Odd Handegård seg over til Norges Fiskerihøgskole.

Litteratur

Bjørklund, T. (1982). *Mot strømmen – kampen mot EF 1961-1972*. Oslo: Universitetsforlaget.

Brox, O. (1966). *Hva skjer i Nord-Norge?* Oslo: Pax

Brox, O. (1971). *Avfolking og lokalsamfunnsutvikling i Nord-Norge*. Avhandling til lisensiatgraden, Norges Landbrukshøgskole.

Brox, O. (1971). *Generativ planlegging i PAG – artikkelsamling 2*. Bergen: Populistiske Arbeidsgrupper, s 67-77.

Brox, O. & Handegård, O. (1974). *Landsdelsplanen for Nord-Norge – kritikk og alternativ*. I *Stensilserie A, samfunnsfag, nr 8*, Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.

Eriksen, E. O. (1996). *Det nye Nord-Norge – avhengighet og modernisering i nord*. Bergen: Fagbokforlaget.

Fulsås, N. (1993). *Universitetet i Tromsø 25 år*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Brox, O. (2014). *Intervju med Eivind Bråstad Jenssen 14. Oktober 2008*, I Jensen, E.B. *Universitetets pionerene*. Tromsø: UiT Norges Arktiske Universitet, s. 33-42.

Handegård, O. (1974). *Notat om generalplanlegging i utkantkommuner*. I *Stensilserie A, samfunnsfag, nr 9*. Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.

Kamfjord, G. (1973). *Generativ mønsterplanlegging. Sosiologi i dag*.

Kjellberg, F. (1965). *Politisk lederskap i en utkantkommune*. I *Tidsskrift for samfunnsforskning* årg. 6, nr 1, s. 74-90.

Kleven, T. (2011). *Fra gjenreisning til samfunnsplanlegging. Norsk kommuneplanlegging 1965-2005*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Alternativ planleggarutdanning i Tromsø: Inspirasjonen frå Ottar Brox

Lindblom, C. E. (1973) *The Science of Muddling Through* i Faludi, *A Reader in Planning Theory*. Oxford: Pergamon Press, s. 151-170.

Løchen, Y. (1998). *Institutt for samfunnsvitenskap*, i Bull, t. & Vorren, T. O. (red.) *Universitetet I Tromsø - Glimt fra de første 30 år*. Tromsø: Ravnetrykk, s. 239-247.

Mathiesen, P.(1998). *Litt om «forskjellighetens» problem i anledning 30-årsmarkeringen*, i Bull, T. og Vorren, T.O. (red.) *Universitetet i Tromsø - Glimt fra de første 30 år*. Tromsø: Ravnetrykk., s. 248-259.

Paine, R. (1970). *Coast Lapp Society II. A study of economic development and social values*. Tromsø: Tromsø Museum.

Park, G. (1958). *An Afterpiece to Peasantry*. Pdh-avhandling, University of Chicago.

Slagstad, R. (1998). *De nasjonale strateger*. Oslo: Pax forlag.

Teigen, H. (2019). *Distriktpolitikkens historie i Norge*. Oslo: Cappelen-Damm Akademisk.

Øyen, Ø (1958). *Jernverksbyen tar form*. Dr.philos-avhandling, Universitetet i Oslo.

Aarsæther, N. (1977). *Framveksten av kommune-orientering i norsk distriktpolitikk*. I *Sosiologi i dag*, nr 1, 1977.

Aarsæther, N., Oltedal, A., Botnen, I., & Ramsdal, H. red. (2023). *Venstrepopulisme? Ja!* Oslo: Novus forlag.

Kapittel 3:

1974–1980: Ei nyskapande utdanning tar form

Nils Aarsæther

Forspelet er unnagjort, no skal undervisninga starte. Dette kapittelet tar for seg oppstarten i 1974, med spesiell vekt på korleis det faglege innhaldet i utdanninga utvikla seg.¹ Så tar eg for meg dei studiemessige grepa som blei utvikla utover på 1970-talet, med praksisår, Høstseminaret i samfunnsplanlegging, regionalseminar og feltkurs (som på 1970-talet blei omtalt som «ekskursjonar»). For å gjere framstillinga litt levande, fortel eg korleis det første feltkurset blei ein arena for konfrontasjon mellom eit fagmiljø ved det nye universitetet – og det nordnorske landbrukssamvirket.

Oppstarten i 1973-74 blei lettare kaotisk for fleire av dei samfunnsfaglege retningane ved stor-instituttet ISV. Ottar Brox var blitt vald inn på Stortinget. Slik gjekk det og med andre nøkkelpersonar ved Instituttet: I 1973 kom både skoleforskaren Torild Skard og historikaren Berge Furre med i Sosialistisk Valforbund si Stortingsgruppe, Furre seinare som partileiar i SV. Også professoren i Samiske studiar, Harald Eidheim, hadde returnert til Oslo. Perioden med entusiastiske gründarar og vellukka improvisasjon varte ikkje stort lenger enn eit år. Eit nytt studentkull melde seg. Det var behov for formalisering, eller med Max Weber sine ord: «rutinisering av karisma» (Weber 1947:363).

Instituttet hadde - til alt hell - tilsett ein «allround-professor»: Cato Wadel, sosialantropolog med erfaring frå studiar av sildefisket på Vestlandet og av distriktssamfunn i Canada. Han starta arbeidet sitt ved instituttet i 1972. Wadel var sterkt engasjert i undervisninga, han kunne trollbinde dei unge studentane på forelesingane, og han la ned eit stort arbeid i organiseringa av tilbodet for studentane på første året i samfunnsvitenskap, og deretter i førebuinga av det andre, spesialiserte studieåret. Wadel var ein utprega karis-

1974–1980: Ei nyskapande utdanning tar form

matisk leiar. Han ville ha ting gjort, men det skulle vere ting som motiverte og engasjerte.

Ved spesialiseringa i Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning var Odd Handegård blitt nokså aleine om å stå for undervisninga. Men han fekk hjelp: På Sosialpolitikk og aksjonsforskning var juristen Erik Boe tilsett. Han forska på, og hadde gitt ut ei bok om, Distriktenes Utbyggingsfond sin tildelingspraksis (Boe 1974). Dermed hadde han opparbeidd ein kompetanse som var vel så relevant for samfunnsplanlegging som for sosialpolitikk, og han samarbeidde med Odd Handegård om å førebu undervisningstilbodet som starta opp våren 1974. Studentane var også med på fagutviklinga: Handegård og Boe fekk hjelp av studentane Jens Revold og Helge O. Larsen til å lage det første undervisningsopplegget for samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning. Lærarar og studentar samla seg etter kvart om seks tema som skulle definere undervisninga i «Distriktsplanlegging», som utdanninga først blei kalt:

- Historisk og makro-økonomisk perspektiv på planlegging
- Offentlig virksomhet: Målsetting, virkemidler, teori om regional utvikling
- Næringspolitikk
- Utbyggingsorganer, utviklingsprosjekter og lokalsamfunn
- Planlegging og økologi
- Distriktsutbygging i politisk perspektiv

Desse hovudpunkta viser tydeleg at at Ottar Brox har «forlatt åstedet»; at andre (men Brox-beslekt) faglege interesser har fått prege det faglege utviklingsarbeidet. Vi kan merke oss at Brox sin ide om generativ planlegging ikkje er med i nokon av tema-formuleringane. Forståinga av planlegging som makro-orientert, med «målsetting og virkemidler» pregar overskriftene, men dette var jo nettopp den tilnærminga til planlegging som Brox kritiserte.

«Lokalsamfunn» er også tildelt ein beskjeden plass, og i den samanhengen ordet er sett opp, saman med «utbyggingsorganer, utviklingsprosjekter» er det lett å tenke at her blir lokalsamfunn redusert til berre å vere nedslagsfeltet for offentlig politikk.

I opplistinga av undervisningstema er det er ikkje signalisert at ein vil bygge kompetanse på å utføre planlegging nedanfrå, altså å sette studentane -som ferdigutdanna kandidatar - i stand til å leie arbeidet med kommunal og regional planlegging. Fagopplegget, slik det her er skissert, framstår som innretta mot oppøving i akademisk, kritisk analyse av offentleg politikk og statleg planlegging, tydeleg inspirert av ny-marxisme og kritisk statsvitskap², men (heldigvis) med ei klar empirisk orientering. Elles kan vi merke oss at «økologi» er med blant dei sentrale tema undervisninga skulle dekke. Det var ikkje mange fag som hadde dette temaet framme i 1974.

Så startar studentane

Det hadde meldt seg litt fleire enn 10 studentar då undervisninga tok til i januar 1974. Undervisningsopplegget bar lite preg av klassiske forelesingsrekker; det var lagd opp til ein stor grad av eigenaktivitet blant studentane, med to seminar kvar veke. Her veksla det mellom studentframlegg basert på oppgåveprosjekt og innlegg der dei tilsette (og inviterte gjesteforelesarar) tok opp fagtema og/eller la fram sine forskingsprosjekt.

Studentane, ei blanding av røynde mastergradsstudentar, studentar med arbeidslivserfaring og heilt unge studentar, var alle sterkt engasjerte i spørsmål knytt til distriktsutvikling og planlegging, men ut frå nokså ulike perspektiv. Både mellom studentar og mellom tilsette utvikla det seg nokså harde frontar mellom «broxistar» og ulike typar «marxistar». Mange av dei radikale studentane ønskte ei undervisning basert på eit marxistisk utgangspunkt for analysen av distriktproblema. Dei ville ha eit sterkare fokus på korleis ein kapitalistisk dominert økonomi legg føringar på den offentlege politikken, og meir spesifikt korleis den distriktpolitiske innsatsen vil bli avgrensa når statsmakta innordnar seg maktforholda i ein kapitalistisk økonomi. Dette kompromisslause marxistiske synet står i kontrast til Ottar Brox sin analyse. Han hadde analysert det politiske mulighetsromet i boka *Hva skjer i Nord-Norge?*, der poenget var kva ein politisk kunne kunne få til ved eit samspel mellom folkeleg motmakt og parlamentarisk alliansebygging.

Men også blant dei Brox-kritiske studentane var det eit tydeleg skilje: Tilhengarar av marxismen-leninismen ville ha eit studium som i tråd med Karl Marx sine tankar skulle framheve arbeidarklassa si rolle. Slik skulle undervisninga kunne gi grunnlag for å førebu ein revolusjon, eit valdeleg

1974–1980: Ei nyskapande utdanning tar form

oppger med borgarskapet si statsmakt og den private eigedomsretten til produksjonsmidla. Eit «proletariatets diktatur» var så, i følge marxismen-leninismen, neste steg på vegen mot det klasselause samfunnet.

I dag vil vi betrakte dette som passeleg livsfjernt, men på tidleg 1970-tal hadde marxist-leninistane etablert ein hegemonisk posisjon i studentmiljøa i Norge. Men det var få av desse som søkte seg til studiet i «samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning», kanskje fordi studiet hadde ein eksplisitt reformistisk profil. Dei revolusjonære studentane søkte seg heller til andre studiar, som spesialiseringa i «sosialpolitikk og aksjonsforskning». Studentar på dette fagfeltet danna ei «industrigruppe» der ein skulle studere vilkåra for mobilisering av arbeidarar i større industribedrifter i landsdelen. Dette inkluderte at studentar slutta aktivt opp om streikar i landsdelens storindustri, og fleire av dei avslutta studiane og «sjølvproletariserte» seg i industribedrifter.

Mens dei revolusjonære og sympatisørane deira fann seg til rette kring forskingsgruppa for Sosialpolitikk og aksjonsforskning, rekrutterte studiet i Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning radikale studentar som politisk sokna til SV «med omland». Desse tok avstand frå revolusjonsromantikken til marxist-leninistane. Men dei ville ha ein analyse som i større grad enn «broxismen» la vekt på å analysere rammene som kapitalismen set for utøving av ein offentlig politikk for rettferd og velferd generelt, og for ein desentraliserande distriktpolitikk spesielt. SV-orienterte studentar etterlyste dermed meir vekt på eit makro-perspektiv på maktutøvinga i samfunnet og mindre vekt på mikro-beslutningar (og generativ planlegging) som hadde hushald og lokalsamfunn som utgangspunkt.

SV-studentane tok tydeleg avstand frå marxist-leninistane sin revolusjonsteori. Å innføre ein distriktpolitikk basert på sosialistiske premiss måtte gå fredeleg for seg og bygge på eit stortingsfleirtal. I praksis ville dette bety at eit radikaliserert Arbeidarparti spelte saman med ei stor SV-gruppe for å gjennomføre strukturelle reformer. Men med eit AP (og ei LO-leiing) som aktivt hadde gått inn for norsk EEC-medlemskap, saman med høgerekreftene, var det langt fram for å lukkast med denne strategien.

Men Brox-tilhengarane, i denne perioden anført av Odd Handegård, insisterte på å bygge forståinga av samfunnet nedanfrå, og legge opp til handling ut frå ein analyse av lokale tilhøve. Broxistane hevda at også sosialistar måtte kunne «heie på lokale kapitalistar» og retta kritikken mot den teknokratiske

tenkemåten, som einsidig la vekt på støtte til industriell stordrift. Dette var imidlertid å utfordre mektige krefter og tenkemåtar, for i etterkrigstida var den storindustrielle utviklingsmodellen lagd til grunn for statleg planlegging nærast overalt, også i land som hadde tatt eit oppgjær med kapitalismen!

Brox-tilhengarane hevda at samfunnsutviklinga, også innafor ein overvegande kapitalistisk økonomi, kunne endrast og påverkast gjennom parlamentariske fleirtal, politiske alliansar og reformer, der det var eit samspel mellom utforming av offentleg politikk og folkeleg-politisk engasjement. Som nemnt hadde Ottar Brox utforma ei oppskrift for systemkritisk reformarbeid, med ambisjonar om politisk gjennomslag for ein alternativ distriktspolitikk (Brox 1966: 178-200).

Mens debatten mellom broxianarar (med fokus på hushald og lokalsamfunn) og ulike kapitalkritiske posisjonar (med fokus på staten si rolle) gjekk føre seg på studenthyblar, allmøte, seminar og i kantine, nærast lista *kommuneperspektivet* seg inn på den faglege dagsordenen. Odd Handegård hadde, før han takka av, skrive ei rekkje artiklar (i ISV sin stensilserie) med fokus på kommunen si rolle i planlegging og ikkje minst, i lokalt nærings- og utviklingsarbeid. I fortsettinga skulle det kome til å handle meir og meir om kommune i fagmiljøet.

Ny stab i forskingsgruppa

I april 1974 blei Nils Aarsæther (f. 1947) tilsett som stipendiat i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning. Han var cand.polit. frå Universitet i Bergen, med hovudfag i sosiologi, der han hadde skrive hovudoppgåve om desentralisert lokalsamfunnsutvikling i ein utkantkommune på Sunnmøre, Vanylven kommune (Aarsæther 1973). Han hadde og organisasjonserfaring som fylkessekretær i Folkebevegelsen mot norsk EEC-medlemskap (1971-72), og han var ein av stiftarane av Populistiske Arbeidsgrupper (PAG) i Bergen.

Då han som stipendiat kom til Universitet i Tromsø, hadde Ottar Brox dratt til Stortinget, og den einaste fast tilsette, Odd Handegård, var i ferd med å avslutte sitt arbeidsforhold ved instituttet og forskingsgruppa. Den einaste kollegaen til Aarsæther var då ein annan stipendiat, Reinhard Mook, men hans fagbakgrunn var meteorologi, og utover statistikkundervisning kunne

1974–1980: Ei nyskapande utdanning tar form

han i liten grad gjere seg gjeldande i den utdanninga som forskingsgruppa skulle stå for.

Instituttleiar ved ISV var i 1974 Jon Eivind Kolberg, tilsett i sosialpolitikk-gruppa. Kolberg, som stod midt oppe i ein situasjon med kombinasjonen studiestart og «masseflukt» av nøkkelpersonale, og som i tillegg var blitt sjukmeld, hadde ein uformell samtale med den nytilsette Aarsæther. Her oppmoda han Aarsæther til å kontakte «nokon brukbare folk som du kjenner til som kan kome nordover», i eit forsøk på å løyse problema med å få undervisningspersonale på plass ved semesterstart, hausten 1974. Aarsæther foreslo å kontakte Jan Einar Reiersen, som var utdanna geograf og som jobba som vitenskapleg assistent ved Geografisk institutt ved NHH i Bergen. Reiersen sa seg villig, og han blei engasjert i ei mellombels undervisningsstilling frå hausten 1974 av.

Det høyrer med til historia at både Reiersen og Aarsæther hadde vore med i miljøet kring Ottar Brox i Bergen (Brox var tilsett ved Sosialantropologisk Institutt, Universitetet i Bergen 1968-1972). Dette var eit miljø som hadde adoptert Brox sitt populisme-omgrep og som i 1971 hadde danna studentorganisasjonen Populistiske Arbeidsgrupper (PAG) i Bergen. Frå hausten 1974 fekk studiet namnet Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning, og to lojale «broxianarar» stod for undervisninga.

Det hadde vist seg håplaut å engasjere ein ny professor «på sparket» etter at Brox drog til Stortinget, og ledige lønsmiddel etter Brox blei nytta til å engasjere to vitenskaplege assistentar i 1975: Sidsel Larsen (seinare Saugestad) og Siri Gerrard, begge med magistergrad i sosialantropologi. Dermed var det skapt eit undervisningsmiljø som var lite, men stort nok til å dekke store delar av det breie feltet frå lokalsamfunnsforskning til samfunnsplanlegging: frå studiar av det uformelle dagleglivet til analysar av regional utvikling og vidare til statleg og kommunal politikk og planlegging.

Fleire tilsettingar var på gang. Abraham Hallenstvedt, statsvitar og ein nøkkelperson i oppbygginga av Organisasjonsarkivet ved Universitet i Oslo, blei tilsett, og i 1976 kom Jon Gulowsen som førsteamanuensis. Han hadde bakgrunn som sivilingeniør og erfaring som forskar på arbeidsmiljø og arbeidarrrettar i industrien. Ikkje uventa var verken Hallenstvedt eller Gulowsen fagleg engasjerte i samfunnsplanlegging eller i regional- og lokalsamfunnsforskning. Hallenstvedt søkte seg, som Odd Handegård før han, over til

Norges Fiskerihøgskole, der han gjorde ein stor innsats i fagutviklinga, særleg gjennom sin organisasjonsteoretiske kompetanse. Gulowsen si undervisning blei etterkvart lagd til eit emne han sjølv tok initiativet til og utvikla, «Teknologi og samfunn». Dette emnet utfylte det vi kan kalle den «oversosialiserte» tenkemåten i samfunnsfaga, som lenge hadde undervurdert teknologiske endringar, og spesielt industriell organisering, si betydning for makt og samfunnsliv.

At rekrutteringa ved det nye universitet kunne verke litt paradoksal, blei understreka av at Aarsæther og Reiersen plutsleg ein dag fekk melding om at dei hadde fått (enda) ein ny kollega. Det viste seg å vere ein etnolog som nyleg var blitt tilsett ved Tromsø Museum, men på Museet var han visstnok ikkje «rett person», og løysinga var då å «sende han over» til ISV og til forskingsgruppa for samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning. Etter ei tid med undervisningsmessig lediggang sørga ISV sin dyktige instituttsekretær, Terje Steen Edvardsen, for at det blei ordna med statsstipend til etnologen.

Det første kullet definerer profilen

To studentar, Helge O. Larsen og Arne R. Hole, hadde «tjuvstarta» på det eittårige mellomfaget i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning og tok eksamen i juni 1974, mens hovuddelen av kullet tok sin eksamen i desember. I alt var det 11 studentar på 1974-kullet. Det var ingen skriftleg skoleeksamen. Eksamen bestod av semesteroppgåva, ei sjølvstendig, empirisk basert oppgåve på 20-30 sider. I tillegg kom ein munnleg eksamen, som varte om lag ein time. . Av dei 11 kandidatane var det 10 som oppnådde «laud» (2,5 eller betre). Det var 10 menn og 1 kvinne på det første kullet på lågare grad.

Semesteroppgåvene var sjølvvalde, og val av tema avspeglar både undervisningstilbodet og studentane sine interesser. Dei 11 første kandidatane hadde følgande tema for semesteroppgåvene:

- Helge O. Larsen – Rekruttering av nye hushold i en kystkommune (Leirfjord)
- Arne R. Hole – Distriktenes Utbyggingsfond som distriktspolitisk virkemiddel (Storfjord)

1974–1980: Ei nyskapande utdanning tar form

- Kari Mette Aaseth – Den moderne kvinnebevegelsen – en sentraliseringsfaktor?
- Per Anton Djupvik – Problemer eller selvfølgeligheter i distriktspolitikken
- Inge Flage – Investeringsmuligheter i periferi og sentrum
- Pål Christensen og Jens Revold – Arborsaken (Hattfjelldal). Beslutningsprosessen i et DUF-prosjekt
- Hallvard Tjelmeland – Skatteutjamningsmidla og Tromskommunanes økonomi
- Kjell Magne Mælen – Pendling og strev for arbeidsplasser i Dyrøy kommune
- Viggo Andreassen – Planlegging, arbeidsmarked og flytting i Gratangen kommune
- Georg Kamfjord – Den privilegerte student? En analyse av statens velferdspolitikkk for studenter

Her ser vi at 9 av 10 oppgåver plasserer seg sentralt innafor distriktspolitikkfeltet. Fem av oppgåvene dreier seg om enkeltkommunar, og alle desse har små utkantkommunar i Troms eller Nordland som nedslagsfelt. Oppgåvetitlane viser kva for profil faget hadde i oppstartfasen: mange av oppgåvene er ruralt og kommunalt orienterte, og nokre oppgåver tar opp verkemiddelkritikk og meir makro-orienterte debattar om distrikts-Norge si framtid.

Det var svært empiritunge arbeid studentane la fram til vurdering. Teoretisk sett var dei enkle; i praksis var dei så godt som alle bygd opp etter formelen «Idealiser og realiteter»: Styresmaktene (stat, fylke eller ein kommune) ser, eller blir tvinga til å sjå, eit problem, utarbeider tiltak og set dei i verk, men går det etter planen? Gjennom innsamling og analyse av data kunne studentane svare på denne enkle problemstillinga med å konstatere at realitetane ikkje var i samsvar med ideala.

Det skorta altså ein del på tileigning og bruk av teori. Ideen bak studiet var imidlertid at studentane kunne bygge på det dei hadde lært på grunnfaget i samfunnsvitskap, altså studiet på førsteåret. Her skulle det vere ei elementær teori, metode og analysemodellar som studentane kunne nytte når dei på andre studieår, det eittårige mellomfaget, skulle gå laus på empiriske, forskingslike oppgåver.

Men dette skjedde i liten grad, for også undervisninga på grunnfaget var prega av «rapportar frå empirien», der lærarane inspirerte studentane (og kanskje også seg sjølve) ved å forelese over overraskande og utfordrande funn frå eige feltarbeid og intervjuundersøkingar.

Grunnomgrepa og treninga i å handtere dei skorta det på, kanskje fordi den fleirfaglege undervisninga blei nokså oppstykkja, med lite fagleg progresjon i opplegget: Normalt var det slik at ein faglærer frå ei av dei fire forskingsgruppene (pluss ein og annan gjesteforelesar utanfrå) «var innom», leverte sine forelesingar, og overlèt stafettpinnen til nestemann. Allround-professoren Cato Wadel tok på seg å samle trådane, men han var jo sosialantropolog, og han la stor vekt på mikro-nivået, og, sett på spissen, berre det. «Cato Wadel var som eit slagskip på instituttet, og dermed fekk faget ei slag-side», kommenterte Odd Handegård¹.

Så når studentane på andreåret skulle gå laus på empiriske studiar i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning, var problemstillinga gjerne ulike versjonar av «Idealer og realiteter²», eit fagleg grep som hadde universell anvending, og som også kunne appliserast på distriktpolitiske tema utan at ein ville få intellektuelle kvalar (som fordjuping i avansert teori stundom fører med seg).

Pionertid: Utoverretta tiltak blir bygd opp

I 1974 hadde Reiersen og Aarsæther overtatt og vidareført eit undervisningsopplegg som var svært så empirisk (men ikkje dermed praktisk!) orientert. Frå 1975 av kunne dei bygge opp eit studium som var meir skreddarsydd i forhold til formuleringane i «Innstilling om samfunnsvitenskapelige fag» der det var ei sterk tilråding om at fagmiljøa måtte engasjere seg i utoverretta aktivitetar³. Så på kva måte kunne undervisninga blir retta inn mot praksisfeltet: samfunnsplanlegging og distriktsutvikling? Korleis kunne den nye kunnskapen, erverva gjennom forskning og studentoppgåver, bli formidla til publikum, til næringsliv, politikk, organisasjonsliv og

¹ Sitatet er funne i eit upublisert notat frå eit møte i 1974, i Nils Aarsæther sitt arkiv.

² *Idealer og realiteter* er faktisk tittelen på Yngvar Løchen si bok om livet i et psykiatrisk sykehus.

³ Universitetet i Tromsø 1972: 182-183.

1974–1980: Ei nyskapande utdanning tar form

forvaltning i landsdelen? Og kunne ein gå enno vidare, som det stod i «Innstilling...», ved å tilby rådgiving og ta på seg relevante planleggings- og utredningsoppdrag? Var det i det heile mogleg å gjere alt dette, med svært begrensa ressursar, og samtidig gjennomføre ordinær undervisning og kvalifisere seg vidare i det akademiske liv?

Svaret var ja, både fordi faglærarane var sterkt motiverte for det, og fordi dei var omgitt av eit svært så engasjert studentmiljø. På 1970-talet var mange studentar i Tromsø omtrent på same alder som lærarane, og fleire hadde yrkeserfaring. Den tids studentar fann det naturleg å stille opp ved utoverretta opplegg, og dei kom med initiativ til nye innsatsar i skjeringspunktet mellom akademia og landsdel. I det følgande tar vi for oss fire tiltak som blei initiert eller følgd opp i forskingsgruppa for samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning på 1970-talet: praksisåret, feltkurset, «Høstseminaret» og regionalseminaret. Deretter vi vender vi tilbake til studentar, forskning og eit tilbakeblikk over 1970-talet, ei tid prega av visjonar, men også av interne spenningar.

Praksisåret – i praksis altomfattande

Instituttet hadde vedtatt ei kandidatutdanning der det tredje året skulle vere eit «praksisår», ved at studenten, etter å ha gjennomført felles grunnfag og spesialisering på 2. året, skulle ut i relevant praksis. Men det blei opplevd som litt for drastisk å krevje at alle studentane på samfunnsfag skulle ut i eit års yrkespraksis; i alle fall blei praksisåret frå starten av gjort frivillig. Alternativt kunne studentane ta eit grunnfag/ei årseining som støttefag i utdanninga. Sidan praksisåret blei gjort frivillig, blei det ikkje bygd opp nokon eigen «praksisadministrasjon» på instituttnivå. På dei fire spesialiseringane blei det opp til dei tilsette å organisere eit praksistilbod ved å avtale med relevante institusjonar at desse kunne ta imot ein eller fleire praksisstudentar. Men dette blei ei nokså håplaus oppgåve, all den stund studentane kunne ombestemme seg og heller velje eit studieår, etter at det var lagd ned mykje arbeid med å legge til rette praksisplassar.

Og så var det eit problem at det frå første stund var eit anstrengt forhold mellom den «broxianske», plankritiske faggruppa på universitetet og landsdelens planleggingsinstitusjonar: fylkesmann, fylkeskommune og (by)kommune. Det som ideelt sett burde vere enkelt å få til, viste seg å vere vanskeleg å realisere. Løysinga blei at studentar som ville gjennomføre praksisår, blei

oppmoda til sjølve å ta kontakt med relevant institusjon, og så ville faglærar og administrasjonen overta, lage kontrakt, oppnemne rettleiar på UiT og sørge for at det var ein kontaktperson ved planinstitusjonen.

Det som kunne vore eit nøkkelelement i formidlinga mellom plan-akademia og plan-landsdel, blei ikkje fullt ut realisert. Vel var det ein del studentar som gjennomførte praksisår, men så viste det seg at siste ledd i namnet på faget «...og lokalsamfunnsforskning» gav opningar for svært spesielle praksisformer. Var det ok å gjennomføre praksisår på same arbeidsplass som ein student hadde jobba før studiane? Var det ok å ha praksisplass som dreng på ein gard? Var det å vere husmor anerkjent som yrkespraksis, og i så fall: Kunne ein student gjennomføre praksisåret som husmor i eigen heim? Vel, på 1970-talet var dette faktisk mogleg å få godkjent, og det bidrog kanskje til å gi praksisåret eit ufortent dårleg rykte. Men planleggarstudenten Friedel Brandt (meir kjent som tidlegare trommeslagar i bandet Pussycats), gjennomførte i 1976 praksisåret som planleggar i mikrokommunen Bjarkøy (som seinare blei samanslått med Harstad).

Høstseminaret i samfunnsplanlegging – «Talarstolen i Tromsø»

Alt frå 1975 av etablerte fagmiljøet, med Reiersen og Aarsæther i spissen, ein forløpar til det som skulle bli til det årlege Høstseminaret i samfunnsplanlegging, og som i mange år var litt av eit flaggskip i Universitetet i Tromsø si utoverretta verksemd.⁴ Oppstarten var litt spesiell: Det var, ikkje uventa, eit litt anstrengt forhold mellom utbyggingsavdelinga i Troms fylkeskommune og Institutt for samfunnsvitskap ved UiT. Ein openberr grunn til det var den akademiske aktivismen som hadde kome til uttrykk i 1973 då Brox og Handegård «torpederte» Landsdelsplanen for Nord-Norge gjennom å publisere ei skisse til ein alternativ plan. Sjølv om både Ottar Brox og Odd Handegård hadde slutta, opplevde dei som var nyttilsette at det ikkje var forventa nokon tett fagleg kontakt med Troms (eller Nordland eller Finnmark) sine planansvarlege.

⁴ I 1999 blei det utgitt eit *Festskrift i anledning det 25. Høstseminaret i samfunnsplanlegging*, med titelen *Talarstolen i Tromsø*, redigert av Trine Holm og Svein Jentoft. Dette avsnittet bygger i stor grad på innhaldet i denne publikasjonen.

Men det blei raskt utvikla kontaktar under leiiarnivået, og fagmiljøet på UiT såg det som svært viktig at studentane i Samfunnsplanlegging og lokal-samfunnsforskning blei kjent med den praktiske planlegginga. I 1975 blei det derfor førebudd eit seminar der planleggarar og politikarar i fylkeskommunen kunne møte, og diskutere med, tilsette og studentar ved UiT. Dette seminaret blei gjennomført i kantina på fylkesbygget. Også lokalpressa var invitert. Det var litt av eit poeng at dette seminaret måtte gjennomførast utan at den administrative leiinga i fylkeskommunen fekk vite om det. I etterkant sirkulerte det ei historie om at sjefen i Utbyggingsavdelinga den dagen spurte om kor staben var blitt av, ingen var inne å kontora sine, og at han blei litt paff (for å seie det mildt) då han fekk vite at dei var nede i kantina, på seminar saman med folk frå Universitetet.

Erfaringane frå dette seminaret var så gode at Reiersen og Aarsæther bestemte seg for å følge det opp gjennom å førebu eit større, ope arrangement året etter, framleis i regi av forskingsgruppa, men no lokalisert til eit hotell i byen. Namnet på arrangementet blei *Høstseminaret i samfunnsplanlegging*, og det gjekk ut invitasjonar til alle landsdelens kommunar, fylkeskommunar, næringsorganisasjonar og frivillige organisasjonar. For studentane på samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning blei det obligatorisk å delta på haustseminaret.

At eit så lite fagmiljø tok mål av seg til å invitere «heile landsdelen» til kunnskapsformidling og debatt var ikkje så lite dristig.⁵ Men leiinga ved instituttet støtta opp om initiativet, og sekretærar i administrasjonen laga adresse-lister og alfabetiske deltakarlistar. Ikkje så lite irriterte måtte dei ty til korrekturlakk for å få med på listene deltakarar som hadde meldt seg på etter fristen. Det var også litt av eit problem å finne ein konto til å ta imot påmeldingssavgift, med eit rekneskapssystem som var rigga for berre å betale UT. Men det gjekk seg til, igjen ved hjelp av engasjerte studentar.

Til å halde innlegg på Høstseminaret var det invitert folk frå regionale styresmakter lokalpolitikarar, gjerne slike som hadde markert seg, og sjølv-sagt fagfolk frå universitetet og andre lærestader. På det første formelle Høstseminaret (1976) var temaet forholdet mellom vekst og vern i utviklinga

⁵ Men det var ein parallell: Historikarane, som også var tilsette ved ISV, begynte tidleg å invitere til årlege lokalhistoriske seminar med deltaking frå heile landsdelen (Drivenes red 2023: 35).

av landsdelen. Seminaret samla eit hundretals deltakarar; mange interesser var representerte, og det blei gode debattar, kanskje fordi seminaret var lagd opp «på tvers», utan høg grad av spesialisering. «Den raude tråden» i Høstseminaret var å lage ein møteplass for å ta opp lokale og regionale plan- og utviklingsspørsmål, og for arrangøren var det viktig både å treffe godt på aktualitet, og å vise kva Universitetet kunne bidra med. Det var også eit mål at studentane skulle få nærare kontakt med forvaltninga og nærlingslivet i landsdelen næringsliv. Derfor var det organisert gruppearbeid, det var rikeleg med pausar, og festmiddag på kvelden.

På 1970-talet blei det halde heller få konferansar. ; Universitetet i Tromsø var nytt, og mange i Nord-Norge var interesserte i kva det samfunnsfaglege miljøet kunne bidra med. Forventningane var kanskje vel store, men på Høstseminaret var det frå første stund lagt opp til to-vegs kommunikasjon: Ordførarar, gründerar, «byråkratar», forskarar og studentar utveksla kunnskapar og synspunkt; det var ikkje slik at folk kom til Tromsø og Universitetet berre for å ta til seg lærdom.

Nord-Norge er så absolutt ein del av det økonomiske og ikkje minst politiske Norge, og eit Høstseminar som berre hadde med, og talte til, landsdelens eigne folk ville blitt ein altfor snever arena. «Makta» sat jo i sør, og den måtte utfordrast, i beste nordnorske tradisjon. Det skjedde også på Haustseminaret. Frå 1978 blei representantar frå sentralt politisk og administrativt nivå inviterte, både for å delta og for å halde innlegg. Litt av poenget var å få fram kva som var på gang i sentral politikk som var retta mot eller som ville få verknader for utviklinga i Nord-Norge. Det var på Høstseminaret vi først fekk vite at nasjonale styremakter såg for seg å bruke distriktsmiddel til å «redde» industrien i større byar sørpå. Særleg dei store skipsverfta sleit, og ein openhartig byråsjef lekka at det sentralt hadde danna seg den oppfatninga at ein no måtte «sjå nærare på» bruk av middel postert til distriktsutvikling.

I 1977 kom utgreiinga Ny planleggingslov (NOU 1977:1). Bygningslova av 1966 var i ferd med å bli utdatert; det var oppgangstider og press for utbygging på 1970-talet, og lokale og statlege styresmakter såg problem med å få kontroll på byggeaktivitetar i bygd og by. Saman med studentar laga fagmiljøet ein kritisk analyse av lovframlegget. Den blei publisert i tidsskriftet *Plan og arbeid*. Høstseminaret dette året blei sjølvstøtt vidd til Ny

1974–1980: Ei nyskapande utdanning tar form

planlov. Tom Hoel, ein nøkkelaktør i utforminga av det nye lovframlegget, presenterte arbeidet med, og innhaldet i, lova. I lovframlegget var prinsippet «Ingen utbygging uten plan» lagd til grunn, men på Høstseminaret kom det sterke motførestillingar: Korleis ville dette slå ut i distriktskommunar som framleis sleit med utilstrekkeleg plankapasitet? Kari Mette Aaseth, student på den tida og seinare planleggar i Troms fylkeskommune, omtalar nettopp dette i ein artikkel i festskriftet til Høstseminaret sitt 25-årsjubileum:

... det ble hevdet at konsekvensene av en slik «speilvending» ville være til hinder for bosettings- og næringsutvikling i distriktene. Speilvendingsprinsippet var svært omstridt og ble betydelig modifisert etter stortingsbehandlingen. Kommunene fikk myndighet til sjøl å definere i hvilke geografiske områder de strengeste arealplankravene skulle gjelde. Etter min vurdering er dette et eksempel på at Høstseminaret har vært en arena med politisk påvirkningskraft. (Aaseth 1999: 30).

Høstseminaret heldt fram ut 1970-talet med fokus på nye trender i regional utvikling (1979) og «Nord-Norge mot år 2000» (1980). Leiinga ved Universitetet såg positivt på tiltaket, og snart blei det naturleg at rektor opna Høstseminaret. Det blei etter kvart også naturleg å invitere statsrådar og framtreddande byråkratar til å halde innlegg. For fagmiljøet var det krevjande å stå for dette årlege arrangementet, men det blei like fullt innarbeidd som ein rutine også i instituttet sin administrasjon.

Frå ekskursjon til feltkurs – og ein konfrontasjon

Ekskursjonar har alltid vore ein akademisk «sport», men av sporadisk karakter, avhengig av initiativ og ikkje minst budsjettmiddel. Særleg innafor geografifaget var ekskursjonar vanlege. Mens ein i Oslo kunne sette seg på eit tog og nå langt inn i Sverige på ein halv dag, var det å kome seg rundt i landsdelen, for ikkje å snakke om utlandet, noko som kravde bruk av fly. Det blei dermed nokså dyrt. Dei første to storfagskulla, 1974- og 75-kullet, måtte greie seg utan ekskursjon, men frå 1976 av kom regulære feltkurs, som etter kvart blei studieplanfesta, i gang.

Det første feltkurset gjekk til Harstad-regionen, og treng særskild omtale. Vi var eit titals studentar og tre stipendiatar som først drog til Bjarkøy, den minste kommunen i Troms, for å få eit innblikk i næringsliv og samfunnsliv i ein mikro-kommune med om lag 500 innbyggjarar, fordelt på 4 øysamfunn,

med ferje og lokalbåt som bindeledd øyene imellom, og også til fastlandet. Fagmiljøet var faktisk invitert til Bjarkøy, ikkje av ordførar eller rådmann, men av residerande kapellan Bjørn Bjørneboe (ein slektning av forfattaren Jens Bjørneboe) i Bjarkøy kyrke. I tillegg til omvising og kontakt med bønder og fiskarar blei diskusjonane etter kvart meir fokusert på kunst og religion, for presten Bjørneboe dreiv med kunstmåling og hadde også vore illustratør for salmeboka «*Det hellige bryllup*» som nettopp var utgitt (1976). Salmetekstane var skrive av utbrytarprestane Børre Knudsen og W. Abildsnes. Heile feltkursgruppa blei innkvartert på loftet på prestegarden, og dei teologiske diskusjonane varte til langt ut på natta.

Neste dag var det båttur ut til Meløyvær, den ytste øygruppa i Bjarkøy kommune. Her kunne vi med interesse betrakte ei ny bru, bygd mellom to små øyer der det knapt budde folk. Vi besøkte eit fiskebruk som hadde laber aktivitet, men fekk kjøpt rekling (tørka kveite) og snakka med ein einsleg unggut som sat på bryggeloftet og bøtte garn. Så vi fekk sterke inntrykk med oss vidare frå den ytste utkant i den minste utkantkommunen i Nord-Norge. Lite visste vi då om kva som venta oss då vi drog vidare, inn til Harstad by.

I Harstad hadde vi avtale med eit skipsverft og med Nord-Norges Melkesentral. Besøket på Kårbøs Mekaniske gjekk greitt, men å møte leinga i Nord-Norges Melkesentral blei litt av ei påkjenning for studentar og lærarar. Grunnen til besøket var at meierinæringa var i gang med ein struktureringsprosess der fleire mindre meieri var foreslått nedlagde. Fleire av studentane hadde valt konsekvensar av meierinedlegging for bygda som oppgåvetema. Ikkje uventa hadde dei eit kritisk perspektiv på prosessar som i stor grad framstod som toppstyrte. Ved å legge inn eit besøk på «toppen» av meierisamvirket rekna vi med å få ei breiare belysning av dette konflikttemaet. Det vi opplevde, var imidlertid eit frontalangrep på forskingsgruppa si verksemd. Direktøren la fram på bordet interne notat frå studentorganisasjonen Populistiske Arbeidgrupper (PAG) i Tromsø, som han på ein eller annan måte hadde fått tak i. Her gjekk det fram det at var planlagd aksjonar for å stoppe vedtaka, eller gjennomføringa av dei, spesielt når det gjaldt planane om nedlegging av Misvær Ysteri i Salten. Studentar frå PAG i Tromsø hadde også vore i Misvær og oppildna lokalbefolkninga til noko som Melkesentralen si leing oppfatta som rein gerilja-aktivitet.

1974–1980: Ei nyskapande utdanning tar form

Direktøren i Melkesentralen heldt også fram at desse interne dokumenta frå aktivistane kom frå Universitetet i Tromsø. Det konfronterte han stipendiatar og studentar med. Han ville spesielt vite om namnet Ragnar Nilsen, som figurerte i notata, var knytt til universitetet, og godtok ikkje våre forsikringar om at ingen Ragnar Nilsen (på det dåverande tidspunktet) var tilsett ved universitetet. Så vidt forfattaren kan huske, varte denne konfrontasjonen i tre heile timar. Så seier direktøren: «No er det middag!» Og så blir heile studentgruppa invitert på ein finare tre-rettars middag på Hotell Viking, med Melkesentralen som vertskap.

Vel, vi takka for maten etter det overdådige måltidet, og skulle ta farvel med den stridige direktøren. Men «Vi er ikkje ferdige enno!» sa han. Dermed bar det tilbake til møteromet i Melkesentralen til det som skulle bli ein ny konfrontasjon. No var leiinga i Nord-Norges Salgslag, altså kjøttprodusentane sin organisasjon, på plass og venta på tur. Førre seg hadde dei den ferske mastergradsavhandlinga til Arne Johan Johansen, ein av dei første høgaregrads-kandidatane frå utdanninga. Johansen hadde studert hushald som dreiv med sau i Kvæfjord kommune. Med Ottar Brox som rettleiar hadde han samla data frå (nærast) samtlege produsentar i Kvæfjord, store som små. På dette grunnlaget hadde han i avhandlinga foreslått ein plan for å styrke småskala sauehald i kommunen – heilt på tvers av Salgslaget sine ønske om å få etablert færre, og større, besetningar. Direktøren i Salgslaget raste mot denne studien, og gjekk gjennom avhandlinga nærast side for side for å vise korleis forfattaren gang på gang tok feil. Og igjen: Dette var det universitetet som landsdelens næringsliv hadde så store forventningar til, og som leverte så «undergravande» og amatørmessige resultat. Det gjekk iallfall to timar til med kritikk heilt på grensa av det saklege, og først i kveldinga fekk ein slukøra gjeng stipendiatar og studentar forlate landbruksnæringa i nord sin høgborg, i ei stemning av utmatting og fornedring.

Og ikkje nok med stormfulle besøket i Harstad: Kort tid etter kom ein telefon til Aarsæther frå Ottar Brox, frå Stortinget. Brox var blitt konfrontert med påstandar om Universitetet si kritikkverdige innblanding i landbrukssamvirket i Nord-Norge; dette opplevde han som litt ubehageleg og bad om å bli nærare orientert. Det høyrer også med til historia at det i årsmeldinga frå Nord-Norges Melkesentral (1977) blir skrive at landbruket i nord har eit problem med verksemda i forskingsgruppa for Samfunnsplanlegging og lokal-samfunnsforskning ved Universitet i Tromsø.

Dette var verkeleg «feltkurs i ei brytingstid». Kritiske studiar av beslutningsprosessar og formulering av alternativ til stordrift førte i 1976 (som i dag) til store diskusjonar. Det er å håpe at studentane blei herda av å stå i slike stridigheter, og at feltkurserfaringa frå 1976 gav god innsikt i maktproblematikk, spesielt kva som kan skje når makta blir utfordra, til og med gjennom noko så uskuldig som studentoppgåver. Men samanblandinga av politisk aktivisme og samfunnsfaglege studiar var det sjølvsagt uråd å forsvare.

Seinare ekskursjonar/ feltkurs har blitt gjennomført i langt meir fredelege former enn i 1976. Det kan vere fleire grunnar til det: Kanskje det politiske engasjementet etter kvart hadde blitt mindre, kanskje studentane var blitt meir varsame med å skrive om «vanskelege» tema, eller kanskje feltkursane hadde blitt lagd opp utan besøk på arenaer av typen «løvens hule»?

Regionalseminaret

Den utoverretta aktiviteten i regi av forskingsgruppa blei effektivt bygd opp utover på 1970-talet, med praksisår, Høstseminar, feltkurs og til sist Regionalseminaret. Her er forhistoria ein «link» til det som skjedde ved Universitetet i Bergen nokre år før oppstarten i Tromsø: Då Ottar Brox var tilsett ved Universitetet i Bergen (1968-72) etablerte han «regionalseminaret» ved det samfunnsvitskaplege fakultetet. Dette blei litt av ein møteplass for høvdingane innanfor samfunnsfaga på den tida: Stein Rokkan, Fredrik Barth, Hans Skjervheim, Gudmund Hernes, Johan P. Olsen, Knut Dahl Jacobsen, Else Øyen, Ørjar Øyen, Paul Olav Berg, Jens Chr. Hansen og Øyvind Østerud. Dei var alle blant dei som regelmessig (eller sporadisk) dukka opp for å diskutere aktuelle faglege og fagpolitiske tema. Vi som var så heldige å vere studentar i Bergen på den tida fekk oppleve filosofar, geografar, antropologar, sosiologar og statsvitarar i sylskarpe duellar, alltid med ein regional/lokal vri. Det passa seminarleiar Ottar Brox på.

Noko slikt måtte vi jo ha i Tromsø også. Sannsynlegvis var det Jan Einar Reiersen som «fann på» ideen om Regionalseminar i forskingsgruppa sin regi, der vi inviterte ressurspersonar i og utanfor academia til uformelle framlegg og drøftingar, alltid med eit aktuelt tema. Nye NOU-ar og Stortingsmeldingar blei grundig analysert og dissekert i dette forumet, der studentane deltok aktivt og på linje med dei tilsette. Regjeringa sine meldin-

1974–1980: Ei nyskapande utdanning tar form

gar om oljepolitikk, distriktpolitikk og fiskeripolitikk var det viktig å stimulere til debatt om.

Formatet var nøye valt: Regionalseminaret skulle vere det siste som skjedde fagleg i arbeidsveka, fredag kl 1315 – 15. Om det deretter var kollegial fredagskaffi, eller om ein umiddelbart trekte sørover i Storgata til Ølhallen, følgde opp i «Lysløypa» eller drog direkte heim, var opp til den enkelte. På Ølhallen var student Helge O. Larsen, seinare assistent for Nils Aarsæther og Ottar Brox, så stipendiat, førstemanuensis, professor i statsvitenskap, og til sist rektor ved Høgskolen Nesna (1952-2012) ein populær mann og ofte det sosiale midtpunktet.

Når Regionalseminaret blei arrangert kvar 14. dag var det lett å nytte høvet til å ta opp aktuelle tema, invitere inn folk som hadde markert seg i den offentlege debatten (utan budsjett måtte vi begrense oss til kapasitetar i byen med omland), og regelmessig bringe studentar i kontakt med det som skjedde «der ute». Møtet mellom academia og etablerte maktsentra i landsdelen kunne i ein startfase vere svært krevjande. Ein landsdel som i tråd med 1950-talet sin Nord-Norgeplan var blitt rigga for modernisering basert på stordriftsløysingar møtte på 1970-talet eit nytt, men overvegande «romantisk-politisk» universitetsmiljø som ikkje ville innsjå at fiskarbondens tid var forbi. Det var ikkje uventa at irritasjon og sinne over at store nærings- og energiprojekt blei stoppa eller sett på vent, grunna aktivisme ved, og nær, det nye universitetet. Og desse spenningane kom ikkje uventa til uttrykk på dei nye møteplassane mellom landsdel og academia som blei etablert⁶. Men mot slutten av 1970-talet blei motsetningane dempa. Ingen skreiv lenger i lokalavisene at desse akademikarane berre kunne hute seg sørover igjen⁷.

⁶ Her kjem ein fotnote frå februar 2024: Dagen etter at Ottar Brox gjekk bort, var hovudoppslaget på forsida i avisa Nordlys (17.02.24) at trålnæringa fryktar tap av arbeidsplassar ved den nye «Kvotemeldinga». I oppslaget uttalar «myndighetskontakten» for landets største trålrederi at AP, SP og SV einsidig vektlegg sjark-fiskere og «Ottar Brox-politikk».

⁷ Dette opplevde Odd Handegård, etter at han publiserte «Kroken-rapporten» i 1974, om planlegging av ein ny bydel, der han m.a. viste at kommuneadministrasjonen ikkje hadde lagd inn skoletilbod i den nye bydelen. Rapporten blei revidert og utgitt på nytt i 2006.

Kandidatar og kunnskapsproduksjon

Midt på 1970-talet begynte dei første høgeregradskandidatane å bli uteksaminerte. Vi har allereie nemnd Arne Johan Johansen, som hadde jordbruksutvikling i Kvæfjord som tema. Men før han hadde Ole Johan Andersen levert den første magistergraden i forskingsgruppa, med ein studie av ulike perspektiv på offentlig (distrikts)politikk (1975). Norsk distriktspolitikk var også tema for Bjørn Hersoug og Dag Leonardsen, som i 1976 tok magistergradseksamen i sosiologi med ei samskrive avhandling på 600 sider (som i 1979 i forkorta form – 306 sider – blei utgitt på Pax forlag). Den siste magisteren tilknytta forskingsgruppa i pionertida var Georg Kamfjord, som i 1977 tok eksamen på ei avhandling kalt «Velferdskampen» - om velferdstiltak for studentar og kampen om dei.

Heilt mot slutten av 1970-talet tok dei to første hovudfagskandidatane eksamen, dei første som hadde gjennomført eit studieløp i Tromsø frå start til mål, i samfunnsvitskap med spesialisering i *samfunnsplanlegging og lokal-samfunnsforskning*. Det var Helge O. Larsen, som skreiv om utviklingsarbeid i fire Helgelands-kommunar, og Kari Mette Aaseth, som skreiv om hushaldsetablering og reguleringsplanlegging i eit av Tromsø kommune sine bygdemiljø. Begge tok eksamen i 1979.

Det blei så absolutt «folk» av kandidatane frå pionertida. Om vi tar for oss desse sju første, fem magistrar og to cand.polit.ar, så blei heile fem av dei sju professorar. Ei blei planleggar på fylkesnivå, ein blei lærar i grunnskolen. Ein professorandel på 71% må seiast å vere imponerende, mens kjønnsfordelinga var skeiv: Berre ei av sju var kvinne.

På lågare nivå - det eittårige mellomfaget i samfunnsplanlegging og lokal-samfunnsforskning - var det litt opp og ned med rekruttering og uteksaminering. Berre 2 tok eksamen i 1976, men året etter var det 11. Tabellen på neste side illustrerer utviklinga utover på 1970-talet:

1974	1975	1976	1977	1978	1979	1974-79
11	6	2	11	7	4	41

Tabell 3.1: Uteksaminerte studentar på mellomfag (eittårig) i samfunnsvitskap, retning samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning 1974-1979.⁸

Det er ikkje store tal her, tvert om er inntrykket eit fagtilbod som slit med rekruttering av nye studentar. Vi har allereie omtalt temavala for det første kullet (1974-kullet). Fokuset på distriktsproblematikk er vidareført gjennom heile 1970-talet, enten ved case-studiar på kommune-nivå eller analysar av statleg (distrikts)politikk. Berre 2 av 41 oppgåver er tematisk retta inn mot studiar i bysamfunn. Professorandelen her er naturleg nok ikkje så stor som hos dei første høgregradskandidatane. Men blant dei 41 som tok mellom/storfag på 1970-talet blei 7 professorar, dvs. ein ikkje ubetydeleg andel på 17%. 9 av 41 var kvinner, så i starten var samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning ei utdanning med klart størst appell til menn.

Den akademiske arbeidsmarknaden var på 1970-talet prega av sterk etterspurnad etter kandidatar med samfunnsfagleg skoloring. Universitetet i Tromsø hadde sterkt vekst i stillingar, og nye distriktshøgskolar dukka opp i by og bygd. Desse etablerte utdanningsretningar der ein etterspurde personale som kunne tilføre samfunnsperspektiv innan økonomifag, helse- og sosialfag og pedagogikk. Å kunne bli høgskulelektor, amanuensis og kanskje seinare professor, framstod for mange som meir attraktivt enn å jobbe som planleggar på kommune- eller fylkesnivå. Dermed fekk ikkje fagmiljøet den første tida så mange tilbakemeldingar frå praksisfeltet. Utfordringane kom i større grad frå samfunnsvitarar som for eksempel inviterte til vitskaps-teoretisk debatt om Ottar Brox si posisjonering, paradoksalt nok stimulert av den einsiders artikkelen «Kokfisk», eller av Brox sin studie av rasjonaliteten til bygdefolk som motsette seg tilførsel av straum og veg, «Avvising av stor-samfunnet» (Brox 1966, 1964).

Fagleg strid – og dreining

Frå starten av var det «perspektiv-kamp» på utdanninga – og på instituttet som heilskap. Ottar Brox si mikro-orienterte tilnærming til planlegging, generativ planlegging, blei utfordra, både av Odd Handegård og Nils Aarsæther sitt kommune-perspektiv og magisterstudentane sine ønsker om å

⁸ Kjelde: *Oversikt over storfagsoppgaver 1974-1983* Upubl. notat, ISV.

ha eit kritisk systemperspektiv på statleg politikk overfor distrikts-Norge. Cato Wadel er nemnt, han var ifølgje Odd Handegård «som eit slagskip ved Instituttet». Mange studentar var lite nøgde med at så store delar av undervisninga blei levert av mikro-orienterte antropologar, og at det var for lite makro-analysar levert av statsvitarar og sosiologar.

Striden kom tydeleg til uttrykk då samfunnsfaga sine tilsette skulle ta stilling til utforminga av studiet på det fjerde året på lågare grad - altså studieåret som skulle avslutte cand.mag.-graden. Det blei nedsett ein «Fjerdeårskomite», og den kom med eit framlegg om det lite kreative namnet «Fjerdeåret» på det siste året i cand.mag.-graden. Innhaldet framtod i store trekk som ei vidareføring (enkelt ville seie repetisjon) av den undervisninga som var gitt på førsteåret. «Fjerdeåret» blei starta i studieåret 1976, men det blei snart missnøye med at studiet i stor grad tok opp tema som studentane hadde studert tidlegare – med dei same forelesarane. Antropologiske perspektiv dominerte som det gjorde tidlegare i studiet, mens for eksempel kompetanse på å studere (statleg) politikk var så godt som fråverande.

Parallelt med utviklinga av «Fjerdeåret» blei det på initiativ frå institutt-administrasjonen arbeidd fram ein studieplan for eit årsstudium/grunnfag i «Offentlig forvaltning og organisasjonslære», eit statsvitenskapleg orientert fag, men med innslag av juss (offentleg rett). Det kom framlegg om å starte opp dette studiet, først grunngeve med at det kunne inngå som eit alternativ til «Fjerdeåret». I praksis ville denne endringa føre til ei nedlegging av «Fjerdeårsfaget». Oppstart av det nye faget blei vedtatt, etter mykje strid. Motstandarane hevda at å innføre dette faget ville føre til ei fragmentering og oppsplitting i forhold til ideen om integrasjon og tverrfagleg samarbeid. Argumentet for det nye faget var at studentane ville få ein breiare og meir praktisk retta kompetanse i cand.mag.-graden, tilført statsvitenskapleg, juridisk og organisasjonsteoretisk kunnskap.

Men det blei også hevda at innføringa av det disiplinære grunnfaget ville underminere heile den tverrfaglege tenkinga som samfunnsfaga i Tromsø var tufta på. Dei som hevda dette, skulle etter kvart få rett.

Så både innan samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning, og på instituttet i det heile, utvikla det seg ein hegemoni-kamp mot slutten av 1970-talet. Innafor utdanninga Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning

1974–1980: Ei nyskapande utdanning tar form

blei det hevda at studiet var for empirisk lagt opp. I denne faggruppa levde framleis erkjenninga av at fleire fagdisiplinar og fagtradisjonar måtte aktive-rast for å analysere planlegging og lokal utvikling. Den empirisk anlagde undervisninga var i stor grad nettopp det, men studentane blei i liten grad gjort kjent med, eller opplært i, det teoretiske grunnlaget som studiane bygde på.

Derfor blei undervisningsopplegget endra, med innføringsrekker i det teoretiske grunnlaget for lokalsamfunnsanalyse, i det teoretiske grunnlaget for planlegging og i det teoretiske grunnlaget for regional analyse. Men heller ikkje dette skjedde utan sverdslag. Den tredelte teoriundervisninga i hhv. (delar av) antropologi (lokalsamfunn), delar av statvitskap (planteori, lokal-demokrati-teori) og delar av geografi (regionaløkonomi og lokaliseringsteori) kunne synast godt begrunna, men det kunne også føre til ei fagleg oppsplitting og mindre samarbeid på tvers. Ein av kritikarane av denne inndelinga var stipendiat (seinare professor) Ragnar Nilsen. I eit upublisert notat av 19.11.1979 gir han til kjenne skepsis, for han meiner at inndelinga i dei nye pensumet i for stor grad oppmodar studentane til å velje side og spesialisere seg, heller enn at dei lærte seg å kombinere perspektiv frå dei ulike fagdisiplinane (Nilsen 1979:4).

Forslaget til endring av undervisningsopplegget, som var fremja av ei samla faggruppe, kunne sjølvstendig føre i begge retningar. Som Ragnar Nilsen skriv kunne den både virke oppsplittande og føre til spesialisering, men motivet var å tilføre reiskapar som basis for fagleg integrering og å gjere eit mangfald av perspektiv tydeleg. Alt ville stå og falle med staben si romslegheit og evne til å vise studentane ikkje «det rette» perspektivet eller «den rette» disiplinen, men korleis ein måtte kombinere perspektiv frå fleire disiplinar for å dekke vesentlege sider ved eit problem eller ei problemstilling. Nettopp ved at lærarane kunne motivere studentar til å først skolere seg, og så tenke på tvers, ville kvaliteten på dei samfunnsfaglege arbeida blir betre her, enn ved noko disiplinfag, var tanken. Nedslagsfeltet måtte vere i skjeringsfeltet, og undervisninga måtte vise samspel og spenningar mellom formelle og uformelle sider ved sosialt liv, i politikk og i planlegging, og i regionale utviklingsprosessar. Ragnar Nilsen formulerer dette godt i notatet:

Vi må altså ikkje risikere å føre vidare dei veike sidene ved dei tradisjonelle samfunnsvitskaplege disiplinane. Særleg ikkje når vi vel må seiast å stå i ein særleg god posisjon til å unngå akkurat dette. (Nilsen 1979:5)

I neste kapittel, som handlar om 1980-talet, skal vi sjå at det tverrfaglege prosjektet ved Universitetet i Tromsø – der utdanninga i «samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning» vel framstod som eit flaggskip, blei alvorleg skaka. Ein liten forsmak på dette finn vi på 1970-talet, då tre sosialantropologar ved Institutt for samfunnsvitskap (Per Mathiesen, Trond Thuen, Sidsel Saugestad) gjekk saman om å ta oppdraget «Generalplan for Karlsøy kommune», utan å involvere eller informere kollegaer utanfor det antropologiske feltet. Dette planarbeidet blei ferdigstilt i 1979. Ideen om at planarbeid fordra tverrfagleg samarbeid, var dermed blitt utfordra, innifrå.

Litteratur

Andersen, O. J. (1975). *Ulike perspektiv på offentlig politikk*. Mag.art. Avhandling i sosiologi, Universitet i Tromsø.

Boe, E. (1974). *Distriktenes Utbyggingsfond*. Stensil, Universitetet i Tromsø, Institutt for samfunnsvitenskap.

Brox, O. (1964) *Avvisning av storsamfunnet som økonomisk tilpasningsform*. Tidsskrift for samfunnsforskning, nr 4

Brox, O. (1966). *Kokfisk*. Gløtt frå Tromsø Museum, XXI.

Drivenes, E. A. red. (2023). *Historiefaget ved UiT gjennom 50 år*. Tromsø: UiT Norges Arktiske Universitet.

Handegård, O. (2006). *En bydel blir til («Kroken-rapporten»)*. Tromsø: Vale forlag.

Hersoug, B. & Leonardsen, D. (1976). *Distriktspolitikk og ideologi. En historisk/sosiologisk analyse av Arbeiderpartiets nærings- og distriktspolitikk i tiden 1935-72*. Mag. art. avhandling, Universitetet i Tromsø.

Hersoug, B. & Leonardsen, D. (1979). *Bygger de landet?* Oslo: Pax forlag.

Johansen, A. J. (1976). *Sentrumsvekst og utkantproblemer: En analyse med utgangspunkt i Kvæfjord kommune, og med særlog vekt på jordbrukets rolle*. Avhandling til mag.art. i sosiologi

1974–1980: Ei nyskapande utdanning tar form

Larsen, H. O. (1979). *Kommunalpolitikk og tiltaksorganisasjon: en undersøkelse av kommunalt næringsengasjement i fire kystkommuner på Helgeland*. Cand.polit.- oppgave, Institutt for samfunnsvitenskap, Univ. i Tromsø

Nilsen, R. (1979). *Er planlegging menneskeverk?* Upubl. notat, ISV, Universitet i Tromsø

Reiersen, J. E. (1999). *Høstseminaret i samfunnsplanlegging 25 år*, i Holm, T. & Jentoft, S. red. *Talerstolen i Tromsø. Festskrift i anledning det 25. Høstseminaret i samfunnsplanlegging*. Tromsø: Ravnetrykk, Universitetet i Tromsø.

Universitetet i Tromsø (1972). *Innstilling om samfunnsfag og humanistiske fag ved Universitetet i Tromsø*. Tromsø: Universitetsforlaget.

Weber, M. (1947). *The Theory of Social and Economic Organization*. New York: The Free Press.

Østerud, Ø. (1972). *Samfunnsplanlegging og politisk system. En analyse av offentlig planlegging som ideologi*. Oslo: Gyldendal.

Aarsæther, N. (1973). *Modernisering utan sentralisering – lokalsamfunnsutvikling i Vanylven kommune*. Hovudoppgåve i sosiologi, Universitet i Bergen.

Aaseth, K. M. (1979). *Frå bygdelag til villastrøk: en analyse av betingelser for husholdsetableringer sett i forhold til fysisk planlegging*. Cand.polit.-oppgåve, Institutt for samfunnsvitenskap, Univ. i Tromsø.

Aaseth, K.M. (1999). *Høstseminaret - sett frå studentens og etterhvert planleggerens ståsted*, i Holm, T. & Jentoft, S. red. *Talerstolen i Tromsø. Festskrift i anledning det 25. Høstseminaret i samfunnsplanlegging*. Tromsø: Ravnetrykk, Universitetet i Tromsø.

Kapittel 4:

Tverrfagleg havari – men samfunnsplanlegging overlevde dei turbulente 1980-åra

Nils Aarsæther

1980-talet skulle bli eit problemfylt tiår for den tverrfaglege utdanninga i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning ved Universitetet i Tromsø. Sjølv om utdanninga gjennom 1970-talet hadde fått studieløpet og forholdet til praksisfeltet på plass, skulle studieretninga virke i eit akademisk miljø som ved inngangen til 1980-talet opplevde stagnasjon i stillingstildelingar og studenttal (Fulsås 1993: 170).

Den optimistiske gründerstemninga frå 1970-talet var blitt avløyst av ein meir sjølvkritisk og nøktern innstilling til kva Universitetet kunne utrette, no med eit fagtilbod som ikkje rekrutterte det forventa talet på studentar. Det gjorde ikkje situasjonen betre at Stortinget i 1983 vedtok at den nye siviløkonomutdanninga for Nord-Norge skulle leggst til Bodø, og ikkje til Tromsø (ibid.: 178).

Det blei altså ein sterk kontrast mellom eit lite fagmiljø som hadde fått det bra til, ved å bygge på og utvikle den tverrfaglege ideen, og eit institutt- og universitetsmiljø som opplevde å streve i motbakke. I dette kapitlet skal vi gå nærare inn på korleis denne kontrasten førte til spenningar, konflikhtar og omstilling ved Institutt for samfunnsvitskap. Men vi skal først ta for oss det store bildet: Korleis 1980-talet innvarsla ein nye epoke nasjonalt og internasjonalt.

Ute i den store verda og i nasjonal politikk er det ting på gang. I land etter land blir styringa overtatt av konservative regjeringar, anført av den marknadsliberale Margareth Thatcher som blir statsminister i Storbritannia, og

<https://doi.org/7557/7.7872> Aarsæther, N.: Tverrfagleg havari – men samfunnsplanlegging overlevde dei turbulente 1980-åra. I Aarsæther, N, (red.): Samfunnsplanlegging gjennom 50 år. Septentrio Reports 2 (2024).

© 2024 The author(s). This is an Open Access publication distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Tverrfagleg havari – men samfunnsplanlegging overlevde dei turbulente 1980-åra

den konservative Ronald Reagan som blir president i USA. Eit fleirtal av veljarane ønsker no noko anna enn etterkrigstidas etablerte, sosialdemokratiske orden – stemninga ute blant folket er no at vi må ha meir fridom, marknadskreftene må få sleppe til, det offentlege byråkratiet har est ut og må temjast.

1980-talet varslar altså eit politisk oppgjør med den sosialdemokratiske velferdsstatsmodellen som hadde prega samfunnsutviklinga i etterkrigstida. Men det skulle også bli eit oppgjør med den fridomssøkande og opprørske tendensen som prega 1970-talet, og som hadde ført til nyskapande og utradisjonelle måtar å drive høgre utdanning (og planlegging) på. Så i dobbel forstand var den politiske utviklinga på 1980-talet, som hadde nyliberal marknadstenking som grunnlag, lite foreinleg med styring basert på samfunnsplanlegging.

Ei tverrfagleg utdanning som skal virke innafor eit breiare akademisk miljø, og som har ei sterk orientering mot planlegging og samfunnsstyring, vil sjølvstøtt ha dei beste føresetnadene for utvikling dersom både academia og det omliggjande samfunnet deler utdanninga si orientering. Eit slikt resonnement er i tråd med ny-institusjonell teori, der ein har forska på korleis institusjonar manøvrerer for å framtre som mest mogleg «i tråd med» endra forventningar frå omgjevnadene. Og institusjonar som opptrer med ei slik tilpassingsevne, får større legitimitet og dermed betre muligheter for overleving (Meyer & Rowan 1983: 21). Men ifølgje ny-institusjonelle tenkarar betyr ikkje ei slik tilpassing at institusjonen nødvendigvis leverer betre produkt (for eksempel i form av studentprestasjonar og forskning), suksessen handlar om å framtre slik at ein oppnår aksept og legitimitet (ibid.:22).

Ved å nytte eit slikt resonnement blir det kritisk og avgjerande for ei utdanning om den framstiller seg sjølv som på linje med, og tilpassa til, trendar og tenkemåtar i det omgjande samfunnet. Og for ei tverrfagleg innretta planutdanning er dette ikkje umiddelbart enkelt, eller snarare, tvert imot. Først skal vi sjå på det som endrar seg innafor praksisfeltet – norsk planlegging - når vi går inn i 1980-åra:

På planfeltet opplever vi ei spektakulær markering av «den nye tid», faktisk med noko som framstår som eit oppgjør med plan-tenking i det store og heile. Bakgrunnen først: Regjeringa Brundtland (AP) hadde i si korte virketid (februar-oktober 1981) fått fremja og vedtatt landets første Planlov, ei lov som

avløyste plandelen i Bygningslova av 1965.¹ Den nye lova hadde formuleringar som viste AP-regjeringa sin ambisjon om å bruke Planlova i eit politisk arbeid for samfunnsending: I formålsparagrafen blir det slått fast at planlegging etter lova skal «bidra til å bedre og utjevne levekårene for befolkningen i alle deler av landet, og sikre at bruk og vern av naturressursene og miljø skjer etter planer godkjent av folkevalgte organer» (referert i Kleven 2011:144). Her er det uttrykt eit verdigrunnlag som kan seiast å avspegle verdier som stod sterkt på 1970-talet: Miljø, demokrati, utjamning.

Men i september 1981 er det Stortingsval, Arbeidarpartiet går tilbake og det blir borgarleg fleirtal. Kåre Willoch tar over som statsminister i ei Høgre-regjering, og noko av det første regjeringa Willoch gjer, er å fremje for Stortinget at den nyst vedtekne Planlova blir oppheva. Dette skjer allereie i oktober, berre ein månad etter valet. Fleirtalet i Stortinget sluttar seg til opphevinga av Planlova, og dei borgarlege partia feirar dette som eit oppgjær med den sosialdemokratiske statens sine byråkratiske reguleringar. Rett nok er dette ein symbolsk siger, for Bygningslova av 1965 gjeld no stadig vekk. Og det skal snart vise seg at regjeringa Willoch ikkje er så prinsipielt mot planlegging: Den oppnemner eit utval for å førebu ei ny planlov, men det er ei lov som dei håper skal vere meir i samsvar med «den nye tid», med meir armslag for private eigarinteresser, og utan noko mål om sosial og geografisk utjamning. I den lova som til sist blei vedteke, Plan- og bygningslova av 1985, var det heller ingen substansielle formål - den hadde i hovudsak «samordning» som mål (Kleven 2011:187).

Det som skjer på planfeltet i 1981 får ingen konsekvensar for utdanninga i Tromsø. Men når høgeregjeringa har blinka ut oppheving av Planlova som sitt første oppgjær med «den sosialdemokratiske orden», så ligg det i dette eit signal, også til plan-utdanningane, om ikkje å forvente så mykje merksemd og støtte i tida som kjem.

Som nemnd har planutdanninga i Tromsø fått ting på stell ved inngangen til 1980-talet. Gjennom ein optimistisk gründerfase på 1970-talet var utdanninga i ferd med å finne si form, med ei sterk orientering mot praksis i kombinasjon med ei fagleg-teoretisk opprustning. At utdanninga har funne

¹ Lov om lokal og regional planlegging (Planleggingsloven) vedtatt av Stortinget (Ot.prop.nr.22 (1980-81)).

Tverrfagleg havari – men samfunnsplanlegging overlevde dei turbulente 1980-åra

si form blir markert ved at dei første (to) kandidatane har gjennomført hovudfaget (1979). Ny fagleg leiar, Per Kr. Mydske (dosent) er også på plass. Han etterfølger Ottar Brox, men har ein radikalt forskjellig profil når det gjeld planforskning. Som statsvitar er han opptatt av formelle beslutningsprosessar på nasjonalt og regionalt nivå, knytt til planlovgiving og spesielt korleis den nye planlegginga på fylkesnivå fungerer. Men Mydske er også oppdatert på nyare planteori, og gjennom forelesingane blir han ein viktig vegvisar inn mot debattar om inkrementalisme, mixed scanning og kritikken av den rasjonelle planmodellen (Faludi 1973).

Men det skal vise seg å bli vanskelegare å manøvrere i det universitetspolitiske terrenget som den tverrfaglege planutdanninga er ein del av. Ved ISV er statsvitarane, anført av «fagentreprenøren» Tom Christensen, og etter kvart med støtte av Helge O. Larsen, lite nøgde med berre å ha eit grunnfag. Dei vil bygge utdanninga vidare med mellomfagstillegg og eit eige hovudfag i offentlig politikk og administrasjon. Dei har gode argument på handa, for grunnfaget i offentlig forvaltning rekrutterer langt betre enn dei andre faga ved instituttet. Og i forskingsgruppene opplever både pedagogar, sosiologar og antropologar den tverrfaglege organiseringa av undervisninga meir som ei tvangstrøye enn som eit nyskapande akademisk prosjekt.

Så, omgivnadene både nasjonalt og i nærmiljøet - ved Institutt for samfunnsvitenskap – var ved inngangen til 1980-talet passeleg leie av både planlegging og av tverrfaglege eksperiment. Ei utdanning i samfunnsplanlegging vil, som nemnd, vere avhengig (1) aksept av tverrfagleg tenking i academia, og (2) generell planleggings- og styringsvilje i samfunnet. Når det skrantar på begge desse frontavsnitta vil utdanninga gå inn i ei vanskeleg tid. Gitt at det akademiske miljøet ikkje lenger vil støtte opp om tverrfaglege og eksperimentelle utdanningar, og gitt at sentrale styresmakter vil nedtone planlegging og i større grad sleppe marknadskrefter til, vil ei utdanning i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning, som allereie slit med dårleg studentrekruttering, stå overfor tre alternativ:

1. Følge den ny-institusjonelle logikken – legge ned utdanninga og godta at stillingane blir fordelt på ulike etablerte disiplinfag – eller
2. Redefinere utdanninga til å bli eit disiplinfag, og då vil samfunnsgeografi vere det mest aktuelle, eller

3. Ruste seg for å halde fram med eit tverrfagleg utdanningsløp, innsjå at det vil vere å arbeide i sterk motvind, men med håp om, på lengre sikt, betre tider.

Ved inngangen til 1980-talet var situasjonen slett ikkje blitt prekær, utdanninga hadde styrka seg frå starten av og gjennom heile 1970-talet. Kanskje ikkje med dei store studentkulla, men ved å ha utvikla nyskapande bindeledd til landsdelen og praksisfeltet – som Høstseminaret, feltkurs, praksisår og regionalseminar. Heldigvis var instituttadministrasjonen (fortsatt) ein viktig støttespelar, og fleire større forskingsprosjekt med utspring i forskingsgruppa hadde oppnådd ekstern finansiering. Så valet var enkelt: Fagmiljøet hadde funne eit godt spor (alternativ 3): Det tverrfaglege opplegget fungerte, og fleirtalet av dei tilsette såg ikkje behov for større endringar i undervisnings- og formidlingsopplegget.

I det følgande tar vi for oss utdanningsmiljøet sitt virke gjennom 1980-talet, før vi omtalar den store omveltinga innan samfunnsfaga – overgangen frå tverrfaglege til disiplinære utdanningar ved Institutt for samfunnsvitskap.

No kjem hovudfagskandidatane

Sjølv om studenttilgangen til mellomfag/storfag var liten på 1970-talet, fekk utdanninga snart eit stort miljø av hovudfagsstudentar. Hovudfaget var 2-årig, bygde på mellomfag/storfag og hadde stort fokus på arbeidet med den sjølvstendige hovudoppgåva. Eksamen bestod av hovudoppgåve, prøveforelesing over oppgitt tema og munnleg eksamen. Grunnen til den gode tilstrøyminga var at vi opna opptaket også for studentar som hadde andre, men fortrinnsvis relevante, utdanningsbakgrunnar frå lågare grad. Hovudfagsmiljøet blei dermed ei blanding av akademiske «heimfødingar» og «innflyttarar». Dei som kom utanfrå til hovudfaget i samfunnsplanlegging og lokal-samfunnsforskning måtte imidlertid gjennomføre feltkurset, og dermed blei dei raskt sosialiserte inn i «fagkulturen».

Mens det på 1970-talet blei uteksaminert 7 høgeregrads-kandidatar, hadde talet uteksaminerte på 1980-talet stige til 33. Fortsatt var dette ein moderat «output», med gjennomsnittleg 3-4 kandidatar per år, men det var likevel nok til at planlegging/lokalsamfunn-miljøet i Tromsø-samanheng markerte seg som det største: Til samanlikning var det gjennom 1980-talet 19 som tok hovudfagseksamen i sosialpolitikk (ikkje lenger med «og aksjonsforskning»

Tverrfagleg havari – men samfunnsplanlegging overlevde dei turbulente 1980-åra

i namnet), 18 i skoleforskning, 5 i samiske studier og 10 i offentlig politikk og administrasjon (Bårnes 1997).

Vibeke Bårnes, bibliotekar på UB ved Universitetet i Tromsø, hadde samla og publisert eit oversyn over samtlege høgre grads kandidatar i samfunnsfag ved ISV i perioden 1973-1996, og i dette oversynet framgår også tema for studentane sine hovudoppgåver. Framstillinga kviler på Vibeke Bårnes sin fortjenstfulle innsats for å dokumentere studentoppgåvene i denne perioden (Bårnes 1997).

Gjennom 1980-talet held altså produksjonen av høgre grads kandidatar seg godt oppe ved utdanninga, og på 1980-talet kom også dei første doktorgradane: I 1986 disputerte Nils Aarsæther på avhandlinga *Kommunalpolitisk budsjettering – tverrsektorielle beslutningsprosessar i ein innstrammingsfase*. Avhandlinga var basert på direkte observasjon av beslutningsatferd i formannskap og kommunestyre i tre nordnorske kommunar over ein fireårsperiode, og i datainnsamlinga hadde 7 studentar/assistentar deltatt (Aarsæther 1986:1). Året etter disputerte Jon Gulowsen på avhandlinga *Kvalifikasjoner og arbeidermakt: samlet og sterk eller splittet og svak?*

Titlane på dei to avhandlingane tyder på at planlegging ikkje var eit sentralt tema. Den same tendensen kan vi sjå når det gjeld temaval for hovudfagskandidatane på 1980-talet: Av dei 33 kandidatane var det berre 2 som eksplisitt hadde planlegging som fokus. Ei av desse oppgåvene (Jacobsen 1982) handla om langtidsplanlegging i regjeringa sitt planleggingssekretariat, den andre hadde tittelen *Paradigmeskifte i fylkesplanlegginga – en studie av fylkesplanlegging i Troms* (Bjørkli 1989).

To av 33 kandidatar hadde altså valt eit plantema, følgeleg hadde 31 kandidatar skrive om andre tema. Kva skreiv dei om? Det har vore mogleg å dele hovudoppgåvene i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforking inn i tre breie temaområde: (1) Offentleg politikk og planlegging (2) Bedrifts- og næringsutvikling, (3) Lokalsamfunn: daglegliv og demografi. Mens det første temaet er retta inn mot statsvitskap, er det andre meir retta inn mot samfunnsgeografi/økonomisk geografi, og det tredje inn mot sosialantropologi/sosiologi. Ved ein gjennomgang av titlar, henta frå Vibeke Bårnes sitt bibliografiske arbeid, får vi følgande fordeling:

- Offentleg politikk og planlegging: 14 kandidatar
- Bedrifts- og næringsutvikling: 12 kandidatar
- Lokalsamfunn, daglegliv og demografi: 7 kandidatar

Inndelinga må ikkje tolkast for strengt, for dei fleste oppgåvene er tverrfagleg innretta, og fleire av dei ligg nettopp i skjeringsfeltet mellom daglegliv, næringsliv og offentlig politikk. Dette gjeld for eksempel Kari Hesselberg som skriv om *Eldrebølgen - en studie av kommunenes utgifter til eldreomsorgen* (Hesselberg 1987), eller Gunhild Aasmoe sin studie *Etnopolitikk og forvaltningsorganisasjon: skoletilbudet til samiske barn i Nordland* (Aasmoe 1988). Titelen på den sistnemnde oppgåva tilseier at den alternativt kunne vore levert til hovudfag i skoleforskning, til samiske studier, eller til hovudfag i offentlig politikk og forvaltning. Men oppgåva blei altså gjennomført i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning, med sosiologen/statsvitaren Nils Aarsæther som rettleiar.

Det er litt av eit paradoks at ikkje fleire oppgåver har *planlegging* som tema, for sjølv om Planlova blei trekt av regjeringa Willoch i 1981, så blei ei ny Plan- og bygningslov vedtatt i Stortinget i 1985. Etter vedtaket om plan- og bygningslov blei det i regi av Miljøverndepartementet og Kommunenes Sentralforbund sett i gang eit kunnskapsbasert og omfattande utviklingsprogram for ein «ny giv» i kommunal og regional planlegging (Kleven 2011: 258-263). 20 kommunar deltok i dette programmet, men Fagmiljøet ved Universitetet i Tromsø blei ikkje trekt inn i dette arbeidet; Miljøverndepartementet engasjerte NIBR i Oslo til å administrere det.

Plan- og bygningslova av 1985 introduserte *medvirkning* i planlegging (§ 16) – eit tema som jo skulle passe som hand i hanske for eit samfunnsfagleg innretta planmiljø, men på 1980-talet var det ingen i nord som tok den ballen (seinare skal vi sjå at medvirkning etterkvart blei eit svært så viktig tema for planforskingstiljøet i Tromsø).

Og ja, det blei folk av kandidatane frå 1980-talet: Fortsatt går mange til høgre utdanning og forskning, og til jobbar i offentlig administrasjon. Ikkje så få - 6 av 33 - endar opp som professorar i universitets- og høgskolesystemet. Fleire av desse har markert seg sterkt i fag- og samfunnsdebatt, internasjonalt, nasjonalt og i landsdelen: Kjell Arne Røvik, professor i organisasjon og leiing ved UiT har i fleire tiår vore ein viktig stemme i spørsmål om organisasjonsendring og regional utvikling. Erik Oddvar Eriksen, professor

Tverrfagleg havari – men samfunnsplanlegging overlevde dei turbulente 1980-åra

ved ARENA, Senter for Europastudier ved Universitetet i Oslo har markert seg som ekspert på EU og demokratiutvikling i Europa. Berre ein mindre andel av kandidatane har flytta sørover, men fortsatt er det svært så få som blir rekruttert til kommunal og regional planlegging.

På mellom/storfaget (2.året) var det god tilstrøyming gjennom 1980-talet. Eksamenstala for dei første åra viser at det var hhv. 12, 15 og 15 studentar som tok eksamen i treårsperioden 1980-82. Desse 42 studentane hadde alle sjølvvalde oppgåver, i all hovudsak retta inn mot kommunale og fylkeskommunale forhold, mot næringsutvikling, men ikkje så mange retta inn mot lokalsamfunn/daglegliv/likestilling.

Dei som stod for undervisninga på 1980-talet var Per Kristen Mydske, Jon Gulowsen, Nils Aarsæther, Reinhard Mook, Jan Einar Reiersen, Sidsel Saugestad og Haldis Valestrand. Mydske var berre drøye to år i stillinga som dosent, og det tok tid å lyse den ut att. Først mot slutten av 1980-talet blei ny professor tilsett, det var Svein Jentoft, magister i sosiologi og med doktorgrad i fiskeriforvaltning.

Midt på 1980-talet forlot professor Ottar Brox Tromsø. Han flytta til Oslo, og blei først leiar i prosjektet «Alternativ Framtid», men deretter blei han tilsett som forskingsleiar ved NIBR. Før han flytta var det ei markering av Ottar Brox sin 50-årsdag, med lansering av boka *Folkemakt og regional utvikling*, redigert av Ragnar Nilsen, Jan Einar Reiersen og Nils Aarsæther (Pax forlag, 1982). Og Ottar Brox gav i 1984 ut det han kalla oppfølgjaren til *Hva skjer i Nord-Norge?*, boka *Nord-Norge: Fra allmenning til koloni* (Universitetsforlaget 1984). Vitaliteten i forskingsmiljøet blei også ved inngangen til 1980-talet markert, ved spesialnummer av *Tidsskrift for samfunnsforskning* og av *Sosiologi i dag*, samt boka *Kommunalt tiltaksarbeid*, redigert av Helge O. Larsen og Nils Aarsæther (Universitetsforlaget 1985).

Utoverretta aktivitetar på 1980-talet: Høstseminar, feltkurs, praksisår

Kort fortalt følgde fagmiljøet opp dei utoverretta aktivitetane med årlege Høstseminar, feltkurs og praksisår for 3.-årsstudentar frivillig). Tema for Høstseminara var på 1980-talet går fram av tabellen på neste side.

Temavala avspeglar bade aktualitet og gjennomførte forskingsinnsatsar. Aktuelle tema var for eksempel «år 2000» – fordi scenario-tenking var blitt

populært når årtusenskiftet var i sikte. Aktualitet låg også til grunn for temaet «flyktningers møte med norske kommuner», på det tidspunktet ei heilt ny problemstilling for nordnorske kommunar. Statleg regionalpolitikk, fylkespolitikk og kommunalpolitikk var behørig representert, og avspekla forskingsinnsatsar i fagmiljøet. Det kan synest som om kvar og ein i lærarstaben fekk tema-ansvar for eit Høstseminar. Og kommunar og fylker slutta godt opp om seminaret. Ottar Brox var så godt som alltid med, med sine gjentatte utfordringar til ei øvrigheit som han aldri gav opp å belære med det han meinte var elementære og innlysande innsikter. Vi må nesten få gjengi ein passasje med broxianske spissformuleringar, henta frå Høstseminarets jubileumsskrift:

1980	Nord-Norge i år 2000	1985	Kommunene – fra innstramming til omstilling?
1981	Virkemiddelbruk og flytteprosesser i Nord-Norge	1986	Fylkeskommunene 1976-1986
1982	Styringsproblem i lokalforvaltninga	1987	Den nye politikerer – omfordeler eller bokholder?
1983	Arbeid og sysselsetting i Nord-Norge	1988	Flyktninger og asylsøkeres møte med norske kommuner
1984	Hvordan styres de regionalpolitiske motiver overføringene?	1989	Hvordan heve kompetansen i offentlig sektor?

Kjelde: Holm & Jentoft 1999.

Søk om 100 eller 500 millioner for å spare en halv times reisetid til byen, så skal du nok få det [...] Men om du søker om et småbeløp som er nødvendig for å revitalisere den lokale ressursutnyttelsen som alltid kan drives lønnsomt, så kommer vi og tar fra deg «endog hva du har»[...] nemlig retten til å utnytte de ressursene som i sin tid førte til at folk bosatte seg i din kommune! (Brox 1993:25-26).

Feltkurser på 1980-talet følgde stort sett same mal som på 1970-talet, og deltaking på feltkurs blei no studieplanfesta som obligatorisk, ikkje berre for studentar i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning, men også for studentar på dei øvrige samfunnsfaga – skoleforskning, sosialpolitikk og samiske studier. At feltkurset blei felles førte til sterkare innslag av lærarar,

Tverrfagleg havari – men samfunnsplanlegging overlevde dei turbulente 1980-åra

og meir talrike «ekspedisjonar». At ein del hovudfagsstudentar også måtte delta, berika miljøet.

Praksisåret var det verre med. Ved at fagmiljøet ikkje hadde forpliktande avtalar med praksisstader blei det fortsatt opp til kvar enkelt student å ordne seg ein arbeidsstad. Det var også eit problem at ein praksisstudent kunne kjenne seg einsam og frikopla frå studiemiljøet. Men ordninga hadde sine 2-3 studentar i året, og i 1986 var det tre studentar «der ute»: I meldingsbladet «Nytt frå samfunnsfag» utgitt av Samfunnsfagseksjonen ved ISV, august 1986 kan ein lese at det var ein praksiskandidat i Herøy kommune i Nordland, ein i Tromsø kommune si planavdeling, og ein i Finnmark Fylkeskommune, planavdelinga. Dei som valde praksisåret som studium på tredje studieår hadde det gjerne lettare enn andre med å få seg jobb etter studiet – og det var fleire som aldri – eller berre langt seinare - kom tilbake til studiet.

Senter for kommunalforskning.

Så blei det ein utoverretta innovasjon også på 1980-talet: Gjennom eit samarbeid mellom Nils Aarsæther frå Samfunnsplanlegging og Helge O. Larsen frå Offentlig politikk og administrasjon blei det tatt initiativ til å opprette «Senter for kommunalforskning» ved UiT. Det var eit senter som skulle drive med forskingsformidling og utviklingsarbeid i skjeringsfeltet mellom Universitet og kommunal sektor i Nord-Norge. Ved sidan av dei to fagmiljøa på Universitetet deltok Troms Fylkeskommune, Kommunenes Sentralforbund i Troms, og forskingsstiftelsen FORUT. Til saman makta desse institusjonane å skrape saman årlege, små løyvingar som gav grunnlag for å opprette ei engasjementstilling som leiar; denne stillinga blei plassert på UiT. Senteret blei formelt stifta i 1988, og Toril Ringholm, cand.polit. i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning, blei tilsett som første leiar.

Ei av dei første oppgåvene for Senteret var å få peika ut «forseringskontaktar», og her var målet å ha ein forskingskontakt i alle Troms-kommunane. Ved å reise rundt og ha møter med den kommunale leiinga lukkast det å opprette eit nettverk av forskingskontaktar, folk som skulle stå til teneste med formidle mellom kommunale kunnskapsbehov og universitetet (og FORUT) sine kunnskapsressursar. Senter for kommunalforskning (SFK) laga og distribuerte sitt eige meldingsblad med informasjon om alle kommune-relevante forskingsbidrag, inkludert studentoppgåver, slike som ein antok kunne vere av interesse. Kommunane kunne på si side nytte senteret til å «bestille» enten profesjonell forskning/utredning, eller foreslå tema for

studentoppgåver på mellomfags- eller hovudfagsnivå. SFK blei også eit viktig bindeledd for å utvikle vidareutdanningstilbod, samt å stille med lærarkrefter og forelesarar på konferansar og seminar utanfor Universitetet.

Frå arkivmateriale til Senteret² (som blei «lagd i møllpose» på tidleg 2000-tal) kan vi i ettertid sjå ein imponerande formidlingsinnsats. Eit døme på det er opprettinga av «Utviklingsprisen» som Senteret kvart år tildelte eit innovasjonsprosjekt i kommunal sektor, med ei feiring av vinnaren på Høstseminaret i samfunnsplanlegging.

SFK kan vi betrakte som «krona på verket» om vi ser tilbake på «Innstilling om samfunnsfag» sine formuleringar om korleis samfunnsfaga ved det nye universitetet skulle organisere formidlingsarbeidet (Universitetet i Tromsø 1971:183). Utvalet for samfunnsfag peika her på behovet for å institusjonalisere samfunnskontakten, slik at denne ikkje berre tok form av sporadiske innsatsar. Senter for kommunalforskning var nettopp eit forsøk på å institusjonalisere kontakt, men også å gjere formidlingsarbeidet to-vegs.

Det drar seg til: Eit oppgjør med «den tverrfaglege tvangstrøya»

Under den tverrfaglege verksemda i forskingsgruppene var det utover på 1980-talet mykje murring. Slett ikkje alle var nøgde med å jobbe i tverrfaglege forskingsgrupper, og å tilby eksamen i fag med namn som ikkje fanst ved andre universitet. Ved sidan av undervisning i regi av forskingsgruppene skulle også dei fagleg tilsette ved ISV delta i fellesundervisning: Først og fremst i det tverrfaglege samarbeidet om «samfunnsvitenskap grunnfag», men også i fellesundervisning i metode og vitskapsteori på storfags- og hovudfagsnivå.

Men det låg frå starten av ei spenning innebygd i systemet, for gjennom rekrutteringa av vitskapleg personale blei utfallet at det i «skoleforskning» berre blei tilsett pedagogar, og i «samiske studier/etniske relasjonar» berre blei tilsett sosialantropologar (Fulsås 1993:199). Dei to øvrige forskingsgruppene, «sosialpolitikk og aksjonsforskning» og «samfunnsplanlegging og

² Arkivmateriale frå Senter for kommunalforskning er oppbevart ved Institutt for samfunnsvitenskap v/ professor Toril Ringholm, som også var den første tilsette ved senteret.

Tverrfagleg havari – men samfunnsplanlegging overlevde dei turbulente 1980-åra

lokalsamfunnsforskning» var tverrfagleg samansett. Sosialpolitikk og aksjonsforskning hadde tilsette med bakgrunn som sosiolog, statsvitar, jurist, psykolog og sosionom.

Den tverrfaglege organiseringa fungerte greitt på 1970-talet. Men kring 1980 stagnerte studenttalet ved heile universitetet, også på samfunnsfag (Fulsås 1993: 170). Dei som allereie var skeptiske til den tverrfaglege organiseringa kunne då argumentere med at det var på tide å prøve på noko «nytt», altså å erstatte tverrfaglege studiar med etablerte disiplinstudiar. Og så hadde det oppstått eit eksempel på kva disiplininfag kunne utrette for studenttilgangen: Det statsvitenskapleg baserte grunnfaget «Offentlig forvaltning og organisasjonslære» som blei vedtatt oppretta i 1978, trekte til seg svært mange studentar, samstundes som dei tverrfaglege tilboda sleit med store rekrutteringsproblem.

Så oppstod det ei spenning innerter på instituttet, for i fagmiljøet på samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning var det «null» motivasjon for disiplinær organisering – noko som fleirtalet av dei tilsette meinte ville vere eit fagleg tilbakesteg. Tverrfagleg forskning og undervisning var nærast eit *raisonne d'etre*, i forhold til dei oppgåvene denne gruppa skulle arbeide med – «en planleggerutdanning med utgangspunkt i lokalsamfunnets problematik». I dette miljøet var det få som ønskte å ha Universitetet i Oslo som modell for korleis ein skulle organisere samfunnsfagleg utdanning i Nord-Norge.

I plan/lokalsamfunnsmiljøet var det også ei frykt for at disiplinorganisering ved Instituttet ville legge press på og marginalisere utdanninga, og innskrenke handlingsrommet for tverrfagleg prosjektutvikling. Ut frå eit slikt resonnement blei det opplevd som naturleg å engasjere seg mot ei disiplinær organisering av instituttet. Frå 1985 av blei Nils Aarsæther leiar for samfunnsfagseksjonen, og han sette i gang fleire tiltak for å styrke integrasjonen i det samfunnsfaglege miljøet (meldingsblad, kveldsseminar) og for å sleppe studentane inn i diskusjonen om tverrfagleg vs. disiplinær organisering av undervisninga. Til liten nytte, skulle det vise seg.

Tilsette og studentar som forsvarte den tverrfaglege organiseringa argumenterte med at den hadde gitt gode resultat i form av relevant utdanning og forskning for landsdelen. I tillegg kunne dei som stod for det tverrfaglege argumentere med det ressursspillet som ville oppstå om fire eller fem disi-

plinfag skulle undervise i tilnærma same grunnleggande teori og metode. Det felles innføringsfaget på første året, samfunnsvitenskap grunnfag, hadde jo sidan 1973 fungert som ein felles plattform og hadde eit potensiale for å fungere som eit samfunnsfagleg «danningsprosjekt». Og på dette grunnlaget kunne det lett lagast eit kompromiss: Fortsatt ha det første året felles, for deretter starte opp med spesialiseringar i hhv. disiplinfag eller i tverrfaglege retningar. Dermed kunne det bli rom for både tverrfaglege og disiplinære tilbod. Men fleirtalet blant fagkollegaene avviste dette. Det blei av fleirtalet sett som mykje enklare å organisere instituttet med disiplinære tilbod heilt frå starten av. Ein effekt av dette ville vere å stimulere til å bygge disiplin-identitet hos studentane frå dag ein.

«Det er bred enighet ved Institutt for samfunnsvitenskap om å bryte ned tverrfaglighet»

Dette uttalte professor Per Mathiesen og førstemanuensis Trond Thuen, begge tilsette i Samiske studier til Uniternt, bladet til Universitetet i Tromsø, tidlig i 1988.³ Uttalelsen bidrog ikkje til å skape eit betre arbeidsmiljø ved instituttet. Men på eit møte i seksjonsrådet for samfunnsfag ved ISV 14. mars 1988 blei det med fem mot fem stemmar vedtatt å stoppe opptaket av nye studentar til det tverrfaglege samfunnsvitenskap grunnfag. Leiaren (Jens Ivar Nergård, frå pedagogikk/skoleforskning) sin dobbeltstemme avgjorde saka. Dei fire studentrepresentantane og representanten for samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning utgjorde mindretalet. Dermed var det sett ein stoppar for det tverrfaglege «samfunnsvitenskap grunnfag» ved UiT – etter 17 års virke, og med uteksaminering av nærare 1000 studentar.

Argumentasjonen for ei konsekvent innføring av disiplinfag var basert på at dette ville gjere det mogleg å ha ei internasjonalt orientert forskning, og at det ville vere mogleg å styrke grunnforskninga. Jens Ivar Nergård, seksjonsleiar i 1988, formulerte det slik i eit intervju i avisa Nordlys, der han uttalar seg om behovet for å opprette disiplinfag og legge ned det tverrfaglege samfunnsvitenskap grunnfag:

«Universitetet skal også utvikle seg til å bli en institusjon som driver med grunnforskning, med disiplinær tilhørighet. Universitetet kan ikke bare leve

³ *Uniternt*. Blad for Universitetet i Tromsø, januar 1988, 1/88, s.5.

Tverrfagleg havari – men samfunnsplanlegging overlevde dei turbulente 1980-åra

av anvendt forskning, mens grunnforskningen skjer ved andre institusjoner. Heller ikke i forhold til internasjonale forskningsmiljøer kan Universitetet i Tromsø opptre isolert» (Nordlys 18.03.1988)

Premissa her er at verken grunnforskning eller internasjonalt retta forskning kan drivast på tverrfagleg basis, men det er høgst tvilsamt. Når han hevdar dette, viser han til at det tverrfaglege vil vere avgrensa til å gjelde anvendt forskning og forskning på lokale problemstillingar. Men også dette er ein tvilsam premiss.

Internasjonalt forskningssamarbeid har vel «sidan tidenes morgon» hatt ei sterk tverrfagleg og tematisk, heller enn disiplinær, orientering. Når det gjeld lokalsamfunns- og regionalforskning var det mange frå ISV-miljøet som deltok på dei årlege Marginal Regions-konferansane frå 1973 av. Allereie i 1976 var ISV vertskap for den internasjonale Marginal Regions-konferansen, lagd til Vannøya i Karlsøy kommune.

Når det gjeld grunnforskning, så er vel den for samfunnsvitskapane sin del, utprega fleir- eller tverrfagleg. Og vitskapsteori for samfunnsvitskapen var jo på ein vellukka måte ivaretatt gjennom filosofimiljøet, som også var ein del av Institutt for samfunnsvitenskap. Her virka Jacob Meløe, Viggo Rossvær, Jon Hellesnes mfl., og dei gjorde det nærast til ein spesialitet å «blande seg opp i» det som samfunnsforskarane dreiv med. Og dei tverrfaglege nestorane, som Yngvar Løchen og Ottar Brox, leverte jo ein serie med refleksjonar over forholdet mellom teori og praksis⁴.

Ingen er vel nøytrale i dette spørsmålet, men slik saka er framstilt her, kan det hevdast at argumentasjonen for ei konsekvent, frå botn til topp organisering i disiplinfag ved Institutt for samfunnsvitenskap ikkje var særleg overtydande. Tverrfagleg forskning, undervisning og formidling hadde blitt prøvd ut sidan 1970-talet, med relativt gode resultat. Og det var ingen «bred enighet om å bryte ned tverrfaglighet». Studentane hadde engasjert seg imot dette, men eit klart fleirtal av dei vitskaplege tilsette gjekk innfor å erstatte tverrfaglege tilbod med disiplinære utdanningar.

⁴ To eksempel: Yngvar Løchen gav ut boka *Liv og forvitring* i 1979, Ottar Brox kom med *Hva er samfunnsvitenskap?* i 1988.

Ønsket om å fjerne dei tverrfaglege og landsdelsretta studietilboda hadde kanskje andre grunnar enn dei strengt faglege: Ein openberr grunn var nok det stagnerande studenttalet. Dei tverrfaglege namna på utdanningsvegane ved ISV hadde nok mindre appell til studiesøkande ungdom enn kjente fagtermar (pedagogikk, statsvitskap osv.). Større studenttilgang ville i sin tur gi grunnlag for fleire vitskaplege stillingar – og dermed gi større karrieremessige opningar for dei etterkvart mange uteksaminerte kandidatane på høgre grad.

Og så hadde det betydning at mange opplevde arbeidsmiljøet på det tverrfaglege instituttet som dårleg. At det er eit dårleg arbeidsmiljø på eit universitetsinstitutt er ikkje særleg overraskande. Avisa Morgenbladet «lever av» kvar veke å rapportere om instituttkonfliktar i akademia, heilt ned til kamp om det beste kontoret i korridoren. Akademia har ein tendens til å fostre individualistar heller enn lagspelarar, og mange forskarar kan ikkje skjønne korfor ikkje dei blir prioriterte ved tildelinga av stillingar, stipend og forskingsprosjekt.

Men kanskje er det slik at eit tverrfagleg, akademisk miljø vil vere spesielt utsett? Med ei rekkje fagdisiplinar representerte i staben kan det vere vanskeleg å etablere ein tydeleg fagleg autoritet, ei leiing som er respektert på tvers av faggruppene. Og i fråver av ein tydeleg, tillitsbasert kollegialitet kan også «elefantar i glasshuset» få eit ufortjent breitt handlingsrom, og føre til at mange kvir seg for å delta på viktige, fagpolitiske arenaer.

At det utvikla seg eit ikkje så godt arbeidsmiljø kan kanskje sjåast i samanhang med at fleire av dei tilsette frå første dag var opne motstandarar av den tverrfaglege modellen. I kor stor grad det hadde betydning for arbeidsmiljøet veit vi ikkje, men for fleire av dei tilsette i pionertida var Universitetet i Tromsø første stopp på ein karriereveg som leia fram til arbeid ved større og meir renommerte fagmiljø ved universitet i inn- og utland. Då kunne ein CV fylt opp med erfaringar frå tverrfaglege studiar kanskje vere eit handicap, i konkurransen med «mainstream»-forskarar.

Tverrfagleg havari – men samfunnsplanlegging overlevde dei turbulente 1980-åra

No hadde jo Fagutvalet for samfunnsfag allereie i 1971, før oppstarten av undervisninga, påpeika at fagpersonalet ved Institutt for samfunnsvitenskap måtte innstille seg på å leve i ei spenning mellom tradisjonelle fagdisiplinar og dei tverrfaglege undervisningstilboda som Fagutvalet foreslo oppretta (Universitetet i Tromsø 1971: 216). Men det var nok ein del tilsette som ikkje slutta opp om dette synet – dei såg fram til ein arbeidsdag då det tverrfaglege undervisningsopplegget var erstatta av disiplinlag. Det seier seg sjølv at det blir eit dårleg arbeidsmiljø der kollegaer gir uttrykk for misnøye med det undervisningsopplegget dei var blitt tilsette for å undervise i. Og misnøye med den tverrfaglege organiseringa kunne vere svært hemmande for fagleg utviklingsarbeid: Det er ei kjensgjerning at forskingsgruppa i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning stadig prøvde ut og innførte nye metodar i undervisning og formidlingsarbeid (feltkurs, praksisår, Høstseminaret, Senter for kommunalforskning, Regionalseminaret). I dei andre fagmiljøa var det ikkje same interesse for å delta i tverrfagleg utviklingsarbeid, for svaret var jo gitt – arbeide for å erstatte tverrfaglege utdanningstilbod med etablerte fagdisiplinar.

Ironisk nok ville dette føre til at fagoppbygginga ved UiT ville likne fagoppbygginga ved Universitetet i Oslo. Ideen om å utvikle eit reformuniversitet med tverrfaglege og landsdelsrelevante ambisjonar stod tydelegvis ikkje lenger høgt i kurs.

ISV hadde ein sterk administrativ leiar frå midt på 1970-talet og fram til 1985, Terje Steen Edvardsen. Han var i stand til å støtte vidareføringa og utvikling av dei tverrfaglege utdanningsløpa, samstundes som han også opna for utvikling av disiplinære tilbod. Då han slutta midt på 1980-talet blei etterfølgjarane hans mindre kompromissorienterte, og meir opptatt av å gjennomføre ei fullstendig omstrukturering av samfunnsfaga. Også administrativt lagd til rette for at tverrfaglege utdanningar skulle omdannast til disiplinlag. I det følgande skal vi sjå korleis denne prosessen skreid fram mot slutten av 1980-talet.

Offentleg politikk og administrasjon får mellomfag og hovudfag.

Innafor samfunnsfaga var 1980-talet det tiåret då særleg statsvitenskapen opplevde ein nesten eventyrleg ekspansjon i norsk høgre utdanning. Og dette faget var ikkje representert ved Universitetet i Tromsø. Seint på 1970-talet bli det tatt initiativ til å opprette eit statsvitenskapleg tilbod, grunnfag i «offent-

leg forvaltning og organisasjonslære» (jf. kap 3). Det blei stor tilstrømming til dette faget, og tidleg på 1980-talet blir det framlegg om å endre namn til «Offentlig politikk og administrasjon» og å tilby grunnfag, mellomfag og hovudfag i det som no må kallast ein statsvitenskapleg disiplin. Grunnfaget i «offentlig forvaltning og organisasjonslære» skulle som nemnd (kap.3) vere tverrfagleg, og dette var markert ved at studiet hadde ein offentlig rett-komponent, undervist av juristar. Ved namneendringa og utvidinga blei imidlertid innføringa i offentlig rett sløyfa; og utdanninga framstod no som utvetydig disiplinær, og utan at ein såg eit behov for å tilføre studentane kunnskap i offentlig rett. Seinare blei det eit nytt namneskifte som markerte dette, studiet endra namn til «statsvitenskap».

Offentleg politikk og administrasjon (OPA) opplevde ei svært god student-tilstrømming. Av registreringsstatistikken av 1988 går det fram at faget hadde 85 studentar på grunnfag, 34 på storfag/mellomfag og 27 på hovudfag. Samstundes hadde det tverrfaglege samfunnsvitenskap grunnfag registrert 57 studentar⁵. OPA var no blitt det største faget ved instituttet, og ikkje til å undrast at tilsette på skoleforsking, sosialpolitikk og på samiske studiar tenkte at ein tilsvarende modell, med etablering av «tradisjonelle» disiplinlag ville styrke rekrutteringa.

Så er det litt av eit paradoks at dei som grunnla og blei tilsette ved Offentlig politikk og administrasjon (seinare Statsvitenskap) i all hovudsak var fagpersonar som hadde gjennomført det tverrfaglege studiet i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforsking. Professor Helge O. Larsen, professor Erik Oddvar Eriksen, professor Kjell Arne Røvik, professor Synnøve Jenssen, professor Hilde Bjørnå og førstemanuensis Jarle Weigård var alle tidlegare studentar og hovudfagskandidatar frå samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforsking. Seinare blei to kandidatar frå samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforsking tilsette som professorar i sosiologi – Geir Runar Karlsen og Marit Aure. Ut av dette kan vi hevde at det å ha gjennomført den tverrfaglege utdanninga i samfunnsplanlegging IKKJE er noko handicap når det gjeld karriere i eit disiplindominert akademia.

⁵ Tala er henta frå Registreringsstatistikk, Universitetet i Tromsø, Registrerte på fag/emne Høst 1988, kjørt 19.10.1988.

Exit skoleforskning

Først ut blant dei tverrfaglege forskingsgruppene var skoleforskning. Ettersom det berre var tilsett fagpersonar med pedagogisk bakgrunn ved dette studietilbodet kan det virke naturleg at det tidleg blei eit press på å erstatte eit studium i «skoleforskning» med «pedagogikk». Samtidig hadde skoleforskingstiljøet utført eit pionerarbeid gjennom «Lofotprosjektet» på 1970-talet, leia av professor Karl Jan Solstad. Her blei det utvikla og prøvd ut eit opplegg for lokalsamfunnsretta undervisning i grunnskolen, i første omgang i Lofoten-kommunar. Skoleforskarane i Tromsø sette gjennom dette prosjektet (og ei rekkje oppfølgande prosjekt) ein utdanningspolitisk dagsorden, også nasjonalt, for lokalsamfunnsretta undervisning – og «Det bidrog også til å forsvare eksistensberettigelsen av små skoler og små samfunn.» (Solstad 2014:23). Og dette skjedde med basis i det tverrfaglege miljøet ved Institutt for samfunnsvitenskap, der skoleforskarar aktivt brukte teori frå sosialantropologi i evaluerings- og utviklingsarbeidet (Høgmo 2014: Men ein prosjektperiode har sin slutt, og då Solstad og andre nøkkelpersonar innan lokalsamfunnsretta skole søkte seg bort eller fekk andre arbeidsoppgåver, auka presset for å trekke seg ut av det tverrfaglege samarbeidet og etablere eit eige pedagogikkfag. Dette fekk skoleforskingstiljøet støtte til på Instituttet, og i 1983 blei i første omgang pedagogikk grunnfag etablert. Fem år seinare, i 1988, viser statistikken at det var registrert 14 grunnfagstudentar og 11 storfagsstudentar i pedagogikk – altså så langt ingen rekrutteringssuksess (men på 1900-talet kom det også for pedagogane ein sterk ekspansjon).

At skoleforskarane/pedagogane forlot det tverrfaglege samarbeidet var kanskje ikkje så uventa, ettersom pedagogikk som profesjonsdisiplin ikkje har så sterk slektskap med dei «frie» samfunnsfaga. Men det kan vurderast som eit tap for Universitetet i Tromsø at «ånden» frå Lofotprosjektet ikkje levde vidare. Samarbeidet mellom skoleforskarar og personale på dei øvrige forskingsgruppene hadde vore tett og berikande for alle parter.

Exit samiske studier / etniske relasjonar

Langt meir problematisk enn exit-en frå skoleforskning var det å oppgi «samiske studier / etniske relasjonar» til fordel for undervisning i «sosialantropologi». Men på dette feltet hadde dei fagleg tilsette argumentert for å opprette sosialantropologi frå dag 1 av. Universitetshistorikar Narve Fulsås skriv at sosialantropologane allereie i 1972, før undervisninga ved

Universitetet hadde starta opp, bad om å få erstatta «samiske studier» med «antropologiske studier» - men utan å få gehør for det i Universitetets interimsstyre (Fulsås 1993:199).

Men ikkje alle antropologar ivra for disiplinstudier. Professor Cato Wadel engasjerte seg sterkt og entusiastisk for det tverrfaglege «prosjektet» ved instituttet. Han hadde frå 1973 av hatt ei «libero»-rolle ved samfunnsfagseksjonen, og hadde laga si eiga uformelle forskingsgruppe «Bedrift og lokalsamfunn» der magisterstudentar i sosiologi og sosialantropologi fullførte sine avhandlingar. Men etter at Wadel slutta i 1982, og særleg etter at Ottar Brox flytta til Oslo i 1985 blei sosialantropologane sin fagstrategi igjen å insistere på «fagleg autonomi» og få etablert sitt disiplinære antropologifag, frå botn til topp.

Men så var det eit ikkje så lite problem: Stillingane som antropologane hadde, var oppretta i «samiske studiar / etniske relasjonar». Og det var utvikla eit mellom/storfagstilbod og ei hovudfagsretning i samiske studiar/etniske relasjonar. Fagpolitisk ville det innebære ei belastning å kutte «samiske studiar» frå repertoaret i eit nordnorsk universitet. Sametinget var under etablering i 1989, og så skulle Institutt for samfunnsvitenskap ved UiT i forkant legge ned utdanningstilbodet i «samiske studier»?

Det blei sjølv sagt bråk av dette. Tidleg ute var Tromsø Sameforening, som i Nordlys 26.2.88 skriv «vi registrerer med forbauselse at forskere som er ansatte i gruppa for «samiske studier» i denne saka bruker en tradisjonell splittelsestaktikk overfor samiske interesser». Samiske studenters forening tar i et brev av 14.04.88 «sterk avstand fra opprettelsen av antropologi som eget studie»⁶. Debatten om oppretting av eit antropologifag gjennom omdisponering av stillingar i samiske studiar hadde også vekt vidare medieinteresse. Avisa Klassekampen sende ein journalist for å dekke konflikten. Gjennom intervju med fagtilsette og ein student kom det fram at ingen av dei fagtilsette i samiske studier hadde lært seg samisk. At oppretting av antropologifaget ville føre til nedlegging av undervisninga i «samiske studiar» var åpenbart. I Klassekampen blir Trond Thuen (tilsett i samiske

⁶ Studentavisa Utopia, 24. mai 1988, s3.

Tverrfagleg havari – men samfunnsplanlegging overlevde dei turbulente 1980-åra studiar) gjengitt slik: «*en nedbygging av det samiske vil ikke være intensjonen, selv om han ser at det kan bli en konsekvens*». ⁷

Også Nils Aarsæther var intervjuet av Klassekampen, og han karakteriserte opprettinga av eit tradisjonelt antropologistudium som «ei falitterklæring». Og i eit intervju i studentavisa Utopia seier han bl.a. «*Enkeltpersoners trang til å ri disiplinære kjepphester har i dag ført til en situasjon som bryter helt med de intensjoner en hadde med opprettelsen av det samfunnsvitenskaplige studiet*». Han imøtegår skarpt av antropologene Mathiesen, Thuen og Saugestad, som ønsker «*å få ro omkring denne saken og ikke bidra til noe polemisk debatt*» ⁸. Aarsæthers utspill blir imidlertid karakterisert som ukollegialt, og i et brev til Samfunnsfagseksjonen skriv Thuen at han reagerer sterkt på «*den uhemmede karakterisering av egen fortrefelighet og kollegers villfarelser som Aarsæther fremkommer med*», og vidare: «*For eget vedkommende finner jeg det svært vanskelig å samarbeide i fremtiden med en kollega som offentlig karakteriserer mine faglige hensikter på denne måten*» ⁹. Nærmere ein krigstilstand på eit akademisk institutt er det vel vanskeleg å kome.

Trass i kritikk og protestar frå samisk hald vedtok Universitetet i Tromsø å opprette sosialantropologi grunnfag – og dermed *de facto* å legge ned utdanninga i «samiske studier/etniske relasjonar». At det var svært mangelfulle undervisningsressursar for å drive det nye antropologifaget blei løyst ved å legge ned det tverrfaglege tilbodet i Kjønnssstudiar ved ISV, og overføre undervisningsressursen derifrå til det nye antropologifaget.

Leiar for samiske studiar, professor Per Mathiesen, har ei anna forklaring på korfor antropologi kom til å erstatta samiske studier. I boka *Universitetspionerene* står det slik:

«Da Samisk senter ble opprettet, endret vi vårt navn. Vi kunne ikke hete samiske studier, det ordet måtte selvsagt senteret ha. Så vi ble omdøpt til Seksjon for antropologi». (Mathiesen 2014: 565).

⁷ Klassekampen 27.4.1988

⁸ Utopia, studentavisa i Tromsø, nr 5, 24. mai 1988, forsida.

⁹ Brev til Samfunnsfagseksjonen, ISV av 06.05.88, gjengitt i Utopia nr 5, 24. mai 1988, s.3

Og resultatet: I følge registreringsstatistikken begynte 18 studentar det nye sosialantropologi grunnfag, hausten 1988. Fagoppbygginga for det nye disiplin-faget hadde fått eit brukande startgrunnlag; det blei rekruttert langt fleire studentar til antropologifaget, samanlikna med antalet som tidlegare var registrert på «samiske studier».

Exit sosialpolitikk og aksjonsforskning

Etter exiten til skoleforskning og til samiske studiar, stod no *sosialpolitikk og aksjonsforskning* for tur. Ein overgang til disiplin-faget sosiologi hadde vore førebudd i fleire år. «Aksjonsforskning» blei tidleg droppa som del av titelen på faget. Professor Yngvar Løchen si stilling var oppretta i «medisinsk sosiologi» - og markerte dermed både tverrfaglegheit og eit samarbeid med det medisinske fagområdet. Men etter nokre år søkte Yngvar Løchen om å fjerne «medisinsk» frå professortittelen, og han framstod dermed meir i klartekst som professor i disiplinen sosiologi.

Etter at antropologi hadde frigjort seg frå «samiske studiar» var det sosiologane sin tur til å endre studiet frå det tverrfaglege «sosialpolitikk» til disiplin-faget «sosiologi». Gjennom personalskifte i staben hadde både statsvitaren, psykologane, juristane og sosialkonsulenten forlatt denne utdanninga, og ved nyrekruttering, stilling for stilling, stod ein til slutt stod igjen med ein tilnærma homogen stab av sosiologar¹⁰. Då skulle vegen over mot disiplin-faget vere enkel, men igjen blei det kritikk frå samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning. Dette miljøet foreslo at det planlagde grunnfaget i sosiologi burde ha ei tverrfagleg orientering, og på denne måten ta vare på det beste frå det nedlagde samfunnsvitenskap grunnfag. Namnet sosiologi/samfunnsvitenskap blei foreslått, men dette blei avvist av sosiologane – her var det tydelegvis viktig å markere disiplinens identitet – og slik blei det.

Exit samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning?

Etter desse fisjonsprosessane var utdanninga i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning per 1988 det einaste gjenverande tverrfaglege tilbodet ved ISV.

¹⁰ Eit unntak var Willy Guneriussen, med bakgrunn i filosofi, og med interesse for samfunnsvitenskap sine grunnlagsproblem.

Tverrfagleg havari – men samfunnsplanlegging overlevde dei turbulente 1980-åra

Utdanninga sine forkjemparar hadde tapt alle kampar for å hindre oppsplitting i fagdisiplinar og for å hindre nedlegging av det tverrfaglege grunnfaget. Men det kunne bli verre, for i 1989 blei dert førebudd ei sak om organiseringa av undervisning ved ISV for universitetsstyret. Ville styret ved Universitetet i Tromsø gjere eit unntak frå den foreslåtte disiplinbaserte modellen, slik at utdanninga i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning fekk lov til å halde fram? Eller skulle disiplinmodellen bli konsekvent gjennomført, med nedlegging av den tverrfaglege utdanninga som resultat? Universitetshistorikaren Narve Fulsås omtala så vidt denne hendinga: «*Med knapp margin i styret fekk ISV løyve til å halde fram med ein «kompleks» modell ved sidan av den «nasjonale» modellen*» (Fulsås 1993:200, sak 81/89 UiTø). Utdanninga blei berga, med eit naudskrik¹¹.

Utan eige grunnfag, eller deleigarskap i eit grunnfag, var utdanninga i samfunnsplanlegging blitt henvist til å rekruttere studentar til storfaget blant studentar som hadde tatt eit disiplin-grunnfag, og som dermed ikkje hadde blitt sosialisert inn i tverrfagleg tenking frå starten av. Men på den andre sida ville studentmiljøet ved storfaget i samfunnsplanlegging bli meir allsidig, ved at studentar med ulike fagbakgrunnar blei brakt saman.

Når samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning var blitt berga, har det også si forklaring i at det var blitt tilsett ein ny professor i Ottar Brox si stilling: Svein Jentoft. Jentoft hadde ein klart tverrfagleg fagprofil, og var spesialist på forholdet mellom (fiskeri)næring og samfunnsutvikling. Fagmiljøet kunne gå 1990-talet trygt i møte, etter eit turbulent 1980-tal.

¹¹ Ein personleg fotnote: Den årelange og heftige kampen for å berge den tverrfaglege modellen hadde sine kostnader. Påkjenningane gjorde det i ein periode vanskeleg for forfattaren dagleg å omgåast kollegaer som hadde slutta å helse. Det var og i ein periode vanskeleg for forfattaren å forhalde seg til administrativt tilsette som hadde førebudd nedlegging av det fagtilbodet som forfattaren hadde kjempa så intenst for å behalde og utvikle.

Litteratur

Bjørkli, R. (1988). *Paradigmeskifte i fylkesplanleggingen? En studie av fylkesplanlegging i Troms*. Hovedoppgåve i samfunnsvitenskap, retning Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning, Universitetet i Tromsø.

Brox, O. (1999). *Har formidling av samfunnsforskning noen virkning?*, i Holm, T. og Jentoft, S. red. *Talerstolen i Tromsø*. Tromsø: Ravnetrykk br 21, s24-28.

Bårnes, V. (1997). *Bibliografi over kandidatoppgaver i samfunnsfagene ved ISV Universitetet i Tromsø 1973-95*. Tromsø: Ravnetrykk – Universitetsbibliotekets skriftserie, nr 9.

Faludi, E. red. (1973). *A Reader in Planning Theory*. Oxford: Pergamon Press.

Fulsås, N. (1993). *Universitet i Tromsø 25 år*. Utgjeve av Universitetet i Tromsø.

Gulowsen, J. (1987). *Kvalifikasjoner og arbeidermakt. Samlet og sterk eller splittet og svak?* Dr.philos.-avhandling, Universitetet i Tromsø.

Hesselberg, K. (1987). *Eldrebolegen – en politisk utfordring: en studie av kommunenes utgifter til eldreomsorgen*. Hovedoppgave i samfunnsvitenskap, retning Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning, Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.

Jacobsen, R. (1982). *Hvorfor ikke alt går galt: langtidsplanleggingens grenser og muligheter; en studie av planleggingssekretariatet*. Hovedoppgave i samfunnsvitenskap, retning Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning, Universitetet i Tromsø.

Jensen, Eivind Bråstad (2014). *Universitetspionerene*. Tromsø: UiT Norges Arktiske Universitet.

Kleven, T (2011). *Fra gjenreisning til samfunnsplanlegging*. Norsk kommuneplanlegging 1965-2005. Trondheim: Tapir akademisk forlag.

Tverrfagleg havari – men samfunnsplanlegging overlevde dei turbulente 1980-åra

Meyer, J. W. & Rowan, B. (1983). *Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony*, i Meyer, J. W. & Scott, W.R. *Organizational Environments – Ritual and Rationality*. Beverly Hills: Sage, s. 21-44.

Aasmoe, G. (1988). *Etnopolitikk og forvaltningsorganisasjon: skoletilbudet til samiske barn i Nordland*. Hovedoppgave i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning, Universitetet i Tromsø.

Aarsæther, N. (1986). *Kommunalpolitisk budsjettering – tverrsektorielle beslutningsprosesser i ein innstramingsfase*. Dr. philos.-avhandling, Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.

Kapittel 5:

1990–2007 Tverrfagleg konsolidering, byutvikling kjem i fokus

Nils Aarsæther og Torill Nyseth, med bidrag frå Svein Jentoft

Ved inngangen til 1990-åra opplever universitet over heile landet ein enorm vekst i studenttalet. Ved Universitetet i Tromsø stig studenttalet frå 2400 i 1987 til 5400 i 1992 (Fulsås 1993:170). Bakgrunnen er ikkje så hyggeleg å tenke på – det er blitt stor arbeidsløyse på landsbasis, og det fører til at ein større andel av ungdomskulla søker seg til høgre utdanning¹.

Dette kapittelet tar for seg perioden frå 1990 til 2007, og overskrifta «tverrfagleg konsolidering» er valt for vise at utdanninga gjennom denne perioden markerte seg godt, no som det einaste tverrfaglege utdanningsløpet i samfunnsfag ved ISV. Epoken blir runda av med utgivinga av boka *I disiplinenes grenseland* (Nyseth mfl. red.) i 2007. Dette er ein antologi der forfattarane drøftar ulike sider ved tverrfagleg samfunnsvitskap, og boka er tileigna professor og instituttleiar Nils Aarsæther, som dette året fyller 60 år.

Perioden 1990 – 2007 er først og fremst prega av ekspansjonen i høgre grads kandidatar. Det dreier seg om hovudfagsstudiet, der studentane både viser faglege ferdigheiter og bidrar til kunnskapsdanninga om samfunnsforhold regionalt, nasjonalt – men også internasjonalt. Siste hovudfagskandidat tar eksamen i 2007, etter at høgre grad er blitt omgjort til «Mastergrad». Kunnskapsdanninga blir også styrka ved at langt fleire gjennomfører doktorgrad med spesialisering i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning.

¹ Arbeidsløysa steig frå 2 % i 1987 til 6 % i 1994, jf. *Fakta om arbeidslivet*, ssb.no

<https://doi.org/7557/7.7875> Aarsæther, N., Nyseth, T., Jentoft, S.: 1990–2007 Tverrfagleg konsolidering, byutvikling kjem i fokus. I Aarsæther, N, (red.): Samfunnsplanlegging gjennom 50 år. Septentrio Reports 2 (2024).

© 2024 The author(s). This is an Open Access publication distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Tverrfagleg konsolidering, byutvikling kjem i fokus

Tida kring århundre -og årtusenskiftet er prega av globalisering og byvekst, også i Nord-Norge. Tromsø, Bodø og Alta står aleine for heile befolkningsveksten i landsdelen, mens nesten alle distriktskommunar opplever nedgang i befolkningstala (Aarsæther & Nyseth 2011: 58). Ei utdanning som frå starten av har sitt fokus på ressursbaserte næringar, lokalsamfunn og distriktskommunar rettar etter kvart sitt fokus mot bysamfunnet sine utfordringar. Dette blir litt av ei omstilling i eit fagmiljø som i Ottar Brox sin «ånd» hadde hatt eit sterkt engasjement for det rurale, men det viser seg at ideen om lokalsamfunn, lokal kunnskap, deltaking/mobilisering og styring nedanfrå-og-opp lar seg anvende også på studiar av bymiljø og byvekst.

På same måte som med den urbane vendinga, lar den miljøpolitiske vendinga på 1990-talet seg foreine med det faglege innhaldet i denne tverrfaglege utdanninga. Fokus på korleis naturgrunnlaget kan forvaltast i eit generasjonsperspektiv har heile tida stått sentralt eller vore implisitt – i undervisning, på feltkurs og oppgåveskriving, noko som også er markert ved at ein av Ottar Brox sine mest kjente artiklar har tittelen «Økologisk og regional balanse» (Brox 1971/1973).

Styrka fagmiljø – og eige institutt (1997-2008)

Ved inngangen til 1990-talet er fagmiljøet blitt styrka. Svein Jentoft var allereie mot slutten av 1980-talet blitt professor i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning – opphavleg i Ottar Brox sitt professorat. Han kom frå ei stilling ved Norges Fiskerihøgskole, og kom til å arbeide ved samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning i 15 år, med nærings- og fiskeriorganisering som viktige tema. I 2003 blei han kalla 'tilbake', til eit professorat ved Norges Fiskerihøgskole.

I 1990 slutta Jan Einar Reiersen. Han fekk leiarstilling ved NORUT Samfunnsforskning. Reiersen hadde saman med Nils Aarsæther bygd opp utdanninga frå 1974 av, og han hadde særleg tatt seg av undervisning og rettleiing innan regional utvikling og næringsutvikling. Så, i tur og orden blei utdanninga styrka ved tilsetting av Ragnar Nilsen (næringsutvikling), Inger Altern (kultur- og lokalsamfunnsforskning), Haldis Valestrand (kulturgeografi), Siri Gerrard (lokalsamfunn/fiskeri), Torill Nyseth (planlegging, byforskning), og Anniken Førde (næring/kultur). Tilførselen av nye førsteamanuensar hadde sin bakgrunn i at Jon Gulowsen og Sidsel Saugestad slutta. Og ved sidan av dei fast tilsette var det ei rekkje stipendiatar og undervisningsvikarar tilsett i

Nils Aarsæther og, Torill Nyseth, med bidrag fra Svein Jentoft

delar av denne perioden.² Gjennom stort sett heile perioden kunne utdanninga basere seg på sju faste, vitenskaplege stillingar. Kompetansemessig var staben godt balansert mellom felte planlegging/offentleg sektor, næringsutvikling og lokalsamfunn/kulturstudier. Også kjønnsmessig var det også blitt ein god balanse i staben.

Det var etter kvart blitt stor plassmangel ved ISV-bygget i Breivika. Fleire av fagseksjonane måtte flytte til nabobygget Breiviklia, og etter loddtrekking flytta samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning dit, og kom saman med filosofi, historie og arkeologi. Hovudfagsstudentane fekk også sine lesesalsplassar i dette bygget, så internt blei det ein god integrasjon lærar/student, og det blei innført felles fredagskaffi. Men den daglege omgangen med kollegaer frå andre samfunnsfag blei svekt, og det kunne nok føre til at miljøet sosialt sett blei ein tanke isolert, og internt sett, kanskje i tettaste laget.

Det blei gjennomført ein organisasjonsreform ved Universitetet i Tromsø på 1990-talet. Storinstitutta med sine fagseksjonar blei erstatta av fakultet, med underliggande institutt. Men sjølv om det «nye» Samfunnsvitenskaplege Fakultet omtalte sine underliggande institutt som «disiplinære» einingar, førte endringa til at det i 1997 blei oppretta eit «Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning», med eigen administrasjon (1 person) og med adresse Breiviklia. Som instituttleiar blei Nils Aarsæther tilsett.

Hovudfaget: Ei eventyrleg utvikling

Frå dei føregåande kapitla såg vi at det på 1970-talet blei det uteksaminert 7 høgregrads kandidatar, tilsvarende 1 kandidat per år. På 1980-talet var det 33 som fullførte høgre grads eksamen, dvs. 3 i året. Men i perioden 1990-2007 blei det uteksaminert 186 kandidatar, og «outputen» var dermed blitt tredobla, til omlag 10 i året. Og det var registrert svært mange studentar på hovudfaget, midt på 1990-talet kunne det årleg vere registrert opp mot 80

² Vibeke Vågenes, Peter Arbo, Arild Buanes, Toril Ringholm, Britt Kramvig, Asbjørg Fyhn, Inger-Elin Øye, Geir Runar Karlsen, Ivan Kristoffersen, Marit Aure, Percy Oware, Jens Halfdan Mosli, Anne Grethe Flakstad, Frank Larsen, Margaretha Dahström, Allan Dreyer Hansen, Jørgen Ole Bærenholdt – og sikkert fleire. I professor II-stillingar virka Jan-Evert Nilsson, Ottar Brox og Anthony Davis.

Tverrfagleg konsolidering, byutvikling kjem i fokus

hovudfagsstudentar³. Dette svært høge talet avslører eit betydeleg bortfall, sett i forhold til den årlege «produksjonen» - men uansett utgjorde studentar som ikkje fullførte eit betydeleg press på rettleiingsressursane.

Ved å gå gjennom årsmeldingar frå ISV og seinare frå SV-fakultetet kan vi danne oss eit inntrykk av kva studentane skreiv om i sine avhandlingar. Som det går fram av kapitelet om 1980-talet, har det ikkje vore enkelt å sortere hovudoppgåvene i dei tre kategoriane «Planlegging/offentleg sektor», «Næringsutvikling» og «Lokalsamfunn/kultur». Studentane tok med seg signala frå undervisning og rettleiing om å gå på tvers av faggrenser når det er behov for det, og dei har også sett verdien av det tverrfaglege når dei har nærma seg empirien. Spesielt samspelet og spenningar mellom det formelle systemet (kommunale og statlege innsatsar) og nedslagsfeltet, representert ved bedriftsliv og lokalt liv, har vore framme og blitt kompetent turnert, i mange av hovudfagsarbeida.

Teori om det formelle må ein hente frå politisk analyse, rettsvitenskap, policy-analyse og organisasjonsteori, mens teori om nedslagsfeltet bygger på begrep frå sosialantropologi, samfunnsgeografi og sosiologi (samhandling, relasjonar, nettverk, entreprenørskap – men også om demografiske struktur, kultur, klasse og ulikskap). Og det heile er innramma av begrep om naturmiljøet, terrenget og territorialiteten⁴.

Å lage eit fag og ei utdanning ut av desse samanhengane har eigentleg vore ei «enkel» oppgåve, i den grad «enkel» blir forstått som «innlysande og naudsynt»: Uformelt sosialt liv, næringsliv, organisasjonsliv og politikk/offentleg forvaltning er samanvevd, og ein oppnår dei beste faglege resultata - og får grunnlag for å utføre den beste planlegginga - om ein erkjenner dette som utgangspunktet for samfunnsfagleg analyse.

Komponentane som inngår her blir rett nok best belyst gjennom disiplinfag, men det er ikkje alltid enkelt å «hente inn» eit spesialisert teori- og litteraturløst frå disiplinfaga: Måten eit saksforhold blir framstilt på i eit disiplinfag ber ofte med seg ein metabodskap om faget sin tilstrekkelegheit:

³ Ifølge *Årsrapport 1997 frå Det samfunnsvitenskapelige fakultet*, side 58, var det i 1997 registrert 89 hovudfagsstudentar ved Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning.

⁴ “Territorialitet” er behandla bl.a. i Aarsæther 2022:152.

Nils Aarsæther og, Torill Nyseth, med bidrag fra Svein Jentoft

Svært få statsvitenskaplege studiar rår lesaren til i tillegg å sette seg inn i sosial-antropologi for å skjønne maktspelet. Og svært få antropologiske studiar rår lesaren til å lese statsvitenskap for å forstå korfor folk lokalt ikkje når fram med sine krav. At det i «mainstream» samfunnsvitenskap er få eller ingen opningar for å søke utfyllande kunnskap gjennom å sette seg inn i andre fag, er noko som «våre» studentar har fått merke.

Mange av hovudoppgåvene i samfunnsplanlegging legg seg i skjeringspunktet mellom to eller alle tre av dei nemnde fagtradisjonane, ofte med breidde i teori og litteraturtilfang. Ved ein gjennomgang av titlane har det stort sett vore ei overcomeleg oppgåve å identifisere eit tematisk og fagleg tyngdepunkt ved den enkelte avhandling. Perioden 1990-2007 er lang, og i det følgjande er gjennomgangen av titlar delt mellom dei 107 første oppgåvene, og dei etterfølgjande 79.

Tabell 5.1 Hovudoppgåver 1990-2007. Fordeling av tematiske tyngdepunkt. Forfattarar sine vurderingar.

Tema / Periode	1990 – 2000	2001 – 2007	1990 – 2007
Offentleg sektor/planlegging	38	31	69
Næringsutvikling	37	13	50
Lokalsamfunn, daglegliv	32	25	57

Kjelde: Studentregister, tilrettelagd av rådgivar Lena Bogstrand, februar 2024.

Stort nærare ei likefordeling er det vanskeleg å kome. Offentleg sektor-temaet har flest titlar i begge periodar, men næring pluss lokalsamfunn er samla sett betydeleg større. Samanlikna med fordelinga av dei 33 oppgåvene på 1980-talet er det blitt ein klart større andel som no skriv seg inn mot lokalsamfunn, daglegliv og kultur-tema. Dominansen av tema henta frå offentlig sektor, som vi såg på 1980-talet, er blitt svekka. Denne dreininga kan nok settast i samanheng med at utdanninga gjennom 1990-talet har rekruttert nytt fagpersonale med forskingskompetanse på næring (Svein Jentoft, Ragnar Nilsen), på sosialt liv (Inger Altern), eller på kombinasjonen næring/lokalt liv (Siri Gerrard, Anniken Førde). Nils Aarsæther (professor frå 1993, tidlegare amanuensis) var lenge aleine om å undervise og drive rettleiing på temaet offentlig sektor/planlegging. Først mot slutten av 1990-

Tverrfagleg konsolidering, byutvikling kjem i fokus

talet blei Torill Nyseth tilsett i fast stilling, med kompetanse på planlegging/byutvikling.

Så er det eit stort paradoks: Av dei 186 oppgåvene i perioden er det berre to som i tittelen rettar seg inn mot offentleg planlegging. Først i 2001 finn vi ei hovudoppgåve der ordet «planlegging» førekjem. Det er Kjersti Morseth Hansen si oppgåve «Medvirkning i lokale planprosesser. En case-studie av samordnet areal-og transportplanlegging i Kongsberg kommune med fokus på medvirkning» (rettleiar var Torill Nyseth). Og i 2006 kjem neste oppgåve med eit tydeleg planfokus, det er Ronny Kristiansen som skriv om «Delta-kelse, dialog og dominans – En kritisk undersøkelse av planteori og -praksis» (også med Torill Nyseth som rettleiar). Dei fleste oppgåvene som rettar seg inn mot offentleg sektor handlar om kommunale innsatsar/politikkområde og kommunal organisering.

Paradokset kan uttrykkast slik, spissformulert: Ved planleggarutdanninga ved Universitetet i Tromsø er det på 1990-talet berre ein av hundre studentar som har fokus på planlegging i hovudoppgåva si.

Blant dei mange som blei tatt opp på hovudfaget var det ei blanding av eigenproduserte studentar som kom frå storfaget, men også ein god del frå andre universitet, eller frå disiplinfag ved Universitetet i Tromsø. Men i fagmiljøet hadde vi den oppfatninga at det skulle vere mogleg å nå enda breiare ut med vårt «unike» hovudfagstilbod. Både regionalt, utanfor Troms, og nasjonalt kunne det vere interesse for å studere hovudfaget, utan å måtte flytte til Tromsø. Ut frå ei slik tenking sette fagmiljøet i gang to eksterne hovudfagsopplegg:

Det eine var regionalt innretta. Siri Gerrard, tilsett i 1996, tok initiativ til å organisere eit distanseopplegg for potensielle studentar som budde i Lofoten og Vesterålen. Det meldte seg nærare 10 studentar til dette opplegget, som omfatta samlingar både i Lofoten/Vesterålen og i Tromsø. Her nådde vi ut til ei gruppe vaksne studentar med ulik yrkeserfaring, som dels hadde behov for å fullføre ei utdanning, eller som hadde behov for fagleg påfyll og utvikling i jobben. Fleire av dei var i arbeid ved vidaregåande skolar i dei to regionane, og ved å knytte dei til studiet i samfunnsplanlegging rekna vi også med ein langsiktig rekrutteringseffekt.

Det andre tilbodet var meir formalisert, og kom som eit resultat av det nære samarbeidet mellom IPL-folk og den tilsvarande avdelinga ved Høgskolen

Lillehammer. Lillehammer hadde utvikla eit treårig «diplomstudium» i samfunnsplanlegging (sjå kaittel 8), men det var på lågare grads nivå. Som distriktshøgskole kunne Lillehammer ikkje utan vidare sette i gang med hovudfag, så løysinga blei å tilby Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning hovudfag i regi av Universitetet i Tromsø, men gjennomført med undervisning og rettleiing av fagmiljøet på Lillehammer. Formelt sett blei studentane tatt opp ved, og fekk vitnemål frå, Universitetet i Tromsø. Tilbodet starta i 2000, og 12 studentar blei tatt opp. Også på Lillehammer blei hovudfaget eit tilbod for godt vaksne studentar, og ein del undervisning blei køyrt felles. No var nemleg videoteknologien på plass, og bildeoverføring kunne nyttast både til forelesingar og til rettleiing. Forfatteren huskar ein liten artigheit frå oppstarten med bildeoverføring: «Å, er det slik du ser ut?» kom det spontant frå studenten på Lillehammer.

1990-talet var også det tiåret internasjonalisering og globalisering for alvor slo gjennom. Det kom etter kvart mange studentar frå utlandet og den tredje verda til Universitetet i Tromsø. Mange av dei vidarekomne studentane hadde vitnemål med seg av ein type som gjorde at det ikkje var lett å finne det rette faget for dei. Då var det ikkje så merkeleg at ein god del internasjonale studentar hamna på hovudfaget i Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning. IPL hadde glede av å utdanne ei rekkje studentar frå Ghana, men også studentar frå andre afrikanske land. Og ikkje berre blei dei utdanna: To av dei ghanesiske studentane fekk jobb som hhv. undervisningskonsulent (Albert Opambour) og stipendiat (Percy Oware) ved IPL på 1990-talet.

På 1990-talet praktiserte Instituttet fortsatt eit eksamenssystem som var svært studentvenleg, men også svært ressurskrevande. Når ein student meldte frå at hovudoppgåva var ferdig til levering, sette instituttet i gang arbeidet med å arrangere eksamen, med tilreisande ekstern sensor, to interne sensorar, prøveforelesing og muntleg. Med unntak av sommarferien kunne ein student forvente å få avlegge hovudfagseksamen når som helst på året. Så lenge det årleg var ein eller nokre få studentar som tok hovudfagseksamen var dette ei ordning det var mogleg å leve med. Men utover på 1990-talet, når det på eit lite fag som Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning kunne vere

Tverrfagleg konsolidering, byutvikling kjem i fokus

opptil 17 eksamenar⁵, la denne ordninga eit stort press på både fagtilsette og administrasjonen.

Presset på rettleiing og eit krevjande eksamenssystem kunne nesten ta knekken på nokon og einkvar utover på 1990-talet. Ein dag kom det oppgitt frå Svein Jentoft: «Har administrasjonen no funne på at vi skal undervise på Lillehammer også?» - Men det var vi sjølve som hadde funne på dette, aktiviteten på hovudfag gjekk i alle retningar, og med det store volumet var det vanskeleg for den enkelte å ha det fulle overblikket til eikvar tid.

Hausten 1992 feira utdanninga kandidat nr 50, det blei ei delt plassering mellom Geir Tangen og Dagrun Bergli, som har Ottar Brox, her som ekstern sensor, mellom seg. Foto: Nils Aarsæther

⁵ Det var i 2001 17 studentar som tok eksamen i planlegging og lokalsamfunnsforskning, iflg. *Årsrapport 2001 Det samfunnsvitenskapelige fakultet*, Universitet i Tromsø, s. 91-92.

Nils Aarsæther og, Torill Nyseth, med bidrag fra Svein Jentoft

Kunne ein så forvente at noko anna blei utført, enn å sørge for ei forsvarleg gjennomføring av hovudfagsstudiet? Måtte ikkje volumet på hovudfagsdelen av faget nødvendigvis gå utover innsatsen på lågare grad (storfaget, praksisåret, feltkurset), på forskinga og søknadsskriving for å få finansiert eksterne prosjekt, og på den ambisiøse utoverretta verksemda som dei fagtilsette hadde forplikta seg på, slik som årleg Høstseminar, deltaking i etter- og vidareutdanningskurs (inkludert Samplan), og Senter for kommunalforskning? Og spesielt når fagmiljøet ikkje lenger hadde energien til Jan Einar Reiersen å lene seg på i det utoverretta arbeidet?

År 2001 – året for A Space Odyssey – ved instituttet

For å svare på spørsmålet om ekspansjonen og presset på hovudfaget fortrengde andre sider ved fagmiljøet si verksemd kan vi ta for oss situasjonen ved IPL i 2001. Informasjon om aktivitetane er henta frå årsmeldinga for IPL, trykt på side 88-104 i SV-fakultetet si årsmelding for 2001. Dette året er valt fordi fagmiljøet verken før eller seinare har uteksaminert så mange hovudfagsstudantar.

Frå årsmeldinga går det fram at alle dei sju faste stillingane ved instituttet var operative; ingen liten prestasjon i seg sjølv, når ein tenker på kor omfattande den akademiske mobiliteten er. Av økonomiske grunnar var administrasjonen på instituttet blitt redusert til ein konsulent i 60% stilling, og det var Guri Homb Hansen som i 2001 var tilsett i denne stillinga. Ho hadde nettopp gjennomført hovudfaget, med ei avhandling om «Nettverk som strategisk og analytisk verktøy – en studie av samarbeidsrelasjonar i det maritime servicemiljøet i Tromsø». Svein Jentoft var instituttleder i vårsemesteret, Siri Gerrard i haustsemesteret 2001.

Alle dei 17 hovudfagskandidatane som tok eksamen i 2001 oppnådde karakteren laud (talkarakter 2,5 eller betre, noko som omtrent tilsvarar dagens karakter B eller A). Altså eit kvalitetsmessig svært godt resultat. Alle eksamenar blei vurderte av eksterne sensorar frå andre universitet eller høyskolar. Det blei i 2001 tatt opp 9 studantar på hovudfag i Lillehammer, og forsøket med tovegs bildeoverførte seminar heldt fram. Regionalseminaret blei arrangert annakvar veke, og det som var blitt eit årleg «Skibotnseminar», med evaluering av undervisninga, blei i dette året arrangert på Sommarøy. Finansieringa av dette seminaret var med midlar som IPL hadde fått, ved tildeling av universitetet sin «Undervisningspris» for år 2000.

Tverrfagleg konsolidering, byutvikling kjem i fokus

Storfaget hadde ikkje så stor oppslutting, i 2001 var det registrert 15 studen-
tar her, mot 55 på høgre grad. Storfagsstudentane (og nokre hovudfagsstu-
dentar) var med på feltkurset, som i 2001 gjekk til Nord-Tromskommunen
Kåfjord. Kåfjord var då, som einaste kommune utanfor Finnmark, blitt inn-
lemma i det samiske språkforvaltningsområdet, og ei sentral problemstilling
for feltkurset var å undersøke korleis Kåfjord kommune og lokalsamfunna
den omfatta handterte ordninga med tospråklegheit, i eit område som kunne
reknast som gjennomført fornorska til langt utpå 1970-talet.⁶

Det var i 2001 få studen-
tar som tok praksisår – ein i Telenor Forskning og
ein i Harstad Utviklingsselskap. Men i andre enden av studiet er doktorgrads-
delen blitt større, no med 14 registrerte doktorgradsstuden-
tar som deltar på
forskningsseminar og eit doktorgradskurs (arrangert i samarbeid med stats-
vitskap). Og i tillegg blei den fireårige forskarskolen NOLD («Nordic Re-
search in Local Dynamics») etablert, i regi av UNESCO-prosjektet «Circum-
polar Coping Processes Project», eit internasjonalt prosjekt som blei drive
frå instituttet (1995-2001). I 2001 publiserte dette prosjektet to bøker *The
Reflexive North* (Aarsæther & Bærenholdt, red.) og *Transforming the Local*
(Bærenholdt & Aarsæther red.), dette var internasjonale antologiar der fleire
frå staben har kapittelbidrag.

I 2001 blir også ei oppdatert lærebok i samfunnsplanlegging publisert,
planlegging.no! (Aarsæther & Hagen red.) Svein Jentoft utgir to bøker i
2001: *Røtter og vinger – kystkulturen i globalsamfunnet* (Orkana forlag) og
Lastet til ripa. Fiskernes rettsstilling i ressursforvaltningen (medf. Knut
Mikalsen, Tapir forlag).

Høstseminaret samla 90 deltakarar i 2001, og temaet er «Den nye regional-
politikken». Forøvrig er det utoverretta verksemd gjennom vidareutdanninga
«SAMPLAN», der instituttet hadde eksamensansvar, samt førebuing av nye
EVU-tiltak i 2002 innan planlegging.

Vi kunne tatt med meir av aktivitetar som den enkelte fagperson er involvert
i – som deltaking på nasjonale og internasjonale konferansar, styreverv,
utgreiingsrapportar, foredrag, artiklar og kronikkar. Ein kuriositet, som ikkje

⁶ Det høyrer med til historia at ein av dei fremste aktivistane bak gjenvinninga av
samisk kultur og språk i Kåfjord kommune, Henrik Olsen, hadde bakgrunn som
storfagsstudent i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning på 1980-talet.

Nils Aarsæther og, Torill Nyseth, med bidrag fra Svein Jentoft

er heilt atypisk: Bygdefolk i Øvergård, i Målselv kommune, tok kontakt med IPL då kommunestyret hadde vedtatt å legge ned skolen i bygda. Det var danna ei gruppe som jobba for fortsatt skole, og IPL inviterte gruppa til Breiviklia for ein samtale om bygda si framtid. Skulle bygdefolket prøve å lage ein Steinerskole var spørsmålet. Nei, prøv Montessorri-modellen, svarta vi. Montessorriskole blei det, den starta opp i august 2001 med 40 elevar, og med moralsk støtte frå fagmiljøet på IPL.

Oppsummert er 2001 eit år med rekordmange hovudfagskandidatar, utan at denne innsatsen ser ut til å redusere innsatsen i undervisning, utoverretta verksemd eller vitskapleg publisering. Fagmiljøet har funne ein måte å kombinere dei faglege innsatsane på som skaper synergjar. Eit miniinstitutt ser ut til, per 2001, å lukkast med dette dels fordi den tverrfaglege orienteringa opnar for kreativitet, dels fordi dei mange innsatsane bygger på tilsette som jobbar i ein «flat struktur» og der det er eit tett samarbeid mellom dei fagleg tilsette og studentane. Men denne idyllen skulle ikkje vare lenge. To år etter har Kvalitetsreforma for høgre utdanning ført til systemendringar som erstattar hovudfag med mastergrad, og som kortar ned utdanninga på lågare grad frå fire til tre år (frå cand.mag.-grad til Bachelor).

Høstseminaret – frå jubileum til nedlegging

Gjennom 1990-talet blir Høstseminaret vidareført som det sentrale knutepunktet mellom academia og det nordnorske samfunnet. Frå 1997 blir Senter for kommunalforskning ein medarrangør, og i 1998 blir Høstseminaret for første gang lagd utanfor Tromsø, i eit samarbeid med Dyrøyseminaret. I 1999 er det jubileum, Høstseminaret blir gjennomført for 25. gang, og jubileet blir markert med eit festskrift, redigert av Trine Holm frå Senter for kommunalforskning og professor Svein Jentoft. I festskriftet, som har tittelen *Talerstolen i Tromsø*, oppsummerer Jan Einar Reiersen 25 års virke, og han peikar på nokre føresetnader for at denne møteplassen kan vidareførast og utviklast: Høstseminaret må ha ein tverrfagleg plattform, utfordre engasjerte forskarar, fange opp aktuelle problemstillingar, legge opp til samarbeid, og sørge for at regionale problemstillingar blir sett inn i ein større kontekst, både nasjonalt og internasjonalt (Reiersen 1999). Det blei gjennomført 17 Høstseminar i perioden. Her følgjer eit skjematisk oversyn over tema:

1990	Kyst, næring og miljø	1999	Konsern og kjedemakt – hoved-premisser for regional utvikling?
1991	Nasjonal krise – regionale muligheter? Strategier mot arbeidsledigheten	2000	Kystsonen – potent og presset?
1992	Deltakelse og effektivitet i små og store enheter	2001	Den nye regionalpolitikken – styringsdialog eller maktkonsentrasjon?
1993	Industri og utvikling i Nord-Norge	2002	24-25.10 Tema ukjent, men Einar Niemi, Ivar Østberg, Toril Olsen og Lena Jensen har innlegg
1994	Problemet «positiv planlegging» - utfordringer for samfunnsvitenskapene	2003	Nordnorsk urbanisme
1995	Forskinga si rolle i næringsutvikling i samiske område	2004	Deltaking på Dyrøyseminaret
1996	Samfunnsforskning, media og samfunnsstyring	2005	Brudd og byutvikling - Byutviklingens år
1997	Ny regionalpolitikk-utkantprofilert og sektorovergripende?	2006	Dyrøyseminaret – det 33. og siste Haustseminaret – og 23.11 Stedsutviklingseminar m. Husbanken
1998	Dyrøyseminaret – Utfordringer og utviklingsstrategier for småkommunene	2007	Høstseminaret er nedlagd. Universitetet i Tromsø lanserer «Arctic Frontiers» - internasjonal, årleg konferanse

Tabell 5.2 Høstseminar 1990–2006

Her ser vi at Høstseminaret frå 1990 av lever opp til dei høge ambisjonane, med aktuelle tema for landsdelen. 1990 er året etter den store torskekrisa og innføring av kvotesystem for kystflåten. Då følgjer Høstseminaret opp med «Kyst, næring, miljø» som tema, og der fagmiljøet kan formidle forskning frå m.a. prosjektet «Man and the Biosphere» som Svein Jentoft leiar. Det er også eit gjennomgåande trekk at når ei norsk regjering kjem med ei ny melding om distrikts- og regionalpolitikken, så blir dette tema for eit Høstseminar, der nasjonale styresmakter ofte kjem i forsvarsposisjon mot skarpskodde debattantar frå nord (Høstseminaret i 1997 og 2001).

Men i IPL si årsmelding for 2001 er det eit litt dystert frampeik: Høstseminaret slit med finansiering. Det er ikkje store summene som må til, for deltakaravgifta dekkjer ein god del. Ëin viss slitasje i fagmiljøet begynner og å gjere seg gjeldande. På kort sikt ser problema til å bli løyste ved at Dyrøyseminaret dukkar opp mot slutten av 1990-talet. Aktivisten Ragnvald Storrø og mangeårig ordførar Rolf Espenes jobbar for å gjere småkommunen Dyrøy (folketal 2023: 1071) til eit sentrum for distriktpolitisk debatt, under slagordet «småkommunenenes møtested». IPL innleier eit samarbeid med Dyrøyseminaret, som går annakvart år, og instituttet får ei etterlengta avlastning når det gjeld konferanseløstikk.

I 2005 blir det eit «jubelår» for alternativ byplanlegging i Tromsø. Det som i ettertid er kalt «Byutviklingens år» blir eit omfattande prosjekt der også IPL er involvert, og det dannar ein naturleg plattform for årets Høstseminar. Året etter, i 2006, er det igjen, men for siste gang, eit Høstseminar som blir arrangert i samarbeid med Dyrøyseminaret. Deretter er Høstseminaret blitt historie, etter årlege seminar i 33 år. Samtidig tar Universitetet i Tromsø eit innovativt grep: Seminarkonseptet «Arctic Frontiers» blir lansert, og i 2007 blir dette nye, og langt større, konferanse-flaggskipet arrangert for første gang, i regi av universitetet sentralt. Arctic Frontiers er noko heile anna enn Høstseminaret – det er ein konferanseserie med internasjonalt tilsnitt, som legg seg langt over rådmanns- ordførarnivået, og som blir besøkt av topppolitikarar frå inn- og utland. Også deltakaravgifta signaliserer at denne

Tverrfagleg konsolidering, byutvikling kjem i fokus

konferansen er mest for dei utvalde - og ikkje ein arena for den breie offentlege samtalen.⁷

Feltkurset og praksisperioden overlever – men Senter for kommunalforskning blir lagd ned

Avviklinga av Høstseminaret skulle vise seg ikkje å vere eit enkelttilfelle. Alt i 2002 er Senter for kommunalforskning lagd ned, og Regionalseminaret forsvinn etter kvart også frå fagmiljøet sitt utoverretta repertoar. Administrasjonen på SV-fakultetet tok initiativ til å vurdere nedlegging av praksisåret, eit tilbod som frå starten av har vore ein del av utdanninga i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning. Ein treårig bachelorgrad skulle no erstatte den fireårige cand.mag.-graden, og var det plass til eit heilt års praksisperiode i den forkorta utdanningsløpet? I IPL sitt instituttstyre var det delte meininger, for det var få studentar som valde praksisåret, og det medførte slik sett ein uforholdsmessig stor ressursbruk. Men med 4 mot 3 stemmar vedtok IPL-styret å oppretthalde praksisordninga, men då ved å nedskalere det frå eit heilt år til eit semesters varighet. Det blei antatt at dette ville auke rekrutteringa, og det nye praksissemesteret, no pynta med tilnamnet «internship» blei akseptert av fakultetet. Dermed oppnådde/r IPL å halde fram med iallfall ein del av den utoverretta sida ved fagtilbodet. Også feltkurset overlevde, litt overraskande, ettersom det kosta ein del økonomisk å gjennomføre, særleg når fagmiljøet kunne velje seg ut fjerntliggande destinasjonar.

Kva er det som skjer? Det kan då ikkje vere maktpåliggande for «landsdelens universitet» å kutte eller redusere mange av dei banda som bind akademien og landsdelen saman? Er det systemendringar å gang, med ei sterkare akademisering og stimulering av fagpersonalet til å prioritere internasjonal publisering, og er dette noko som vil fortrenge utoverretta innsats? Eller er forklaringa at kostnadseffektive og sjølvgrodde tiltak av den typen som blei utvikla i fagmiljøet – ein form for amatørisme – no blir erstatta av meir profesjonelle (men meir kostnadskevjannde) ordningar, slik at landsdelskontakten blir halde oppe, men berre i andre former?

⁷ I 2024 har Arctic Frontiers lagd om profilen, ved at det ved sidan av «betaligsdelen» av konferansen blir arrangert ei rekkje mini-seminar på kveldstid, opne og gratis for publikum.

Svaret er vel «både og». Ein viktig bakgrunn for avviklinga av fleire utoverretta ordningar er nasjonale systemendringar i studieordningane ved universitet og høgskolar. Med innføringa av Kvalitetsreforma, som inneber bachelor- og mastergradar (innført i 2003) blir dei akademiske utdanningane no bygd opp av ein serie mindre emne. Med fokus på det enkelte emne sin «poengfangst» i form av inntekter tildelt på grunnlag av avlagde eksamenar, vil emneovergripande tiltak, slike som har vore eit felles ansvar for ei utdanning, bli nedprioritert. Utoverretta tiltak som bind utdanninga som heilskap til region og landsdel vil kome i faresona. Når dette er tiltak som ikkje produserer studiepoeng i form av avlagde eksamenar, blir det noko som ein verken har tid eller råd til å halde oppe – eller vidareutvikle.

Særleg er det grunn til å anta at slike tiltak blir avvikla viss dei har karakter av å vere «heimelaga», for no legg det samla akademiske systemet vekt på standardisering. Eit tenkt eksempel: Tromsø-dekanen som kjem på eit nasjonalt møte om formidling, og som seier «...og så har vi jo Høstseminaret». Tomme blikk frå dei andre, inntil det kjem ein respons: «Mener du Forskningsdagene?».

Så skal vi vedgå at avviklinga av dei «heimelaga», utoverretta ordningane delvis er blitt erstatta av ein meir profesjonell (medie- og kommunikasjonsfagleg) og standardisert formidlingsaktivitet. Her er det nettopp «Forskningsdagene» som er konseptet – ei veke i september der academia opnar seg mot omverda, med ei rekkje innsatsar og ofte med eit overordna tema.

Ein strategi for å behalde utoverretta tiltak har vore å knyte dei til eit bestemt undervisningsemne. Dette var det vanskeleg å gjere med Høstseminaret, med Senter for kommunalforskning, og med Regionalseminaret. Feltkurset hadde tidlegare overlevd ved at det var gjort til ein studieplanfesta del av storfaget i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning. Ved innføring av dei nye gradane blei det igjen berga, ved at det blei gjort til ein obligatorisk del av undervisninga på bacheloremnet SPL 2001, *Regional Analyse*. Inga ideell løysing, for ideen med feltkurset var jo at kunnskap frå ei rekkje delemne skulle integrerast i feltkurset. SPL 2001 er eit emne som primært bygde på samfunnsgeografi/regionaløkonomi. Men å knyte feltkurset til SPL 2001 var ei løysing til å leve med, og den berga feltkurset frå avvikling.

Dermed er kontinuiteten i den utoverretta verksemda no bære oppe av feltkurset. Første feltkurs – som då heitte «ekskursjon» var i 1996 (omtalt i kapittel 3), og i år 2000 kunne feltkurset feire sitt 25-årsjubileum, med Harstad og Bjarkøy som destinasjon – akkurat som 25 år tidlegare. Og akkurat i år 2000 er Jan Einar Reiersen tilbake i eit engasjement ved instituttet, og han kunne dermed vere med på gjennomføringa av dette feltkurset.

På 1990-talet og tidleg 2000-tal dekker feltkurset så godt som alle regionar i landsdelen – frå Ytre Helgeland til Indre Finnmark. I første del av perioden er feltkurset fortsatt felles for fleire samfunnsfaglege utdanningar, og det kan føre til store studentgrupper. Toppen blei nådd i 1995, då 60 studentar var med på feltkurset til Hammerfestregionen (Amundsen 2015). Og ettersom 1990-talet er Barentsregionen sitt tiår i nord, blir nedslagsområda for feltkurset utvida. Tornedalen i Sverige blir besøkt, det same gjeld Longyearbyen på Svalbard, og på tidleg 2000-tal går feltkurset til Russland, med fokus på storbyen Murmansk. Av dei faste lærarane var det særleg Halldis Valestrand og Ragnar Nilsen som stod for planlegging og gjennomføring – og som også la ned eit stort arbeid i ferdigstille rapportar frå feltkursa.

Men mens feltkurset held dampen oppe, butta det for Senter for kommunalforskning. Det som på 1980-talet starta og utvikla seg som eit nyskapande prosjekt for samarbeid mellom akademia og politikk/forvaltning, gjekk stadig tyngre tider i møte. Senteret var basert på eit samarbeid mellom to fagmiljø ved UiT, Troms Fylkeskommune, NORUT og Kommunenes Sentralforbund si avdeling Troms. Ein av partane, og kanskje den viktigaste, Kommunens Sentralforbund si avdeling i Troms, var misnøgd med samarbeidet, og til sist var det berre Troms Fylkeskommune som følte eit økonomisk ansvar. Eit møte med Universitetet sentralt gav ingen resultat, og i 2002 blei Senteret vedtatt lagd i «møllpose», og i praksis avvikla.

Bachelor, Master, Phd: Systemendring i akademia

Når studieordninga blei endra på tidleg 2000-tal, så fekk det ikkje store verknader for høgre grads studiar – eller for doktorgraden. Masterstudiet er som hovudfaget normert til fire semesters studium, og doktorgradsutdanninga er fortsatt basert på eit 3 eller 4 års-løp. Men på det som tidlegare var cand.mag.-nivået skjer det store endringar. Her hadde undervisninga i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning hatt eit omfang på 2 semester, av eit samla studieløp på 8 semester. Med den nye bachelor-

Nils Aarsæther og, Torill Nyseth, med bidrag fra Svein Jentoft

utdanninga, som går over 6 semester, vil undervisning i samfunnsplanlegging vere til stades i alle dei 6 semestera!

Det blir plass til eit innføringsemne på første semester, og studiet blir avslutta med ei bacheloroppgåve i sjette semester. Dermed er «det tverrfaglege» for dei fleste studentane til stades kvart einaste semester gjennom bachelorstudiet (men det er opning for å ta emne utanfor programmet på 4. og 5. semester). Den nye ordninga gav opningar for å utvikle og opprette nye emne, som eit 10-poengs innføringsemne i «Plan, kultur, næring», og emna «Bærekraftige samfunn» og «Kommunikativ planlegging».

Men det å skulle rekruttere heilt ferske studentar inn til eit studium i «samfunnsplanlegging og kulturforståing» skulle vise seg vanskeleg. Faget har skifta namn, «Samfunnsplanlegging» er no ikkje lenger kopla til «lokalsamfunnsforsking» men til «kulturforståing» ved overgangen til Bachelor- og masterstudium. Dei første kulla med BA-studentar var faktisk mindre enn den studenttilgangen vi hadde oppnådd gjennom å tilby «storfag» på andre år i ein samfunnsfagleg cand.mag.-grad. I staben og i vårt studentmiljø er det ikkje tvil om fagets fortreftelegheit i møte med arbeidsliv og for å stille studentars kunnskapstørst, men: Det er ikkje mange 19-åringar som har høyrte om dette faget – eller om planlegging i det heile – gjennom undervisninga på vidaregåande skole. I skolen blir berre disiplinære samfunnsfag presenterte, og for å rekruttere til vårt nye BA-studium måtte fagpersonalet sette i verk eit eigne rekrutteringstiltak. Mange timar blei brukt på å designe brosjyrar, lage videosnuttar, besøke vidaregåande skolar, ta i mot skoleklassar på campus – og gjennom å oppfordre mastergradstudentar til å ta for seg småsøsken og slektningar som var usikre på kva studium dei skulle satse på.

Doktorgradsutdanninga var i moderat ekspansjon på 1990-talet og tidleg 2000-tal. På heile 1980-talet blei det berre gjennomført to disputasar ved fagmiljøet (Aarsæther i 1986, Gulowsen i 1987). På 1990-talet blir det fleire, og doktorgradsløp knytt opp til prosjektmiljø viste seg å vere nyttig. I fagmiljøet var det fleire større prosjekt, på ressursforvaltning (Man & the Biosphere/MAB), på kommunalforsking (Borgarrolle-prosjektet) og på lokalutvikling i Nordområda (MOST/CCPP), alle desse danna rammer for doktorgradsarbeid. I 1998 er det tre disputasar, alle med utspring i MAB-miljøet: Geir Runar Karlsen, Einar Eythorsson og Johan Klemet Hætta Kalstad. Etter tusenårsskiftet disputerte Torill Nyseth i 2000, og Toril

Tverrfagleg konsolidering, byutvikling kjem i fokus

Ringholm i 2004, begge på kommunalforskningsfeltet. Anniken Førde disputerte i 2003, med ei avhandling om kreative kvinnepraksisar i nordnorsk og provencalsk jordbruk. Britt Kramvik disputerte i 2006 på avhandlinga «Finnmarksbilder» og Anne Kathrine Normann i 2007, på fiskeriforvaltning i Sør-Afrika og Mosambik.

På etter- og vidareutdanningsfeltet hadde fagmiljøet eit tett samarbeid med UVETT – UiT sitt dåverande kompetansesenter for etterutdanning, og med SAMPLAN - det nasjonale EVU-tilbodet med vidareutdanning i samfunnsplanlegging. Her oppnådde fagmiljøet eksamensansvar, noko som førte til ein fin vekst i oppnådde studiepoeng. På etter- og vidareutdanningsfeltet opererte universitetslektor Tor Arne Lillevold (ein av dei første hovudfagskandidatane) med eit langt på veg sjølvfinansierande pioneropplegg for «digital læring på arbeidsplassen» - der han aleine utdanna fleire hundre kommunetilsette.

Men planteorien var ikkje gløymt!

Fagmiljøet hadde ein omfattande og brei aktivitet på 1990-talet. Ressursforvaltning, kommunalforsking, lokal utviklingsforsking, kjønnsforsking, utviklingsforsking – alle desse områda hadde sine sterke utøvarar – men svært lite handla eigentleg om (samfunns)planlegging. Lærarane sine forskningsinteresser forplanta seg til studentane sine oppgåveval – og her blei plantema ein nokså sjeldan praksis. Men plandebatten var levande:

I 1992 kom læreboka *Samfunnsplanlegging – lokalt – nasjonalt – globalt*, redigert av Nils Aarsæther. 1992). Denne boka var del av eit nasjonalt lærebokprosjekt i regi av FUS – forum for utdanning i samfunnsplanlegging – som også omfatta boka *Fysisk planlegging – byer, tettsteder – spredtbygde områder* (Røsnes red. 1992). Gjennom dei to bøkene frå dette lærebokprosjektet blei skiljet mellom «samfunn» og «areal/fysisk» markert, eit skilje som heilt fram til 2008 karakteriserte -og mange vil i dag seie: hemma – utviklinga av norsk planlegging, praktisk som teoretisk. Læreboka i samfunnsplanlegging hadde 8 forfattarar, berre ein av dei frå Tromsø-miljøet, og sju av dei var menn. Begrep og teori frå samfunnsfaga prega planlitteraturen på 1990-talet, mens – grovt fortalt - den praktiske og systemiske sida ved planlegging blei overlate til arkitekter og ingeniørar, som om desse aktørane ikkje inngjekk i sosiale relasjonar, eller hørte til i oppfattinga av kva «samfunn» er.

For å gi planteorien eit løft, inviterte fagmiljøet til eit internasjonalt planteoretisk seminar i 1993. Her deltok ingen ringare enn John Friedmann, den globalt sett leiande planteoretikaren, bl.a. kjent for det ruvande verket *Planning in the Public Domain*. Patsy Healey – leiande i «collaborative planning» var også med, og det var også Leonie Sandercock, som seinare skulle bli ein toneangivande planteoretikar i den post-modernistiske tradisjonen (Healey 1999, Sandercock 1997). Tungvektarar, altså. John Friedmann heldt sine forelesingar, solid planta i ein kritisk-rasjonalistisk tenkemåte, utan interesse for post-moderne argumentasjon, men med fokus på global byfattigdom og på opprør («insurgent planning») som radikal planmetodikk (Friedmann 2002: 67).

Og så kom Ottar Brox på banen igjen i plandebatten. I 1995 kom boka *Dit vi ikke vil* der han stiller heilt grunnleggande spørsmål ved planlegging som politisk praksis (Brox 1995). Brox tar eit oppgjør med den rasjonelle planmodellen, og argumenterer for ei styringsform som ikkje definerer mål og retning, men som identifiserer grunnleggande samfunnsproblem og prøver å løyse dei gjennom å vedta offensive tiltak (Ibid.: 103). Brox meiner at demokrati (kaste udugelege leiarar) og marknad (fjerne ineffektive bedrifter) er langt å foretrekke framfor ei proaktiv samfunnsstyring. Men dermed kan det hevdast at Brox stiller seg utanfor debatten om ulike planleggingsformer. På dette området er ideen om kommunikativ planlegging på offensiven. Patsy Healey er der, men først og fremst er inspirasjonen for det kommunikative å hente i John Forester's arbeid om «Planning in the Face of Power» (Forester 1989). Kunne vi invitere John Forester til Tromsø? Ja, korfor ikkje! Ved hjelp av Samplan-pengar og Samplan-leiar Susan Brockett lukkast det å hente Forester frå USA for å forelese om kommunikativ planlegging på ei Samplan-samling ved Universitetet i Tromsø, i 1997. Og i 2001 var Torill Nyseth på forskingsopphald i Berkeley, der ho følgde doktorgradsundervisinga til planteoretikaren Judith Innes; dette blei grunnlaget for utviklinga av emnet «Kommunikativ planlegging» som inngjekk i bachelorstudiet.

Fokus på by: Frå studiar av bydelsutval til Byutviklingens år

På 1990-tallet eksperimenterte enkelte storkommunar med territorielt organiserte bydelsråd. Oslo var først ute med si bydelsorganisering, men også Bergen og Stavanger ville prøve. Tromsø hadde også sitt forsøk med Oppvekstkontoret i Kroken (Nyseth 2000:308). Tematikken for Nyseth si doktoravhandling blei nettopp slike organisasjonsmodellar, med samanlik-

Tverrfagleg konsolidering, byutvikling kjem i fokus

ning av ulike modellar for bydelsorganisering i Norge og Danmark. Utover på 1990-talet blei det eit stigande folkeleg engasjement om temaet byutvikling i Tromsø. Byen var i rask vekst, modernismen i arkitekturen hadde si storheitstid, og kompakt byutvikling blei det rådande paradigmet. Dette førte til at mange nye byutviklingsprosjekt blei realiserte med heilt andre volum, anna utforming og bygningshøgden enn det ein hadde sett tidlegare.

Det folkelege engasjementet vaks. I kronikken: *Hvem skal bestemme over byens offentlige rom?* etterlyste Nyseth (1999) ein breiare offentleg debatt om byutvikling blant anna med utgangspunkt i sentrumsplanen som var på høyring, og som la til rette for at Tromsø skulle vere ein «arkitekturfaglig eksperimentell sone». Planen var gjennomsyra av et arkitektursyn som kan samanfatta med begrepet *urbanisme*. Kronikken etterlyser også ein breiare offentleg debatt om alternative perspektiv på byutvikling. Kronikken hadde en viss innflytelse på etableringa av foreininga Tromsø byforum same år. Foreininga bestod av engasjerte akademikarar og andre interesserte. Den sette byutvikling på dagsorden og arrangerte ei rekke debattmøte om byutvikling ut over på 2000-talet. Tromsø byforum var også ein av arrangørane for eit folkemøte som førte til etableringa av Byutviklingens År (ByÅr) i 2005. Folkemøtet førte til at kommunen sette arbeidet med Sentrumsplanen på pause.

Byutviklingens år er det største medvirkningsprosjektet som har vært gjennomført i Tromsø. Over eit heilt år blei det gjennomført ei rekke arrangement som tok sikte på å opne byutvikling som fagfelt opp for nye perspektiv. Debattar, utstillingar, byvandringar, kronikkar, og vitenskaplege artiklar sette preg på byen dette året. Akademiske resultat av Byutviklingens år ble 1 PhD avhandling (Kristiansen, 2011), 2 bokkapitel, samt 5 artiklar i anerkjende engelskspråklege, plantidsskrift som *Planning Theory*, *Planning Theory & Practice*, *Town Planning Review* og *European Urban and Regional Planning*. Byutviklingens år sette også behovet for et «Kystens hus» på dagsorden, noko som blei realisert nokre år seinare. Også den nye bydelen Vervet blei diskutert, og utbyggar blei utfordra på prosjektet si betydning for byen, og på behovet for å legge til rette for opne, offentlege debattar. Utbyggar introduserte derfor ein «open runde» som svar på denne utfordringa.

Bytematikk kom også inn gjennom et oppdrag frå Riksantikvaren som ville ha fagmiljøet til å studere godt fungerande bevaringsområde i eit lokalsamfunnsperspektiv. Dette resulterte i rapporten *Godt fungerende bevarings-*

Nils Aarsæther og, Torill Nyseth, med bidrag fra Svein Jentoft

områder (Nyseth og Sognnæs 2009) og ein artikkel i tidsskriftet *Cities*: «Preservation of old towns in Norway» (Nyseth og Songnnæs, 2012).

Eit anna aspekt ved urbaniseringa er den sterke veksten i den samiske befolkninga som busette seg i byar dei siste to ti-åra. Forskingsprosjektet «Bysamer og byen som ramme for utviklingen av en ny samisk kulturform i de Nordiske land», leia av Asle Høgmo, Paul Pedersen og Torill Nyseth satte søkelys på denne utviklinga og især på korleis samisk identitet blei refor-handla i ein bykontekst. Prosjektet resulterte blant anna i boka *City-Saami: Samer i byen eller bysamer* i 2015 (red. av Paul Pedersen og Torill Nyseth).

Byforskinga blei lagd merke til blant studentar både på bachelor- og masternivå. Det utfordra den rurale dominansen som frå starten av hadde prega dette fagmiljøet, men den urbane vendinga førte ikkje til spenningar og konflikhtar innetter i fagmiljøet. Den grunnleggande metodologien var den same, både for rurale og urbane studiar: Start med eit nedanfrå-perspektiv. Jobb tverrfagleg. Aktualiser resultata, tål å stå i debatt og kritikk.

Refleksjoner over tverrfaglighet

Svein Jentoft, professor, samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning 1988 – 2003.

Etableringen av tverrfaglige faggrupper var ikke bare noe nytt, men også en viktig motivasjonsfaktor for oss som søkte til ved ISV/SV-fakultetet ved opprettelsen. Det var spennende å få være med på dette prosjektet. Vi var opptatt av at de problemer som gjør seg gjeldende i Nord-Norge ikke lar seg avgrense disiplinært. Slik er det også for de store utfordringene nasjonalt og globalt. Klimaendringer, matvaresikkerhet, ressursforvaltning og bærekraftig utvikling er blant dem. De lar seg selvsagt studere innenfor disiplinære rammer, men det blir utelukkende aspektstudier, der helheten mistes av syne.

Den opprinnelige ideen bak organiseringen av samfunnsvitenskapene ved Universitet i Tromsø er ikke blitt mindre aktuell, snarere tvert om. Jeg hadde intet problem med å finne meg til rette i planleggingsgruppa da jeg ble ansatt som professor der i 1988. Jeg likte også gruppas bestrebelser på å få landsdelen i tale, blant annet gjennom Høstseminaret. Tverrfaglighet krever at en lytter til folk med annen fagbakgrunn og prøver å integrere deres kunnskap i egen forskning. Transdisiplinaritet innebærer at en også låner øre til folk med praktisk erfaring, de som kjenner på kroppen og har gjort seg tanker om de problemer en som forsker vil studere (Se Chuenpagdee og Jentoft 2018).

Jeg har som fiskeriforsker hatt nytte og glede av å samarbeide tett med sosiologer, statsvitere, antropologer, økonomer, filosofer, og i de senere år også med biologer. Gjennom samarbeid på tvers av faggrenser har vi publisert ting sammen som vi ikke ville klart hver for oss. En opplever også å bli lest av andre enn bare folk innenfor samme disiplin som en selv. Jeg har for lengst lagt vekk bekymringene om faglig identitet, som jeg tror har vært en av årsakene til at det tverrfaglige prosjektet ved ISV/SV fakultetet ble lagt bort. Folk fikk problemer med å redegjøre for seg selv og andre hvem de var faglig. Det måtte alltid en forklaring til. Sier du at du er statsviter, sosiolog, eller antropolog, behøver du ikke

si mer. Folk vil da ha en ide om din fagbakgrunn. Sier du at du er en tverrfaglig forsker vil folk lure på hva det innebærer og hva du kan.

Samtidig er det grunn til å reflektere over tverrfaglighetens begrensninger. Den er ikke nødvendigvis svaret på alt. Vi trenger også spesialiseringen som disiplinene tilbyr. De som sverger til disiplinene, er ikke uten poenger. Professor Yngvar Løchen var en viktig person ved SV-fakultetet, og ved universitetet som rektor. Han var fra begynnelsen av hovedpersonen i sosialpolitikk-gruppa, der sosiologifaget fikk sitt hjem. Yngvar var en interessant samtalepartner og mentor for meg. Han var også en humorist, og spurte meg om jeg noen gang hadde hørt flyvertinna spørre om det er en tverrfaglig lege om bord.

SV-instituttet/fakultetets tverrfaglige opplegg var i sin begynnelse en dristig nyskapning som brøt med tradisjonene ved de andre norske universitetene. Noen har hevdet av det skyldtes at ressursene var for begrensede og at man var nødt til å samarbeide om undervisningen. Det kan nok være noe i det. Men ambisjonen om tverrfaglighet sprang særlig ut av ønsket om landsdelsrelevans, at universitet skulle gi bidrag til å løse landsdelens mange utfordringer som periferiregion. En kan føle sorg over at disiplinorienteringen fikk overtaket og glede over planleggingsgruppas tverrfaglige standhaftighet.

Kampen om tverrfagligheten på fakultetet var utmattende på mange måter. Tverrfagligheten hadde stor oppslutning i begynnelsen, men møtte etter hvert motstand i egne rekker. Jeg fikk den rett i ansiktet da jeg vendte tilbake etter år på NFH. Fiskerifagstudiet er jo en enda mer omfattende tverrfaglig konstruksjon, fordi det i tillegg til samfunnsvitenskapene, også inkluderer juss historie, teknologi- og naturfagene. Jeg må innrømme at jeg som tverrfaglig entusiast en hadde en viss frihetsfølelse i hodet da jeg ble kallet tilbake til NFH i 2003. Det var nok diskusjoner om hvor stor plass disiplinkunnskapen skulle ha i fiskerifagstudiet, men tverrfagligheten var ikke i seg selv et kontroversielt tema - selv om den ikke alltid var like enkel å gjennomføre i praksis. Det kan synes paradoksalt, men det forekommer meg å være vanskeligere å få til tverrfaglig samarbeid mellom disipliner som står nært enn mellom de som står fjernt hverandre. Det er mindre

Tverrfagleg konsolidering, byutvikling kjem i fokus

konkurranse og mer gjensidig respekt mellom fagene som er sterkt forskjellige fra hverandre.

Striden om tverrfagligheten på ISV/SV fakultetet ble for introvert. Blikket ble vendt innover i fagene og gjort til gjenstand for identitetspolitikk. Det førte til interne forhandlinger og konflikt, som ikke syntes å ta slutt, Et underliggende ønske om å tilhøre en disiplin var alltid elefanten i rommet. Blikket ble dermed ikke vendt utover i verden der sosiale problemer står i kø og der tverrfaglighet, og etter hvert transdisiplinaritet, har fått stadig kraftigere medvind. Vi skrev om dette i boka *I disiplinenes grenseland* i (Nyseth, Jentoft mfl. 2007).

Tverrfaglighet er nå moderne fordi det er en voksende erkjennelse av at vi trenger den for å gå løs på de store utfordringene i samfunnet. Det forekommer meg fortsatt som mer fornuftig og rasjonelt å organisere forskning og utdanning rundt sentrale samfunnsutfordringer enn å låse de inne i arkaiske og snevre disipliner. Derfor er det for meg et paradoks at ISV/SV-fakultetet, etter å ha skapt noe nytt og som nå er blitt moderne i forskningsverdenen, feigt valgte å gå i motsatt retning. Kan det være bærekraftig? Der ute er det nå disiplinene og ikke tverrfagligheten det stilles spørsmål ved.

Chuenpagdee, R. and Jentoft, S. (Eds.) (2018). *Transdisciplinarity for Sustainable Small-Scale Fisheries Governance: Analysis and Practice*. Dordrecht: Springer Science.

Tverrfagleg konsolidering, men sprikande fagmiljø?

Korleis utdanninga framstod i perioden 1990 til 2007 vil avhenge av observatøren sin ståstad. I dette kapitelet er det ei god blanding av fakta og drøftingar, og både fagkollegaer, institutt- og fakultetsansvarlege og studenter kan ha andre oppfatningar enn det som kjem til uttrykk her. Ikkje alle kollegaer har den entusiasmen og engasjementet for planlegging og planteori som forfattarane her gir uttrykk for. I miljøet er det forskarar og studenter som har andre faglege interesser: Ressursforvaltning i marine næringar, småbedriftsutvikling og fleksibel spesialisering, feminisme og likestilling (innenfor ved Universitetet og i Barentsregionen), det samiske samfunnet, utvikling og bistand i Sør, integrasjon av flyktningar og innvandrarar, og

Nils Aarsæther og, Torill Nyseth, med bidrag fra Svein Jentoft

«coping strategies» i Nordatlantiske lokalsamfunn – dette er nokre av dei tema som fagpersonalet – og studentar – ved utdanninga i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning engasjerte seg i.

Men noko er felles, og det er engasjement for, og praktisering av, tverrfagleg samfunnsforskning. På fakultetsnivå har disiplinane (statsvitenskap, sosiologi, pedagogikk, sosialantropologi) har fått sin plass, den tverrfaglege undervisninga i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning/kulturforståing har også fått sin.

Det «gamle» utdanningssystemet, med storfag og hovudfag, gav rike opningar for å utfalde faglege og ikkje minst utoverretta aktivitetar. Det nye systemet stramma inn på det utoverretta, men gir kanskje betre muligheter for å trene studentar i tverrfagleg samfunnsvitenskap, gjennom eit meir «planfyldig» bachelorprogram.

Svært mange (186) studentar fullførte høgre grad i perioden, og mange av desse jobbar på det vi kan kalle eit strategisk nivå, ofte i jobbar prega av prosjektutvikling innan forskning, forvaltning og organisasjonsliv: Færre no i akademia, fleire i administrasjon – og no: Ikkje så heilt få i kommunal og regional planlegging.

Boka om tverrfagleg samfunnsforskning

Epoken 1990-2007 blir avslutta med boka *I disiplinenes grenseland*, lansert i juni 2007 på ein hagefest i Hagavegen 29, Tromsø, ved markeringa av Nils Aarsæther sin 60-årsdag. Boka er redigert av Torill Nyseth, Svein Jentoft, Anniken Førde og Jørgen Ole Bærenholdt, alle med tilknytning til IPL. Det er blitt ei bok med bidrag frå heile 22 forskarar, der alle skriv seg inn i det tverrfaglege prosjektet gjennom å bidra med teoretiske, meta-teoretiske, metodologiske eller empiriske perspektiv. I introduksjonskapitlet skriv Torill Nyseth at den viktigaste motivasjonen for tverrfagleg samarbeid er at vår tids raske, uoversiktlege og komplekse problem, eksemplifisert ved klimasisuasjonen, krev løysingar som den enkelte disiplin aleine ikkje kan bidra med (Nyseth 2007:15). Men dette er ei utsegn mange kan ytre, og det handlar ofte om retorikk. I boka er det føremålet å bevege seg bak og forbi retorikken, ved å «formidle substansiell innsikt om tverrfaglighet som teoretisk og metodologisk praksis» (ibid.).

Tverrfagleg konsolidering, byutvikling kjem i fokus

I boka viser Nyseth korleis forholdet mellom disiplinkunnskap og tverrfagleg kunnskap er framstilt av Michael Gibbons, som i 1994 redigerte boka *The new production of knowledge*. Her skiljar han mellom Modus 1 og Modus 2 i kunnskapsproduksjonen:

	Modus 1	Modus 2
Korleis foregår kunn- skapsproduksjonen	Innanfor ein aka- demisk kontekst	Innanfor ein anvendt kontekst
Fagleg orientering	Disiplinær	Trans-disiplinær
Type kunnskap	Kunnskap for kunnskapens eiga skuld	Kunnskap for nytte og anvendning
Organisasjon	Hierarkisk: In- nanfor universi- tetets rammer	Heterarkisk ⁸ : Utanfor etablerte kunnskapsmonopol
Kvalitetskontroll	Kollegiale vurderingsformer	I tillegg: Vurdering av ekstern relevans og kostnadseffektivitet

Tabell 5.3 To former for kunnskapsproduksjon, iflg. Gibbons mfl. 1994. Kjelde: Gibbons et al. 1994, referert i Nyseth mfl. 2007:20

Her legg Gibbons vekt på at kunnskapsproduksjon i disiplinær er ein universitetsintern praksis, og dermed vil forsøka på å utvikle tverrfagleg/transfagleg kunnskapsproduksjon innafor academia nødvendigvis utløyse motreaksjonar, slik utdanninga i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning opplevde på 1980-talet (sjå kap. 4). Ved å samanlikne kjenneteikn ved Modus 1 og Modus 2 er det lettare å forstå korfor fenomen som Høstseminaret, Regionalseminaret og praksissemesteret oppstod og blei vidareført nettopp ved utdanninga i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning, og ikkje ved disiplinéfaga ved fakultetet/storinstituttet. Så kan vi føye til eit poeng: I det anvendte feltet – samfunnet som omgir academia – kan det også vere dominans, enten av hierarkiske strukturar – eller av «heterarkisk» samarbeid. Tilstanden i lokal- og nasjonssamfunn kan variere, både over tid og mellom ulike system. At den tverrfaglege utdanninga i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning/kulturforståing har overlevd, kan

⁸ Heterarki er eit organisasjonssystem der elementa i organisasjonen ikkje er rangert (Wikipedia, engelsk)

Nils Aarsæther og, Torill Nyseth, med bidrag fra Svein Jentoft

også sjåast i samanheng med at det nordnorske samfunnet, meir enn det sørnorske, er prega av eit egalitært, «heterarkisk» samfunnsliv.

Bodskapen i boka kan samanfatast i at det tverrfaglege «prosjektet» nærmar seg ei institusjonalisering, eller iallfall ei konsolidering. Samtidig vil det tverrfaglege, for å lukkast, innebere ein fleksibilitet og ei omstillingsevne som kan vere vanskeleg å institusjonalisere. Partnerar innafor og utanfor academia vil variere frå prosjekt til prosjekt, ofte avhengig av kva som skjer når ei gruppe begynner å jobbe med å finne ut av eit komplekst problem. Plutseleg er det ikkje antropologi som trengs, men hjelp frå statsvitenskap - eller det kan vere omvendt. Det ligg i den tverrfaglege forskinga sin natur at vegen blir til undervegs.

Men bodskapen er også at mykje arbeid gjenstår når det gjeld utviklinga av tverrfagleg metodikk. Det kan vere verdt å løfte fram ei formulering som Ottar Brox avsluttar sitt kapittel med:

Heller enn å sende flere på feltarbeid i fiskevær og på fabrikk-trålere må det for forskingsmiljøer som arbeider med fiskerispørsmål, være en prioritert oppgave å finne ut hvordan kunnskap om fiske skapes, akkumuleres og destrueres i sentraladministrasjonen (Brox 2007:110).

Her kan ein bytte ut «fiske» med kva tema som helst, og kjenne på utfordringa. Og implisitt i denne utsegna er det grunnleggande fleksible ved den tverrfaglege arbeidsmetoden: Der du oppdagar manglar eller kunnskapsmessige *lakunar* (eit ord Brox stundom brukte), så vend merksemda dit, og ta i bruk, set deg inn i, eller samarbeid med dei som beherskar, faglege reiskapar som kanskje gir meir enn dei som du finn innafor ditt eige spesialområde.

Litteratur

Amundsen, H. (2015). *Feltkurs – Regional analyse: Organisering, erfaring og oppfølging*. Notat, Studieprogram Samfunnsplanlegging og kulturforståelse, Universitet i Tromsø.

Brox, O. (1972) *Økologisk og regional balanse* i *PAG-Artikkelsamling* nr 1, s. 35-51.

Tverrfagleg konsolidering, byutvikling kjem i fokus

Brox, O. (1995). *Dit vi ikke vil. Ikke-utopisk planlegging for neste århundre*. Oslo: Exil.

Brox, O. (2007). *Anvendelig forskning: Flerfaglig kartlegging av utilsiktede konsekvenser*, i Nyseth mfl. red. *I disiplinenes grenseland. Tverrfaglighet i teori og praksis*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 101-112.

Bærenholdt, J. O. & Aarsæther, N. red. (2001). *Transforming the Local. Coping Strategies and Regional Policies*. Nord 2001:25. Copenhagen: The Nordic Council of Ministers.

Forester, J. (1989). *Planning in the face of Power*. Berkeley: University of California Press.

Friedmann, J. (1987). *Planning in the Public Domain. From Knowledge to Action*. Princeton: Princeton University Press.

Friedmann, J. (2002). *The Prospect of Cities*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Gibbons, M. red. (1994). *The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies*. Thousand Oaks, California: Sage.

Healey, P. (1997). *Collaborative Planning. Shaping Places in Fragmented Societies*. London: MacMillan.

Jentoft, S. (2001). *Røtter og vinger – kystkulturen i globalsamfunnet*. Stam-sund: Orkana forlag

Jentoft, S. og Mikalsen, K. (2001). *Lastet til ripa. Fiskernes rettsstilling i ressursforvaltningen*. Trondheim: Tapir forlag).

Kielland, I. M. & Nilsen, T. (2012). *Stedet rundt på tre dager. Hva kan man lære om stedsforskning gjennom feltkurs?*, i Førde, A., Kramvik, B., Berg, N. G. & Dale, B. red. *Å finne sted. Metodologiske perspektiver i stedsanalyser*. Trondheim: Akademika forlag., s. 193-204.

Nyseth, T. (1999). *Hvem skal bestemme over byens offentlige rom?* Kronikk i bladet Nordlys, 13.10.

Nils Aarsæther og, Torill Nyseth, med bidrag fra Svein Jentoft

Nyseth, T. (2000). *Moderne nærdemokrati. En komparativ studie av lokalutvalg i Norge og Danmark*. Dr.polit.-avhandling, Det Samfunnsvitenskapelige Fakultet, Universitetet i Tromsø,

Nyseth, T. og Bjørnå, H. (2007). *Kampen om byrommet. Kulturminnevern som politikkfelt*. Artikkel i *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, vol 4, 396-415.

Nyseth, T., Jentoft, S., Førde, A. & Bærenholdt, J. O. (2007). *I disiplinenes grenseland. Tverrfaglighet i teori og praksis*. Bergen: Fagbokforlaget.

Nyseth, T. (2007). *Introduksjon*, i Nyseth, T., Jentoft, S., Førde, A. & Bærenholdt, J. O. (2007). *I disiplinenes grenseland. Tverrfaglighet i teori og praksis*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 15-31.

Pedersen, P. & Nyseth, T. (2015). *City-Saami – Same i byen eller bysame? Skandinaviske byer i et samisk perspektiv*. Karasjok: Calliid Lagadus Forfatternes Forlag.

Røsnes, A. red. (1992). *Fysisk planlegging. Byer – tettsteder – spredtbygde områder*. Oslo: Kommuneforlaget.

Sandercock, L. (1997). *Towards Cosmopolis: Planning for Multicultural Cities*. New York: Wiley.

Aarsæther, N. & Nyseth, T. (2011). *Liv laga? Stedsutvikling og stedsstrategier i nord*, i Jentoft, S., Nergård, J.I. & Røvik, K. A. red. *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademisk, s. 55-66.

Aarsæther, N. red. (1992). *Samfunnsplanlegging - lokalt, nasjonalt, globalt*. Oslo: Kommuneforlaget.

Aarsæther, N. & Hagen, A. red. (2001). *planlegging.no! Innføring i samfunnsplanlegging*. Oslo: Kommuneforlaget.

Aarsæther, N. & Bærenholdt, J. O. red. (2001). *The reflexive North*. Nord 2001:10. Copenhagen: The Nordic Council of Ministers.

Aarsæther, N. (2022). *Kommune-Norden*. I Frønes, I. & Kjølørød, L. red. *Det norske samfunn*. 8. Utgave, bind 1, s. 142-16

Kapittel 6:

Steds- og planfagleg konsolidering 2008–2024

Nils Aarsæther og Karoline Jacobsen Kvalvik, med bidrag frå Ragnar E. Nilsen

2008 – Global finanskrise, norsk planlov

2008 er eit år dei fleste forbind med den globale finanskrisa. Men 2008 er også året då ny plan- og bygningslov vert vedteke i Norge. Ut frå eit idealistisk resonnement kunne vi tenkje oss at den globale finanskrisa tydeleggjorde svikten i marknadsliberalismen som styringsgrunnlag, og at dette ville opne moglegheiter for planbasert styring. Ein kunne sjå føre seg ei gjenreising og fornying av plantenking basert på fellesskap og miljøomsyn. I forlenginga av dette kunne vi glede oss over at det politiske Norge var særleg godt rusta til å møte den nye tida sine utfordringar, utstyrt med ei fersk og oppdatert planlovgeving. Men gjekk det slik? Og vart det eit løft for planutdanninga i Tromsø i tida etter ny lovgiving i 2008?

Før vi svarar på desse spørsmåla tek vi føre oss bakgrunnen for, og handteringa av, finanskrisa. Omgrepet «rotne lån» og amerikanske storbankar som går over ende, prega overskriftene i media, men det er viktig å halde fokus på drivkreftene bak dette samanbrotet. Francis Fukuyama, ein framtrédande ekspert på globalisering, hevdar at bakgrunnen for krisa var ein aukande økonomisk ulikskap i den vestlege verda. Dette hadde skjedd gjennom fleire tiår med skattelette-politikk, noko som gjorde at statar ikkje lenger kunne halde oppe anstendige velferdsytingar (Fukuyama 2014:446). I USA vart folk med dårleg råd henviste til å ta opp lån for å greie seg, men så greidde dei ikkje å betale tilbake, og det vart eit samanbrot i delar av kredittsystemet. Ikkje berre private, men også fattige statar tok opp lån som dei ikkje makta å betene (ibid.: 94). Mange spurte seg om den globale finanskapitalismen no,

<https://doi.org/7557/7.7876> Aarsæther, N., Kvalsik, K.J., Nilsen R.E.: Steds- og planfagleg konsolidering 2008–2024. I Aarsæther, N, (red.): Samfunnsplanlegging gjennom 50 år. Septentrio Reports 2 (2024).

© 2024 The author(s). This is an Open Access publication distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

endeleg, hadde fått eit skot for baugen. Det var så absolutt eit håp om ei ny tid, og innføring av reguleringar som kunne kome folk flest til gode. Relevant for planfeltet var særleg kampen om byen, der eigedoms- og utbyggingskapitalen hadde fått eit overtak, ikkje minst gjennom å tileigne seg dei enorme verdiane som vart skapt gjennom verdistigninga på fast eigedom i raskt veksande storbyar.

Det hadde ikkje mangla på protestar mot utslaga av marknadsliberalisme. Dei store demonstrasjonane i Seattle 1999¹ sette dagsorden for ei verdsomspennande globaliseringskritisk rørsle – parallelt med mange lokale protestar. Det hadde vakse fram eit globalt, folkeleg opprør retta mot finanskapitalen som opererte på tvers av landegrenser, og mot institusjonar som Verdsbanken og Det internasjonale pengefondet. 2008 kunne vorte eit historisk vendepunkt, men slik vart det ikkje. Dei aller fleste regjeringane vegra seg for å rette skuldingane mot det marknadsliberale regimet. Bankane vart redda, folk flest måtte ta rekninga. Regjeringar som «prøvde seg» med ein alternativ politikk, som i Hellas og Spania, vart pressa inn i rekkjene igjen.

Marknadsliberalismen kom ironisk nok uskadd gjennom finanskrisa i 2008. Styringsideen var framleis å stimulere til vekst gjennom næringsvenlege tiltak og skattelette, og forventninga var ei von om at ein økonomi som gav større rikdom for dei rike ville kome alle til nytte. Samtidig, men diverre heilt utan betydning for politikken, viste økonomen Thomas Piketty at dette var feil:

«...at den private avkastningen av kapital over lange tidsperioder kan være betraktelig høyere enn inntekts- og produksjonsveksten. Ulikheten innebærer at formuer som er bygget opp i fortiden, vokser i et høyere tempo enn produksjonen og lønningene» (Piketty 2014:689).

Tilrettelegginga for næringslivet, motivert av behovet for ny vekst, førte altså med seg større vekst i private formuar enn i produksjonsliv og arbeidsliv.

¹ Seattle-protestane i 1999 var ein fire dagars omfattande gate-protest mot den økonomiske globaliseringa, ved World Trade Organization sitt møte i Seattle. Denne markeringa sette dagsorden for ei rekkje markeringar av liknande type utover på 2000-talet.

Nasjonalt er 2008 eit heilt anna merkeår, for Norge merkar relativt lite til det finanskrisa, og dette året vert den nye plan- og bygningslova fremja av den rød-grøne regjeringa og vedteke i Stortinget. Det har gått med ti år med utgreiingsarbeid² og høyringar, og resultatet vert ei lov som i korthet tydeleggjer dei folkevalde sitt overordna ansvar for utforminga av byar, regionar og kommunesamfunn, med vektlegging av «berekraftig utvikling» i lova sin formålsparagraf. Det er ei lov som introduserer føringar for privat kapital og utbyggarinteresser, gjennom bestemmingar om openheit og folkeleg medverknad. Det er ingen ting i denne lova som spelar med den globale tendensen til å la marknadsliberalismen sette grunntonen for planlegginga, slik det er i land som gjennom lovbestemmingar som set omsynet til næringsinteresser framfor omsynet til menneske og miljø.³

Mot dette bakteppet av globale og nasjonale utviklingstrekk i perioden – her må vi også etter kvart inkludere COVID 19 – tek dette kapittelet føre seg utdanninga i samfunnsplanlegging og kulturforståing sitt virke frå 2008 og fram mot 2024 – femtiårsjubileet for denne utdanninga. Sett i forhold til førre periode vil vi argumentere for at det skjer ei «spissing» av innhaldet i utdanninga i løpet av denne perioden. Dette som ein kontrast til situasjonen på 1990-talet og fram til 2007, då utdanninga var sterkt prega av å «la hundre blomster blomstre» (men på ein tydeleg tverrfagleg grunn). Delvis gror denne spissinga fram gjennom utviklinga innetter i fagmiljøet, og delvis kjem spissinga utanfrå. Innanfrå, ved at *stedsperspektivet* framstår som ein samlande fagleg plattform i eit fagmiljø som tidlegare har vore prega av faglege spenningar. Utanfrå, ved at den nye *plan- og bygningslova* som vart

² NOU 2001:7 *Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven. Planlovutvalets fyrste delutgreiing*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste. NOU 2003:14 *Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven. Planlovutvalgets utredning med lovforslag*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.

³ At plan- og bygningslova av 2008 vektlegg demokrati - folkevalde si makt og folkeleg medverknad – betyr ikkje at lokale og regionale folkevalde vil prioritere miljø og sosial utjamning. Fleirtalet i kommunestyra kan ofte vere basert på eit samarbeid mellom Høgre og andre borgarlege parti, dvs. ein koalisjon som aktivt kan fremje private utbyggingsinteresser, både innfor lova sine rammer, men ikkje minst gjennom å innvilge dispensasjon frå lov og forskrifter, når det vert fremja privatøkonomisk motiverte utbyggingar. For ei evaluering av plan- og bygningslova, sjå Hanssen og Aarsæther 2018, a og b.

vedteke i 2008 inneheld sentrale element som inviterer til samfunnsfagleg kunnskapsdanning, på ein heilt anna måte enn det som prega tidlegare planlovgiving. Det vert blant anna tala om den strategiske vendinga i norsk planlegging (Ringholm og Hofstad 2018).

Som i dei føregåande kapitla lèt vi studentane sine oppgåvetema vere eit viktig inntak til å forstå korleis denne utdanninga utviklar og profilerer seg. No er det *masterkandidatar* det gjeld og i 2007 var det siste sjanse for studentar å fullføre eit hovudfagsstudium. Siste hovudfagskandidat var Synnøve Lode. Frå 2008 er det utelukkande mastergradar i utdanningsstatistikken for høgere grad.

Til sist i kapittelet vert det ei oppsummering av 50 år med planleggarutdanning ved Universitetet i Tromsø – i dag UiT Norges arktiske universitet. Her kjem vi inn på utviklingstrekk inne i fagmiljøet, men også det tette forholdet til praksisfeltet – og ulike, til dels u-intenderte «spinn-offs» som kan tilbakeførast til nettopp dette fagmiljøet.

Frå IPL til ISS til ISV

I perioden 1997 til 2008 fekk utdanninga status som eige institutt – Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning (IPL) ved det samfunnsvitenskaplege fakultetet. I 2009 var ein ny fakultetsstruktur på plass ved Universitetet i Tromsø, og mange småinstitutt vart samanslått. Samfunnsplanlegging og kulturforståing vart no ein del av Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging (ISS). Seinare vart sosialantropologi innlemma i dette instituttet, som no fekk namnet ISV – Institutt for samfunnsvitenskap. Fagmiljøet i samfunnsplanlegging og kulturforståing flytta frå Breiviklia og tilbake til dei andre samfunnsfaga i D-bygget på Campus. Dermed var vi (litt) tilbake til 1970-talet, med eit instituttamn som signaliserer ein smule nedtoning av enkeltdisiplinar, og dermed meir fagleg verksemd på tvers.

Det er både kontinuitet og utskifting i staben i perioden 2008 – 2024. Etter at Svein Jentoft flytta over til Fiskerihøgskolen vart Tone Bleie, sosialantropolog med spesialisering i Asia-studier, tilsett i 2006. Torill Nyseth og Anniken Førde representerer kontinuitet, mens Nils Aarsæther, tilsett i 1974, takka av i 2018 etter 44 år ved utdanninga. Om lag samtidig vert Toril Ringholm og Arild Buanes tilsett - begge tidlegare tilsette ved NORUT/NORCE, med doktorgradar og tidlegare undervisningspraksis i fagmiljøet. Tor Arne

Nils Aarsæther og Karoline Jacobsen Kvalvik, med bidrag fra Ragnar E. Nilsen

Lillevoll, Siri Gerrard, Ragnar Nilsen, Halldis Valestrand og til sist Torill Nyseth vert også pensjonerte mot slutten av perioden, og erstatta av Ingrid Marie Kielland, Camilla Brattland og Brynhild Granås. Eit fagmiljø som tidlegare hadde god kjønnsmessig balanse er pr. 2024 samansett av seks kvinner og ein mann. Fem av sju har professortittel, alle desse er kvinner.

Ved sidan av den faste staben har eit betydeleg antal stipendiatar og universitetslektorar virka i perioden.

Masterstudiet 2008–2024

I perioden 2008–2023 gjennomførte 107 kandidatar mastergradseksamen i samfunnsplanlegging og kulturforståing. Gjennomsnittleg utgjer det sju kandidatar i året. Det er eit hakk færre enn i perioden 1990–2007, då det vart uteksaminert 186 kandidatar, med eit årleg gjennomsnitt på ti. Gjennom den siste perioden er det stor variasjon frå år til år. I 2012 var det berre ein kandidat som tok eksamen, medan to år seinare var det tolv. Kjønnsfordelinga speglar den etter kvart store kvinne­dominansen i høgare utdanning: Det vert uteksaminert 30 menn og 77 kvinner i perioden (medan i 2023 var seks av åtte kandidatar menn, så kanskje er det ei endring på gang?).

Fleire har planlegging som tema

Gjennomgangen og systematiseringa av tema for masteravhandlingane er basert på same inndeling som er nytta i tidlegare kapitel, og er basert på titlane på avhandlingane. Den byr ikkje på noko oppsiktvekkande nytt, samanlikna med tidlegare periodar. Fordelinga 2008–2024 er som følgjer:

Tema på avhandling	Antal avhandlingar
Offentleg sektor, (med plantema)	54 (25)
Næringsliv, næringsutvikling	24
Kultur, lokalsamfunn	27

Akkurat som på 1980- og 1990-talet er det ein dominans av oppgåver som tek føre seg eit offentlig-sektor-tema, og blant dei øvrige oppgåvene er det tilnærma lik fordeling mellom oppgåver som tek føre seg næringsutvikling og oppgåver som har fokus på kulturforståing/ lokalsamfunn. Det har også i denne perioden vore levert oppgåver det er vanskeleg å plassere, dels fordi dei plasserer seg utanfor faget sine kjernetema, men det er også oppgåver

som er så sentralt plassert ut frå faget sin målsettingar at det er vanskeleg å presse dei i ein av dei tre kategoriane. Ta for eksempel temaet «Reindriftskvinner i Finnmark. En studie av hushold og reindriftskvinner dilemma i møte med politikk og styring» (Siv M. Sara, 2015). Her er både lokalsamfunn, næring og politikk i fokus, men den er klassifisert som «kultur/lokalsamfunn» i dette oversynet.

Det er også mogleg å spore endringar innafor dei tre kategoriane. Fyrst, når det gjeld offentleg sektor finn vi endeleg, og særleg mot slutten av perioden oppgåver som tek opp planleggingstema. Nesten halvparten (25) av offentleg sektor-oppgåvene handlar no om planlegging, der dei aller fleste kom mot slutten av perioden, og dei fleste handlar om planlegging i ein by-kontekst.

Samanlikna med 1990-talet er det ei klar dreining av interesse mot planlegging. På 90-talet finn vi til dømes berre ei avhandling av 39 offentleg sektor-avhandlingar som hadde fokus på planlegging. Når det gjeld næringsutvikling har det vorte mindre fokus på kyst, oppdrett og fiske, og meir fokus på reindrift og reiseliv. Når det gjeld kultur/lokalsamfunn har det vorte eit større fokus på integrering/innvandringstema, men også på samisk nærings- og samfunnsliv.

Oppstart frå dag 1

Bak desse opplysningane om studentane sine sluttprodukt ligg det eit temaval, utforming av ei problemstilling, framstilling av ei teoretisk og metodisk forankring, ei datainnsamling, ein skriveprosess med analyse og konklusjon – og ei kvalitetssikring - før studenten trykker på «send» og kryssar fingrane. For hovudfags- og seinare masterstudiet i samfunnsplanlegging og kulturforståing har ein fokusert, og insistert, på at studentane skal tenke «oppstart frå dag ein» med masteroppgåva. Denne ordninga skil seg frå andre studieretningar, der det har vore vanleg å fylle fyrste masteråret med faglege emneeksamenar, mens oppgåvearbeidet (i samarbeid med rettleiar) har gått føre seg siste året. På masterstudiet i samfunnsplanlegging og kulturforståing har avhandlingsarbeidet vorte sett på som ein kontinuerleg prosess som går over fire semester. I tillegg har støtte og råd frå rettleiar vorte supplert med involvering av medstudentar og av fagpersonale ved sidan av den oppnemnde rettleiaren.

I starten på masterstudiet i samfunnsplanlegging og kulturforståing har studenten fått støtte under temasøk og ikkje minst – utforming av problem-

stilling – og dette har sidan «tidenes morgon» skjedd, i form av eit «prosjektseminar». Dette har utan tvil bidratt til at høgare grads studium i samfunnsplanlegging og kulturforståing har hatt ei svært god «gjennomstrømming» av høgare grads kandidatar. Det å vere i eit miljø med engasjerte medstudentar, og med fagpersonale som lett kan kontaktast, har heilt klart motvirka den situasjonen vi ofte høyrer om, med den einsame studenten som står fast med oppgåva, og der rettleiaren viser seg sånn passeleg engasjert og/eller tilgjengeleg.

Master-arbeid i fellesskap

Det kollektive ved måten masterstudiet er lagd opp på har også motvirka ein form for demotivering som i enkelte studiemiljø har bidratt til å spreie oppfatningar av typen «ingen av oss kjem nok til å levere på normert tid». Akkurat kva slags mekanismar som gjer seg gjeldande på ein lesesal, og i eit student-rettleiar-forhold skal vi vere varsame med å hevde at vi har kunnskap om, men manglande fullføring har lenge vore sett på som eit problem i det norske høgare utdanningssystemet. Og det er vel ingen tvil om at både tiltak mot individuell isolasjon og mot kollektiv demotivering har vore meir enn normalt vellukka ved dette høgare grads studiet.

Kanskje kan det skuldast at lærarkorpset har hatt små kull på bachelornivå, og dermed fått meir tid til å følgje opp masterstudentane. Det kan også skuldast den læringa som har skjedd i staben over tid, med målretta tiltak for å sikre gjennomføring. Her vil vi trekke fram det å ha eit spesielt fokus ikkje berre på masterstudentane sitt fyrsteesemester, men også på fjerde og siste semester i masterstudiet. På 2010-talet innførte fagmiljøet eit tilbod om eit «skrive-masteroppgåve-seminar», som går i januar og februar i masterstudiet sitt siste semester. Ansvarleg for dette seminaret har i fleire år vore Anniken Førde, som også var initiativtakar for tiltaket. Så godt som alle masterstudentar i avslutningsfasen deltek, og resultata uteblir ikkje. Ikkje berre gjennomføringa, men også karakternivået ser ut til å verte positivt påverka av deltaking på skriveseminaret.

Så godt som alle masterarbeida er case-baserte, noko som betyr at problematikken ein student tek føre seg inngår i ein lokal samanheng, unik i tid og stad, men der resultata ikkje utan vidare vil vere relevante for å analysere andre lokale «settingar». Masteroppgåva kan, vitskapleg sett, verte vurdert med ein god karakter, mens arbeidet med å vurdere generalisering og tilrette-

legging for «bruk» av funna utover den lokale konteksten gjenstår. I masterarbeidets slutfase er det 100% fokus på vitskapleg kvalitet, og med vitnemålet i handa er studenten sine plikter kvittert ut. Studenten kan ha avdekt vesentlege systemsvikt eller moglegheiter som ikkje er utnytta, utan at nokon har ansvar for å følgje dette opp. Fagmiljøet tok grep her, ved å gi pengestøtte til studentar som etter eksamen leverte ein kronikk eller artikkel basert på avhandlinga, til publisering, eventuelt saman med ein rettleiar (presisert at studenten i tilfelle skulle stå som fyrsteeforfattar!). Men denne ordninga var det ingen studentar som responderte på. Det kan ha vist seg at mot slutten av juni, når ein krevjande eksamensprosess gjekk mot slutten er det kanskje andre ting som kjem i fokus - også for ein rettleiar.

340 avhandlingar sidan oppstart

Med masteroppgåvene frå 2024 har hovudfagsstudiet/masterstudiet gjennom 48 år brakt fram nærare 340 avhandlingar, dei aller fleste med tema frå nordnorsk samfunns- og næringsutvikling.⁴ I tillegg har 15 studentar gjennomført «Master i stedsutvikling», og ein EVU-master med ei ikkje så omfattande avhandling. Det har dermed hopa seg opp ei formidabel kunnskapsmengd i Universitetsbiblioteket sine hyller - og i den digitaliserte skya. Er dette etter kvart utdatert kunnskap? Nei, både som tidsbilde og som råstoff for framtidige over-tid-studiar vil denne innsatsen – saman med dei etterkvart talrike doktorgradane - vere av uvurderleg verdi.

Gjennomgangen av oppgåvetema gir grunnlag for refleksjon over hovud/masteroppgåvene sitt bidrag til kunnskapsdanning, spesielt om det lokale nivået i Nord-Norge, og over korleis temavala avspeglar struktur og endringar i det sosiale, kulturelle, økonomiske og offentleg-politiske livet i landsdelen. Perioden som vert dekt, frå den fyrste avhandlinga i 1976, til i dag, er ein periode med ein landsdel dominert av industri og bygdenæringar som skiftar ham, og per 2024 framtrer som ein tenestedominert, digitalisert og urbanisert landsdel. Masteroppgåvene har bidratt både til å gi tidsbilde, men også til ei forståing av drivkrefter bak endringane. Samtidig er det legitimt å uttrykkje ei bekymring for om denne kunnskapen vert formidla og

⁴ Det er laga eit oversyn over tema for avlagde mag.art., hovudfag- og masteravhandlingar 1975-V2024 i appendiks 1

brukt – både i den offentlege samtalen, i kandidatane si yrkesutøving og i utforminga av lokal og nasjonal politikk og lovgiving.

Doktorgradar i hopetal

Ingen ved samfunnsplanlegging og kulturforståing tok doktorgrad på 1970-talet, men på 1980-talet fekk fagmiljøet to doktordisputasar. Så vart det åtte i neste periode (1990–2007), mens talet på disputasar steig til 20 i perioden frå 2008 og fram til 2024⁵. Eit betydeleg tal, men ikkje meir enn om lag ein disputas per år. Tema for avhandlingane viser stor spreiding, og bakgrunnen til doktorane på same vis: Fleire har samisk bakgrunn, og det er utdanna doktorar med norsk, italiensk, ghanesisk, japansk og russisk bakgrunn i denne perioden. Under halvparten er eigen-rekrutterte, noko som viser at det tverrfaglege miljøet i tillegg er attraktivt for stipendiatar med ulike fagbakgrunnar. Det er svært vanskeleg å dele inn avhandlingane i kategoriane næringsutvikling, offentlig sektor/planlegging og kultur/lokalsamfunn, men titlane på avhandlingane tyder på ein overvekt av kulturfagleg innretta avhandlingar (10 av 20). Fem avhandlingar er næringsorienterte, fem er orienterte mot analysar av offentlig sektor, og av desse har tre samfunnsplanlegging som tema. Med eit lite stipendiatmiljø ved samfunnsplanlegging- og kulturforståing i Tromsø har det ikkje vore grobottn for eigne doktorgradsfag eller eit tilbod om planretta forskarkurs. Men i 2012 markerte fagmiljøet seg ved å arrangere eit breidt anlagd, internasjonalt forskarkurs: «Planning with difference». Her deltok dei planteoretiske tungvektarane Patsy Healey (Newcastle), John Pløger (Roskilde), Simon Abram (Leeds) og Tore Sager (Trondheim) med forelesingar– ved sidan av våre lokale, Anniken Førde og Torill Nyseth. Med få lokale konferansar og ph.d.kurs vart det vanleg at doktorgradsstudentane deltok med framlegg på nordiske (NORKOM⁶ og PlanNord), og på europeiske (AESOP)

⁵ T. Nilsen (2008), M. Aure (2008), A. Buanes (2008), J. Chruickshank (2009), M. Munkejord (2009), F. Holen (2010), R. Kristiansen (2012), G. Bertella (2012), P. Oware (2012), I. M. Kielland (2013), E. Braaten (2013), M. Brekke (2015), M. Sara (2015), T. Huse (2016), S. Joks (2016), T. Wara (2017), K. Uzawa (2020), I. Skavhaug (2020), K. J. Kvalvik (2021), A. M. Cabrera (2023), M. S. Granberg (2024).

⁶ NORKOM (nordisk kommuneforskarkonferanse) er strengt tatt ikkje ein planforskinskonferanse, men der framlegg om kommunal planlegging er velkomne.

planforsningskonferansar. For fleirtalet av stipendiatane i fagmiljøet har imidlertid planteoretisk kompetanse vore mindre relevant, og desse har hatt nytte av eit breitt tilbod av forskarkurs og konferansar innan nærings- og kulturforskning.

Bachelor-nivået – nedtur, men overleving

Då bachelorstudiet vart introdusert i 2003, tenkte vi i fagmiljøet at no kunne vi endeleg få begynnarstudentar i tale. Tidlegare måtte studentar ta eit disiplinfag før dei kunne byrje på storfaget, som det andre året i utdanninga. Men no, når det vart opna opp for ei treårig bachelorutdanning, kunne tilsette og høgeregradstudentar dra rundt på vidaregåande skular og fortelje avgangselevar at «til hausten kan dykk byrje på samfunnsplanlegging og kulturforståing i Tromsø, og etterpå vere garantert ein spanande jobb!»

Ja, fagmiljøet gjorde faktisk dette, men i fleire år utan særleg gode resultat. Det vart laga brosjyrar og PowerPoint-presentasjonar, men fagmiljøet sleit med å få informert og motivert vidaregåande skule-elevar for dette studiet. Det er litt forstemmande år etter år med stor rekrutteringsinnsats, å oppdage at av 50.000 studiesøkande på landsbasis, så var det kanskje berre sju som ynskja å byrje på bachelor i samfunnsplanlegging og kulturforståing⁷, mens det kunne vere opp mot 100 som registrerte seg på bachelorstudiet i statsvitenskap, ved UiT.

Berga – på streken

I 2010 foretok fakultetet ein gjennomgang av samtlege studietilbod, med vurdering av nedlegging eller vidareføring. Rapporten *Fagmiljø og studietilbud i samfunnsplanlegging* vurderte bachelor- og masterstudiet, ved sidan av erfaringsbasert master i stedsutvikling, og det frittstående årsstudiet i Kjønnsstudier. Det var dystre tal som vart presentert. Masterstudiet hadde for så vidt bra rekruttering, men det var nesten kritisk for bachelor-studiet, som i 2009 oppnådde 15,3 (omrekna) studiepoeng, tilsvarende innsats frå 15 fulltidsstudentar. Problemet var at dette er samla tal for eit treårig bachelorprogram, noko som betyr fem studentar i gjennomsnitt på kvart årskull. Fakultetet konkluderte likevel med at «Programmet anbefales vidareført»,

⁷ Det var faktisk berre sju studentar som byrja på bachelor i Samfunnsplanlegging og kulturforståing i 2010, talet framgår av SV-fakultetets gjennomgang av rekruttering ved fagmiljø og studietilbud i 2010.

ettersom det var sett på som ein viktig rekrutteringsbasis for masterstudiet. I tilrådinga stod det at «Dersom rekrutteringen... ikke bedres i løpet av de neste tre opptakene anbefaler arbeidsgruppa at programmet legges ned/slås sammen med andre samfunnsvitenskapelige studietilbud»⁸. Denne tilbake-meldinga førte til ein intensiv møteverksemd i fagmiljøet, med oppretting av ei rekrutteringsgruppe. Åtte nye tiltak, og ei styrking av allereie kjende tiltak vart lista opp, og arbeidsoppgåver fordelt⁹. Slik gjekk dagane, med årlege nye vonbrot etter at søknadsstatistikken frå Samordna Opptak vart publisert.

Kunnskap om den relative suksessen som utdanninga oppnådde på hovud-fags/masternivå hadde ikkje spreidd seg nedover i årskulla. Framover mot 2015 vart det verkeleg ille, og bacheloren i samfunnsplanlegging vart igjen sett opp på lista over fagtilbod som universitetet sentralt vurderte å legge ned. I 2016 sette universitetet ned eit «Strategisk utdanningsutvalg» som skulle gå gjennom fagtilbod med sviktande studentrekruttering, og vurdere nedleg-ging. Dette utvalget som vart den mykje omtalte «Øksekomiteen» gav dom-men sin 20. oktober 2016.

Rapporten frå komiteen viste sviktande rekruttering ved bachelorstudiet i åra fram til 2015. Hausten 2015 var det berre 24 studentar på heile programmet (tre årskull, dvs. åtte per år), men så, til alt hell, øksekomiteen fekk med seg at det starta opp «heile» 26 nye studentar på programmet hausten 2016! Og så kom konklusjonen:

BA i samfunnsplanlegging anbefales videreført uten ytterligere oppfølging. (Universitet i Tromsø 2016:47)

Dermed kunne fagmiljøet i samfunnsplanlegging og kulturforståing igjen puste letta ut. Ut frå situasjonen med svært svak rekruttering fram mot 2015 var det nok mange i staben som hadde frykta nedlegging, så det at komiteen fekk med seg 2016-tala var litt av eit lykketreff. Dei 26 studentane som meldte seg i 2016 skulle alle hatt diplom, for dei redda eit heilt treårig studium frå nedlegging! Om ikkje diplom, så vart dei iallfall behørig feira med champagne og pizza ved semesterslutt.

⁸ Ibid., s. 7

⁹⁹ Referat frå møte i rekrutteringsgruppa, datert 17. januar 2011.

Det skulle vise seg at 2016 ikkje var noko blaff: Plutseleg strauma det på med bachelorstudentar. Det var no nok studentar til å danne eit høveleg stort studentmiljø på bachelorstudiet. I åra som følgde låg rekrutteringa på over 20 studentar på kvart kull. At det skulle verte eit lite gjennombrøt for bachelorstudiet akkurat i 2016 er vanskeleg å forklare. Dette skulle ha skjedd for lengst, ut frå det fagmiljøet rekna som sterke sider ved utdanninga: Ein allsidig emneportefølje, feltkurs, praksissemester, skriving av bacheloroppgåve basert på eigne data – og, som strategisk utval ved UiT skriv: «Erfaringsmessig er disse kandidatene etterspurt og de får relevant arbeid» (ibid.).

Eit viktig emne på bachelorstudiet har vore fyrsteesemesterets undervisning i «Plan, kultur, næring» (SPL 1001). I det fyrste semesteret skal studentane imidlertid ta eksamen også i danningsemna ex.phil. og ex.fak., og det var dermed lite plass til ein introduksjon til det bacheloren skulle handle om, samfunnsplanlegging og kulturforståing. Det var berre 1/3 semester til disposisjon for dette viktige innføringsemnet, der ein prøvde å presse inn plankunnskap, klima/miljø-problematikk og innføring i samfunnsvitskaplege grunnomgrep (som «struktur, kultur, relasjon, interaksjon»). Dette var litt av ein ambisjon, men ved å rette tema og problemstilling systematisk inn mot konkrete planutfordringar (planstrategi, kommuneplanens samfunnsdel, medverknad osv.) prøvde ein å skape samanheng, og å få studentane aktivt med gjennom å legge vekt på eigenaktivitetar. Eit semester starta faget med tur til Tromsø rådhus for å observere korleis plandiskusjonen i eit kommunestyremøte gjekk føre seg. I tillegg vart SPL- undervisninga i ei lengre periode avslutta med ein fagleg og humoristisk spørjeleik (Kahoot-kviss) - og sjokoladepremie til dagens vinnar.

Det er uråd å forstå kvifor det plutseleg, i august 2016, dukka opp 26 nye programstudentar pluss like mange som ville ta «Plan, kultur, næring» som enkeltemne. Då dette nivået fyrst var nådd, har det vist seg at rekrutteringa til bachelorutdanninga har halde seg nokså stabilt, med kring 20 programstudentar per kull fram til i dag (2024).

Utoverretta: Feltkurs, praksissemester, fagdag og alumni

Gjennom perioden 2008-2024 gjekk feltkurset utan opphald – bortsett frå covid-året 2021. Destinasjonane veksla mellom kommunar, stader og regionar i Troms, Nordland og Finnmark. I tråd med dei opphavlege intensjonane var fokuset på samspel og spenningar mellom næringsliv, kultur/lokal-

Nils Aarsæther og Karoline Jacobsen Kvalvik, med bidrag fra Ragnar E. Nilsen

samfunnsliv og offentlig sektor – det heile gjerne innramma av kommunen si planlegging og kommunale strategiar for utvikling, men ikkje alltid. I opplegget for feltkurset kunne fokuset også vere på hendingar og tiltak som gjekk føre seg utan tilknytning til kommunal planlegging. Professor Ragnar Nilsen var den av lærarane som vel var mest engasjert i feltkursarbeidet, fram til han gjekk av i 2018. I rammeteksten nedanfor har han oppsummert feltkurset i 2016, som kanskje har vore blant dei mest lærerike:

Feltkurs til Mo i Rana og Mosjøen 2016 – refleksjonar v/ prof. emer. Ragnar E. Nilsen

Bakgrunn for val av tema på feltkurset var for det fyrste eit visst kjennskap som fagmiljøet hadde til pågåande industriell omlegging i tungindustrien på Mo og i Mosjøen. Og for det andre spelte kurset Regional næringsorganisering på masterstudiet ei viktig rolle i val av tema.

I fagemnet Regional næringsorganisering har det vore vektlagt økonomisk / institusjonell organisering av ulike næringar i et romleg perspektiv. I tråd med den nasjonale økonomiske utviklinga er det lagt inn særleg vinkling på institusjonar og vilkår for utnytting av naturressursar.

Teoriar og vinklingar frå masterkurset viste seg å vere til god hjelp for feltkurset. Regionalt naturressursgrunnlag i form av malm og rikeleg, rimeleg og sikker vasskraftforsyning viste seg å ha ei dominerande betydning for oppstart og drift av industrien på Helgeland og i Salten fram til omring 1980. Dessutan var i Mo og Mosjøen svært viktige for statleg økonomisk nasjonsbygging i denne fasen. Men vi fekk også i begge døma illustrert begrensingane ved råvareorientering og standard bulkproduksjon som industriell strategi.

Krisa for bedrifter og samfunn var møtt på ulike måter på dei to stadene. På Mo kom omstillinga i form av oppsplitting av det tidlegare jernverket, med forsøk på klyngeorganisering gjennom et mangfald av bedrifter innan metall- og smelteverksindustri på den tidlegare jernverkstomta. I Mosjøen bestod omstillinga av innovasjonsskapande nyorganisering av aluminiumsproduksjonen på verket, initiert av leiinga i det nasjonale Elkemkonsernet. Her vart omsetning av forskingskunnskap innan metallurgi frå NTH ein avgjerande faktor for den vellykka omstillinga.

Begge stader fann vi en overgang frå standard bulkproduksjon til meir marknadsretta, kundetilpassa og variert produksjon. Godt organisert tilgang på naturressursar må no openbart supplerast med innovativ marknadsretting.

Eit løft for praksissemesteret

Men det er utan tvil **praksissemesteret** som i denne perioden markerer eit løft for den utoverretta aktiviteten i studiet. Fram til 2008 var det ei laber oppslutting om praksissemesteret, men så byrja det å verte meir vanleg å ta (ikkje obligatorisk) praksissemester, og særleg frå 2018 tok det av. Dei fyrste seks åra av perioden (2008-2013) var det i alt 20 som gjennomførte praksissemesteret, medan dei siste seks åra var det heile 66 studentar. Det var så seint som i 2018 at det kom eit gjennombrot, dette året var det 13 som gjennomførte tolv vekers praksis i ein planrelevant del av arbeidslivet.

Det er vanskeleg å forklare den sterke oppsluttinga om praksissemesteret dei siste 6-7 åra. Det *kan* skuldast at det på mottakarsida etter kvart har vorte mange med utdanning frå fagmiljøet, som framleis ønsker å ha kontakt med utdanninga og som ser nytten av å knyte til seg bachelorstudentar ved å vere kontaktperson for praksisstudentar på arbeidsplassen. Hos Statsforvaltaren, i fylkeskommunen, i Tromsø kommune og ved Statens Vegvesen sitt regionkontor har det i nokre år nærast vore «opne dører» for praksisstudentar. At ei ordning som hadde vore i drift sidan 1975 fyrst skulle få sitt gjennombrot i 2018, 33 år etter oppstart, er framleis litt av eit mysterium.

Både Høstseminaret og etter kvart Regionalseminaret var blitt avvikla, og «Senter for kommunalforskning» finst heller ikkje lenger¹⁰. Men «Fagdagen» oppstår på 2000-talet som samlingspunkt og som ein ny arena for samfunnskontakt. Fagdagen har heildags eller halvdags («minifagdag») format, tek opp dagsaktuelle tema, og får dette belyst gjennom å invitere inn eksterne krefter – og lokale kapasitetar, og det er lagd opp til faglege (og sosiale) studentaktivitetar. Ei alumniforeining er også kome på plass, der fagmiljøet kan halde kontakt med tidlegare studentar. I hovudsak går alumni-aktivitetane gjennom ei Facebook-gruppe der det for eksempel vert lagd ut relevante stillingsutlysingar og gjort merksam på relevante eksterne arrangement.

¹⁰ Men Universitetet i Agder har adoptert denne ideen, her finn vi *Senter for anvendt kommunalforskning* (SAKOM)

Stedsvendinga – eit samlande grep

Utdanninga hadde tidleg på 2000-talet skifta namn: «-og lokalsamfunnsforskning» har vorte erstatta av «-og kulturforståing». «Kulturforståing» er eit breitt omgrep, men slik det vert forstått av mange i dag, dreier det seg om studiar av møter mellom kulturar, noko som er høgst relevant for å analysere flyktningproblematikk, innvandring/integrasjon og urfolk/majoritetsbefolkning. Slike studiar vil oftast ha ein romleg, geografisk eller lokal dimensjon, men denne vil i utgangspunktet ikkje vere den sentrale. Behovet for ei djupare forståing av stedet, utover det å vere eit nedslagsfelt for mellomkulturelle forhold, vil naturleg nok melde seg.

I fagmiljøet sine forskningsaktivitetar var det allereie på tidleg 2000-tal vorte eit fokus på «sted» - kanskje som ei erstatning for «lokalsamfunn»? «Lokalsamfunnet» er eit ord som av mange vart oppfatta som ruralt og tilbakeskodande, men det definerer også ein særeigen, dialogprega forskingstradisjon, utvikla ved Universitetet i Tromsø (Altern 1996:11). Inger Altern redigerte antologien *Lokalsamfunn og lokalsamfunnsforskning i endring* i 1996, med bidrag frå alle dei fagleg tilsette ved utdanninga. Her blir det av fleire understreka at omgrepet «lokalsamfunn» fortsatt har ein fagleg verdi, og at det er eit ord med eit betydeleg formidlings- og mobiliseringspotensiale. Samstundes vedgår forfattarane at bruk av ordet ofte fører til misforståingar – at mange meiner det bidrar til å gi «et foreldet bilde av den nordnorske virkeligheten» (Jentoft 1996:25). Gradvis ser vi at forskingsbidraga frå fagmiljøet nyttar omgrep som «sted» og «place» når lokale forhold og endringar blir analyserte.

I boka *Mobility and Place* har fyrste kapittel tittelen «Places and Mobilities Beyond the Periphery» - altså ei tilkjenning av at stedsperspektivet tek deg lenger enn til periferien (Bærenholdt & Granås 2008:1). «Sted» er eit romleg, men også eit romsleg ord, som ifølgje Granås og Bærenholdt involverer både materialitet, politikk og førestillingar. Det er eit ord som understrekar nærheit, men også forbindelsar utover det lokale (Amin 2004). Og ordet er nøytralt i høve til «by» og «bygd», mens «lokalsamfunn» for dei fleste (stadig) blir oppfatta som eit ruralt fenomen.

I fagmiljøet vart stedsomgrepet tydeleg knytta opp mot dynamiske endringsprosessar, både fysisk/materielt og kognitivt. Mens omgrepet lett

kan assosierast med det stabile og fast plasserte, opna Tromsømiljøet sine forskarar for ei dynamisk forståing av sted, tydeleg formulert gjennom tittelen på boka *Place Reinvention* - gjenoppfinninga av stedet - som plan-professor Torill Nyseth og Arvid Viken (professor i reiselivsstudiar) redigerte, gitt ut på Ashgate forlag i 2009. Ved fagmiljøet blei forskingsgruppa «Sted, makt og mobilitet» oppretta; her deltok det også forskarar frå andre fagmiljø ved Universitetet i Tromsø. Aktiviteten i forskingsgruppa – med seminar og utvikling av nye forskingsprosjekt – resulterte i bøkene *Å finne sted* og *Med sans for sted*. Bøkene vart utgitt i samarbeid med geografimiljøet i Trondheim, og med bidrag frå stedsforskarar frå heile landet (Førde mfl. red. 2012, Aure mfl. red. 2015).¹¹

Stedsmasteren

Eit spanande forskingsfelt, men kva med utdanning og undervisning? Kunne stedsomgrepet få ein plass innafor utdanninga i samfunnsplanlegging og kulturforståing? Og ville ei stedsfokusert utdanning bidra til å samle eit fagmiljø der det hadde utvikla seg ei spenning mellom «samfunnsplanleggarar» og «kulturforståarar»? På fleire av stabsmøta utover på 2010-talet drøfta fagmiljøet moglegheita for å starte opp eit masterløp parallelt med master i samfunnsplanlegging kulturforståing, «Erfaringsbasert mastergrad i stedsutvikling». Det skulle vere ei masterutdanning retta mot folk som i sitt daglege virke arbeidde med stedsutvikling: Planleggarar, politikarar, prosjektleiarar osv. Opplegget vart tilpassa distansestudentar, basert på samlingar, og med ei mindre omfattande masteroppgåve mot slutten av studiet. Fagmiljøet fekk god støtte i utviklinga av undervisningsopplegget frå UVETT – UiT sitt fagorgan for etter- og vidareutdanning (i dag RESULT), og det vart utvikla ein emneportefølje (fire emne) pluss eit opplegg for individuell rettleiing ved skriving av masteroppgåva.

Fyrste kull vart tatt opp i 2013, med 21 studentar. Året etter var det nytt opptak, med like mange studentar (21). For eit masterstudium var dette svært gode tal, og studentane gjennomførte emne etter emne, med samlings- og

¹¹ Men «lokalsamfunnet» og lokalsamfunnsforskinga levde vidare, mest tydeleg markert ved boka *Lokalsamfunn* som blei utgitt i 2016, redigert av Mariann Villa og Marit S. Haugen frå bygdeforskingstiljøet i Trondheim. I eit kapittel i denne boka reflekterer Nina Gunnerud Berg over nettopp forholdet mellom omgrepa «sted» og «lokalsamfunn». Tromsø-miljøet er også representert i denne antologien, med kapittelbidrag av Anniken Førde, Siri Gerrard, Halldis Valstrand og Nils Aarsæther.

videobaserte seminar og forelesingar. Det var også digitale «fredags-samlingar» der folk frå fagmiljøet stilte opp på videoromet på UVETT for å informere og få tilbakemeldingar frå studentane. Alt såg bra ut, ei god stund. Men ved opptaket av tredje kull kom det imidlertid berre seks studentar, og varsellampene tok til å blinke. Verre var det når administrasjonen telte opp ferdigstilte mastergradar. Pr 2016 var det berre 6 av 21 studentar på fyrste kull som hadde fullført, mens på kull nr to hadde berre tre kandidatar fullført. Og administrasjonen skriv: *«Ingen av kandidatene på det siste kullet har fullført mastergraden så langt»*¹².

Det var inga bøn, dette studiet skulle leggest ned. Det som overraska oss i fagmiljøet, var kontrasten mellom den gode gjennomføringa av enkeltemne og den svært dårlege gjennomføringa av masteroppgåva. Dette illustrerte den store forskjellen mellom å bli «dradd gjennom» eit fast opplegg av forelesingar, seminar og innleveringar, og det å jobbe sjølvstendig med problemformulering, datainnsamling, analyse og konklusjon - noko som likna på eit forskingsarbeid. Sjølv om den enkelte vart tildelt individuell rettleiar, var det store vanskar for studentane. På enkeltemna kunne ein student som møtte problem få støtte av medstudentar, for alle jobba med same problematikk, mens den individuelle masteroppgåva var studenten (nesten) aleine om. Men heller ikkje dei som skreiv oppgåve saman, makta å fullføre løpet. I fagmiljøet prøvde vi å bøte på gjennomføringsproblema med å tilrettelegge for skrivesamlingar i siste semester, men med magert resultat. Nokre etterslenargar fullførte i ettertid, men på normert tid var det 9 av 48 som leverte masteroppgåva. Det kan vere fleire årsaker, men kanskje var det ikkje primært behovet for ein *grad* som motiverte deltakarane – heller var det ei forventing om fagleg påfyll og eit miljø der ein kunne drøfte lokale utfordringar. Og kanskje blei studieforløpet for langt, fleire skifta arbeidsplass undervegs.

30-studiepoengsemne i Stedsutvikling

Umiddelbart etter nedlegginga, og med til dels smertefulle erfaringar, byrja fagmiljøet å omstille den utoverretta utdanninga. Ein ting var at Master i Nordic Urban Planning (NUPS) etter kvart vart starta opp (2017), ein annan

¹² Programstyret for samfunnsplanlegging og kulturforståelse, møtedato 03.02.2016, sak PS-SPL 2-16.

ting var at det var noko å bygge vidare på. Blant anna hadde oppsluttinga om, og gjennomføring av, enkeltemne vist seg å vere vellukka. Då vart løysinga å jobbe fram noko av ein mellomting mellom eit 10-poengskurs og ein master. I 2018 samla fagmiljøet seg om å utvikle eit 30-studiepoengskurs (varigheit to semester) i stedsutvikling, som EVU-tilbod. Det nye emnet tar for seg ulike perspektiv på sted, kva ein legg i «ansvarleg stedsutvikling», medvirkning og prosess i stedsutvikling, og «sted og innovasjon».¹³ Undervisninga har eit fokus på stedsutvikling i ein bestemt region i Nord-Norge. Men tilbodet var utlyst nasjonalt, og det melde seg også studentar med arbeidsplass i andre delar av landet. Det starta med undervisning for og i Lofoten i 2018. Deretter vart det stedsutviklingsstudium på Helgeland 2021/2022, året etter i Aust-Finnmark og i 2024 blir undervisninga organisert med fokus på Midt-Troms (med Finnsnes som undervisningssted). Ved desse tilboda var det mellom 20 og 35 studentar, god gjennomføring og gode tilbakemeldingar frå deltakarane.

Steds vendinga integrerer fagmiljøet

Steds-vendinga er eit godt døme på korleis fagutvikling skjer frå engasjement i forsking til å legge til rette for veleigna utdanningstilbod. Fagleg sett har det vore mykje å vinne på å sjå stedet eller det lokale som noko meir enn eit nedslagsfelt for politikkar eller for næringstiltak. Alle slags «sektor-studiar» - det vere seg om menighetsliv, lakseoppdrett eller mobbeprobler i skulen – vert betre om ein legg eit stedsperspektiv til grunn. I dette ligg det for fagmiljøet integrerande poeng: Nær sagt alle slags forskingsinteresser – og dei kan visserligen sprike! – er kompatible med steds vendinga.

Planlov-vendinga

Då ny plan- og bygningslov vart vedteke i Stortinget i 2008 varsla det på fleire måtar ei ny tid for utdanninga i Tromsø. Både i forarbeida til lova¹⁴ og i sjølve lovteksten vert samfunnsfagleg kunnskap etterspurt på ein heilt anna måte enn i tidlegare planlovgiving. Det er særleg på fire område «invitasjonen» til samfunnsplanlegging er tydeleg i det nye planlovverket: Fyrst, når det gjeld den strategiske innrettinga av planlegging etter den nye lova,

¹³ Sjå emnebeskriving for SPL-6000, UiT Norges Arktiske Universitet.

¹⁴ NOU 2001: 7, NOU 2003: 14. og Ot.prop. nr. 32 (2007-2008) *Om lov om planlegging og byggesaksbehandling* (Plan- og bygningsloven, plandelen).

med ein overordna kommuneplanens samfunnsdel, og innføring av obligatorisk kommunal – og regional planstrategi som skal vedtakast kvart fjerde år. Dinst, vektlegginga av medverknad, i form av «planprogram» og krav om medverknad også i utarbeiding av private planforslag. For det tredje har «verdiskaping og næringsutvikling» vorte eit eige formål, og til sist: «berekraft for den enkelte, for fellesskapen og for framtidige generasjonar» (§1), noko som må tolkast som krav om (også) sosial berekraft i planlegginga.

I 2009, eitt år etter innføringa av lova, bad tre av FUS-institusjonane (UiT, HINN, HiVolda) om eit møte med Planavdelinga i Miljøverndepartementet, for å avklare kva forventningar departementet hadde til utdanningsinstitusjonane når det gjaldt kompetansebygging, særleg om det nye kravet om planstrategi. Det kom lite ut av møtet, men dialogen var kome i gang, og ved UiT vart det bestemt å lage eit EVU-emne i «kommunal planstrategi», i samarbeid med fylkeskommunane og Fylkesmennene i Troms og Finnmark. Dette vart gjennomført i 2012, og undervisninga og EVU-emnet vart gjentatt i ei andre runde med planstrategi også i 2016.

Som nemnd tidlegare var innføringsfaget «plan, kultur og næring» (SPL 1001) eit viktig emne på bachelorstudiet, og etter ny planlov vart vedteke fekk den nye lova større plass i faget enn tidlegare. Målet var å gi bachelorstudentane ei grunnforståing av plansystemet og betydinga av plan- og bygningslova i dagens samfunnsplanlegging. I forelesingane, oppgaveløysing og gruppearbeid vart det nytta døme frå praksis gjennom bruk av vedteke kommuneplanar og planstrategiar. Gjennom eksamen vart også planarbeid frå praksis tatt i bruk.

I 2016 vart kurset «pbl. for dummies – innføring i plan- og bygningslova» gjennomført for fyrste gong. Kurset vart utvikla som ein respons på behovet for innføring i plan- og bygningslova og planfaget, spesielt retta mot masterstudentar med bachelorgrader frå andre fagfelt enn planlegging, som til dømes ikkje hadde gjennomført innføringsfaget på BA (SPL1001). Pbl. for dummies vart arrangert kvar august og var ein kombinasjon av forelesingar frå UiT tilsette samt uteksaminerte studentar som no jobba som planleggarar. I tillegg vart praktiske døme og interaktive oppgåver lagt fram som skulle gi deltakarane innføring i plan- og bygningslova, inkludert historisk utvikling og formålsparagrafens vektlegging av berekraft. Vidare var målet

med kurset å auke forståinga for plansystemet blant studentane og andre interesserte. Planstrategi, planprogram og kommuneplanens samfunnsdel og arealdel vart presentert, samt ulike typar reguleringsplanar.

Frå nasjonal krise til samarbeid mellom utdanningsmiljøa

I 2010 vart det erklært krise for norsk planutdanning og planforskning. Miljøverndepartementet hadde gitt NIBR i oppdrag å vurdere m.a. *tiltak for å styrke både grunnutdanning, etterutdanning og videreutdanning planlegging*¹⁵. I utgreiinga frå NIBR vart det brukt sterke ord:

Planlegging karakteriseres som et fag med svak anseelse og en faglig utvikling i «fritt fall» [...] anses som faglig svak uten klare kvalitetskrav. Faget har identitetsproblemer. Grunnutdanningen og mangler en felles kjerne (NIBR 2011:14, s. 75).

Ikkje uventa konkluderte NIBR-utgreiinga med at ei gjenreiseing av dette nærast skakkøyrt planfaget kunne tryggast ved å etablere «et nasjonalt FOU-senter for og om planlegging»¹⁶. Eit slikt senter ville det vere «lite meningsfullt» å legge utanfor Oslo-området, og etter NIBR-rapporten sitt råd burde det leggst til same bygg som NIBR var lokalisert i, og rådet var vidare å drifte det i regi av NIBR.¹⁷ Utanom NIBR møtte dette forslaget null gehør i det planfaglege feltet. Alle utdanningsmiljøa erkjente at det var ei krise i utdanningane, men denne krisa vart møtt gjennom å styrke samarbeidet nedanfrå, mellom FUS-medlemmane.

For fagmiljøet i Tromsø innebar samarbeidet for det fyrste at Tromsø gav opp å ha monopol på å ha ansvaret for eksamen og oppgåverettleiing ved EVU-kurset SAMPLAN. Her vart det faglege eksamensansvaret å rotere mellom fagmiljøa i Tromsø, Lillehammer og Volda.

For det andre starta Tromsø, NMBU og NTNU eit samarbeid om «Masterklasse i planlegging», etter eit initiativ frå Marius Grønning ved NMBU. Ideen var at i alt 15-20 studentar frå dei tre utdanningane la fram og fekk kommentarar til sine mastergradsprosjekt på årlege samlingar, der også

¹⁵ Kleven, T., Naustdalslid, J. & Bjørn, C. (2011). *Styrking av planforskning og planleggerutdanning i Norge*. NIBR-rapport 2011:14., s. 2.

¹⁶ Ibid. s. 95.

¹⁷ Ibid. s. 13, 99.

Nils Aarsæther og Karoline Jacobsen Kvalvik, med bidrag fra Ragnar E. Nilsen

lærarar frå dei tre utdanningane deltok (og gav forelesingar). Kommunaldepartementet gav økonomisk støtte til gjennomføringa av dette tiltaket, men som «ekstratiltak» var det heilt avhengig av enkeltpersonar sin (ikkjeteljande) innsats ved dei tre institusjonane, og det vart etter kvart problem med å vidareføre det.

For det tredje tok Tromsø-miljøet initiativ til å lage ei ny innføringsbok i samfunnsplanlegging som erstatning for læreboka *planlegging.no!* (Aarsæther & Hagen red. 2001). Resultatet vart boka *Utfordringer for norsk planlegging* som var basert på eit samarbeid mellom undervisarar frå UiT, frå NMBU.¹⁸ I arbeidet med denne boka var det viktig for redaktørane å få fagfolk frå fleire utdanningsinstitusjonar til å bidra, og det lukkast den godt med.

For det fjerde vart fagmiljøet i Tromsø aktivt med i utviklinga av det nasjonale EVU-prosjektet «Helse og omsorg i plan», i samarbeid med Volda, Lillehammer, Agder og Universitetet i Sørøst-Norge¹⁹.

Utover dei nasjonale samarbeidstiltaka nedanfrå tok fagmiljøet ved UiT initiativ til ei felles nordisk masterutdanning i byplanleggingsstudiar i samarbeid med Roskilde Universitet og Høgskolan i Malmö – Nordic Urban Planning Studies (NUPS). Denne utdanninga har rekruttert studentar langt utover Norden, og bidratt til å gjere både nordiske og ikkje minst nordnorske planutfordringar kjende i eit større omfang. Alle studentane gjennomfører eit feltopphald i Nord-Norge, og fagmiljøet i Tromsø har ansvaret for dette, i samarbeid med utdanninga i landskapsarkitektur i Tromsø. Våren 2024 var det 8 NUPS-studentar som fullførte mastergraden, med rettleiar frå fagmiljøet i Tromsø.

Og sist, som eksempel på samarbeidstiltak mellom dei planfaglege miljøa er det store EVAPLAN- prosjektet. Fagmiljøet i Tromsø, saman med NIBR, NMBU, NORUT (i dag NORCE) og TØI, samarbeidde om ein NFR-søknad

¹⁸ Aarsæther, N., Falleth, E., Nyseth, T., Kristiansen, R. 2012. *Utfordringer for norsk planlegging – kunnskap – bærekraft – demokrati*. Kristiansand: Cappelen-Damm Høgskoleforlaget. Denne boka vart i 2018 avløyst av boka *Plan og samfunn – system – praksis – teori*, med dei same redaktørane.

¹⁹ Oppstarten til EVU-tilbodet *Helse og omsorg i plan* er fyldig omtalt i kapittel 7.

EVAPLAN, der plandelen i plan- og bygningslova av 2008 vart evaluert. Prosjektet blei innvilga og gjekk over fem år (2014-2018). I tillegg til norske samarbeidspartnarar var også andre europeiske partnarar med i prosjektet - København Universitet (KU), Aalborg universitet (AAU), Svenske Kungliga Tekniska Høgskolan (KTH) og Technische Universität Berlin (TUB). Prosjektet var leia av Gro Sandkjær Hanssen ved NIBR, og markerte slik sett NIBR-miljøet sin dominerande posisjon i norsk planfagleg forskning.

Gjennom desse (og andre) samarbeidsordningane vart det bygd eit langt betre nettverk mellom utdanningane. Å gå frå eitt samarbeid til eit nytt kunne nærast skje «på autopilot», basert på erfaringar og oppbygd tillit. Også NIBR var med i fleire samarbeid, til dels med leiinga av prosjekta (som ved EVAPLAN), men prinsipielt som ein samarbeidspartnar i horisontale nettverk. Tromsø-miljøet, som også inkluderte forskarar ved NORUT (Forskingsstiftelsen ved Universitetet i Tromsø), markerte seg som ein tydeleg pådrivar for eit sterkare samarbeid mellom institusjonane, ikkje minst gjennom deltaking i FUS – Forum for utdanning i samfunnsplanlegging.

Så vert utdanninga evaluert – på nytt. Knudsen-utvalet 2017

I 2017 var det gått 10 år sidan førre evaluering av bachelor- og masterutdanningane i samfunnsplanlegging og kulturforståing. Våren 2017 oppnemnde Instituttet ein komité for å evaluere dei to studieprogramma. Komiteen var leia av Jon P. Knudsen ved Universitetet i Agder, og i tillegg deltok Knut Bjørn Stokke frå NMBU (Ås), Rigmor Tonstad frå Statens vegvesen og student Ida R. Trælnes i evalueringsarbeidet.

I den einstemmige vurderinga frå komiteen²⁰ vert det framhalde at «fagets særpreg og styrke er samfunnsplanlegging, med vekt på den politiske dimensjonen, noe som er programmets styrke, og som det er viktig å ta vare på også framover» (s.2).

Komiteen skriv i samanfattinga at bachelor- og masterutdanningane:

...representerer en særegen og markant tradisjon i norsk planleggingsutdanning. Studienes organisering og innretning

²⁰ Evaluering av bachelor- og masterprogrammene i samfunnsplanlegging og kulturforståelse – ved UiT Norges arktiske universitetet, Institutt for sosiologi, statsvitenskap og kulturforståelse – Evaluering datert 1. desember 2017.

Nils Aarsæther og Karoline Jacobsen Kvalvik, med bidrag fra Ragnar E. Nilsen

er nært knyttet til etableringen og fremveksten av universitetet i Tromsø, og til den landsdels- og praksisorienterte innretningen utdanningene har fått der. (s.1).

Komiteen vurderer også kvaliteten på studieprogramma som god:

Det er et generelt inntrykk at begge studieprogrammene holder høy kvalitet, faglig som pedagogisk. Studiene gis av en høyt kvalifisert, engasjert og godt publiserende fagstab med stor nasjonal og internasjonal kontaktflate (s.1).

Dette må seiast å vere ei tilbakemelding fagmiljøet kunne vere godt nøgd med. At ein ved dette studiet har arbeidd ut frå Universitetet i Tromsø sine opphavlege ambisjonar, og at det etter 45 år vert konstatert at fagmiljøet har lukkast med å kombinere regional relevans med høg fagleg kvalitet, er vel litt av ein prestasjon.

Komiteen rår til at «*utdanningsprogrammene videreutvikles innenfor den tradisjon de står i, men vil samtidig peke på noen forbedringspunkter*» (s.1). Forbedringspunktene består i betre integrasjon mellom dei ulike emna/kursa, styrke reiskapsfag som geografiske informasjonssystem (GIS), utvikle det samiske perspektivet ytterlegare, betre integreringa av kulturforståing, samt styrke romleg og fysisk planlegging (s.8).

Denne evalueringa vart det lite diskusjon om. Den viste at fagtilbodet i samfunnsplanlegging vidareførte det beste i UiT-tradisjonen, med høg fagleg kvalitet, og varsla ingen behov for større omleggingar. Oppmodinga frå komiteen om å sørge for betre integrasjon av kulturperspektivet og større oppøving i reiskapsferdigheiter kunne nok framtre som kontroversielt i akademiske omgivelser som etterkvart har vorte fiksert på internasjonal prosjektfinansiering og publisering, men debatten uteblei. Vår vurdering var at utdanninga no (endeleg) hadde oppnådd ekstern akademisk godvilje, og at kursen vidare kunne stakast ut med historia i ryggen.

Fagmiljøet som sosial arena

Det har vore lite rom for å beskrive enkeltpersonar, sosiale hendingar, spenningar og konflikter i fagmiljø og i studentmiljøet. I den siste perioden, tida frå 2008 og fram til 2024, har det naturleg nok vore både mindre og større

episodar²¹, men i ettertid vil vi helst hugse dei positive episodane. Universitetsmiljøet har sitt særpreg, ved at den akademiske fridomen står høgt i kurs. Spesielt ved Universitetet i Tromsø, der tidsbruk til eiga forskning har vore større enn ved andre lærestader.²² Samarbeid om forskning har tidvis vore unntaket heller enn regelen, og den tilsette står fritt til å velje forskings-tema. På det i utgangspunktet breie området «samfunnsplanlegging og kulturforståing» betyr denne fridomen at mykje av forskingsinnsatsen kan vere lite relevant for pensum og undervisning – sjølv om denne i prinsippet skal vere forskingsbasert. Ikkje til å undrast då, at fagmiljøet i periodar har vore både sosialt og fagleg fragmentert, men også tidvis segmentert. Eit stykke ut i denne perioden samla likevel fagmiljøet seg om forskning på *stedsutvikling* (som omtalt tidlegare i dette kapitelet), og det hadde klare, positive verknader. Og ein vakker kveld, kvar juni månad samlar heile faggruppa seg i fjøra lengst sør på Tromsøya, for å nyte midnattsola, ha bål og pølser, sittande framføre eit gammalt naust, og under ein særeigen inskripsjon: «In Cod we trust».

Ottar Brox 1932–2024

I 2022 tok Kjell Arne Røvik (professor i statsvitskap) og Nils Aarsæther initiativ til å markere Ottar Brox sin 90-årsdag, med den aldrande Brox (som sidan 1985 hadde budd i Oslo) til stades. Det var då gått 40 år sidan fagmiljøet markerte 50-årsdagen til Brox med eit festskrift²³ og 20 år sidan NIBR

²¹ Ein episode fortener omtale: Den 16. februar 2012 var heile forsida i avisa Nordlys prega av professor Nils Aarsæther si nekting av å undervise ein student med tildekt ansikt, med utgangspunkt i ei konkret hending hausten 2011. Då hadde ein student på førehand informert Aarsæther at hen ville ha tildekt ansiktet ved ei forelesing Aarsæther skulle ha. Dette kunne ikkje Aarsæther godta, og saka vert ordna ved at studenten ikkje møtte fram, men fekk tilsendt foilane frå den aktuelle forelesinga. Tre månadar seinare vert dette ei stor mediesak der universitetsleiinga vert involvert, og fleire av Aarsæther sine kollegaer gir offentleg uttrykk for at dei meiner det er «innafor» å stille til undervisning med tildekt ansikt. Hausten 2012 lagar NRK eit «Brennpunkt»-program om denne hendinga, men på dette tidspunktet hadde studenten ikkje lenger behov for ansiktstildekking. Denne framstillinga er utforma av Aarsæther, som altså sjølv var djupt involvert, men bygg på enkelt tilgjengelege avisoppslag og lesarinnlegg i Nordlys og på medieinnslag i VG og NRK.

²² Ved UiT har alle førsteamanuensar og professorar normalt vorte innvilga eit år til forskning, utan undervisning eller administrative plikter, ein gong kvart femte år.

²³ Nilsen, R., Reiersen, J. E. og Aarsæther, N. red (1982).

Nils Aarsæther og Karoline Jacobsen Kvalvik, med bidrag fra Ragnar E. Nilsen

markerte Ottar Brox sin 70-årsdag – også med festskrift²⁴. Universitetet, fakultetet og instituttet støtta markeringa, som vart gjennomført med faglege innlegg frå gamle og yngre «broxianarar». Frå fagmiljøet i samfunnsplanlegging og kulturforståing heldt Ingrid Marie Kielland eit innlegg om korleis Brox inspirerte studentar og kollegaer til å undersøke grunnane til at folk innretta liva sine slik dei gjorde det i ulike lokale kontekstar. Hovudpersonen sjølv insisterte på å få ordet i den avsluttande paneldiskusjonen. Eit høgdepunkt under markeringa var før-premieren på utdrag av filmen om Ottar Brox, *Kampen om kysten*, regissert av Hans-Eirik Voktor. Etter markeringa bar det rett til Ølhallen, der 90-åringen var midtpunktet for ein hærske av følgjarar frå nær og fjernt, frå fortid og notid.

I februar 2024 gjekk Ottar Brox bort – 92 år gammal. Ved gravferda i Urani-borg kyrkje hadde det møtt fram hundrevis av folk. Ei rekkje kollegaer og vener frå fagmiljøet og det politiske miljøet i Tromsø deltok med talar i minnestunda..

Ottar Brox var ein nøkkelperson i grunnlegginga av utdanninga i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning på tidleg 1970-tal; innsatsen hans er fyldig omtalt i dei første kapitla i denne boka. Det faglege interessefeltet til Brox spente langt utover planlegging. Han markerte seg faktisk frå fyrste stund som ein markant kritikar av offentleg planlegging, som han meinte burde vore erstatta av ein politisk strategi for å «fjerne flaskehalsar» for lokal (og berekraftig) nærings- og samfunnsutvikling. For utdanninga i samfunnsplanlegging og kulturforståing hadde han kanskje størst betydning som systemkritikar og som inspirasjonskjelde. Han insisterte på å definere faglege prosjekt slik at dei kunne føre til politisk handling og til betre samfunnsmessige løysingar – noko han sjølv hadde vist, frå det å skrive boka *Hva skjer i Nord-Norge?* til oppgjeret med den statlege Landsdelsplanen for Nord-Norge i 1972.

Styrking av fiskerifag, statsvitenskap, kvinneforskning og utviklingsstudiar: Hyggelege «biprodukt» frå fagmiljøet i samfunnsplanlegging.

Frå fyrste stund var det ein tendens til å sjå på fagmiljøet i samfunnsplanlegging som ein plattform for å utvikle andre fagtilbod ved Universitetet i

²⁴ Naustdalslid, J. red. (2002).

Tromsø. Som nemnd skjedde det alt frå starten av ei «overflytting» av kompetanse frå planleggarutdanninga til fiskerikandidatstudiet (fyrst Odd Handegård og Abraham Hallenstvedt, seinare Svein Jentoft). Mot slutten av 1970-talet blei studiet i statsvitskap bygd opp ved Universitetet, med kandidatar og stipendiatar frå samfunnsplanlegging i nøkkelroller. Her var særleg Tom Christensen og Helge O. Larsen sentrale. Ved statsvitskapsfaget er det grunn til å framheve Kjell Arne Røvik som tok med seg «arven etter Ottar Brox», med sitt vedvarande samfunnsretta engasjement. Gjennom heile 50-årsperioden har det vore jobba ihuga for å styrke kvinneforskning og likestilling ved UiT, med stor innsats frå Siri Gerrard og Haldis Valestrand. Også fredsstudiet og utviklingsstudier ved UiT har vore styrka ved ressursar frå fagmiljøet i samfunnsplanlegging og kulturforståing, ved Tone Bleie sitt engasjement.

Tilbakeblikk etter 50 år

«Manifestet» frå 1971 med ordlyden «en planleggerutdanning med utgangspunkt i lokalsamfunnets problematikk» hadde vist seg framtidretta og slitesterkt. Evalueringa frå 2017 understreka nettopp at utdanninga hadde følgt opp ambisjonane frå «the founding fathers» ved etableringa av Universitetet i Tromsø. Sjølv om ordet «lokalsamfunnsforskning» har vorte erstatta med «kulturforståing» var ideen om å planlegge ut frå kunnskap om lokale forhold, og i samarbeid med, eller medverknad frå, dei planlegginga gjeld, ein *ethos* som er høgst levande i utdanninga i dag.

Frå ein lovande start på 1970-talet har utdanninga møtt mange utfordringar: Presset for å avvikle tverrfaglege tilbod ved UiT var sterkt og energitappande på 1980-talet, og det var på nippet at den tverrfaglege planleggarutdanninga ikkje blei nedlagd. Så, på 1990-talet viste det seg at det tverrfaglege «prosjektet» var svært attraktivt for hovudfags/masterstudentar. Men sjølv om rekrutteringa til høgre grad har vore god, har det heilt fram til 2016 vore store problem med å trekke til seg studentar til bachelor-programmet.

I heile perioden har det kome opp nyskapande tiltak for å betre utdanninga. Fleire av desse har «hatt si tid», som «Høstseminaret» og «Senter for kommunalforskning», mens nye tiltak har kome til, som det internasjonale masterstudiet «Nordic Urban Planning Studies», alumniorganisering og fagdagen. I fagstaben har det heile tida vore ein fast fokus på å gjere utdanninga relevant utad, og dei tilsette (og studentar) har ikkje vore redd for å delta i politisk debatt med fagleg grunna standpunkt og perspektiv.

Eit fokus på planlegging nedanfrå-og-opp krev ei tverrfagleg tilnærming, og denne har vore godt halde ved lag i fagmiljøet. Ei slik planlegging føreset antropologisk/sosiologisk så vel som statsvitskapleg og geografisk kompetanse. På dette området har utviklinga i fagmiljøet bevega seg frå det fleirfaglege til det transfaglege: Grensene mellom dei nemnde samfunnsfaga har i praksis vore nokså porøse, og i ei utdanning for samfunnsplanlegging hadde det vore lite å vinne ved å undervise i desse faga kvar for seg. Samstundes vil disiplinane stadig vekk vere levande, og utdanninga må, som det vart førespegla i 1972, leve eit spenningsforhold mellom tverrfaglege og disiplinære fagperspektiv.

I siste periode, 2008-2024, har «stedsvendinga», og «planlov-vendinga» spissa utdanninga. Kanskje har det gjort den meir brukbar og «positiv», men mindre systemkritisk? Det kan godt vere slik, men då må vi ta i betraktning at den planideologien som rådde ved studiets oppstart var av ein heilt annan type enn den opne og demokratiske styrte planlegginga vi formelt sett har i dag, 50 år seinare. Samfunnskritisk skal utdanninga fortsatt vere, men kritikken kan i dag ha plansystemet som plattform, når mektige økonomiske interesser og utsleppssamfunnet skal utfordrast.

Litteratur

Altern, I. red. (1996). *Lokalsamfunn og lokalsamfunnsforskning i endring*. Stensilserie A nr 83. Universitetet i Tromsø, Institutt for samfunnsvitenskap.

Amin, A. (2004). *Regions unbound: Towards a New Politics of Place*, i *Geografiska Annaler* 86B:1, 33-44.

Aure, M., Berg, N. G., Cruickshank, J. & Dale, B. red. (2015). *Med sans for sted. Nyere teorier*. Bergen: Fagbokforlaget.

Aure, M., Førde, A. & Magnussen, T. (2016). *Lokalsamfunnet som integreringsarena*, i Villa, M. & Haugen, M. S. (2016). *Lokalsamfunn*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, s. 410-429.

Bærenholdt, J. O. & Granås, B. red. (2008). *Mobility and Place. Enacting Northern European Peripheries*. Aldershot: Ashgate.

Fukuyama, F. (2014). *Political Order and Political Decay. From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy*. New York: Farrar, Straus & Giroux.

Førde, A., Kramvig, B., Berg, N. G. & Dale, B. red. (2012). *Å finne sted. Metodologiske perspektiver i stedsanalyser*. Trondheim: Akademika forlag.

Gerrard, S. (2016). *Fiskeværret – et åpent og foranderlig lokalsamfunn* i Villa, M. & Haugen, M. S. (2016). *Lokalsamfunn*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, s. 72-94.

Jentoft, S. (1996). *Samfunnsforskningen og sjarkromantikken*, i Altern, I. red. *Lokalsamfunn og lokalsamfunnsforskning i endring*. Stensilserie A nr 83. Universitetet i Tromsø, Institutt for samfunnsvitenskap, s. 245-32.

Nyseth, T. & Viken, A. red. (2009). *Place Reinvention – Northern Perspectives*. Farnham, Surrey: Ashgate

Piketty, T (2014). *Kapitalen i det 21. århundre*. Oslo: Cappelen Damm.

Ringholm, T. & Hofstad, H. (2018). *Strategisk vending i planleggingen?* i Hanssen, G. S. & Aarsæther, N. (red.) *Plan-og bygningsloven – en lov for vår tid?* Oslo: Universitetsforlaget, s. 107-121.

- Nils Aarsæther og Karoline Jacobsen Kvalvik, med bidrag fra Ragnar E. Nilsen
Universitetet i Tromsø, strategisk utdanningsutvalg (2016). *Gjennomgang av studieporteføljen – del 1 – Bachelor og femårige masterprogram*.
- Valestrand, H. (2016). *Gruvebyen Bjørnevatn: Industrisamfunn, omstilling og lokalsamfunn*, i Villa, M. & Haugen, M. S. *Lokalsamfunn*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, s. 322-344.
- Villa, M. & Haugen, M. S. (2016). *Lokalsamfunn*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Aarsæther, N. & Hagen, A. red. (2001). *planlegging.no!* Oslo: Kommune- forlaget.
- Aarsæther, N., Falleth, E., Nyseth, T. & Kristiansen, R. red. (2012). *Utfordringer for norsk planlegging – Kunnskap, Bærekraft, Demokrati*. Kristiansand: Cappelen-Damm Høyskoleforlaget.
- Aarsæther, N. (2016). *Lokalsamfunn – mot alle odds?* i Villa, M. & Haugen, M. S. *Lokalsamfunn*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, s.134-150.
- Aarsæther, N., Falleth, E., Nyseth, T. & Kristiansen, R. red. (2018). *Plan og samfunn. System, praksis, teori*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Kapittel 7:

Planleggarutdanninga ved Høgskulen i Volda:

Frå Lokalsamfunnsstudium til Bachelor i samfunnsutvikling og Master i planlegging og leiing

Jørgen Amdam, Roar Amdam og Grethe Mattland Olsen

Innleiing

I 2024 var det 50 år sidan dei første kandidatane frå Lokalsamfunnsstudiet vart uteksaminert frå Distriktshøgskulen i Volda og 23 år sidan dei første masterkandidatane vart uteksaminert frå Høgskulen i Volda. Det er såleis eit fint høve til å sjå tilbake på korleis studia kom i stand, korleis dei har utvikla seg og kor vi står i dag.

Korleis kom studiet i stand?

I lag med Bø var etableringa av Distriktshøgskulen i Volda resultat av ein kombinasjon av lokalt og regionalt politisk arbeid – og nasjonale initiativ frå mellom anna målrørsle og bygdeorganisasjonar. Ottosen-komiteen sitt forslag var lokalisering av dei nye distriktshøgskulane (DH) til regionale byar, med økonomisk-administrative fag og EDB-studium som kjerne. Dette fekk dei i Molde, i lag med transportfag. Volda skulle ha noko anna og sidan det var ein lærarskule i Volda frå før, var det peika på forsterking av grunnleggande fag knytt til lærarutdanning; naturfag, språk, kroppsøving, kultur-fag m.m. Men samarbeidet med nasjonale organisasjonar peika på noko meir; å utdanne til arbeid i utkantsamfunn – til bygdene. Rett nok starta DH Volda i 1970 med norsk og historie – tradisjonelle universitetsfag og med

<https://doi.org/7557/7.7877> Amdam, J., Amdam, R., Olsen, G.M.: Planleggarutdanninga ved Høgskulen i Volda: Frå Lokalsamfunnsstudium til Bachelor i samfunnsutvikling og Master i planlegging og leiing. I Aarsæther, N, (red.): Samfunnsplanlegging gjennom 50 år. Septentrio Reports 2 (2024).

© 2024 The author(s). This is an Open Access publication distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Planleggarutdanninga ved Høgskulen i Volda:

Frå Lokalsamfunnsstudium til Bachelor i samfunnsutvikling og Master i planlegging og leing

ein klar lokal profil. Men i tillegg ville den nye høgskulen utdanne for å dekke behov dei fann i utkantane, den gang to-årige yrkesretta utdanningar (Hallaråker og Birkeland 1981):

- Medie- og kommunikasjonsstudiet, med spesielt fokus på arbeidet i lokale og regionale aviser, men og lokalradio m.m. Fagfolk blei rekruttert m.a. frå NRK, og snart hadde høgskulen radio- og fjernsynssendingar frå eigne sendarar!
- Organisasjons- og velferdslina, retta mot arbeid i m.a. frivillige organisasjonar, men og i kommunane – etter kvart vidareutvikla til utdanning av sosionomar og barnevernpedagogar. Kyrkjelydsarbeid var også inkludert i starten, men blei etter kvart eit eige studium.
- Lokalsamfunnsstudiet

Desse to-årige utdanningane var «nye», og ein kunne i liten grad bygge på eksisterande studieplanar og tidlegare erfaringar. For både studentar og tilsette var dette noko nytt og eksperimentelt. Mykje tid og ressursar blei brukt til å utvikle studia, gi dei innhald og fokus – eit arbeid med mykje diskusjon og til dels skarpe motsetningar. Skulle vi kopiere utdanningar som alt eksisterer, eller skulle vi bygge på nyare kunnskap, skape noko originalt og spesielt bygderetta? Denne spenninga prega også Lokalsamfunnsstudiet som er fokus her.

Lokalsamfunnsstudiet på 70-talet

Hausten 1972 starta det to-årige Lokalsamfunnsstudiet med to tilsette og om lag 15 studentar - og med ei skisse av ein studieplan. Dei to tilsette som fekk ansvar for undervisninga var Patrick N`Kube og Olav Randen. Patrick var flyktning frå apartheid i Sør-Afrika og hadde lisensiatgrad i statsvitskap frå Umeå Universitet. Olav var sosiolog frå Universitet i Oslo. For begge var dette første arbeidsplass. Studentane varierte stort i alder og bakgrunn; mange «kom og gjekk» i det uformelle systemet til den nye distriktshøgskulen. Medan lærarane hadde tradisjonell universitetsutdanning, var det forventat at denne utdanninga skulle vere noko anna – men kva var det?

Gunnar Øygard tok til som den første faste direktøren for distriktshøgskulane i Molde og Volda i 1971, med sete i Volda. Øygard var landbruksøkonom,

med bakgrunn som forskar og lærar ved Norges Landbrukshøgskule (NLH). Til DH Volda kom han frå bygdeutviklingsarbeid i Tanzania i NORAD-regi. Med sin bakgrunn frå den yrkesutdannande landbrukshøgskulen sette han stort fokus på innhald og opplegg for dei nye, i prinsippet yrkesretta utdanningane til den nye høgskulen, slik også for Lokalsamfunnsstudiet. Han tok kontakt med Jørgen Amdam i 1972, med spørsmål om han kunne hjelpe til med å utvikle studiet, mellom anna med ein klarare profil og ein meir gjennomarbeidd studieplan. Øygard hadde vore Amdam sin lærar i landbruksøkonomi, men kjende han og som studenttillitsvald og ikkje minst som leiar av ein studentkomité for vidareutvikling av studia ved NLH. Denne komiteen oppnådde faktisk at studietida blei utvida frå tre til fire år, og førte til ein del nytenking om studieinnhald, ikkje minst inspirert av studentopprøra frå 1968.

I 1972 var Amdam stipendiat i jordskiftefag ved NLH og med mål om å take lisensiatgraden i 1973. Ein del av studieplanen var deltaking på Nordplan i Stockholm. Denne eittårige utdanninga var ei vidareutdanning for skandinaviske planleggarar, organisert som tre samlingar, kvar på ein månad. I Stockholm trefte han og blei god venn med Einar Ridderstrøm, arkitekt utdanna i Tyskland og i 1972 kommuneplanleggjar i Gol kommune. Det var naturleg å involvere Ridderstrøm i arbeidet med studieopplegg for Lokalsamfunnsstudiet. Amdam og Ridderstrøm leverte eit forslag med ein klar planleggingsprofil, og dette blei vedteke av DH-styret. To nye stillingar med spesielt ansvar for eit yrkesretta andre studieår blei lyst ut. Amdam og Ridderstrøm søkte, og begge blei tilsett våren 1973.

Hausten 1973 var det toårige lokalsamfunnsstudiet i full drift med om lag 35 studentar og fire tilsette; sosiolog og statsvitar med spesielt ansvar for første studieår og arkitekt og jordskifte kandidat med ansvar for det meir yrkes- og planleggingsretta andre studieåret. I tillegg hadde vi ein del ressursar til gjesteforelesarar og timelærarar. I realiteten var gjennomsnittsalderen på studentar og tilsette om lag den same og mange av studentane hadde yrkesbakgrunn og klare meiningar om kva vi skulle «drive på med». Sjølv om vi hadde ein rimeleg velfungerande studieplan, fortsette diskusjonen mellom tilsette og studentar. Skulle utdanninga vere ein variant av Kommunalhøgskulen i Oslo, med stor vekt på juss og kommunaløkonomi – eller noko nytt og originalt, bygd på nyare forskning og behova til bygdesamfunn? Vi tilsette ville det siste, men nokre av studentane ville at vi skulle satse på det sikre.

Planleggarutdanninga ved Høgskulen i Volda:

Frå Lokalsamfunnsstudium til Bachelor i samfunnsutvikling og Master i planlegging og leing

Konteksten er i denne samanhengen svært viktig. Kommunesamanslåingane på slutten av 1960-talet førte til større kommunar i bygde-Norge og også nye oppgåver. Kommunane hadde store behov for tilsette knytt til administrasjon, leing og ikkje minst planlegging. Bygningslova av 1965 påla alle kommunar å drive arealplanlegging. Det var nærliggande for oss å ta utgangspunkt i desse behova. Profildiskusjonen roa seg noko etter at vi fekk tilbakemelding frå tidlegare studentar som arbeidde i kommunar i lag med kommunalkandidatar. Rett nok kunne desse meir om juss og økonomi, men dei hadde store utfordringar med å forstå, og fungere i, dei til dels uformelle politisk-administrative prosessane. Våre DH-kandidatar takla dette på ein betre måte, og jussen lærte dei etter kvart, var tilbakemeldinga. Ja, etter at ein av kandidatane våre blei vald som ordførar blei vi av nokre omtalt som «ordførarutdanninga», sjølv om fakta på 1980- og 90-talet meir peika i retning av ei «rådmannutdanning».

Det som kjenneteiknar Lokalsamfunnsstudiet på 1980-talet var arbeidet med å finne retning og profil. På sett og vis var dette prega av forholdet mellom prosess og substans. Skulle vi i utdanninga legge mest vekt på opplæring i organisering av planleggings- og avgjerdsprosessar og deltaking, eller på faktisk kunnskap som lovgiving, kommunaløkonomi, demografi? «Ja takk, begge deler» var vel svaret i starten. Tilbakemeldingar frå studentar og kandidatar og erfaringane frå Rauma-prosjektet spesielt, endra fokuset sterkt i retning av prosess, medverknad og deltaking. Mellom anna var Ottar Brox sine bøker pensum.

Einar Ridderstrøm og Jørgen Amdam deltok frå 1975 på Nordplan sitt doktorgradsstudium med Gunnar Olsson som hovudlærer, der ein mellom anna la stor vekt på teoriene til Jürgen Habermas, John Friedmann og John Forester, noko som også kom til å prege deira faglege profil. Forholdet mellom prosess og substans – berekraftig deltaking og medverking blei sentralt, noko som kan illustrerast med figuren på neste side.

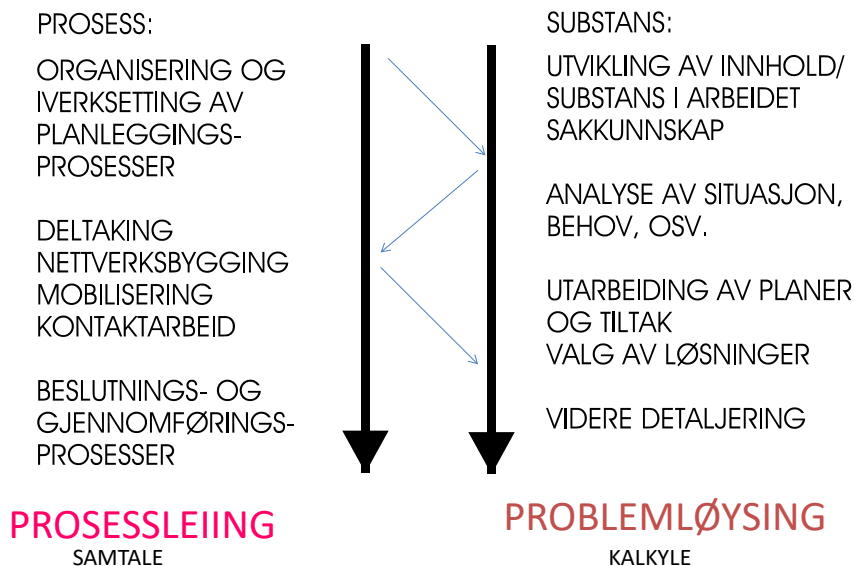
Mot slutten av 1970-talet var den to-årige utdanninga organisert ut frå eit klart berekraftperspektiv med integrasjon av fire faglege stolpar som grunnlag for planlegging og politikkutforming:

- Sosiologi – Jon Olav Myklebust
- Samfunnsøkonomi – Jan Driveklepp

- Fysisk planlegging og struktur – Einar Ridderstrøm
- Planleggingsteori og metode – Jørgen Amdam

I tillegg hadde vi undervisning i kommunal økonomi og kommunal rett. Det var stor vekt på fleirfagleg undervisning, mellom anna gjennom lokalsamfunnsanalyse i tett samarbeid med case-kommunar.

FORHOLDET MELLOM PROSESS OG SUBSTANS

6

Illustrasjon hentet fra Amdam J. og N. Veggeland (1998): Teorier om samfunnsplanlegging. s. 83. Universitetsforlaget. Oslo. Gjengitt med tillatelse. © Universitetsforlaget/Amdam og Veggeland

Raumaprojektet

Tidleg på 1970-talet starta det fylkeskommunale el-verket til Møre og Romsdal fylkeskommune planlegging av kraftutbygging i Rauma/Ulvåavassdraget. Bygdefolk reagerte sterkt på dette, også med bakgrunn i Mardøla-aksjonen. Dei fekk økonomisk støtte frå fylkestinget, frå Miljøverndepartementet og andre for å lage ein alternativ plan for området. Lokale aktørar tok kontakt med Distriktshøgskulen i 1974 og spurde om vi kunne ta på oss oppdraget med å lage til ei integrert konsekvensanalyse av konsekvensane av ei utbygging, samt ein plan for utvikling av området utan kraftutbygging. Høgskulen tok på seg oppdraget, med Jørgen Amdam som prosjektleiar.

Prosjektet blei organisert på tvers av fagmiljø og involverte tilsette og studentar både på distriktshøgskulen og lærarskulen i Volda. Ein samordna framstilling av konsekvensar av kraftutbygging blei laga, samt eit utkast til ein alternativ plan. Det vart halde mange folkemøte, intervjugranskingar og liknande i området, med stor deltaking frå studentane. Mediestudentar laga òg ein film om området og konsekvensane av mogleg utbygging. Prosjektet var på mange måtar organisert etter prinsippa for «advokatplanlegging» der vi fungerte som hjelpapar for bygdefolket mot det ressurssterke el-verket (Amdam og Veggeland 1981). Medverknad, deltaking, planlegging som mobiliserande prosess stod i fokus. Ei debattbok med tittelen «Vett mot Watt», basert på prosjektet, blei publisert på Det norske samlaget. Denne boka blei redigert av Lokalsamfunnsstudiet sin sosiolog Jon Olav Myklebust (1977).

Med grunnlag i dei omfattande utgreiingane som låg føre frå kraftutbyggar og frå vårt prosjekt vedtok fylkestinget i Møre og Romsdal med 37 mot 34 stemmer å ikkje sende konsesjonssøknad. Seinare blei det fremma forslag om varig vern av vassdraget og det er status i dag.

1980 talet – Konsolidering og vekst – kommunal planlegging og administrasjon

På 1980-talet opplevde fagmiljøet både konsolidering og nyskaping. Etter nesten 10 års drift var det to-årige studiet godt etablert. Tittelen blei justert for betre å spegle innhaldet. «Lokalsamfunnsstudiet» blei til «2-årig studium i kommunal planlegging og administrasjon». Innhaldet var stort sett som

tidlegare: Det første året gav ei allmenn innføring i sosiologi, økonomi og planlegging med vekt på lokale forhold. Det andre året var meir praktisk og handla om regionalt- og kommunalt nivå, med spesiell vekt på planlegging etter plan- og bygningslova. Det toårige studiet var også godkjent som generelt mellomfag.

Planane var klare for eit tredje år med ei meir omfattande oppgåve og/eller praksis og dette påbygget blei godkjent og iverksett som ei yrkesutdanning på linje med andre 3-årige høgskuleutdanningar. I 2003 blei den treårige utdanninga godkjend som bachelorgrad. På personalsida var det viktig at Jan Driveklepp blei vald til rektor for distriktshøgskulen og seinare vart stortingsrepresentant Petter Løvik tilsett som vikar. I tillegg til kontinuerleg studieutvikling var det to andre hendingar som påverka innhaldet og framtida til fagmiljøet og studiet: «Regioplan Nordvest» og forskingsaktivitetar organisert gjennom Møreforskning.

Regioplan Nordvest

I 1980 arrangerte vi ein fagkonferanse i Volda saman med kollegaer frå alle høgskular og universitet som hadde planleggarutdanning. I tillegg deltok representantar frå relevante departement, Kommunenes Sentralforbund og Norsk Institutt for By- og Regionalforskning (NIBR). Temaet for konferansen var utdanning innan samfunnsplanlegging. Jørgen Amdam hadde tidlegare vore aktiv i Samplan – Miljøverndepartementet sitt vidareutdanningskurs i samfunnsplanlegging, der han m.a. hadde vore leiar for styringsgruppa. Det var ei felles erkjenning at det var utdanna altfor få kommunale planleggarar, og mange som arbeidde som kommuneplanleggjarar hadde for dårleg kompetanse, spesielt når det gjaldt organisering og gjennomføring av planleggingsprosessar. På møtet vart det semje om at ei faggruppe med leiar av Samplan, Asle Farner som sekretær og Jørgen Amdam som leiar, skulle kome med forslag til tiltak som kunne betre denne situasjonen.

Utvalet la fram fleire forslag og spesielt fire av desse fekk varige konsekvensar:

- FUS – Forum for utdanning for samfunnsplanlegging – Ein fellesorganisasjon for fagmiljøa som underviser i samfunnsplanlegging.

Planleggarutdanninga ved Høgskulen i Volda:

Frå Lokalsamfunnsstudium til Bachelor i samfunnsutvikling og Master i planlegging og leiing

- Kommuneplankonferansen – Årlege samlingar for kommuneplanleggjarar.
- FKP (Forum for kommunal planlegging). Ein felles interesseorganisasjon for kommuneplanleggjarar.
- SEVS (Senter for etter- og vidareutdanning i samfunnsplanlegging) – eit råd og sams sekretariat for desse tiltaka, lagd til KS.

Gruppa foreslo også etablering av ei regional etter- og vidareutdanning i samfunnsplanlegging basert på ein tilpassa modell av Samplan – «Regionplan». Forslaget gjekk ut på at kvar landsdel skulle ha eit slikt kurs og at universitet/fagmiljø i regionane skulle ta ansvar for organisering og gjennomføring. Kurset skulle støttast økonomisk av departement og fylkeskommunar. I Volda tende fagmiljøet på ideen og allereie i 1984 inviterte vi kommunetilsette til det første kurset. Kurset var organisert med seks vekesamlingar, der ei av dei var ein ekskursjon. Tema var organisering og gjennomføring av planprosessar, kreativ problemløysing, prosjektorganisering, medverking, planleggingsteori- og metode, samfunns- og organisasjonsutvikling, samt leiing. Fagnivået var praktisk, men samstundes slik at det kunne inngå i ein bachelor- eller mastergrad. Dei faktiske behova til og nytten for kommunale planleggjarar var hovudfokus.

Vi fekk god tilgang på studentar, etter kvart frå heile landet. Studiet var tydeleg prosessorientert og førte til at Institutt for kommunal planlegging og administrasjon (KPA) fekk ei brei kontaktflate i kommune-Norge. Dette påverka også rekrutteringa til grunnutdanninga positivt og gjorde at kandidatane våre fekk gode jobbar. Regioplan blei og ein sentral del av masterutdanninga vi fekk løyve til å starte som forsøk (sjå seinare). Saman med mange utviklings- og forskingsprosjekt i regi av Møreforsking fekk vi ein klar fagleg profil som kan oppsummerast som «kommunikativ planlegging» eller meir praktisk «Kommuneplanlegging etter dugnadsmetoden».

Møreforsking

Den regionale forskingsstiftinga Møreforsking vart oppretta i 1980. Fylkeskommunen bidrog med eigar- og driftskapital. Hovudmålet var å fremje og organisere forskingsaktivitet i regionen. Det første prosjektet leia av Jørgen Amdam fokuserte på «Landbruk og fysisk planlegging» og fekk støtte frå både Norges landbruksvitenskapelige forskingsråd og frå Landbruksdepartementet.

Møreforskning blei for oss ein viktig støttespelar og organisator. Tidlegare prosjektaktivitet organisert gjennom Høgskulen, som Rauma-prosjektet, viste at organisasjonen ikkje var tilrettelagt for å administrere eksterne prosjekt. Med Møreforskning blei det enklare å styre prosjekt, samt å engasjere forskarar og anna personell.

I aukande grad fekk vi kontakt med kommunar, fylkeskommunar og departement som trengde hjelp til å organisere utviklingsprosjekt. Dei fleste av desse prosjekta var knytt til kommuneplanlegging og spesielt til organisering og gjennomføring av planprosessar. Motivering av politikarar og tilsette i kommunar var viktig, like eins medverknad frå innbyggjarar. Eit nøkkelprosjekt var «Kommuneplanlegging på kvinners vilkår» med oppdrag frå seks departement og med forsøk, opplæring og rettleiing i seks kommunar. I tillegg til å bruke Regioplan til opplæring av prosjektleiarar i kommunane, leverte vi aktiv støtte og følgeforskning i dei seks kommunane. Metodikken «Kommuneplanlegging etter dagnadsmetoden» var utvikla av oss gjennom forsøk i lokale kommunar. Kommunikativ planlegging var i fokus. Metodikken blei brukt i utviklingsarbeid knytt til næringsplanlegging, kommuneplanlegging og lokalsamfunnsutvikling, finansiert av kommunar, fylkeskommunar og departement.

På overgangen til 1990-talet fekk Møreforskning i oppdrag å evaluere frikommuneforsøka og spesielt frifylkeforsøka med samordning av næringsutvikling i Aust-Agder og Nordland. Evalueringa starta i 1988, men av politiske grunnar starta forsøket først i 1990 og varte til 1994. Dette blei det største prosjektet til Møreforskning i denne perioden.

Hamskiftet

I 1994 blei lærarskulen og DH i Volda slått saman. Dei institusjonelle rammene blei raskt endra, med høve til å tilsette professorar, forsøk med masterutdanning m.m. Institutt for kommunal planlegging og administrasjon (KPA), var rimeleg godt førebudd på denne endringa, med grunnlag i forskings- og utviklingsaktivitet, spesielt på 1980-talet. Fagmiljøet var også sterkt involvert i prosessen: Jan Driveklepp var prosjektleiar for samanslåinga og blei tilsett som direktør for den samanslåtte høgskulen. Studieåret 1993-94 var Jørgen Amdam gjesteforskar ved Universitetet i Galway, Irland. Våren 1994 blei han tilsett som den første professoren ved høgskulen og like

Planleggarutdanninga ved Høgskulen i Volda:

Frå Lokalsamfunnsstudium til Bachelor i samfunnsutvikling og Master i planlegging og leining

etter valt til prorektor med spesielt ansvar for undervisning og fagleg organisering og integrasjon. Samanslåinga førte til at instituttet fekk ansvar for samfunnsfag i lærarutdanningane og fekk namnet Institutt for planlegging, administrasjon og skuleretta samfunnsfag (IPAS)

Studenttalet hadde auka frå om lag 30 i 1973 til over 100 på heiltid og deltid kring 1990. Fagstaben på instituttet auka frå fire i 1973 til ni på heiltid- og deltid og med om lag fem tilsette på Møreforskning som arbeidde med prosjekt med klar fagkopling til instituttet. På 1990-talet rekrutterte Møreforskning over 10 samfunnsforskarar, og fem av desse blei etter kvart tilsett ved høgskulen. Profilen var likeins rimeleg klar; vi utdanna kommuneplanleggjarar og –administratorar med spesiell innsikt i å organisere og gjennomføre prosessar med stor vekt på berekraft, medverknad og kommunikasjon.

To bøker vi har utgitt illustrerer ei utviklinga frå teoretisk drøfting av kommunikativ planlegging på 1980-talet, til slik planlegging i praksis: Amdam og Veggeland (1981): «Planlegging for samfunnsending» med fleire seinare utgåver og Amdam og Amdam (1990): «Strategisk og mobiliserande planlegging». Frå berre å «snakke om» kommunikasjon og medverknad utvikla vi metodar for også å gjennomføre dette i praksis. Dette teoretiske grunnlaget var også ramma for det nasjonale og internasjonale forskningssamarbeidet kring år 2000, eksemplifisert med fagmiljøet si rolle i Forskningsrådet sitt regionalforskningsprogram.

Regionalforskningsprogrammet 1998–2003

I 1998 starta det (til no) siste omfattande regionalforskningsprogrammet i regi av Norges Forskningsråd (NFR). Den økonomiske ramma var om lag 30 mill. kr. finansiert av seks departement, og med eit programstyre leia av Professor Jørgen Amdam. Regionalforskningsprogrammet var både tematisk og territorielt organisert og aktiviserte det meste av regionalforskarar i Norge, inklusive Volda, Lillehammer og Tromsø. Funna blei rapportert i fire bøker publisert av forlaget Tapir. Professor Roar Amdam var ein av forskarane og redaktørane (Amdam & Bukve, 2004). Mellom premissane for programmet var at granskingane skulle ha hovudvekt på distrikta, medan storbyane skulle haldast utanfor. Dette var eit krav frå aktørane som finansierte programmet, men det skapte utfordringar fordi storbyane skapte viktige rammer for samfunns- og næringsaktivitet i mange av dei granska

områda. Gjennom aktiv dialog mellom programleiinga og forskarane fann vi fram til måtar å studere slike regionale samanhengar, om enn i noko avgrensa omfang. I si erfaringsoppsumming til programstyret i 2003 seier programstyreleiar dette (Amdam 2003):

Regionalforskningsprogrammet vart organisert med denne strukturen:

1. Tematiske prosjekt: næringsutvikling, menneske-stad, politikk og planlegging
2. Områderetta prosjekt: heilskapleg analyse av utfordringar m.m. i fem regionar
3. Nettverksprosjekt og doktorgradkurs
4. Formidlingstiltak

Av dei litt over 30 mill. kr vi har hatt til disposisjon til prosjektverksemd vart ca. 2/3 brukt til tematiske prosjekt og ca. 1/3 til områdegranskningar – respektive nettverksprosjekt då inkludert.

Mi hovuderfaring er at vi godt kunne ha organisert programmet med hovudfokus på områdestudiar og med tematisk forskning som knytte seg til desse. Men samstundes burde områdeperspektivet fokusere på fleire nivå enn det vi har gjort og utan avgrensinga mellom storby og distrikt som vi måtte ha ut frå oppdraget.

Utdanninga på 2000-talet

Då vi nærma oss tusenårsskiftet var det planfaglege miljøet på instituttet godt kjent rundt om i Kommune-Norge, og miljøet var i tillegg anerkjent internasjonalt. Vi deltok med framlegg på dei årlege konferansane til AESOP (Association of European Schools of Planning) rundt om i Europa og elles i verda når AESOP samarbeid med andre tilsvarande organisasjonar på andre kontinent om verdskonferansane. Volda-miljøet deltok i organiseringa av AESOP-konferansen då Universitetet i Bergen var vertskap for den årlege konferansen i 1999, og vi var i fleire år medlem av AESOP sin Teaching Prize Committee. Vi deltok også på seminara til ISSMR (International Society for Studies of Marginal Regions) som blei arrangert annakvart år, og stod som vertskap for seminaret i 2001. Seinare tok instituttet over leiarskapen og sekretærfunksjonen til denne organisasjonen.

Planleggarutdanninga ved Høgskulen i Volda:

Frå Lokalsamfunnsstudium til Bachelor i samfunnsutvikling og Master i planlegging og leiing

Oppstart av master i samfunnsplanlegging

Rundt om i Kommune-Norge hadde dei merka seg bøkene vi hadde skrive planlegging som reiskap for samfunnsutvikling. Bøkene var basert på ei lang rekke aksjonsforskningsprosjekt knytt til næring, bygd, stad, og ikkje minst nærmiljøutvikling. Mange av desse prosjekta var del av nasjonale program. På slutten av 1990-talet blei det snakka om å innføre dei internasjonale gradene bachelor og master også i Norge. Asle Moltumyr, som då jobba i Miljøverndepartementet, og som vi kjente godt frå mellom anna dei nasjonale nærmiljøprogramma, hadde fanga opp at det var på gang ei nasjonal forsøksordning med mastergrader. Han fekk med seg noko pengar frå departementet og kom til Volda med oppdrag om å lage Norge sin første master i samfunnsplanlegging. Med seg frå instituttet fekk han Roar Amdam, som hadde lang fartstid frå Møreforskning og som då hadde blitt tilsett på instituttet som professor i samfunnsplanlegging og leiing. Saman utarbeidde dei ein studieplan som bestod av modular kvar på 10 vektal (30 studiepoeng), der to var obligatoriske:

- *Fellesmodulen i samfunnsplanlegging*. Ei vidareutvikling av det eksisterande kurset/emnet Regional planlegging og utvikling (Regioplan)
- *Integrasjonsmodulen med masteroppgåve*. Oppgåveskriving inkludert metode (eit heilt nytt emne)

Vidare kunne studentane søke om innpassing av andre vidareutdanningar, og dei kunne velje vidareutdanningar på instituttet/høgskulen:

- Offentleg organisering og leiing (ei vidareutvikling av eit eksisterande emne)
- Kommunal leiing (eit nytt emne)
- Lokal planlegging og Agenda 21 (eit nytt emne)
- Kriminalitetsførebygging (eit nytt emne)
- Livsløpsperspektiv i samfunnsplanlegging (eit nytt emne)

Det vart innført eige opptak til Integrasjonsmodulen med masteroppgåve, og opptaket blei avgrensa til 20 studentar. Alle dei andre modulane kunne takast som sjølvstendige vidareutdanningseiningar.

Studieplanen blei godkjent og forsøket kom i gang, og det første kullet vart ferdig i 2001. Etter prøveordninga blei studiet evaluert. Studiet blei deretter godkjent av departementet og gjort permanent.

Måten vi valde å organisere studiet på, og særleg det å inkludere metodeundervisinga i fellesmodulen, nært knytt til oppgåveskrivinga, gav ein svært høg gjennomføringsprosent dei første åra. Etter nokre år fekk vi krav frå Høgskolen om å organisere mastergraden i emne på 15 studiepoeng. Då blei metodeundervisinga lagt til eit eige emne, men gjennomføringsprosenten blei lågare.

Mastergraden i *samfunnsplanlegging og leiing* var den første mastergraden som vart oppretta ved Høgskulen i Volda. Dette gav eit forsprang, og førte til at ein rekrutterte kandidatar innanfor eit breitt felt. Etter kvart som det vart oppretta andre mastergradar på avdelinga og elles ved HVO, såg vi at det blei færre kandidatar innan enkelte tema. Mest tydeleg såg vi dette innanfor tema ungdomsarbeid og barnevern, der studentane naturleg nok søkte seg til masteren som vart oppretta ved Institutt for sosialfag i 2006, og som hadde tittelen «Master i meistring og myndiggjering».

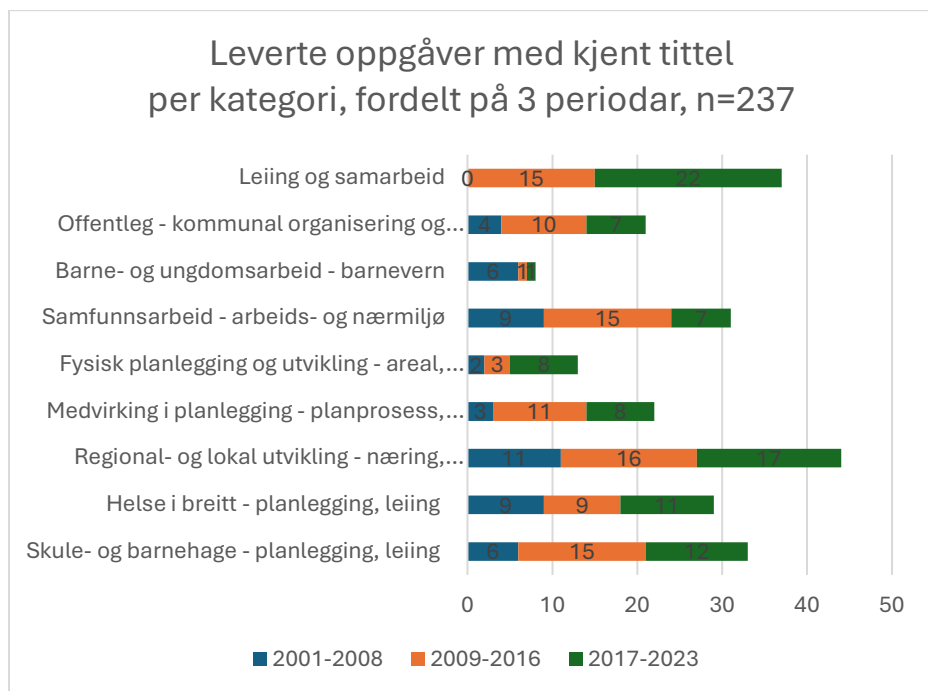
Planleggarutdanninga ved Høgskulen i Volda:

Frå Lokalsamfunnsstudium til Bachelor i samfunnsutvikling og Master i planlegging og leiging

Seks av dei åtte mastergradstudentene – av dei første som tok masterutdanning ved Høgskulen i Volda i 2001. Fra venstre: Lise Catrine Askeland, Henning Berby, Kolbein Halkjelsvik, Rune Haugen, Ulla Higdem og Cecilie Wilhelmsen. Randi Eikeland og Geir Liavåg Strand var ikke til stede da bildet ble tatt. (Kjelde: Høgskulen i Volda sine nettsider <https://www.hivolda.no/info-til-alle/utdanning-forut-sin-tid>) Fotograf Kristian Fuglseth

Når det gjeld målgruppa for mastergraden, var vi bevisste på at det å rekruttere berre våre eigne bachelor-studentar ville gi for få studentar. Derfor la vi frå første stund av opp til å rekruttere studentar som er utdanna som legar, sjukepleiarar, lærar, lektorar, politi og andre profesjonar, og som har kome over i leiande stillingar eller som ønskte seg over i slike stillingar. Felles for desse er at dei kan sitt profesjonsfag, at dei sit i posisjonar som påverkar samfunnsutviklinga, men at dei kan lite om samfunnsplanlegging og leiging. Som figuren viser, finn ein flest masteroppgåver innan kategoriar som kan knytast opp mot ulike former.

Figuren over viser talet på fullførte mastergradar inndelt etter tema i tre ulike tidsepokar

for leiting, anten det er innan skule og barnehage, helse, leiting og samarbeid eller offentleg kommunal organisering og leiting. Heile 142 av dei totalt 249 kandidatar som har tatt mastergrad hos oss, har skrive oppgåver som handlar om leiting. Kanskje kan dette sjåast i samanheng med at dei aller fleste av masterkandidatane har vore i arbeid og at arbeidsgjevar ville at kandidaten skulle skrive om eit tema som hadde relevans i dagleg virke? Ein kan elles sjå at tema innan regional og lokal utvikling utgjer heile 44 kandidatar, fordelt relativt jamt ut over heile perioden. Oppgåver knytt til lokalsamfunnsutvikling og medverknad i planprosessar, utgjer 22 kandidatar. Om ein forsøker å sjå endring i val av tema over tid, kan det sjå ut som at vi har ein nedgang i oppgåver med planlegging som tema og ein auke i oppgåver knytt til ulike former for leiting.

Planleggarutdanninga ved Høgskulen i Volda:

Frå Lokalsamfunnsstudium til Bachelor i samfunnsutvikling og Master i planlegging og leiing

Svært mange av kandidatane har ønskt å skrive om tema knytt til eige arbeidsplass. Dette har, med nokre få unntak, ført til at masterkandidatane våre i liten grad har vore knytt til pågåande forskingsprosjekt ved instituttet. Det er likevel eit mål å involvere fleire studentar i forskinga som går føre seg ved instituttet.

Fleire av studentane våre har fullført doktorgrad etter å tatt master hos oss. Som ein parentes her kan vi skyte inn at i 2023 blei Elisabeth Busengdal den første studenten som tok doktorgrad ved høgskulen etter å ha tatt både bachelorgraden og mastergraden ved utdanninga i Volda. I snitt har omlag 10 studentar fullført mastergraden kvar år sidan oppstarten. Svært mange sit no i leiande stillingar rundt om i offentleg sektor, og mange har blitt tilsett i academia.

Både før og etter opprettinga av mastergraden har New Public Management dominert både styring og leiing i offentleg sektor. Dette har medført både aukande fragmentering og ansvarsfraskrivning mellom sektorar og administrative einingar. Praksisen kjem til syne i det som blir kalla silotenking, einingsegoisme og svarteperspel (Pollitt & Bouckaert, 2017; Pollitt, 2002; Christensen & Lægreid, 2004: 13). Ein manglande samarbeidskultur i praksisfeltet har ført til at hovudmålet med mykje av undervisninga i mastergraden har vore å utfordre studentane sin samhandlingskompetanse. Gjennom førelesingar om heilskapstenking og om samarbeidsdriven planlegging og innovasjon, kombinert med at studentane i plenum har presentert innhaldet i jobbane sine, utfordrar vi studentane sine kunnskapar, haldningar, ferdigheiter og handlingar. Studentane oppfattar dette som svært givande og dannande, og vi reknar det som eit av suksesskriterina i mastergraden. Mastergraden har også fått gode skår på dei årlege studentbarometera.

Folkehelseforskning – frå nærmiljøarbeid til pandemihandling

Kompetansen som instituttet hadde opparbeid seg på bruk av planlegging for å fremme sektor- og nivåovergripande utvikling i nærmiljø og i andre samanhengar, vart etter kvart etterspurd også i folkehelsearbeidet. Som for andre politikkområde handlar folkehelsearbeid om politikktutforming, organiseringa av partnarsskap, planprosessar og borgardeltaking. Slik kan ein oppnå både institusjonell handlingskapasitet og demokratisk legitimitet. Volda-miljøet blei trekte med som planleggingsekspertar og evaluatarar i mange folkehelseprogram både lokalt og nasjonalt. Det største prosjektet var

eit EU-finansiert program med 32 partnerar frå åtte land rundt den Baltiske sjøen (HEPRO). Prosjektet resulterte i boka *Planning in Health Promotion Work. An empowerment model* (Amdam, 2011). Her må det også leggjast til at instituttet har vore med i ei gruppe med forskarar frå Høgskulen i Molde, Høgskulen i Volda, NTNU Ålesund og Møre og Romsdal helseføretak som har granske samarbeidet mellom helseføretaket og kommunane i Møre og Romdal før, under og etter koronapandemien som råka Norge i 2020. Ein hovudkonklusjon er at pandemihandteringa i fylket står fram som eit vellykka folkehelsearbeid med tillitsfullt og konstruktivt samarbeid mellom forvaltningsnivåa, sektorane og borgarane (Amdam et al. (red.) Under publisering).

Vidareutdanninga Helse og omsorg i plan (Helomplan)

I opprettinga av vidareutdanninga Helse og omsorg i plan, var Asle Moltumyr igjen ein sentral person. Han arbeidde då i Helsedirektoratet. Denne vidareutdanninga var eit femårig prosjekt frå 2011-2011 i regi av KS og Senter for etter- og vidareutdanning i samfunnsplanlegging (SEVS), finansiert med støtte frå Helsedirektoratet. Høgskulen i Volda representert med vårt institutt blei saman med fire andre institusjonar plukka ut til å gjennomføre utdanninga.

Emneplanen, pensum og eksamensform blei utvikla i fellesskap, men institusjonane hadde sjølvstendig ansvar for sine emne. Vidareutdanninga var eit eittårig masteremne på 30 studiepoeng, gjennomført med samlingar knytt til deltakande høgskular og universitetet.

Målgruppa for studiet var personar i kommunar, fylkeskommunar, helseføretak og hos statsforvaltarane, både dei som hadde ansvar for planlegging og planprosessar generelt, og dei som hadde implementering av samhandlingsreforma, helse- og omsorgslova og folkehelselova som ei viktig oppgåve.

Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) hadde ansvaret for å følgeevaluere gjennomføringa av vidareutdanninga. Hovudfokuset i evalueringa var i kva grad utdanninga skapte ringverknadar ved å styrke deltakarane og deira organisasjonars evne til å fremje folkehelse ved å forankre kommunale og regionale folkehelseiltak gjennom bruk av plan- og bygningsloven, og å til å bygge plan- og prosesskompetanse i helsesektoren. I rapporten om sluttevalueringa skriv Hofstad og Bergsli (2016) at desse

Planleggarutdanninga ved Høgskulen i Volda:

Frå Lokalsamfunnsstudium til Bachelor i samfunnsutvikling og Master i planlegging og leiing

krava/måla til ein viss grad blei oppnådd, men at grad av ringverknad i stor grad var avhengig av om organisasjonane dei jobba i hadde med fleire studentar på kurset. Etter at opplegget i lag med KS vart fullført, danna innhaldet i kurset grunnlag for oppretting av nye masteremne; *Planlegging og organisering i offentleg sektor*, 1 og 2.

Etter- og vidareutdanning i prosessleiing

I 2002 tok Forum for utdanning samfunnsplanlegging initiativ til å opprette eit kurs i prosessleiing. Oppdraget blei gitt til Tor Skogstad, utdanna samfunnsplanleggar ved UiT, som hadde etablert firmaet *Utviklingskompetanse AS*. Det blei etablert eit samarbeid med vårt institutt med den arbeidsdelinga at firmaet hans tilbyr dette som etterutdanningskurs og at Høgskulen i Volda gir tilbod til studentane om å melde seg til eksamen og få kurset godkjent som vidareutdanning med 15. studiepoeng. Som vidareutdanning har kurset både ein bachelor og master variant. I læringsmåla blir det lagt vekt på å formidle at ulike metodar/teknikkar for medverking og kreativitet må ha eit formål om å bidra til ny kunnskap, kompetanseutvikling og samskaping, og at slike teknikkar difor må sjåast i samanheng med eksisterande plan- og styringssystem i organisasjonane. Utan slik forankring blir bruken av teknikane meir som ei hending utan varige verknader. Dette blir særleg vektlagt både i rettleinga og vurderinga av studentanes prosessplanar.

Sidan oppstarten har Utviklingskompetanse AS:

- Gjennomført 72 kurs, frå Arendal i sør til Hammerfest i nord.
- Hatt 1800 deltakarar, som har fått tildelt kursbevis av Utviklingskompetanse og oppdragsgjevar (etterutdanning).
- Over 700 av deltakarane har gjennomført kurset med valfri eksamen på master- eller bachelornivå (15. studiepoeng) ved Høgskulen i Volda (vidareutdanning).
- Over 700 prosessplanar for deltakaranes eigne utviklingsprosjekt er dermed blitt utarbeidde, under rettleiing.

Kurset blir gjennomført med 3 samlingar på 2+3+2 dagar, alternativt med fysiske samlingar eller i en kombinasjon av fysiske og digitale kurssamlingar. Organiseringa med valfri eksamen ved Høgskulen i Volda og Utviklingskompetanse sitt utstrekte samarbeid med oppdragsgjevarane om skredarsaum av kurset, har vore ein suksessfaktor. Fordi Tor Skogstad er i ferd

med å bli pensjonist, vert dette kurset ikkje halde fram i noverande form. Ved vårt instituttet har vi no ei tilsvarande vidareutdanning i emnet Prosessleiing og prosjektdesign, som blir gitt som valfritt emne til studentar på bachelor og masternivå.

Frå KPA til Bachelor i planlegging og administrasjon

Heile 90-talet og 2000-talet fram til 2023 vart bacheloren gjennomført etter nokolunde same mal, men med mindre endringar i form av at nye emne kom til, og nokre forsvann. Staben var i mange år både mannsdominert og stabil. I tillegg til før nemnde Jan Driveklepp, Jon Olav Myklebust, Jørgen og Roar Amdam, underviste siviløkonomane Inge Dyrhol og Odd Hogne Staurset i kommunal og regional økonomi. Geografane Sveinung Parr Dimmen og Nils Magne Magerøy underviste i emne knytt til planlegging, og statsvitar Klaus Egge i stats- og kommunalkunnskap og organisasjonsteori. Ein har i heile denne perioden også kunne ta første året i bachelorutdanninga som ei årseining i samfunnsvitskap.

Utover 2000-talet opna det seg moglegheiter for nyrekruttering av tilsette, noko som kunne sjåast i samanheng med at fleire gjekk over til å undervise på masterutdanninga. Først i 2005 – etter meir enn 30 års virke – tilsette instituttet si første kvinne; professor Nathalie Homlong, geograf frå Østerrike og med særleg kompetanse knytt til EU og regional utvikling. Førstelektor og sosiolog Magnar Hjertenæs vart rekruttert inn frå «Kyrkjefag» i 2006. Han hadde lenge ansvar for undervisninga i sosiologi, og utvikla etter kvart også emnet «Grunnleggjande innføring i leiing» og eit eige emne i «Vitskapsteori og metode» på bachelornivå. Førstelektor og geograf Grethe Mattland Olsen vart tilsett ved instituttet i 2012 og har utvikla og undervist i fleire av planleggingsemna på bachelorgraden, i tillegg til å ha hatt ansvar for kurset i skrivning av bacheloroppgåve. Dosent og statsvitar Randi Bergem vart rekruttert frå Møreforsking og har særleg via undervisning og forskning til folkehelseområdet. Førsteamanuensis og geograf Kjersti Straume vart også rekruttert inn frå Møreforsking. Ho disputerte i 2016 med doktorgrad i geografiske informasjonssystem, noko som gav grunnlag for å utarbeidde eigne kurs i Arealplanlegging og Gis i lag med førstelektor Gro Anita Bårdseth, master i samfunnsplanlegging frå HVO og som vart rekruttert, etter mellom anna å ha vore tilsett som planleggar i Ørsta kommune. Førsteamanuensane Ellen Strøm Synnevåg og Kolbein Halkjelsvik har begge vore

Planleggarutdanninga ved Høgskulen i Volda:

Frå Lokalsamfunnsstudium til Bachelor i samfunnsutvikling og Master i planlegging og leing

stipendiatar ved instituttet og sidan gått over i undervisnings- og forskarstillingar ved instituttet.

Professor og statsvitar Bjarte Folkestad vart i 2018 rekruttert inn frå Forskningsstiftelsen Rokkansenteret/Norce i Bergen, og har styrka fagområda innanfor tema som lokaldemokrati. Bjarte Folkestad er også den som representerer instituttet hyppigast i media, som valforskar.

Dei siste åra har ein fått utvida kompetansen i juss, som i mange år har vore førstelektor Bernt Olav Øvregård sitt ansvarsområde, med høgskulelektor Ingvild Sande Lillebø. Øvregård har særleg drive med nettbasert undervisning i offentlig rett. Dosent og statsvitar Alf Roger Djupvik, Dosent og sosiolog Lars Julius Halvorsen og førstelektor Leif Jostein Longvanes er blant dei siste tilskota. Frå å vere ein mannsdominert stab i det førre århundret, består staben no av 10 menn og 11 kvinner, medrekna dei som har ansvar for den skuleretta delen av instituttet.

Møreforskning Volda, som i alle år hadde eit nært samarbeid med KPA og seinare IPAS både når det gjaldt undervisning og som samarbeidspart på forskings- og evalueringsoppdrag, vart lagt ned i 2017. Som det går fram av oversikta over, har mange av dei som starta si karriere på Møreforskning etter kvart blitt rekruttert til instituttet. På mange måtar kan ein seie at oppdraga og erfaringane frå Møreforskning, fungerte som ein god skule i prosess, medverknad og deltaking som i alle desse åra har vore den dominerande profilen i både bachelor- og masterutdanningane.

Frå Bachelor i planlegging og administrasjon til Bachelor i samfunnsutvikling

Frå 2012 og framover opplevde vi ei vesentleg auke i talet på studentar på bachelorgraden og tala har halde seg jamt gode fram til slutten av «koronaperioden» i 2023. Dette gjorde at ein gjennom valfrie emne kunne spisse utdanninga inn mot to ulike løyper, ei planretning med fordjuping i GIS og fysisk planlegging og ei meir administrativ retning, med leing. Bachelorstudiet har gradvis vorte supplert med «verktøyfag» som til dømes juss og GIS. Bacheloren vart evaluert i 2016 noko som gav grunnlag for mindre revisjon innan einskilte emne.

I 2022 og 23, har vi gjennomført ein meir omfattande revisjonsprosess. Vi har gått bort frå store og omfattande 30 stp. emne på første studieår og har

organisert og delt emna inn i 10 stp. emne første studieår og hausten andre studieår. Bachelorgraden har no vorte organisert i 3 ulike søyler som er gjennomgåande for alle tre studieåra. Desse er:

- Samfunnsplanlegging – på lokalt og regionalt nivå (PLA 101, 102, 121 og 231)
- Governance/styring - Styringssystem, samstyring, demokrati-utøving og politikk – rolleforståing (GOV 101, 102, 121 og 231)
- Prosesskompetanse - Omstilling, prosessleiing, kommunikasjon, sosialt entreprenørskap, nyskaping og digitalisering (Pro 101, 102, 121 og 231)

I den nye modellen vert det lagt meir vekt på å synleggjere berekrafttematikken i dei ulike emna. Det er også meir fokus på prosessleiing og på reiskapsfag som GIS og juss, desse inngår no som obligatoriske emne. Lokal-samfunnsanalysen som før var eit tverrfagleg emne på våren første studieåret, er no blitt eit eige emne, der ein legg meir vekt på å gi studentane kunnskap i å gjennomføre prosjektarbeid og undersøkingar i utvalde lokal-samfunn. Den nye modellen har gitt noko mindre plass til dei tradisjonelle samfunnsfaga.

I vårsemestera 2. og 3. studieår består studietilbodet av valfrie emne. Studentane kan velje studieopphald eller praksis i utlandet. Som valemne tilbyr vi innføring i leiing, og fordjuping i arealplanlegging, kartkunnskap og GIS. i tillegg til at ein kan innpasse andre emne som vert gitt ved HVO eller ved andre høgskular og universitet.

Rekrutteringa av studentar har endra seg. Medan utdanninga i dei første åra i stor grad rekrutterte kandidatar som gjerne hadde «nokre år på baken», er det no fleire som kjem rett frå vidaregåande. IPAS har også vore og er aktuelt for folk som ønskjer omskolering. Sjølv om dei fleste kjem frå Møre og Romsdal og nabofylket i sør, rekrutterer vi også på nasjonalt nivå.

I samband med ei evaluering av bachelorgraden i 2016 vart det gjort ei kartlegging av kva sektor kandidatane våre arbeidde i. Litt overraskande viste denne at heile 40% jobba i privat sektor. I tillegg til dei tradisjonelle stillingane som planleggjar og saksutgreiar i kommunar og fylke, finn ein

Planleggarutdanninga ved Høgskulen i Volda:

Frå Lokalsamfunnsstudium til Bachelor i samfunnsutvikling og Master i planlegging og leing

mellom anna også kandidatar i yrke som mannskapskoordinatorar innan maritim sektor, arkivarar, bibliotekarar, eigedomsforvaltarar, kunderåd-gjevarar i bank og innanfor handel og sørvis elles.

Utoverretta aktivitetar

Vi har frå starten av studia lagt vekt på å gi studentane våre erfaringar frå feltarbeid og møte med praksisfeltet. Lokalsamfunnsanalyse er allereie omtalt som eige emne.

Plan i praksis-dagen kombinerer dagsekskursjon med møte med politikarar, planleggjarar, næringsliv og grunneigarar. Studentane får innsyn i framveksten av Volda-samfunnet, og samstundes ei innføring i aktuelle plan-saker. Vi har hatt eit nært samarbeid med Universell ved NTNU og har arrangert *Tverrfagleg veke i Universell utforming årleg*. Ein har nytta eigne krefter og inviterte gjesteforelesarar, i tillegg til at studentane har kartlagt universell utforming på ulike stader i kommunen. Dei siste åra har fagmiljøet samarbeidd tett med Læringsverkstaden som er HVO sin støtteteneste og læringsressurs for digital utvikling og studiekvalitet ved HVO. Her har studentane lært å presentere prosjekta sine i form av heimesider eller som film. Filmane har blitt nytta i Volda kommune sitt arbeid med å gjere Volda sentrum meir eldrevennleg.

Også emnet *Lokalsamfunnsutvikling og planlegging* på tredje året har hatt årlege prosjektarbeid, i samarbeid med kommunane rundt oss. Her har studentane gjennomført medverknadsprosessar som igjen har kome til nytte i kommunane sine planarbeid. På tredje året vert det også arrangert ein studietur til Maritime klynge, der vi har fordjupa oss i skips- og utstyrs-industrien og den rolla som denne har hatt for utviklinga av regionen.

I tillegg får studentane tilbod om å vere med på ei veker studietur til eit av landa innanfor EU, der målet er å sjå på korleis EU sine støtteordningar bidreg til vekst og utvikling.

Leiarkurs i regi av IPAS

Dei siste 14 åra har vi hatt ekstern aktivitet i form av leiaropplæring. Hausten 2010 vart det inngått ein avtale mellom Høgskulen i Volda og Skodje kommune om ei leiaropplæring for leiarar i kommunen. Opplegget skulle gå over 3 semester fram desember 2011. Leiaropplæringa baserte seg på samlingar

med undervising og gruppearbeid, lesing av fagstoff, rettleiing og sjølvstendig arbeid mellom samlingane. Opplegget fungerer i utgangspunktet som etterutdanning (fagleg påfyll utan formell kompetanse), men den enkelte deltakaren fekk vil få tilbod om å ta gjere dette til vidareutdanning på masternivå (formell kompetanse i form av 15 studiepoeng). Variantar av ei slikt opplegg har seinare vore gjennomført i samarbeid med Ulstein kommune (2011-12), Møre og Romsdal fylkeskommune (3 kurs i perioden 2011-14), Sunnmøre politidistrikt (2013-14), Ørsta vidaregåande skule (2021-2023) og Vestnes kommune (2024-25).

Våren 2011 vart det også etablert eit samarbeid med Maritim foreining for Søre Sunnmøre (Mafoss) og eit leiarkurs for fagarbeidarar som etter kvart hadde fått leiaransvar som avdelingsleiarar, lagerleiar, kontorleiar, arbeidsformenn, prosjektleiarar eller andre tilsvarande leiaroppgåver på operativt nivå. Kurset var i utgangspunkt lagt opp som 8 temasamlingar (4 timar). Til kvar samling var det ein artikkel eller bokkapittel å lese, undervising, gruppearbeid og plenumsdiskusjonar. Deltakarane leverte også to korte refleksjonsnotat.

I perioden 2011–16 vart det gjennomført 5 slike kurs. Samstundes vart det frå hausten 2013 utvikla eit emne på 15 studiepoeng i leiing på bachelornivå, ei vidareutvikling av Mafoss-kurset. Deltakarane på Mafoss-kursa fekk etter dette høve til å utvide si deltaking (i det påfølgande semesteret) slik at dei kunne ta eksamen, men berre nokre få deltakarar nytta seg av dette tilbodet. Våren 2020, etter at koronapandemien råka oss, vart det i samarbeid med Mafoss laga digitale versjonar av både det opphavlege Mafoss-kurset og utvidingsdelen. Kursopplegget, med utvidingsdelen, vart gjennomført tre gongar i perioden frå 2020-22. Om lag halvparten av desse deltakarane tok eksamen.

Avdelinga har i heile 23 år samarbeidd med Høgskulane I Molde og Ålesund om vidareutdanning i leiing for tilsette i helse- og sosialtjenestene (LISS). Dette er eit tilbod som har rekruttert svært godt. Instituttet samarbeider også med NTNU og Høyskolen i Molde om ein *Master i helseledelse*. Masteren kan takast over 7 semester, noko som gjer at den er eigna til å kombinerast med jobb. Her bidreg Volda-tilsette med undervising i leiing og i metode. I tillegg har ein rettleiing på masteroppgåver.

Avsluttande refleksjonar

Mykje har endra seg på dei 50 åra Høgskulen har uteksaminert kandidatar med kompetanse innan planlegging. Kapittelet illustrerer på ulike vis korleis studietilbodet har utvikla seg i takt med endringar i samfunnet, men her kan ein spesielt legge merke til at heilt frå starten av har studiet vektlagt både dei fysiske, sosiale og økonomiske dimensjonane i samfunnsutviklinga, og det har vore framheva korleis planlegging som reiskap kan utforme berekraftig politikk og legitimere politikk og planar. Prinsippet om berekraftig samfunnsutvikling blei lagt til grunn for utdanninga lenge før det blei innarbeid i offentleg politikk som eit overordna mål. Kunnskap i fag som økonomi, sosiologi, geografi, jus og statsvitskap har vore viktige, men fokuset har vore på prosesskompetanse. Det vil seie å ha *kunnskap* om fag, planlegging og politiske prosessar, å erkjenne *verdien* av medverknad og demokrati, å ha *ferdigheiter* til å kommunisere og å samarbeide med andre, og å ha evne til å omsette planar til *handling*. Med dei samfunnskrisene vi opplever for tida, er slik kompetanse viktigare no enn nokon gong før. På den andre sida har kompetanse innan dei såkalla verktøyfaga som GIS etter kvart vorte meir og meir etterspurd ute i kommunane, og har auka moglegheitene til kandidatane våre for å få innpass i arbeidsmarknaden. Vi opplever såleis at den måten studiet kombinerer dei ulike formene for kompetanse, er gunstig.

Kapittelet viser vidare at studietilbodet har utvikla seg og vorte forma etter kompetansen og interessefeltet til dei tilsette, og mange tilsette har jobba heile sitt yrkesaktive liv på instituttet eller Møreforsking. Møreforsking har spela ei vesentleg rolle som rekrutteringskjelde og har vore ein viktig «forskar-skule» for mange på instituttet. Samstundes har utdanningane vorte supplert med folk utanfrå som også har spelt ei viktig rolle i fornyinga av studietilboda og utviding av tema for forskinga. Særleg kan nemnast forskning innan Smart-City i samarbeid med Ålesund kommune og NTNU, og valforskning.

Masterutdanninga vår på deltid rekrutterer godt, og særleg fordi den lett let seg kombinere med anna arbeid. Utfordringa framover er rekruttering på bachelor. Nedgang i kulla som går ut av vidaregåande og stor etterspørsel etter arbeidskraft, verkar inn på søkinga. På den andre sida er ungdom oppteken av grøn omstilling og berekraft og etterspørselen etter planleggingskompetanse er stor.

Litteratur

Amdam J. og N. Veggeland (1981). *Planlegging for samfunnsendring. Innføring i teorier om samfunnsplanlegging*. Oslo: Universitetsforlaget.

Amdam, J. (2003). *VIDAREFØRING AV REGIONALFORSKING*. Notat. HVO.

Amdam, J. og R. Amdam (1990). *Strategisk og mobiliserande planlegging. Kommuneplanlegging etter dugnadsmetoden*. Oslo: Det norske samlaget.

Amdam, R. (2011). *Planning in health promotion work. An empowerment model*. Abingdon, Oxon and New York: Routledge.

Amdam, R. og O. Bukve (red.) 2004. *Det regionalpolitiske regimeskiftet – tilfellet Norge*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.

Amdam, R., A. S. A. Larsen, S. M. K. Nerland og B. K. Teige (red.) Bok under publisering. *Koronapandemien sine mange ansikt: historier frå lokale krisesamarbeid*.

Christensen, T. & Læg Reid, P. (2004). *The fragmented state – the challenges of combining efficiency, institutional norms and democracy. Working paper 3 – 2004*. Bergen: Stein Rokkan centre for social studies. <https://norcere-search.brage.unit.no/norcere-search-xmlui/bitstream/handle/1956/1369/N03-04%5B1%5D.pdf>

Hallaråker, P. og F. F. Birkeland (1981). *Distriktshøgskulen i Volda. 1970 – 1980*. DH Volda Skrift nr. 5. Volda.

Hofstad, H. og H. Bergsli (2016). *Sluttevaluering av Helse og omsorg i plan: Status og ringvirkninger 2012-2015*. NIBR-rapport 2016:9.

Myklebust, J. O. (1977). *Vett mot Watt*. Oslo: Det norske samlaget.

Pollitt, C. & G. Bouckaert, (2000). *Public Management Reform: A Comparative Analysis - New Public Management, Governance, and the Neo-Weberian State*. Oxford: Oxford University Press.

Pollitt, C. (2002). *The new public management in international perspective – An analysis of impacts and effects*. I: McLaughlin, K., Osborne, S. P. &

Planleggarutdanninga ved Høgskulen i Volda:

Frå Lokalsamfunnsstudium til Bachelor i samfunnsutvikling og Master i planlegging og leiing

Ferlie, E. (red.) *New public management. Current trends and future prospects*. London: Routledge.

Kapittel 8:

Utdanning i samfunnsplanlegging ved Høgskolen i Innlandet

Aksel Hagen, Ulla Higdem, Jon Helge Lesjø og Håvard Teigen

Oppstart 1979: 2-årig «Samordna plan- og tiltaksarbeid»

11. september 1975 vedtok styret for Oppland distriktshøgskole (ODH) at det skulle opprettes et «2-årig studium i næringsøkonomisk og sosial planlegging». Studiet var prioritert etter tre andre og skulle realiseres fra 1978. Arbeidsutvalget skulle følge opp saka etter vedtak i Høgskolerådet. 31.10 vedtok rådet en framdriftsplan der det ble framhevet at alle studier må planlegges grundig, men at dette studiet står i en særstilling. En stipendiatstilling skulle øremerkes og en forberedende komité nedsettes. Det ble satt ned en bredt sammensett komité som skulle greie ut om det var et samfunnsmessig behov for et slikt studium. Utvalget konkluderte med at behovet var til stede.

Ett år etterpå (15.11.76) ble det nedsatt et nytt utvalg, som i stor grad bestod av de samme medlemmene, men utvidet til i alt fjorten medlemmer. Utvalget fikk som mandat å utforme studieplan for et videreutdanningsstudium over 2 år i *sosial og næringsøkonomisk planlegging*.

Stipendiatstillingen, som både skulle være sekretær for utvalget og drive faglig forberedelse gjennom sitt forskingsprosjekt, ble nå utlyst. Håvard Teigen ble tilsatt. Dag Seierstad var den reelle leder av utvalget, selv om det skulle ha flat struktur. Studiet Ledelse av mindre bedrifter var også representert i utvalget, mens resten av de fjorten var eksterne og brett faglig sammensatt. De fleste var fra Hedmark og Oppland, to var studenter.

<https://doi.org/7557/7.7878> Hagen, A., Higdem, U., Lesjø, J.H., Teigen, H.: Utdanning i samfunnsplanlegging ved Høgskolen i Innlandet. I Aarsæther, N, (red.): Samfunnsplanlegging gjennom 50 år. Septentrio Reports 2 (2024).

© 2024 The author(s). This is an Open Access publication distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

I februar 1978 la utvalget fram innstilling om «2-årig vidareutdanningsstudium i Samordna plan og tiltaksarbeid. Samordning av sosialt, helsemessig, fysisk og næringsøkonomisk plan- og tiltaksarbeid på kommune- og fylkesnivå». Studiet var tilknyttet det ettårige studiet i Samfunnspolitikk.

Hvorfor så vanskelig?

Hvorfor skulle det ta så lang tid å få på plass et slikt studium ved høgskolen? Dette står av gode grunner ikke i vedtaksdokumentene, men argumentasjonen i utvalgsinnstillinga viser hva som var utfordringa: Utfordringa var *nivået* på studiet, ved at det skulle bygge på minst toårig tidligere høgskoleutdanning. Dette brøt med tanken om arbeidsdelinga mellom universiteta og distrikthøgskolene. Det var to-, maks treårige, utdanninger distriktshøgskolene skulle tilby. Den første komiteinnstillinga foreslå at studiet skulle bygge på treårige fagutdanninger, men på dette tidspunktet var det fleste toårige. Derfor ble dette tilpassinga¹.

Samfunnsplanleggingsstudiet ved vår høgskole skulle ikke rekruttere til sentraladministrasjonen, men til den lokale og regionale forvaltninga. Her argumenterte en med at det ville bli sterk vekst i etterspørselen etter kandidater til denne forvaltninga. Det ble spesielt vist til sluttokumentet for det store arbeidet til Hovedkomiteen for reformer i lokalforvaltninga (St.meld. 31 (1974-75). Men hvorfor vidareutdanning med vekt på planlegging? Her vises det til utkast til ny planleggingslov (NOU 1977 :1) som ble tolka som et lovutkast for bedre samordning mellom sektorene, et sentralt

¹ For å grunngi at studiet skulle legges på vidareutdanningsnivå viste studieplankomiteen til NOU 1972:7 Forvaltningsmelding (nb.no). Her ble forvaltningsutdanning delt inn i tre trinn: I Utdanning av saksbehandlere i lavere stillinger. II Videreutdanning av saksbehandlere. III Lederutvikling. Denne NOU-en brukte distriktshøgskole-utdanninger (DH-utdanninger) og kommunallinja ved Norges Kommunal- og Sosialhøgskole som eksempel på nivå I. Nivå III var forslag om oppretting av Statens Forvaltningshøgskole i Oslo. Studieplankomiteen viste til at trinn I var godt utbygd og at også Statens Forvaltningshøgskole hadde blitt etablert. Nivå II var det manglende mellomleddet der det nå ikke var tilbud om egnet utdanning. Rett nok hadde universiteta og de vitenskapelige høgskolene dette nivået, men argumentasjonen var at disse utdanningene var tilpasset privat næringsliv og statsadministrasjonen.

tema i den utarbeidede studieplanen for videreutdanningsstudiet. Studieplanen ble sendt til departementet til godkjenning i mars 1978 og 1.11. mottok høgskolen brev med godkjenning av at studiet kunne settes i gang.

Bemannings- og studieplan

I brevet fra departementet står det at studiet bør kunne komme i gang høsten 1979 med to amanuensisstillinger prioritert i statsbudsjettet dette året, men det stod også: «*Distriktshøgskolen kan ikke påregne å få antall stillinger i 1980 som studieplanen forutsetter som «nødvendig»*». Dette ble problematisk. Studiet skulle rekruttere kandidater fra mange fagutdanninger, ingeniører, sykepleiere, sosionomer osv. Mange nevnt, ingen glemt – eller utelukket. Lærerstaben måtte speile dette mangfoldet. Første semester skulle gi grunnleggende økonomi, innsikt i sosialfag og samfunnskunnskap osv. Til sammen skulle det gis 8 kurs, og hver enkelt student skulle ta inntil 5.

Andre og tredje semester skulle ha felles undervisningsopplegg knyttet til «konkrete planleggings- og tiltaksdøme», kalt kjernestudiet. I fjerde semester skulle studentene arbeide i prosjektgrupper og arbeide med «et konkret planleggingsarbeid – fortrinnsvis i samarbeid med kommunale- eller fylkeskommunale etater». For å mestre bredden i sektorsamordning skisserte studieplankomiteen et behov for minst 6 heltidsstillinger: To statsvitere/sosiologer, en økonom, en sosialmedisiner, en sosionom og en fysisk/teknisk planlegger.

Hvorfor dette studiet?

De nevnte begrunnelser for dette studiet fra studieplankomiteen var reelle, men må sees i lys av beslutningsprosessen. Det var departementet som skulle godkjenne studiet, og det måtte også gjennom det regionale høgskolestyret. Derfor var det nødvendig å forankre argumentasjonen både i overordna politiske dokumenter, og å supplere med begrunnelser i interne forhold på høgskolen og i overordna samfunnstrender.

Personalet ved Høgskolen var i starten rekruttert av «opprørspedagoger». Deres alternativ var at undervisning og læring skulle ta utgangspunkt i problemer, ikke i fag. Individualisering skulle bekjempes; derfor skulle gruppearbeid dominere ikke bare arbeidsformen, men også eksamen. Hierarki skulle bekjempes; derfor var miljøet mot utviklinga av et akademisk hierarki, for eksempel innføring av 1. amanuensis-nivået, og studentene skulle ikke

rangeres etter karakterer. Det skulle ideelt sett være gruppeeksamen med 'bestått' eller 'ikke bestått'.

Studiet i Plan- og tiltaksarbeid sprang ut av Samfunnspolitikk-miljøet. Her var de ansatte politisk tilknyttet SV. Dette gjaldt også resten av høgskolen, men selvfølgelig med små innslag av AP og Høgre samt venstrefolk som på den tida var usikre på om de stod på venstre eller høgre fot. Det store flertallet var altså tilhengere av «det planlagte samfunn».

Studiet ble påtenkt i 1975, en tid kjennetegnet av en rekordstor stortingsgruppe fra SV og et AP som la seg til venstre og grep sterkere tilbake til den tidligere planleggingsideologien. Plan- og bygningslova fra 1965 med krav om generalplaner i alle kommuner og opprettinga av den nye fylkeskommunen med overordnet fylkesplan var begge del av en tydelig planleggingstrend.

Denne trenden sammen med krav om høgre kompetanse er en overordnet forklaring på oppkomsten av tverrfaglige planleggingsstudier. Det er neppe tilfeldig at de kom i Lillehammer, Tromsø og Volda. Her var det institusjoner som vokste opp under den samme tidsånd, bemannet (mer enn bekvinn) med «68-ere». På den andre siden finner vi ingen direkte diffusjonsprosess, dvs. at tanken om og utviklingen av et planleggingsstudium i Tromsø inspirerte Lillehammer. Det var rett nok en link på personplanet: Ottar Brox var sentral i Tromsø fram til at han ble valgt inn på Stortinget i 1973. Han var den god venn og politisk alliert med flere på Lillehammer. Hans polemikk mot «mønsterplanlegging» formulert i artikkelen *Generativ planlegging* (Brox 1971) var med og forklarte at vi ikke omfavna alt fra plan- og bygningsloven.

Plan versus iverksetting

Ambisjonsnivået med for eksempel 8 forkurs i første semester med stor faglig bredde var ambisiøst, selv med 6 ansatte. Studiet fikk aldri flere enn 5 kurs. Statsvitere/sosiologer ble ikke rekruttert fordi Samfunnspolitikkstudiet hadde det fra før – de fikk hjelpe til. Derimot fikk studiet en samfunnsgeograf, Tor Selstad og en økonom – Håvard Teigen som gikk fra stipendiatstilling til fast stilling. Dette var de to første fast tilsatte. Ved oppstart var resten korttidsengasjement - en sosionom og to halvtidstilsatte arkitekter.

Det skjedde raskt endringer fra opprinnelig studieplan. Det var verken nok studenter eller lærere til å gjennomføre 8 kurs første semester. Studiet ble allerede andre året omdøpt til «*Diplomstudium*» og den avsluttende oppgava ble de facto gjort om fra gruppearbeid til en vanlig avhandling som en eller to studenter skrev. De fleste avhandlingene ble individuelle. De to første årene ble det så mange endringer sammenlignet med det som studiehandboka lovet at det i ingressen til studieplanen stod at studiet var nytt og at endringer måtte påregnes.

En egen grunn til de mange endringene var at studentene skulle ha sterk innflytelse. Evalueringene ett år skulle føre til endringer neste år. Mens studentrevolusjonen hadde dabbet av på nybegynnerstudiene, rekrutterte planleggingsstudiet gamle «opprørsstudenter». Det betydde sikkert også noe at de to første fast tilsatte var yngre enn flertallet av studentene og manglet dermed autoritet til å «motstå» oppfølging av evalueringene.

Samordna plan og tiltaksarbeid - et «dømestudium»

Det mest spesielle med studiet var andre og tredje semesters «dømestudium». Navnet kom av at studieplankomiteens sekretær skrev på nynorsk. Skulle en kalle det case- eller eksempelstudium i stedet? Det ble enighet om at «døme» ikke hadde noen akademisk tradisjon og gav større handlingsrom.

Pedagogikken på ODH var undervisning gjennom «problemorientering». Det ble definert et problem og så ble ulike fag brukt for å belyse problemet. Men store utfordringer oppstod; en standhaftig student insisterte for eksempel på at kampen mot utbygging av Gaular-vassdraget egentlig var et spørsmål om pedagogikk og krevde på det grunnlaget eksamen i generell pedagogikk. Her gikk det imidlertid en grense selv for «opprørspedagogene».²

Studieplanene presenterte ei rekke døme som det kunne være aktuelt å bruke i undervisninga. En svakhet var at miljøet ikke hadde kommet i gang med forskning. Undervisninga ble derfor ikke forskningsbasert. Derimot kunne fagpersonalet trekke inn erfaring fra eget praksisfelt. Landskapsarkitekten i undervisningsstaben var engasjert i «Heidals-prosjektet», et integrert bygnings- og landskapsprosjekt (Feste 1982) og som derfor ble brukt. To i

² Studieplankomiteen hadde en indirekte kritikk av denne pedagogikken og mente at studium av eksempler var bedre enn studium med utgangspunkt i en problemformulering.

staben hadde startet forskning på lokalsamfunnskonsekvenser av bedrifts-
nedlegging. Både nedlegginga av Røros Kobberværk og Rødsand gruver ble
derfor brukt i undervisningen.

Det viktigste kjennetegnet var tiltaksorienteringa. Tiltaksplanlegging og
tiltaksarbeid ble bredt definert: næringsøkonomisk, sosialt, kulturlandskap
osv. Studier av dømer klarla sammenhenger og konsekvenser.

Landskonferansen for tiltaksarbeid (1980–1995)

Døme pedagogikken og behovet for å gjøre studiet kjent for kommuner og
fylkeskommuner gjorde at fagmiljøet allerede første studieåret startet med
kontaktkonferanser som etter hvert fikk navnet *Landskonferansen i
tiltaksarbeid*. Alle kommuner og fylkeskommuner fikk invitasjon; i tillegg
inviterte vi tiltaksaktører innen ulike felt. Det var forskjellige hovedtema, og
konferansene hadde en oppslutning vi var tilfredse med, gjerne 50-80
deltakere. Konferansen ble arrangert årlig fram til 1995 da den måtte avslut-
tes pga. manglende kapasitet i planstaben. Den første kontaktkonferansen i
1980 hadde tittelen «Kommunalt og fylkeskommunalt tiltaksarbeid»,
naturlig nok. Lillehammerkonferansen ble etter hvert et møtested for nett-
verk og styrer innenfor sektoren. Vi fikk med oss en eller flere medarran-
gører, det ble utgitt en publikasjon på høgskolens rapportserie hvert år, og
tidsskriftet Plan og Arbeid hadde et eget temanummer fra konferansen. I
1995 kom boka «Langtidsliner i distriktpolitikk og tiltaksarbeid», ei bok
som bygde på foredrag fra 10-årsjubileet til denne landskonferansen.

I ettertid ser vi bedre at grunnlaget for suksessen var ‘rett tiltak på rett tid og
på rett sted’. Mest grunnleggende, og en nødvendig forutsetning, var likevel
evnen til å være tidlig ute med tema i tida og tema for framtida. Vi tror
bestemt at denne konferansen indirekte kom både eget planstudium og
planmiljøets FOU-aktivitet til gode. Stikkord er rekruttering, kontaktnett,
holde seg orientert om pågående debatter og praksiser. Senere kom de ulike
deltidsstudiene til å spille noe av den samme positive rollen for både
undervisning og forskning.

Fra Diplomstudium i samfunnsplanlegging i 1979 til Høgere studium i samfunnsplanlegging i 1995

Det som begynte som et toårig studium i 1979, ble tilbudt som et
heltidsstudium, om enn i ulike varianter, i snaue 30 år, helt fram til 2007. Det

ble da avløst av to ulike masterløp der planlegging var inne som et mer underordnet enkeltemne. I første halvdel av disse snaue 30 årene, 1979 – 1995, var det et videreutdanningsstudium som fram til 1989 gikk under navnet ‘diplomstudium’, deretter fram til 1995 ‘høgere studium’. I andre halvdel, 1995 – 2007, var det ei grunnutdanning under navnet to-årig ‘høgskolekandidatstudium’ med helt på tampen et par år med en bachelor i samfunnsanalyse.

Faglig profil og innhold

Samfunnsplanlegging, både som praksis- og teorifelt, er en aktivitet som temamessig favner svært bredt. Planbestemmelsene i Plan- og bygningsloven, kommuneloven og sektorlover signaliserer ambisjoner om at lokal- og regional planlegging i prinsippet kan ta opp i seg alle type tema av betydning for lokal og regional samfunnsutvikling, og for kommunal og regional forvaltning og tjenesteyting. Det har derfor alltid vært nødvendig i et planstudium å foreta et utvalg, både når det gjelder planleggingstema og planleggingsmetoder. Fagstabens faglige profil og FOU-aktivitet har uomtvistelig spilt en rolle mht. hva som til enhver tid har vært emner i studieplanen opp gjennom årene. Men andre faktorer har også hatt betydning, ikke minst hvilke temaer som er blitt gitt oppmerksomhet i lokalt, regionalt og nasjonalt plan- og utviklingsarbeid til enhver tid. Allerede den første studieplanen har, som beskrevet over, som tydelig ambisjon å komme i møte en gryende faglig og politisk interesse og engasjement for lokalsamfunnsutvikling og tiltaksarbeid i vid forstand. Som vist i det senere punktet Forsknings- og utviklingsarbeid var planstaben opp gjennom årene gjerne aktivt engasjert i pågående FOU-arbeid innen mange fagfelt og stod i tett kontakt med det kommunale og regionale praksisfeltet, i tillegg til at flere i staben deltok i ulike typer nasjonal utredningsvirksomhet. Når i tillegg studentene ble rekruttert fra de samme praksisfeltene, ble undervisning, seminarer og valg av diplomoppgavetema preget av de pågående debatter og praksis- og FOU-prosesser i samtida. Slik kom f.eks. konsekvensanalyser, framtidstenkning, kommunikativ planleggingsteori og -praksis inn i studiet – gjerne som egne studieemner og/eller som seminar- og oppgavetema.

De dominerende temaene de første årene på 80-tallet vises ved å se på periodeinndelinga av dømestudiet: Tiltaksarbeid og lokalsamfunnsstudier, utvalgte økonomisk emner som nasjonaløkonomi - bedriftsøkonomiske emner - kommunaløkonomi, kommunal forvaltning og planlegging, helse- og sosialplanlegging, regional politikk og – planlegging, og arbeidsmetoder

i konsekvensanalyse. Nye temaer kom gradvis inn utover på 80-tallet, som samfunnsfaglig metode, planmetode, konsekvensanalyse og framtidstenking, planleggingsteori, nærmiljøretta plan- og utviklingsarbeid, organisasjonsutvikling – styring og ledelse. Den opprinnelige tiltaks- og lokalsamfunnsprofilen ble noe tonet ned.

Et ønske om å samspille med andre utdanninger og andre fagmiljø ved egen høgskole har også påvirket emneporteføljen opp gjennom årene. Dette ble særlig tydelig midt på 90-tallet ved utviklingen av grunnfag og årsstudier.

En annen måte for planmiljøet å leve ut faglig interesser og faglig engasjement på utover å drifte et hovedstudium, var å utvikle og gjennomføre kurs, konferanser og ikke minst deltidsstudier og grunnfagsmoduler på avgrensede tema. Den første innsatsen av en viss størrelse og varighet var den nevnte *Landskonferansen i tiltaksarbeid 1985 – 1995*. Det første deltidsstudiet var *Planlegging og integrering 1990 – 1993*.

Målgrupper

Det ble skrevet i studiehåndboka 1979/80 at studiet « ... tar sikte på å videreutdanne personer som gjennom avsluttet fagutdanning er kvalifisert for saksbehandlerstillinger innen kommunal og fylkeskommunal forvaltning og innen den lokale statsforvaltning» (side 114). Dermed ble det etablert ei målgruppe for hovedstudiet som vi i stor grad har holdt fast på gjennom hele perioden fram til studiet i 1995 ble endret fra videreutdanning til grunnutdanning.

Gjennom den nevnte ‘kurs – konferanse – deltidsstudie’-aktiviteten henvendte vi oss også til mer spesifikke målgrupper. I sum førte dette til at planmiljøet ved høgskolen tidlig etablerte ei brei kontaktflate til flere praksisfelt innen offentlig plan- og utviklingsarbeid.

Praksis-/teoriinnretning – pedagogisk profil

Fokus på praksis, det å drøfte hva som skjer i konkret plan- og utviklingsarbeid og i neste omgang hvordan kunnskap kan forbedre praksis, var tydelig kommunisert i den første studiehåndboka. Teori og pensum var langt mindre omtalt. Som tidligere nevnt, var *døme*, ikke fag, det dominerende pedagogiske grepet. Fra 1985 og utover ble fag – forelesninger, teori – mer løftet opp, og dømer hentet fra praksis tonet gradvis ned. Seminarer og gruppearbeid ble brukt for å skape studiesituasjoner der en positivt spilte på

at studentene hadde ulike fagbakgrunn, og en styrket forståelsen for at samfunnsplanlegging var en praksisaktivitet «... nettopp kjennetegnet av at folk med ulike fagbakgrunn må samarbeide seg fram til felles forståelse og løsninger» (Studiehåndboka 1990-91. side 128). I tillegg har det alltid opp gjennom årene vært en ambisjon om å trekke både praksis og planmiljøets egen FOU-aktivitet inn i forelesninger og veiledninger.

Det er verdt å legge merke at i de siste årene er dømme-tilnærminga kommet mer tilbake, ikke minst i flere av deltidsutdanningene som blir kort omtalt senere i dette kapitlet, som *Videreutdanning i planlegging, innovasjon og ledelse (PIL)*. Som i de første årene med *Videreutdanningsstudium i samordna plan og tiltaksarbeid*, settes det av mer tid til studentenes arbeid med prosjekter hentet fra egen praksisvirkelighet, og at eksamen knyttes opp til dette dømme-arbeidet.

1989: 'Høgere studium i samfunnsplanlegging'

Navneendringen i 1989 fra 'diplom' til 'høgere studium' ble foretatt etter at fagmiljøet først hadde prøvd å ta i bruk og få høgskolestyrets godkjenning, til tittelen sivilplanlegger, bl.a. etter inspirasjon av sivilarkitekt og sivilingeniør som også var 5-årige utdanninger. Det var viktig for planmiljøet å beholde, om mulig forsterke ambisjonen om et studium på høyere nivå. Men vi fikk ikke lov. Vi ser i ettertid at det var på mange måter et masterstudium som vi på slutten av 80-tallet prøvde å formalisere på denne måten, om lag 15 år før Kvalitetsreformen introduserte bachelor/BA og master/MA i norsk høyere utdanning.

Vi omtalte det som et alternativ til hovedfag etter cand.mag. Opptakskravet i 1989 var uendret fra 1979, normalt 3-årig høyere fagutdanning eller cand.mag. Navnet diplomoppgave og tittelen *Diplomkandidat i samfunnsplanlegging* ble beholdt. Fagportefølgen var heller ikke endret. Temainnholdet hadde gjennom disse 10 årene med Diplomstudiet utviklet seg i retning av å ta opp i seg en stadig større del av den kommunale oppgaveporteføljen, inkludert det prosess- og prosjektmetodiske. Skolesektoren var et unntak, noe som sannsynligvis skyldes at ingen i fagstaben arbeidet med dette temaområdet.

Vi mangler eksakte tall for hvor mange studenter som hhv søkte – fikk opptak og begynte – tok slutt eksamen på dette 'høgere studium'. Det

Utdanning i samfunnsplanlegging ved Høgskolen i Innlandet

begynte med om lag 25 de første årene, men dalte i snitt noe de siste årene av perioden.

Etter- og videreutdanning på deltid

I 1990 møter vi for første gang ordet «Samfunnsplanleggingsstudiene» i studiehåndboka, i flertallsform, fordi utover i perioden 1989 – 95 tilbød vi flere studier, hovedstudiet i planlegging fikk en tilleggsportefølje:

- Høgere studium i samfunnsplanlegging, som var delt i to: Samfunnsplanlegging (teoridelen) – 1 ½ år og Samfunnsplanleggingsstudiet 2 ½ år.
- Halvårsenhet i Planlegging og integrering, fra 1990
- Halvårsenhet Regioplan Øst, fra 1991
- Årsenheten og/eller moduler Offentlig organisering og styring (OOS) fra 1992
- Årsenheten Samplan, etter- og videreutdanning i samfunnsplanlegging, fra 2001

Planlegging og integrering 1990–1993

Studiet ble begrunnet i behov påpekt i St.meld. nr. 39 /1987-88): Om innvandringspolitikken. Formålet var at studentene skulle tilegne seg en bred forståelse av flyktningkunnskap og planlegging slik at de skulle bli i stand til å bruke planlegging som verktøy i organisering av lokale flyktningmottak, og samordning av kommunens/regionens ulike integreringstiltak. Målgruppa var primært kommunale flyktningmedarbeidere. Studiet ble gjennomført tre ganger, med 30 – 40 studenter hver gang.

Regioplan Øst 1991 og 1992

Mens Planlegging og integrering var et studium unikt for Høgskolen i Lillehammer, var Regioplan Øst et resultat av forslag fra ei nasjonal arbeidsgruppe for temaet utdanning i samfunnsplanlegging. De fremmet bl.a. et forslag om ei regional etter- og videreutdanning i samfunnsplanlegging, Regioplan, basert på en tilpassa modell av *Samplan*. Omfanget var på bare halvparten av Samplan og det skulle tilbys i hver landsdel. Miljøverndepartementet og fylkeskommunene kom inn på finansieringssida. Formålet med ei slik videreutdanning var at den enkelte skulle få styrket og utvidet sin egen planleggingskompetanse, alle skulle bli flinkere til å forstå andres situasjoner og utfordringer, og at deltakerne skulle medvirke til å høyne standarden på offentlige tjenester til beste for brukerne. Målgruppa var ledere, planansvarlige og planleggere. Fagtemastikkord var kommunale utfordringer, plan-

Aksel Hagen, Ulla Higdem, Jon Helge Lesjø og Håvard Teigen

og beslutningsteori, forandringsarbeid og organisering, fysisk planlegging, økonomisk planlegging – regionaløkonomi, og sentrale former for lokal og regional planlegging.

Studiet ble tilbudt i to runder. Studenttallet var om lag 25.

Offentlig organisering og styring (OOS) 1992–2004

Årsenheten skulle primært gi kompetanse innenfor fagområdene forvaltningskunnskap, organisasjonsteori, offentlig planlegging, offentlig økonomi og offentlig rett, som utgjorde hver sin modul på mellom 6 og 2 vekttall. Det ble utviklet som ei påbygging på Kommunal Opplærings generelle saksbehandlerkurs, som ble tilbudt og administrert av NKS, Norsk korrespondanseskole. Flere av medarbeiderne hadde i flere år vært 'brevrettere' og utarbeidet undervisningsmaterieell hos NKS. Sammen med Kommunal opplæring og NKS utviklet vi først på 90-tallet dette studiet, som opprinnelig primært henvendte seg til 'saksbehandlere' i kommuner – fylkeskommuner – offentlig forvaltning som trengte å formalisere kompetansen sin. OOS studiet ble først gjennomført som et desentralisert studium ved studiesenteret i Nord-Gudbrandsdalen og Lillehammer, senere bare med utgangspunkt i Lillehammer som en kombinasjon av fjernundervisning (videoer og nettmøter) og (helge)samlinger. Enkeltmoduler ble etter hvert integrert i hovedstudiet/planstudiet. Målgruppa ble utvidet til alle de som innen offentlig forvaltning trengte faglig påfyll av de temaene som OOS-studiet var oppbygd av.

NKS holdt fram med sitt tilbud fram til år 2000 om et saksbehandlerkurs, som OOS-modul 1 Forvaltningskunnskap var bygd på, med oss som brevrettere, og med et studenttall på over 200 fallende til om lag 50 som avla eksamen med vår høgskole som eksamensinstitusjon. OOS-studiet, der en både kunne plukke enkeltmoduler og ta hele årsenheten, hadde studenttall på mellom 10 og 30 i perioden fram til 2004.

1995 – 2005: Fra Høgskolekandidatstudium i samfunnsplanlegging til Bachelor i samfunnsanalyse

Etter bare 6 år, i 1995, valgte vi å gå bort fra «Høgere studium i samfunnsplanlegging» til et to-årig studium i Samfunnsplanlegging, senere omdøpt til «Høgskolekandidatstudium i samfunnsplanlegging», der opptakskravet var vanlig studiekompetanse. Samtidig ble det skrevet i 1995-håndboka at «Det

er og videreutdanning for folk med høyere utdanning i profesjonsfag, DH-kandidater med økonomisk-administrative eller andre samfunnsvitenskapelige fagretninger». Vi prøvde altså å holde liv i konseptet «et videreutdanningsstudium», et nivå som var så sentralt å markere ved oppstarten i 1979. Samtidig, ved å inngå et hovedfagsamarbeid med Universitetet i Tromsø noen år senere, i 2000, fikk planmiljøet fortsatt en mulighet til å undervise på et 'høgere' nivå, og nå på et nivå som formelt var trygt forankret i lovverket.

Dette har sin bakgrunn i at midt på 1990-tallet var stemningen i fagmiljøet at en måtte tilpasse seg hovedstrukturen innenfor høgre utdanning med grunnfag, mellomfag, cand.mag/hovedfag, *eller* en yrkesrettet 2-årig kandidatutdanning. Da forsøkene på å få sertifisert våre kandidater som diplomkandidater, evt. som sivilplanleggere, ikke førte fram, falt på mange måter videreutdanningsstudiet «mellom to stoler». Strategien ble derfor å utvikle disiplin-innrettede grunnfag/årsstudier, der enkeltmoduler inngikk i et nytt 2-årig kandidatstudium. Det nye kandidatstudiet fikk på denne bakgrunn et første år som besto av to moduler fra *geografi grunnfag* (samfunnsgeografi og økonomisk geografi) og to fra *sosiologi grunnfag* (generell sosiologi og organisasjonssosiologi). Dette var fag som ble vurdert som svært relevante for planlegging; sosialøkonomi ble også foreslått som det tredje årsstudiet som kunne inngå, men der satte departementet foten ned. Andre året besto av de tradisjonelle emnene som hadde vært en del av tilbudet på det innarbeidede planstudiet: næringsretta tiltaksarbeid, planleggingsteori og kommunal økonomi.

Målet med omleggingen var at studiet (fortsatt) skulle kvalifisere studentene for arbeid i kommunal- og regional forvaltning, særlig om de hadde noe relevant yrkeserfaring fra tidligere. Dessuten, og kanskje første og fremst, at studiet kunne inngå i et videre studieløp fram mot en cand.mag.-grad ved høgskolen – eller ved andre institusjoner. Det kunne enten være universitetsstudier i geografi eller sosiologi, eller også som grunnlag for opptak til relevante høgre grads studier i planlegging.

Hovedstudiet – «Studium i Samfunnsplanlegging», «Høgskolekandidatstudium i samfunnsplanlegging» viser følgende mønster i perioden (DBH-tall): Studenter registrert på programmet varierte mellom 29 og 37 de to første årene og så dalende til 19 i 2002, mens antall uteksaminerte kandidater varierte mellom vel 20 de første årene og så dalende ned til under 10. De to

grunnfagene/ grunnfagsmodulene hadde mange studenter. Geografi mellom 30 og 60 fram til det ble innstilt i 2004. Sosiologi ofte enda flere, opptil 80 på årsstudiet.

Bachelor i Samfunnsanalyse 2003–2005

Den store vektleggingen på disiplinlagene geografi og sosiologi i planstudiet gjorde at samarbeidet med andre fagretninger ved egen høgskole ble ytterligere forsterket. Dette gjaldt særlig med samtidshistorie og statsvitenskap (som hadde avløst studiet i samfunnspolitikk). Sammen med disse fagmiljøene utarbeidet vi en felles *bachelorgrad i Samfunnsanalyse*. Den hadde et felles første år, og var organisert slik at studentene fra år to skulle velge blant tre fordypninger: samtidshistorie; offentlig administrasjon og planlegging; samfunnsgeografi og globalisering. Fordypningene rettet mot henholdsvis planlegging og samfunnsgeografi fikk imidlertid svak søkning og ble forholdsvis raskt avviklet. Disse beslutningene skulle også komme til å innebære slutten på Planstudiet med den profil det var blitt kjent for.

Samplan 2001 – og fram til i dag

Vi har tidligere omtalt at planmiljøet hadde en omfattende studieportefølge særlig fra 1991/92 og et par år framover. Men i 1995 er både *Planlegging og integrering* og *Regioplan Øst* blitt historie, mens OOS er der fortsatt.

Samplan feiret sitt 50 årsjubileum i 2023, og må være et av Norges eldste etter-/videreutdanningstilbud. Studiet tilbys som ei etter- og videreutdanning på 30 studiepoeng, i et samarbeid mellom Høgskolen i Volda, Universitetet i Tromsø og Høgskolen i Innlandet. Det er KS ved Sekretariat for etter- og videreutdanning i samfunnsplanlegging (SEVS) som eier, utvikler og i stor grad drifter Samplan. De tre utdanningsinstitusjonene muliggjør at det kan tas godkjent eksamen bygd på godkjent studieplan og pensum. Medarbeidere i fagmiljøet har deltatt med forelesninger opp gjennom årene, og fra 2001 kom Lillehammer inn som medarrangør. Det årlige studenttallet er mellom 30 og 40; samarbeidet gjør at Lillehammer tar opp Samplan-studenter hvert tredje år.

Samarbeid med Tromsø: Hovedfag i samfunnsplanlegging 2000–2003

Fagmiljøet på Lillehammer var sterkt motivert til å utvikle et høgre grads studietilbud rettet mot planlegging. En viktig inspirasjon var pedagogikkstudiet ved høgskolen som hadde etablert et hovedfagstilbud i samarbeid med Universitetet i Oslo (og som etter hvert ble et rent HiL-tilbud). Etter

initiativ fra Håvard Teigen og Nils Aarsæther på slutten av 1990-tallet ble det inngått en avtale mellom HiL og UiT ved Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning. Avtalen innebar at HiL kunne tilby hovedfagsundervisning og veiledning etter Tromsøs studieplan mens UiT var eksamensinstitusjon.

Høsten 2000 startet det lokale tilbudet opp med 15 registrerte hovedfagsstudenter på Lillehammer. Undervisningen ble gjennomført som ukentlige seminarer med temaer fra de sentrale bøkene i studieplanen. Det gjaldt både vitenskapsteori og metode (metodologi) samt de ulike fagretningsområdene (sosnologi/sosialantropologi; planlegging/organisasjonsteori; regional politikk/samfunnsgeografi).

Seminarene ble faglig vitaliserende for Lillehammer-miljøet. Innslag fra egen stab ble kombinert med bidrag fra kollegaer fra andre miljø ved høgskolen, fra gjesteforelesere og utveksling av forelesninger med Tromsø (på videolink).

Antall opptatte hovedfagsstudenter var noe avtagende (15-13-9) og siste opptak var høsten 2002. De fleste av disse studentene kombinerte hovedfaget med lønnet arbeid, og ikke alle kom i mål med hovedoppgaven. Men i alt 15 av «Lillehammer- studentene» kom ut med cand.polit. graden fra Universitetet i Tromsø.

Studentenes temavalg spente som seg hør og bør vidt: Flere oppgaver var typiske planoppgaver; innrettet mot henholdsvis miljøprogrammer, medvirkning og deltakelse, kunnskap og regional utvikling. Andre hadde et klarere organisasjonspreg med fokus på f.eks. målstyringskonseptet og bestiller/utfører modeller. Atter andre var viet spørsmål om ulike politikkfelter som energisektoren, lokaldemokrati og innvandring/integrering.

Kulturbasert næringsutvikling 2004–2008

Dette studiet hadde som mål å gi studentene kunnskap om næringsutvikling og nyskaping -generelt sett. Studentene skulle utvikle forståelse for de spesifikke muligheter og utfordringer som er knyttet til kultur og kultursektoren. Samtidig som en skulle få innsikt i kulturens muligheter til næringsutvikling, men også dens sårbarhet og integritet. Studiet var bygd opp om to emner hver på 15 studiepoeng: Kultur og kulturforståelse, og lokal

næringsutvikling på kulturbasis. Antall uteksaminerte per år varierte mellom 30 og 20

Norsk kommunesektor og EU/EØS – KS-studium 2008–2014

Gjennom flere år ble dette studiet, 15 studiepoeng og samlingsbasert, gjennomført i et samarbeid mellom KS og oss. Faglig innhold/ læringsutbytte: Ved fullført studie er det et mål at studentene skal kjenne til EUs utviklingshistorie og forstå integrasjonsprosessen som ligger til grunn for EU, forstå hvordan EU/EØS legger føringer for kommunal politikk og forvaltning og kjenne til handlingsrom og begrensninger som dette gir, ha kunnskap om hvordan EØS-regelverket blir implementert i norsk regelverk og praksis, samt ha innsikt i EØS-avtalens funksjon i en flernivåforståelse av politikkutformingen i kommunal og fylkeskommunal forvaltning, kjenne de ulike EU og EFTA-institusjonenes funksjon og forstå relasjonene mellom dem.

Målgruppa var primært ansatte og politikere i kommuner, fylkeskommuner og statlig forvaltning. Det var frivillig om en ville ta eksamen, og mange av deltakerne hadde heller ikke studiekompetanse på masternivå. Antall uteksaminerte per år var om lag 10.

Masterstudier – med innslag av planleggingsfag (2006–)

Med innføring av ny gradsstruktur i høyere utdanning³ (bachelor og master) ble det også åpnet for at høyskolene kunne søke om akkreditering av studietilbud på masternivå. Dette førte til en utvikling der masterstudier etter hvert ble et ordinært innslag ved de fleste statlige høyskolene. For planmiljøet var dette imidlertid tvetydig. Det ble lettere å få godkjent høyere grads studier på eget fagområde, men de ideologiske konjunktorene spilte ikke med samfunnsplanlegging som studieområde. Dessuten kom det nye finansieringssystemet for høgre utdanning til å spille en viktig rolle. Høgskolens ledelse ønsket å tilpasse seg det nye finansieringssystemet ved å vokse på inntekter fra studiepoengproduksjonen, og *den vurderte planlegging for å stå for noe «gammeldags» som ikke ville treffe studentmarkedet*. Andre fag og profileringer ble vurdert som mer tidsriktige og attraktive.

³ Som en del av den såkalte Kvalitetsreformen, vedtatt av Stortinget i juni 2001, iverksatt fra studieåret 2003/2004.

En annen viktig endring i sektoren var åpningen for at høyskolene etter bestemte kriterier kunne kvalifisere seg til å få universitetsstatus. Dette gjorde at høyskolene i regionen ønsket å samarbeide om å få etablert et nettverksuniversitet i Innlandet. Tidlig på 2000-tallet ble Prosjekt Innlandsuniversitet (PIU) etablert som et partnerskap mellom de tre høyskolene og de to fylkeskommunene i Hedmark og Oppland med mål om ha universitetet på plass i 2012. Prosjektet fikk finansiering gjennom et Kompetanse-Universitets- og Forskningsfond (KUF-fondet), der fylkeskommunene sammen med selskaper i energisektoren og enkeltkommuner bidro økonomisk. Veien til et universitet gikk gjennom etablering av doktorgradsutdanninger som i sin tur skulle bygge på institusjonens masterstudier. KUF-fondet bidro med flere års finansiering for å få disse tilbudene utviklet og i drift.

Disse endringene i rammebetingelser bidro til en hektisk og omfattende virksomhet i planmiljøet der flere studieplangrupper ble igangsatt. Resultatet var at det i 2006 ble sendt søknader til NOKUT om hele tre ulike masterstudier: Master i Innovasjon og næringsutvikling (MAINN), Master i Moderne forvaltning (MPA) og Master i Europeisk Integrasjon. De to første ble realisert (i henholdsvis 2006/2007), mens studiet i Europeisk integrasjon ikke ble iverksatt. Europa-profilen ble imidlertid ivaretatt med et emne i EU-EØS forvaltning, som ble tilbudt som valgemne i begge masterne. Felles for masterne var at planfaglige emner var redusert, sammenlignet med tidligere planer og ambisjoner.

Begge masterstudiene rettet seg mot forholdsvis voksne studenter og var organisert med samlingsbasert undervisning. Dette hadde konsekvenser for det pedagogiske opplegget, rekruttering (gunstig) og gjennomføringsevne (krevende). De to masterstudiene samarbeidet ved at de ble tilbudt av samme fagmiljø, i noen grad ved bruk av lærerkrefter og veiledningsressurser på tvers – og kanskje først og fremst gjennom en felles struktur på fagemnene (15 stp), samt en felles portefølje av valgemner.

MAINN hadde to obligatoriske substanssemner «Entreprenørskap og utviklingsaktører» samt «Næringspolitikk og næringsutvikling». Denne masteren underbygget høyskolens satsing på innovasjon, og arbeidet om å få godkjent en Phd i innovasjonsstudier. Studiet var to-årig og skulle kvalifisere for opptak på doktorgradsutdanning, i tillegg til arbeid i offentlig og privat sektor. Samtidig representerte *MAINN* en videreføring av fokuset på næringsrettet tiltaksarbeid som har vært en del av fagmiljøets orientering helt

fra samfunnsplanleggingsstudiets første år. Studentenes avsluttende masteroppgaver var også i stor grad rettet mot temaer fra studiets obligatoriske emner. Typiske oppgavetemaer for studentene de første årene var Innovasjon i reiseliv og kultur/opplevelsesnæringene, innovasjon og regional utvikling, den kreative klasse (Richard Floridas teorier), klyngeteori, og ulike former for organisasjonsmessig innovasjon.

MPA hadde også to obligatoriske emner (og som MAINN i tillegg metode og vitenskapsteori), henholdsvis «Organisasjonsutforming i offentlig sektor» og «Flernivåstyring⁴, partnerskap og planlegging». Det siste emnet var inspirert av den internasjonale litteraturen om «Multi-level governance», så vel som av en framvoksende partnerskapstenkning på kommunalt og regionalt nivå.

Det mest radikale – og omstridte – ved MPA-studiet var å kombinere to studier med ulikt opptaksgrunnlag og gi dem (grovt sett) samme undervisningstilbud. MPA-porteføljen besto av i) en erfaringsbasert master («bredde») på 90 studiepoeng, som forutsatte minst to års relevant yrkeserfaring i tillegg til høyere utdanning på bachelor/cand.mag. nivå og ii) en master på 120 studiepoeng («fordypningsmaster»), som forutsatte relevante fag på bachelornivå. Denne varianten av MPA kvalifiserte til opptak på doktorgradsutdanning. De to studiene fikk i hovedsak den samme undervisning (dybdemasteren hadde flere emner og større krav til masteroppgave). Den pedagogiske tanken var at studentene skulle lære av hverandre gjennom studieforløpet – noen bidro med erfaringer fra praksisfeltet, mens andre hadde relevant bachelor som opptaksgrunnlag. Studentene kunne velge om de ønsket å ta studiene på hel- eller deltid (halv fart), noe som ga programmet et fleksibelt preg.

De to masterstudiene rekrutterte jevnt over godt kvalifiserte og motiverte studenter. Det var likevel en vedvarende utfordring å få studentene til å bruke nok tid til akademisk fordypning i en situasjon der mange kombinerte studiene med lønnet arbeid. De fleste studentene hadde arbeidslivserfaring, og mange av dem valgte tema for masteroppgaven fra eget yrkesfelt (NAV, forsvaret, kommuner osv.). Typiske oppgavetemaer var: Samskaping og

⁴ Etter hvert erstattet av PPP, Politikk, partnerskap og planlegging, der flernivåstyringen inngikk i EU/EØS-forvaltnings-emnet.

partnerskap, *Lean* i offentlige organisasjoner, reformer i offentlige sektor (organisatoriske), ledelse- og strategisk HR, politisk organisering i kommunene, medvirkning i planlegging, EØS og demokratisk underskudd.

MAINN og MPA-studiene ved HiL ble med mindre studieplanendringer gjennomført i vel ti år. Rekruttering og gjennomføring i denne perioden (DBH-tall) viser følgende mønster: *MAINN*. Opptatte studenter lå på mellom 10 og 25 per år. mens antall uteksaminerte kandidater varierte mellom 5 og 20 per år (snitt 10). I tillegg kom studenter som bare avla emneeksamener. *MPA*. Antall opptatte studenter per år varierte her mellom 15 og 50, mens uteksaminerte kandidater varierte mellom 5 og 20 per år (snitt 11). I tillegg kom de som ikke avsluttet med masteroppgave, men som avla ett eller flere emner.

Helse og omsorg i plan (Helomplan) 2011–2017

Denne videreutdanninga var et femårig prosjekt fra 2011–2017 i regi av KS og Sekretariatet for etter- og videreutdanning i samfunnsplanlegging (SEVS) finansiert med støtte fra Helsedirektoratet. Høgskolen i Lillehammer ble sammen med fire andre institusjoner plukket ut til å gjennomføre utdanninga. Studiet – 30 studiepoeng på masternivå - ble utviklet med bakgrunn i implementering av Samhandlingsreformen, som har som formål å forebygge mer, behandle tidligere og samhandle bedre.

Studiets formål var å bidra til at kommuner, fylkeskommuner, fylkesmenn (nå statsforvaltere) og helseforetak utviklet kompetanse sin kompetanse på samfunnsplanlegging som virkemiddel for å skape samfunn som ivaretar befolkningens helse på like vilkår for alle, og for å styrke aktørene i samhandlingsreformen sin kompetanse til samhandling og langsiktig strategisk planlegging, alt sett i et folkehelse- og helse- og omsorgsperspektiv. Målgruppa for studiet var ansatte i kommuner, fylkeskommuner, helseforetak, fylkesmenn (statsforvalter) og «andre med interesse for samfunnsplanlegging. Opptak skjedde i samarbeid mellom utdanningsinstitusjonene og KS/SEVS (Sekretariatet for etter- og videreutdanning i samfunnsplanlegging), som også stod for markedsføringa.

Antall uteksaminerte kandidater var om lag 40 første året, de neste om lag 20.

Planmiljøet hos oss fikk oppdrag og finansiering til å utvikle en læringsportal med tilhørende læringsressurser - <https://helomplan.no/> - som fortsatt er åpen

for bruk. Den ble spesielt utviklet for å styrke kommunenes planleggingskompetanse, være ressursider for de samme som var målgruppe for dette masteremnet. Temaene som ble dekket bl.a. med undervisningsvideoer var planlegging, partnerskap og samstyring, helse i plan, medvirkning, juss og etikk, og innovasjon.

Den fusjonerte høgskolen (2017–2024)

Høgskolen i Innlandet (HINN) ble etablert i 2017 som en fusjon av Høgskolen i Lillehammer (HiL) og Høgskolen i Hedmark (HiH).⁵ Situasjonen for MPAs del var at HiH hadde et MPA-studie på Rena bygget over omtrent den samme lest. Det ble vedtatt at begge tilbudene skulle videreføres, og det kom derfor raskt til et samarbeid der en ønsket å harmonisere studiene noe – samtidig som en satset på en viss spesialisering mellom de to studiestedene. Det nye programmet «Offentlig ledelse og styring (MPA)» var operativt fra høsten 2018, og har på begge studiesteder hatt god søkning. Masterstudiet i innovasjon og næringsutvikling (MAINN) ble ikke videreført etter fusjonen, men innovasjon ble tillagt stor vekt i «det nye» MPA-tilbudet der Lillehammer-miljøet profilerte seg med en fordypning i «Offentlig innovasjon». Planleggingsfaget ble videreført som et valgemne på 15 studiepoeng med tittelen «Samfunnsplanlegging og bærekraft». Rena-miljøet tilbød to fordypninger, henholdsvis i «Beredskap og krisehåndtering» og i «Organisasjon og ledelse». 85 studenter, fordelt på de tre fordypningene, fullførte en MPA-grad ved HINN i 2023. De aller fleste av disse avla en «breddemaster» på 90 studiepoeng.

Sammenfattet kan en si Lillehammer-miljøet etter hvert har utviklet godt søkte studietilbud på mastergradsnivå. De mest typiske planfagene fra studiets første tiår har imidlertid blitt marginalisert i studieporteføljen, i alle fall som fagmiljøets «hovedprodukt». Til gjengjeld har planrelaterte temaer og emner vært en vedvarende del av tilbudet innenfor eksterne kurs og oppdrag.

Realistisk regional og lokal samfunnsplanlegging 2021–2022

Studiet ble grunnfinansiert, etter utlysning, av Kommunal- og moderniseringsdepartementet i nært faglig samarbeid med KS/SEV. Studiet var på

⁵ Høgskolen i Gjøvik som var med på PIU-prosjektet ble imidlertid en del av NTNU fra 2016.

15 stp på masternivå og samlingsbasert. Ca. 25 har deltatt, de fleste fra Innlandskommuner. Målgruppa var de som jobber med, eller ønsker å jobbe med areal- og samfunnsplanlegging i kommuner og fylkeskommuner og annen offentlig sektor.

Vi la særlig vekt på at planlegging skal være et verktøy for å håndtere konkrete utfordringer i plan- og utviklingsarbeid i lokal og regionale samfunn, ikke være en aktivitet til f.eks. å flykte vekk fra en problematisk demografisk utvikling og over til mindre realistiske visjoner for utvikling av f.eks. «nye næringer».

Videreutdanning i planlegging, innovasjon og ledelse (PIL) 2023/24

Studiet ble grunnfinansiert, etter utlysning, av Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse. Studiet er utviklet og gjennomført i samarbeid med Studiesenteret RKK Ytre Helgeland. Det er på 15 studiepoeng, på masternivå og samlingsbasert. 25 har deltatt fra tre Helgelandskommuner. Dette studietilbudet innenfor planlegging, innovasjon og ledelse skal komme i møte både behovet for regional kompetanseheving innen offentlig planlegging, innovasjon og ledelse, og behovet for praksisrelevans og regionale perspektiver ved den tette koblingen til praktiske case fra de deltakende kommuner. Studiet er utformet spesielt med henblikk på småkommuners aktiviteter, utfordringer og forutsetninger for å initiere, planlegge og gjennomføre innovasjonsprosjekter som skal resultere i merverdi for både kommunen som organisasjon og samfunn. Det bygger på tre pilarer: 1) Teorier om planlegging, innovasjon og ledelse. 2) Metoder for planlegging, innovasjon og ledelse. 3) Kollegialæring og erfaringsdeling.

Forskning og utviklingsarbeid i det planfaglige miljøet

Forsknings- og utviklingsarbeid og publisering utviklet seg til en sterk tradisjon i planmiljøet på Lillehammer. Vi vil først omtale miljøets faginteresser for deretter å si noe om enkelte fagbøker som har hatt betydning for undervisning og praksis.

Karakteristisk for fagmiljøet siden starten i 1979, er den store faginteressen for regional- og distriktpolitikk, regional økonomi og regional og lokal planlegging. Dette manifesteres på den ene siden som forsknings- og utviklingsarbeid på rurale og marginale områder i den broxianske tradisjonen, som Håvard Teigen (Teigen, 1984, 2000, 2001) og Ragnar Nordgreen (Nordgreen & Flogenfjeldt 1993), og på den andre siden europeiske regionale perspek-

tiver knyttet til EUs regionalpolitikk særlig ved Noralv Veggeland, (Veggeland, 2000, 2004a, 2004b). Det er også andre forskningsfelt som knytter an til disse hovedretningene fra 1970-og 80-tallet, som reiseliv og turisme, næringsutvikling, som Ragnar Nordgreen, Håvard Teigen og Tor Selstad (Teigen, 2003, 2004), samt diskursen som gikk jevnt fra slutten av 1980-tallet om regional oppgavefordeling og territoriell inndeling, med bidrag fra Tor Selstad, Ragnar Nordgreen, Aksel Hagen og senere Ulla Higdem, (Nordgreen 1986, Higdem, 2004, 2009; Higdem et al., 2016; Selstad, 2003, 2004; Selstad & Onsager, 2004).

OL-94 var det store utviklingsprosjektet på Lillehammer på 1980/-90-tallet, et prosjekt som også engasjerte samfunnsplanleggingsmiljøet i mange sammenhenger. Selstad (1984) laget i den første søknadsfasen konsekvensanalysen av de mulige økonomiske, sosiale og fysiske virkninger av et vinter-OL. Dernest bidro en rekke studenter fra planmiljøet med data-innsamling knyttet til de store arealplanarbeidet for Lillehammer i 1989. Andersen (1991) skrev sin hovedoppgave i samfunnsplanlegging om aktører og innflytelse i kommunens arealplanleggingsprosess, et planarbeid som la noe av grunnlaget for den reviderte OL-planen. Siem Pettersen (1994) og Spangen (1994) skrev sine hovedoppgaver om planprosesser og lokalisering av isanleggene i henholdsvis Gjøvik og Hamar. Selstad evaluerte OLs miljøplanlegging og profil (Selstad og Skjeggedal 1994) sett i forhold til Lillehammers planhistorie. Lesjø (2003) skrev en monografi om den samlende beslutnings- og planprosessen fram mot OL-94, mens Teigen (2009) analyserte effekter av OL-arrangementet for Lillehammer-regionen med vekt på de nye alpindestinasjonene.

Bærekraftig utvikling var tidlig et tema for bl.a. Tor Selstad, som bidro i stor grad til undervisning, teoriutvikling og ikke minst praktiske analyser av regioner og utvikling av scenarioer (Selstad 2004). Sammen med Jon Helge Lesjø og andre utviklet de scenarier for kommune-Norges framtid for 2012 (Dølvik et al 1991) med oppfølging i 2012 (Selstad, Dølvik, Hompland, Lesjø og Ringholm), hvor framtidsscenariene er 2037.

Politikk i planlegging, politikernes roller, makt og politisk analyse, lokalt og regionalt har også vært vektlagte forskingsfelt med betydning for undervisninga. Her har Jon Helge Lesjø, Tor Selstad, Håvard Teigen, Aksel Hagen og Ulla Higdem bidratt (Higdem et. al 2016).

Studiet i samfunnsplanlegging ble utviklet i dialog med den norske og internasjonale faglitteraturen, og det ble også utviklet norskspråklig litteratur. I starten besto den selvutviklede delen av litteraturen på studiet av kompendier og utgivelser i skriftserien til Høgskolen i Lillehammer fra 1995, slik som kompendiet om framtidstekning og scenarier i planlegging av Tor Selstad *Med krystallkule og computer: prognoser og scenarier i samfunnsplanleggingen*. Denne kom som bok i 1991.

Jørgen Amdam (Høgskulen i Volda) og Noralv Veggeland står bak en av de mest sentrale bøkene på planstudiene. Den første kom i 1981 *Planlegging for samfunnsendring: innføring i teoriar om samfunnsplanlegging* og den siste i 2011 (1981, 1991, 1998, 2011) med tittelen *Teorier om samfunnsstyring og planlegging*. Bøkene beskriver relevante teorier, planleggingsteoretikere og pågående debatter, men argumenterer også normativt for perspektiver og løsninger. Et interessant trekk sett i lys av dagens oppmerksomhet på innovasjon, er at innovasjonsbegrepet er med i alle disse bøkene, selv om innovasjon var nesten fraværende som tema på 70- og 80-tallet i den internasjonale planteorilitteraturen (Hagen & Higdem, 2019). Bøkene var pensumlitteratur på mesteparten av planleggingsutdanninger i Norge, men også på andre studier.

Noralv Veggeland redigerte også bokserien *Planleggingens muligheter 1, 2 og 3*, (1982). Også disse bøkene var pensuminnslag i norsk planutdanning i mange år. Bidragsyttere var sentrale personer i norsk og skandinavisk planleggingsforskning og -praksis, inkludert fagpersoner fra eget miljø på Lillehammer (Birgitta Ericsson, Sondre Svalastog, Tor Selstad, Noralv Veggeland, Håvard Teigen).

Lærebøkene i planlegging i en norsk kontekst ble initiert fra Tromsø med Nils Aarsæther som fast redaktør, mens redaktørkorpsset ellers kunne variere. Lillehammermiljøet har vært godt representert i disse utgivelsene: Aksel Hagen og Ulla Higdem (2001; 2018) bidrar med bl.a. forståelsen av fylkesplanlegging, regional planlegging og samstyring som flernivåstringens koordineringsmekanisme.

En annen sentral lærebok for planstudiene på Lillehammer kom i 1999, nemlig *Regionaløkonomi og Politikk* av Håvard Teigen. Boka er retta mot teori som bidrar til forståelse av distrikts, regional -og næringspolitikk. Ambisjonene for denne boka er også å presentere en samla oversikt over

regionaløkonomiens teori og politikk i Norge, som det heter i forordet. Jens Christian Hansen (UiB) og Tor Selstad ga ut boka *Regional omstilling-strukturbestemt eller styrbar*, også i 1999. Her er forholdet til innovasjon og nyskaping i bedrifter og lokalsamfunn temaet. Inngangen til dette er at sterke internasjonale påvirkninger og globalisering krever omstilling, der både marked, stat og lokalsamfunn kan være endringsaktører.

Samfunnsplanleggingsmiljøet ved Lillehammer var mannsdominert og forble slik. Dette var ikke noe spesielt for Lillehammer, for det norske akademiske fagmiljøet innenfor planlegging, regional utvikling og økonomisk geografi hadde få kvinner. Det er derfor grunn til å trekke fram de to kvinnene som kom inn tidlig i planmiljøet, nemlig Sigrun Kaul (1939-2021), og Karin E. Holck. Kaul, brakte kvinneperspektivet tydelig inn i planlegginga, særlig knyttet til forskningen *Veier til det nye hverdagslivet* (1987) og i undervisninga. Holck var særlig opptatt av de nære lokalsamfunns- og helhetlige perspektivene i kommunal tjenesteutvikling og samfunnsplanlegging (Holck, 1999).

Boka, som i stor grad peker framover mot en av dagens forsknings- og undervisningssatsinger har tittelen En Innovativ forvaltning? Den er redigert av Rolf Rønning og Håvard Teigen, og kom i 2007. Boka har sitt faglige fundament i utviklingen av innovasjonsteori og praksiser med offentlig sektor som innovasjonsfremmer og innovasjon i offentlig sektor. Bidragsyterne var i all hovedsak del av Senter for Innovativ Forvaltning, etablert i 2006, som senere skulle bli Kompetansesenter for Offentlig Innovasjon (KOI). Planmiljøet var godt representert med aktuelle artikler.

Lillehammermiljøet på nasjonale og internasjonale arenaer

Planmiljøet⁶ har fra oppstarten i 1979 på ulike måter deltatt i både lokale, regionale, nasjonale og i noen grad internasjonale FOU-prosesser, hatt posisjoner i ulike råd, utvalg og styrever, og vært aktive i både fagpolitiske og mer akademiske diskusjoner. Fagmiljøet har sett dette som viktig for egne studier og for eget FOU-arbeid, og ikke minst har det vært både trivelig og moro å omgås og samarbeide med så mange personer og miljøer utenfor egen

⁶ Planmiljøet inkluderer både høgskolen og Østlandsforskning. Flere av medarbeiderne har i perioder arbeidet i begge miljøene. I dag er Østlandsforskning fusjonert inn i høgskolen, som et eget institutt

Utdanning i samfunnsplanlegging ved Høgskolen i Innlandet

institusjon. Her kommer noen få eksempler på slik aktivitet, og dermed er mange og mye ikke nevnt.

Forsknings- og utredningsarbeid

Ett av Tor Selstads mange interessefelt var hans engasjement for en ny regional inndeling av Norge, som bl.a. resulterte i en utredning for KS: «Sterke regioner. Forslag til en ny regioninndeling i Norge» (KOU 2004:1). Her la han premissene for det som ble KS sin policy i dette spørsmålet. Tor Selstad satt også i utvalget ledet av Hallvard Aalbu som samme år utga NOU 2004: 2 *Effekter og effektivitet— Effekter av statlig innsats for regional utvikling og distriktspolitiske mål*. Han deltok forøvrig i utarbeidelse av flere distrikts- og regionalmeldinger.

Håvard Teigen var også aktiv i forskning som hadde betydning for utviklingen av distriktspolitikken. For eksempel ledet han han Bygdeutvalgsprosjektet som ledet fram mot NOU. 1984 :21 *Statlig næringsstøtte i distriktene*. Debattboka, som kom som konsekvens av dette arbeidet «Vil Bygdenorge overleve? Med storbukkar på bygdebeite», var sterkt Broxinspirert i analysen. I 2003 kom «Effekter av den smale distriktspolitikken» som Håvard Teigen gjorde for Effektutvalget, på oppdrag fra Kommunal- og Regionaldepartementet.

Jon Helge Lesjø har sammen med Andreas Hompland (2016) på oppdrag skrevet KS sin historie og organisasjonens spenningsfylte plass i det norske styringssystemet.

Tidsskriftet: Fra Plan og Arbeid til Plan

I gråsona mellom forskning, formidling og politisk påvirkningsarbeid har tidsskriftet *Plan og Arbeid* (senere *Plan*) vært en viktig formidlingskanal for miljøet. Vi hadde på 80- og 90-tallet gjerne en plass i redaksjonsrådet (Håvard Teigen og Tor Selstad). Noralv Veggeland var redaktør 1985–1988, Aksel Hagen medredaktør/redaktør 1988–1989.

Nasjonale og nordiske posisjoner og verv

Sigrun Kaul var professor ved Nordplan, Nordisk institutt for samfunnsplanlegging, 1989–1993. Noralv Veggeland var instituttssjef for Nordisk institutt for regionalpolitisk forskning (*NordREFO*) 1989–1993. Flere fra planmiljøet har sittet i Norges Forskningsråds programstyrer. I perioden 2015–19 var Higdem oppnevnt i programstyret DEMOS som hadde som

Aksel Hagen, Ulla Higdem, Jon Helge Lesjø og Håvard Teigen

formål å utvikle kunnskapsgrunnlaget for en demokratisk og effektiv styring, planlegging og forvaltning. Planmiljøet har på ulike måter vært engasjert i Forum for Utdanning i samfunnsplanlegging, FUS, som organiserer alle læresteder i Norge som underviser i planleggingsfag. Aksel Hagen var styreleder for FUS 2018–2022.

Avsluttende refleksjoner

Utdanningene endres i takt med samfunnsutviklinga sies det gjerne, men innenfor utdanning i samfunnsplanlegging ser vi at behovet for økt utdanningskapasitet er prekært. Særlig sliter distriktskommunene med å rekruttere plankompetanse (Strategidokument KS, KMD, FUS 2019). Valgemnet Planlegging og bærekraft som del av Master i offentlig ledelse og styring (MPA) er ikke et tilstrekkelig bidrag fra HINNs side til å styrke planutdanning i Norge.

Dagens fagmiljø ved HINN som er relevant for planstudier er imidlertid stort, og dekker samfunnsgeografi, økonomisk geografi, regionaløkonomi, regional utvikling, innovasjon, organisasjonsutvikling, ledelse og samfunnsplanlegging, samt krise – og beredskap.

Storhove – reetablert fra landbruksskole til distriktshøgskole, så høgskole – og, endelig, universitet.

Fotorettigheter: Ole-André Lagmandokk/Høgskolen i Innlandet

Vi vil i god scenariotradisjon (jf. Selstad og Hompland) trekke fram tre mulige framtider for planleggingsstudier innenfor Universitetet INN⁷. Disse tre har vi gitt navnene Skreddersydde studier, Reetablering og Utfasing.

Skreddersydde studier er 0-alternativet. I dette scenariet går MPA som i dag, med samfunnsplanlegging og bærekraft som et valgemne, og det kan skrives masteroppgave med tema fra samfunnsplanlegging. I tillegg tilbys ulike skreddersydde kurs, utviklet i nye former og tilbudt på forskjellige steder. Slike finner vi også i dagens portefølje som f.eks. PIL – Planlegging, Innovasjon og Ledelse. Planmiljøet har lange og gode tradisjoner i å tilby denne type studier der en har fanget opp tidsaktuelle temaer og etter- og videreutdannings-behov. Slike studier/kurs blir gjerne bestilt av og utviklet sammen med (distrikts)-kommuner og regioner. Særlig aktuelle temaer er koblingen mellom planlegging, innovasjon og ledelse, til krise og beredskap, småbyenes roller i regional utvikling, og diffusjon av Rural Planning and Innovation Lab (RUPIL) for realistisk og innovativ planlegging. INNs tilpasning til den økonomiske situasjonen gjør at slike studier er økonomisk attraktive og gode bidrag til å oppfylle INNs samfunnsoppdrag.

Utfasing. I utfasingsscenariet er det tradisjonsrike og mangfoldige plan- og regionalforskningsmiljøet ved INN borte. Kompetansen på disse områdene er utfaset gjennom naturlig avgang i perioden 2018 – 2035. INNs prioriteringer går i retning av økonomisk lønnsomme undervisningstilbud, med vekt på digital kompetanse og kunstig intelligens. Dette innebærer at det tunge forskningsmiljøet innenfor planlegging, regional og lokal utvikling og innovasjon som beskrevet ovenfor, ikke eksisterer lengre. INN trer ut av sin faglige sterke posisjon i planleggings-Norge og svekker sin posisjon innenfor planleggings- regional- og distriktsforskning nasjonalt og internasjonalt.

Reetablering. I dette scenariet er et eget planleggings-studie reetablert i ny drakt. Vi trekker veksler på det store fagmiljøet ved INN som er bygd opp fra 2010-tallet og framover innenfor regional utvikling, innovasjon, krise og beredskap, i tillegg til planlegging. I 2035 er Samfunnsplanleggingsstudiet et masterstudium hvor én spesialisering er i samarbeid med MPA Krise og Beredskap, og en annen er innovativ og realistisk planlegging med et distrikts- og småby-perspektiv. INN-modellen Rural Planning and Innova-

⁷ Søknad fra HINN om å bli universitet ble godkjent av departementet i juni 2024.

Aksel Hagen, Ulla Higdem, Jon Helge Lesjø og Håvard Teigen

tion Lab (RUPIL) for realistisk og innovativ planlegging får stor betydning i et stadig mer grisorientert og demografisk skeivt Europa, men med et stort potensial for etablering av innovative forbindelser mellom rurale og urbane områder.

Studiet får stor oppmerksomhet for relevansen og treffsikkerheten på disse områdene, og bidrar til at INN-anseelse styrkes nasjonalt og internasjonalt.

Litteratur

Andersen, T. (1991). *Plassering av OL-anlegg - aktører og innflytelse. En analyse av arealplanprosessen i Lillehammer i 1989*. Hovedoppgave i samfunnsplanlegging, Oppland distriktshøgskole.

Amdam, J. & Veggeland, N. (1981). *Planlegging for samfunnsendring: innføring i teorier om samfunnsplanlegging*. Universitetsforlaget.

Amdam, J. & Veggeland, N. (1991). *Teorier om samfunnsplanlegging: en teoretisk introduksjon for planlegging av samfunnsendring*. Universitetsforlaget.

Amdam, J. & Veggeland, N. (1998). *Teorier om samfunnsplanlegging: kommunalt, regionalt, nasjonalt, internasjonalt*. (2. utg.). Universitetsforlaget.

Amdam, J. & Veggeland, N. (2011). *Teorier om samfunnsstyring og planlegging*. Universitetsforlaget.

Bech Jørgensen, B., T. Cronberg, T., Vestergård, V., Blomberg, I., Krantz, B., Sagregorio, I.-L., Kaul, S., Sæterdal, A., Borelli, I., Vespa, K. (1987). *Veier til det nye hverdagslivet. Om integrering av hverdagslivets oppgaver på et mellomnivå*. Nordisk Ministerråd NORD 1987:61.

Brox, O. (1971). «Generativ planlegging» i PAG-Artikkelsamling nr 2. Bergen: Populistiske Arbeidsgrupper.

Dølvik, T., Eikeland S., Lesjø, J.H., Selstad T. 1991. *Kommune-Norges framtid. Scenarier 2012*. Kommuneforlaget.

Feste, J. (1982). «Heidalsprosjektet» i *Byggekunst* årg. 64, nr. 5 s. 220-223.

Hagen, A., & Higdem, U. (2019). *Calculate, Communicate and Innovate - do we need Innovate as a third position?* I *Journal of Planning Literature*, 1-13. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0885412219851876>.

Hansen, J. Chr. og Selstad, T. (1999) *Regional omstilling - strukturbestemt eller styrbar?* Universitetsforlaget. (ISBN 82-00-12846-6).

Higdem, U. (2001). *Planlegging på fylkesnivå*. I N. Aarsæther & A. Hagen (red.), *planlegging.no! Innføring i samfunnsplanlegging*. (s. 131 - 153). Kommuneforlaget.

Higdem, U. (2004). *Samspeilet mellom nivåer i fylkesplanleggingen*. I R. Amdam & O. Bukve (Red.), *Det regionalpolitiske regimeskiftet. Tilfellet Noreg*. (pp. 147-161). Tapir.

Higdem, U. (2009). *Governance og partnerskap i offentlig planlegging og forvaltning i Norge*. I *Kart og Plan* 69(2), 113-125.

Higdem, U., Lesjø, J. H., Mønness, E., & Høyer, H. C. (2016). *Større kommuner og fylker? Reflektert syn blant innbyggerne, og konklusjonen er nei*. I *Fagbladet Samfunn og Økonomi* (1), 9-28.

Higdem, U., & Hagen, A. (2018). *Regional planlegging - mellom stat og kommune*. I N. Aarsæther, E. Falleth, T. Nyseth, & R. Kristiansen (red.), *Plan og Samfunn*. Cappelen Damm Akademisk.

Holck, K. E. (1999) *Planlegging for forvaltning*. Høgskolen i Lillehammer.

Hompland, A. og Lesjø, J.H. (2016). *Konstante spenninger. KS i den norske modellen*. Kommuneforlaget.

Nordgreen, R.; Glosvik, Øyvind; Teigen, Håvard. *Landbruksforvaltninga: mellom stat og kommune*. Vestlandsforskning 1996 (ISBN 82-7356-339-1) 181 s. (4-16).

Nordgreen, R. (1985) *Regionar, regioninndeling og regionalisering*. Arbeidsnotat nr 8/1995, Høgskolen i Lillehammer.

Nordgreen, R. (1999). *Lokalt tiltaksarbeid: rammer, strategi, organisering og økonomisk verkemiddelbruk*. HIL.

Aksel Hagen, Ulla Higdem, Jon Helge Lesjø og Håvard Teigen

Nordgreen, R. og Fløgenfeldt T. jr. (1993). *Conditions for Development in Marginal Regions*. Høgskolen i Lillehammer, 1993:90

Lesjø, J. H. (2003). OL-saken. *En prosess-sosiologisk studie av planlegging, politikk og organisering*. Høgskolen i Lillehammer, 2003 (Forskningsrapport 100/2003).

Lesjø, J.H (2000) Lillehammer 1994. Planning, figurations and the 'green' winter games. *International review for the Sociology of Sport* 35 282:293

Pettersen, D. S. (1994). *Beslutningsprosessen rundt ishall på Gjøvik*. Avsluttende semesteroppgave i planlegging, Oppland distriktshøgskole.

Spangen, T (1994). *Hamar - en OL-Vinner? Beslutningsprosesser og organisering av OL-prosessen på Hamar*. Avsluttende semesteroppgave i planlegging. Oppland distriktshøgskole.

Selstad, T. *Lokale konsekvenser av olympiske Leker. Økonomiske, sosiale og fysiske følger av OL på Lillehammer*. Østlandsforskning (ØF-rapport 1/1984).

Selstad, T. og T. Skjeggedal (1994). *Byforskjønnelse uten bærekraft. En vurdering av Lillehammer-OLs miljøeffekter*. Østlandsforskning. (ØF-rapport 29/1994).

Selstad, T. (2003). *Det nye fylket og regionaliseringen*. Fagbokforlaget.

Selstad, T. (2004) *Sterke regioner. Forslag til en ny regioninndeling i Norge*. (KOU 2004:1), KS

Selstad, T. (2004). *Fylkeskommunen som regional utviklingsaktør - status og utviklingsmuligheter*. I J. Amdam, H. Vike, & T. Selstad (red.), *Regionalt utviklingsarbeid og utviklingsaktører*. (s. 7-38). Høgskulen i Volda.

Selstad, T., & Onsager, K. (2004). *Regioner i utakt*. Tapir akademiske forlag.

Spangen, T. (1994). *Hamar - en OL-Vinner? Beslutningsprosesser og organisering av OL-prosessen på Hamar*. Avsluttende semesteroppgave i planlegging. Oppland distriktshøgskole, 1994.

Teigen, H. (1984). *Vil bygde-Norge overleve? Med storbukkar på bygdebeite*. Oslo: Pegasus.

Teigen, H. (2000). *Planlegging av bygdenorge: eit 200-års perspektiv. [Planning the rural Norway: in a 200 years perspective]*. I H. Teigen (red.), *Bygdeutvikling: Historiske spor og framtidige vegval*. Tapir

Teigen, H. (2001). *Continuity and Change in the Rural Economy: Flexibility as a Tradition*. I R. Byron & J. Hutson (red.), *Community Development on the North Atlantic Margin* (pp. 245-262). Ashgate.

Teigen, H. (2003). *Effektar av den smale distriktspolitikken*. [Rapport til Kommunal- og Distriktsdepartementet] (110/2003).

Teigen, H. (2004). *Kollektiv entreprenørskap. Eit alternativ også for framtida?* In P. Arbo & H. Gammelsæter Red.), *Nye perspektiver på næringsutvikling*. Tapir.

Teigen, H. (2009). *OL i ettertid: Eit døme på innovativ næringsutvikling?* I H. Teigen, M. Mehmetoglu og T. Haraldsen (red.) *Innovasjon, opplevelser og reiseliv*, s. 229-47. Bergen: Fagbokforlaget.

Veggeland, N. (2000). *Den nye regionalismen. Europeisk integrasjon og flernivåstyring*. Fagbokforlaget.

Veggeland, N. (2004a). *The Competitive Society - How Democratic and Effective?* Høyskoleforlaget.

Veggeland, N. (2004b). *Post-national governance and transboundary regionalisation. Spatial partnership formation as democratic exit, loyalty and voice options?* I O. Kramsch & B. Hooper (red.), *Cross-Border Governance in the European Union* (pp. 157-170). Routledge.

Kapittel 9:

Planutdanning ved Universitetet i Agder – mangfold som ressurs

Jørn Cruickshank og Hanne Haaland¹

Innledning

Fra høsten 2023 kunne Institutt for Global utvikling og samfunnsplanlegging (IGUS) ved Universitetet i Agder tilby både bachelor-, master- og PhD-utdanning i samfunnsplanlegging. Utviklingen av det som i dag er blitt en praksisrelevant utdanning i planlegging skjøt fart rundt 2011, med utgangspunkt i det som kunne fremstå som relativt ulike fagmiljøer. Prosessen kjennetegnes nok mer av «lindblomsk» inkrementalisme enn Banfields rasjonelle og målrettede modell. Det hele startet opp med oppbyggingen av et studie i geografi og samfunnsfag, med utgangspunkt i et fagmiljø på strategisk kommunikasjon. Samfunnsplanlegging fikk etter hvert større plass, men da ble også fagmiljøet utfordret på balansen mellom planlegging i det nasjonale/vestlige og global utviklingstematikk. Så dukket det også opp nye spørsmål: Skal studentene lære seg plansystemet og ulike verktøy for planleggere, eller skal en bare dyrke en kritisk samfunnsvitenskap, men med planlegging som omdreiningspunkt?

¹ Tidlige versjoner av dette kapitlet er lest og kommentert av Jannik Stølen Timenes, Hans Kjetil Lysgård, Ståle Angen Rye, Jon P Knudsen, Hege Wallevik, Mikaela Vassstrøm, Paulina Nordstrøm, Laura Tolnov Clausen, Kjell Overvåg og Arne Olav Øyhus

<https://doi.org/7557/7.7879> Cruickshank, J., Haaland, H.: Planutdanning ved Universitetet i Agder – mangfold som ressurs. I Aarsæther, N, (red.): Samfunnsplanlegging gjennom 50 år. Septentrio Reports 2 (2024).

© 2024 The author(s). This is an Open Access publication distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Vi skal i det følgende forsøke å nøste opp noen av de trådene som er blitt føyet sammen, og noen av de personene som har bidratt i sammenflettingen, fra 1980-tallet og fram til i dag.

Geografi og kommunikasjon?

Geografen Ståle Angen Rye, med doktorgrad fra NTNU, hadde siden 1998 vært tilknyttet lærerutdanningen ved institutt for samfunnsvitenskap, senere Institutt for statsvitenskap og ledelsesfag (ISL). Sammen med Jan Erik Nilsen hadde han ansvar for instituttets bidrag til geografifagene i lærerutdanningen ved UiA. På begynnelsen av 2000-tallet ble Oddgeir Tveiten, med doktorgrad i medie- og kommunikasjonsvitenskap fra Universitetet i Bergen, rekruttert til instituttets fagfelt innen politisk kommunikasjon. Deretter ble Hans Kjetil Lysgård rekruttert til ISL fra det som da het Agderforskning, også han, som Rye, utdannet ved NTNU. Lysgårds ansettelse var knyttet til et prosjekt der oppdraget var å utvikle en master i kultur og ledelse. Kultur, næring og regional/by-utvikling var dermed på kartet.

Rundt 2004/5 tok så Lysgård initiativ til utviklingen av et nytt bachelorprogram, som skulle bygge videre på et årsstudium innen geografi, statsvitenskap/sosiologi og historie. En måte å få dette til på, er ved å gjenbruke emner. Med dette menes at man tilbyr det samme emnet til flere studentgrupper på ulike programmer. Hele årsstudiet ble lagt inn i bacheloren. I tillegg «plukket» man enkeltemner fra andre programmer og klarte på den måten å bygge en grad i samfunnsfag: «Bachelor i samfunnsendring og kommunikasjon». Det var imidlertid også behov for en relevant master for studentene fra den nye bacheloren. De kunne gå videre på master i Offentlig politikk og ledelse, men det var et opplevd behov for et masterprogram som koblet det samfunnsvitenskapelige geografiperspektivet og kommunikasjon, slik det ble gjort i bachelorprogrammet. Derfor ble det utviklet også en felles master i Samfunnskommunikasjon. Dette skjedde i samarbeid med institutt for nordisk og mediefag ved fakultet for Humaniora og Pedagogikk.

Da det lille fagmiljøet i 2009 flyttet over til Senter for utviklingsstudier, hadde de altså med bygd sammen en bachelorgrad og de hadde også deleierskap til en master. Utfordringen nå var å utvikle en egen identitet, i samspill med et allerede etablert fagmiljø innenfor utviklingsstudier.

Senter for utviklingsstudier

Nå avdøde Jonathan Baker kom som samfunnsgeograf til Kristiansand allerede i 1972 og ble ansatt på institutt for økonomi- og samfunnsfag ved Agder distriktshøgskole, som høyskolelektor i økonomiske fag. Så tidlig som i 1981 var Baker med på å etablere en årsenhet i utviklingsstudier, et studium som ble godkjent som grunnfag av det norske universitetsrådet i 1982. Årsstudiet var en suksess fra starten og utviklingsfeltet ble helt sentralt i byggingen av det som da var Høyskolen i Agders tidlige identitet. Baker var lenge eneste fast ansatte på studiet, men jobbet tett med historiker Andreas Aase. Stein Oluf Kristiansen, økonom med bakgrunn fra Norges Handelshøgskole ble ansatt i 1989 og i 1995 ble fagmiljøet utvidet ytterligere med sosialantropolog Arne Olav Øyhus. Sammen utgjorde de et fagmiljø som geografisk dekket både Afrika og Asia og som etter hvert fikk status som et senter for utviklingsstudier. I dette senteret inngikk også antropologen Oddvar Hollup, geografen Jan Stølen og økonomen Kjell Havnevik. Sistnevnte hadde sin hovedstilling ved det Nordiske Afrikainstituttet i Uppsala.

Tanken om et Senter for utviklingsstudier ble etablert som en løsrivelse fra Institutt for økonomi og samfunnsfag fordi miljøet var for lite til å bli et institutt. Utviklingsstudiet fortsatte å være svært populært og i 2003 fikk en også etablert et bachelorstudium i utvikling, ved hjelp av samarbeid med andre studier ved samfunnsvitenskapelig fakultet, litt på samme måten som den bachelorgraden vi allerede har fortalt om. Herfra gikk det kun to år til miljøet i 2005 fikk på plass også et masterprogram, først eksternt finansiert og deretter ordinær finansiering på UiA fra 2017. I denne masteren utviklet man en team-basert modell der studenter ble undervist i grupper ved hjelp av studieguider. Faglærere ved senteret arbeidet tett sammen med kursveiledere ved partneruniversiteter i Afrika og Asia. En av de to fysiske samlingene i studiet ble lagt til Sri Lanka slik at studentene også fikk praksisnær undervisning i løpet av studieløpet.

En større fagportefølje ga også rom for flere ansettelser, og i 2008 ble Hanne Haaland, med doktorgrad innen utviklingsstudier fra NMBU og med god kjennskap til spansk og latinamerikastudier, første fagansatte kvinne på senteret. Tre år senere fikk senteret status som Institutt for utviklingsstudier, før det i 2013 byttet navn til institutt for global utvikling og samfunnsplanlegging (IGUS). Siste del av instituttnavnet henger sammen med det allerede nevnte lille fagmiljøet som fire år tidligere kom fra statsvitenskap.

Bachelor i samfunnsplanlegging og kommunikasjon

Rye, Nilsen, Tveiten og Lysgård fant sin plass i det tverrfaglige og praksisorienterte utviklingsmiljøet, som altså nå tilbød en nettbasert master, et årsstudium og en bachelorutdanning, alt innenfor utviklingstematikken. De videreutviklet sitt eget bachelorprogram i samfunnsendring og kommunikasjon. Etter hvert inneholdt dette studiet, i tillegg til emner i geografi, statsvitenskap, historie, medier og kommunikasjon, også et innføringsemne i samfunnsplanlegging. På eksamen i dette emnet ble studentene særlig vurdert på om de klarte å definere en plansituasjon. Studenten skulle ikke bare beskrive og forstå en samfunnsendring, men ble utfordret til å beskrive planleggingens rolle i denne.

Da Nilsen gikk av med pensjon i 2011 ble så Jørn Cruickshank rekruttert fra Agderforskning, først i midlertidig og så fra 2012 en fast stilling. Han hadde sin doktorgrad fra Institutt for planlegging ved Universitetet i Tromsø. Planforsker og geograf John Erik Pløger ble samtidig rekruttert fra Roskilde Universitetssenter, en by- og planforsker med et for instituttet verdifullt nettverk innenfor internasjonal planforskning. At det ble ansatt to forskere på den samme utlysningen er ikke vanlig, men styrkingen av planmiljøet på denne måten fikk støtte av daværende dekan, geograf Jon P. Knudsen.

Så, fra studieåret 2014-2015 endret studiet navn til «Samfunnsplanlegging og kommunikasjon». Den mest synlige bakgrunnen for navneendringen var en programevaluering fra 2011 hvor blant annet geograf Knut Hidle fra Universitetet i Bergen, en student fra bacheloren og en planlegger fra Kristiansand kommune var representert. Programevalueringen pekte på at faget hadde startet som en bachelorgrad i samfunnsfag, delvis som en del av lærerutdanningen. Komiteen mente faget nå trengte en tydeligere faglig retning og yrkesrelevans. Her ble det sagt at navnet samfunnsendring ikke fenger studentene og det ble påpekt at ordet samfunnsplanlegging ville styrke yrkesrelevansen av studiet. Kanskje var en også her påvirket av tidens kritikk mot de mange tverrfaglige bindestreks fagene med uklar nytte for arbeidslivet.

En kunne imidlertid ikke bare endre navnet på studiet, det måtte også utvikles flere planrelaterte emner. Selv om fagstaben var den samme, med geografer, en medievitner, utviklingsforskere og antropologer, endret en sakte, men sikkert profilen på programmet.

Studentene tok godt imot profilendringen. Flere av de som hadde startet på det gamle studiet lurte nå på om de kunne endre tittelen på vitnemålet til

det nye navnet. Søkertallene endret seg ikke drastisk, men studentene var mer bevisst på at studiet var profesjonsorientert og hadde høy yrkesrelevans, at det ikke bare var en generell innføring i samfunnsvitenskap. De ville ha mer om Plan- og bygningsloven og konkrete verktøy, særlig kurs i Geografiske informasjonssystemer, som de nok fant nevnt i diverse stillingsutlysninger.

Arven fra politisk kommunikasjon fra statsvitenskap levde videre, ikke bare i navnet «...og kommunikasjon», men også et emne i medier og kommunikasjon. Her mente enkelte at koplingen til planlegging var uklar. Universitetets studieutvalg foreslo, etter innspill, på et tidspunkt å fjerne kommunikasjon fra navnet på studieprogrammet. Da ble det faglig argumentert med at kommunikativ planlegging og det habermasianske spilte en så sentral rolle i planfaget, at det ga god mening å beholde begge begrepene.

Alt dette hadde ikke gått uten et langsiktig og strategisk arbeid i instituttledelsen, hvor en så viktigheten av å samordne emner og struktur mellom bachelorutdanningene i samfunnsplanlegging og utviklingsstudier. Dette gjorde man også for på sikt å styrke utvikling av et større faglig- strategisk fellesskap ved instituttet. Dette resulterte i utforming av nye kurs som skulle snakke til begge studentgrupper på bachelornivå, altså utvikling og samfunnsplanlegging, samtidig som frigjøring av midler kanskje kunne berede grunnen for enda en campus-basert master? Vi kommer tilbake til det.

Å finne en form

Ulikt mange av planutdanningene i Norge, hvor profilen avhenger av hvilke disipliner faglærerne kommer fra, men hvor planlegging likevel er en felles identitet, ble utviklingen av planstudier ved UiA til i delvis konkurranse og delvis samarbeid med en allerede sterk identitet knyttet til både globale utviklingsstudier og medie- og kommunikasjonsfaget.

I årene fra 2014 til 2018 fungerte bachelorprogrammet i et godt samspill med utviklingsmiljøets utdanningstilbud, eksempelvis med felles oppstartsseminar for begge utdanningene og med studentforeningen Pangea som ble etablert for å favne begge studentgruppene. Men selv om fagstaben kunne enes om faglige interesser delte ikke alltid studentene denne oppfatningen. På fellesemnene så ikke utviklingsstudentene relevansen når det ble for mange referanser til utvikling i en vestlig kontekst, mens studentene i samfunnsplanlegging og kommunikasjon var misfornøyd når det ble for mye om fattigdom, bistand og eksempler fra det globale sør. Å få studenter med på at

det globale også reflekteres i det lokale – og omvendt – var utfordrende og det manglet ofte et felles språk og en forståelse mellom dem som var opptatt av global solidaritet og ulikhet og de som fokuserte på norsk og vestlig planlegging. Faglærere på fellesemnene opplevde i økende grad å stå i spagat mellom studentgrupper som ville ha litteratur og konkrete eksempler fra «sin» del av verden. Samtidig kunne det jo heller ikke stikkes under stol at forskningsmiljøene hadde ulik innretning. Mens utviklingsforskerne eksempelvis vurderte behovet for områdekompertanse på utviklingstematikker fra Latin-Amerika eller øst-Afrika, så handlet diskusjonene i planmiljøet om behovet for innsikt i plan- og bygningsloven, kommunikativ planlegging, konflikthåndtering eller rettferdig grønn omstilling.

En ny problemstilling vokste også fram. Skulle en utdanne planleggere eller samfunnsvitere med kunnskap om planlegging? Spørsmålet ble aktualisert da Forum for utdanning i samfunnsplanlegging påpekte mangelen på 'prosessplanleggere' i kommunene, dvs planleggere som kunne gå i dialog, f.eks. i medvirknings-prosesser og i forhold til konflikter. Departementet støttet opp om dette og la også til rette for flere studieplasser. Miljøet i Kristiansand merket i kampen om disse ekstra studieplassene at det dannet seg en majoritet som ønsket en praksis-dominert planutdanning. Her vektet praktiske kunnskaper som jus, planlov og en rasjonell-instrumentell plan-praksis. Dette favoriserte de som allerede hadde en praksis-rettet plan-utdanning, særlig ved NMBU og NTNU.

På Universitetet i Agder la man seg et sted midt imellom, med en kommunikativ-orientert plan-profil. Planmiljøet hadde helt bevisst ikke villet dyrke en enstrenget klassisk planutdanning, men sett tverrfaglighet som viktig. For en prosess-planlegger er det tverrdisiplinære en viktig kvalifikasjon, mente man, i kommunikative prosesser med mange interesser i spill (investor, utbygger, konsulent, grunneier, innbygger og planlegger som skal manøvrere også i den administrative dialogen mellom etater og sektor-organer). I den interne debatt på instituttet var det nok litt uenighet om prosess eller praksis-perspektivet, hvor det siste innebærer å gi studentene 'klassiske' planfaglige kvaliteter: GIS, jus (plan og bygningsloven), areal-planleggingsredskaper etc., og denne spenningen lever fortsatt videre, ikke minst i dialogen mellom studentene og fagstaben.

Nye krefter

I forbindelse med omleggingen på universitetets lærerutdanning gikk vi i 2015 fra gjenbruk av emner, til egne emner i geografi. Da ble instituttet tilført ekstra ressurser for å opprette disse emnene og en kunne lyse ut en stilling som skulle dekke både naturgeografi og naturforvaltning/ressursgeografi. Geograf Mikaela Vasstrøm søkte og fikk stillingen. Hun var relevant for miljøet, men ikke bare i forhold til lærerutdanningen. Hun hadde på dette tidspunktet, fra sin stilling på Agderforskning, hatt flere gjesteforelesninger om medvirkning på innføringsemnet i planlegging som studentene satte stor pris på. Hennes PhD om miljøplanlegging i Setesdal, fra avdeling for Skov & Landskab ved Københavns Universitet passet også fint inn med den nye profilen på planutdanningen. Vasstrøm, Cruickshank og Lysgård hadde også tidligere jobbet sammen på Agderforskning med flere prosjekter om distriktsutvikling, regionalutvikling, byutviklingsstrategier og stedsutvikling.

Kursporteføljen ble ytterligere utvidet. Hanne Haaland, som nå var blitt instituttleder så eksempelvis en strategisk mulighet til å gjøre BA-programmet i utviklingsstudier internasjonalt tilgjengelig gjennom å legge om til engelsk som undervisningsspråk. Dette bidro til at instituttet ble tilført friske studiepoeng, som kunne styrke plansiden. Et innføringsemne i samfunnsplanlegging kom til og emnet i økonomisk geografi fikk en tydeligere planprofil. Det første studieåret på bachelor i samfunnsplanlegging og kommunikasjon inneholdt dermed fra 2019 ikke mindre enn 4 planrelaterte emner (øverst til venstre i tabell 1, se neste side), kun for de mellom 30 og 40 planstudentene, i tillegg til byutvikling og planlegging på femte semester.

Profilen på bacheloren og mange av de spenningene vi har sett finner vi igjen i utviklingen av det som skulle ende ut med en master i samfunnsplanlegging. Vi må da spole tilbake i tid igjen.

Hva med master?

Det hadde etter hvert vokst fram en viss utålmodighet blant fagstaben på instituttet, fordi flere av de ansatte på utviklingsfeltet var henvist til å undervise «kun» på årsstudiet og på bacheloren. Og siden geografi- og planforskerne var i samme båt, oppsto et ønske om en egen masterutdanning på instituttet. Som et resultat ble det opprettet et eget utvalg med mandat om å utforske mulighetene for samkjøring av emner på bachelornivå, som så kunne frigjøre ressurser til å etablere en spesialisering på masternivå. Allerede nevnte Ståle Angen Rye og Hans Kjetil Lysgård inngikk i utvalget, saman

med Hanne Haaland og Hege Wallevik. Wallevik var utviklingsforsker med doktorgrad fra NMBU og hadde kommet til instituttet fra Agderforskning, først tilknyttet som timelærer fra 2010 og deretter fast ansatt fra 2012.

1. semester	Innføring i samfunnsplanlegging	Kulturgeografiske perspektiver på planlegging og samfunnsendring	Examen Facultatum
2. semester	Økonomisk geografi og planlegging	Samfunnsplanlegging – teorier og metoder	Valgemne
3. semester	Examen philosophicum	Communication, media and planning	
4. semester	Bredde. 40 studiepoeng		
5. semester	The political ecology of global environmental challenges	Samfunnsvitenskapelige metoder for feltarbeid og praksis	Byutvikling og planlegging
6. semester	Bacheloroppgave i samfunnsplanlegging og kommunikasjon. 20 studiepoeng		Valgemne

Tabell 9.1: Struktur på bachelor i Samfunnsplanlegging og kommunikasjon, høsten 2024

Utvalget så på mulighet for en campusbasert master, der man kombinerte utvikling og geografi. Planlegging var ikke nevnt som tema på dette tidspunktet. De kom med forslag til en mulig integrasjon på bachelornivå, som ble tatt til følge, men ideen om master strandet i første omgang. At ikke alle var like tilfredse med dette kan en kanskje anta, og Rye og Lysgård skiftet kort tid etter dette beite til NTNU, den sistnevnte for å returnere et år senere. Da ble arbeidet med en ny master gjenopptatt, denne gang med Lysgård, Cruickshank, Pløger, Haaland og Wallevik i en felles arbeidsgruppe. En produktiv københavnstur resulterte i forslag til en felles master på instituttet. Opprettelsen av nye masterutdanninger var ikke politisk korrekt på dette tidspunktet, så forslaget ble å opprette to spesialiseringer – en i utvikling og en i samfunnsplanlegging. Som vi så over var planlegging nå blitt tydeligere lansert på bacheloren, og dette smittet nok over på arbeidet med masteren. Universitetets studieutvalg var skeptisk til forslaget fordi de mente fagområ-

dene var for ulike til å inngå i en felles master, men de ble etter hvert overbevist om at det her var nok felles overbygging til at spesialiseringene kunne sies å inngå i en master.

Høsten 2015 tok Institutt for global utvikling og samfunnsplanlegging opp de første studentene på master med spesialisering i planlegging. I denne spesialiseringen inngikk Hanne Haaland og Hege Walleviks emner «Mobilitet, sted og identitet», samt et nettbasert emne i «Gender, Culture and Everyday Life». I tillegg fikk studentene tilbudt et nettbasert kurs i regional utvikling; «Planning for local and regional development», undervist av Hans Kjetil Lysgård, mens John Pløger tilbød emnet «Urbanisme- liv og planlegging». Alt dette var likevel ikke nok, i en 120 studiepoengs master med bare 30 studiepoengs masteroppgave. Derfor måtte en legge til to emner i en samkjøring med den allerede nevnte masteren i samfunnskommunikasjon. Tveiten og etter hvert Cruickshank hadde ansvar for disse to emnene.

Som et resultat av strategisk bygging over flere år kunne instituttet fra 2016 skilte med en egen spesialisering i samfunnsplanlegging, med to emner som kun gikk for planstudentene, to emner som gikk i samarbeid med spesialiseringen i utvikling og to emner som var koordinert med master i samfunnskommunikasjon. Balansen mellom utvikling, planlegging og kommunikasjon skulle imidlertid bli forskjøvet etter hvert.

Det pågikk stadig diskusjoner om sammenhengen mellom plan- og kommunikasjonsfaget. Studentene på master i samfunnskommunikasjon som tok emner sammen med planstudentene hadde problemer med koplingen til plansystemet, mens planstudentene lurte på hvorfor de ikke kunne lære seg konkrete strategier, istedenfor bare å få innsikt i betydningen av fremveksten av moderne kommunikasjonsmedier. I dialogen med studenter gjennom studieråd og fokusgrupper fikk vi to signaler. Noen av studentene etterlyste en tydeligere vektlegging av samfunnskommunikasjon og en styrking av sammenhengen mellom samfunnsendring og kommunikasjon. Andre ønsket flere emner som er direkte knyttet til planteori og praksis i møtet med komplekse problemstillinger og en tydeligere samfunnsplanfaglig profil.

Fra spesialisering til full master

Søknader og gjennomstrømmingen på spesialiseringen begynte i det små med 11 studenter, og tallene svingte i årene som kom. Sett i sammenheng med et bachelorprogram som nå hadde flere egne fag, samt undervisning på

lærerutdanningen, ble det rom for ytterligere rekruttering. Da så Lysgård forlot instituttet, var det behov for å lyse ut flere nye stillinger. Studentgruppen var i hovedsak rettet inn mot et norsk arbeidsmarked og våre emner på lærerutdanningen foregikk på norsk, så skandinavisk tale ble vektlagt i utlysningene. Det var imidlertid en merkbar mangel på skandinavisktalende planleggere i søkermassen på disse stillingene og konkurransen om disse mellom de norske planmiljøene var skarp. Det var derfor svært velkomment da Kjell Overvåg, også han med doktorgrad i geografi fra NTNU, kom til instituttet fra sin stilling ved Høgskolen i Innlandet. Med geografi- og også planlegger-erfaring, overtok han mange av rollene til Lysgård, eksempelvis koordinatorrollen på masteren. Samme år kom Paulina Emilia Nordstrøm til instituttet fra Turku i Finland. Hun hadde bakgrunn i studier omkring estetik, kultur og planlegging og metodisk kom hun med erfaringer fra innbygger-involvering i prosesser, noe som føyde seg fint inn i den metodologiske og epistemologiske orienteringen ved instituttet. Årets tredje nykommer var Laura Tolnov Clausen fra Danmarks Tekniske Universitet med erfaring fra landskapsplanlegging og samfunnsvitenskapelige perspektiver på fornybar energi.

Denne styrkingen av fagstaben medførte også at de to spesialiseringene i stadig større grad tok ulike retninger. Dette ble gjenstand for diskusjon da instituttet skulle jobbe med ny strategi i 2019. Noe forsinket av koronapandemien nedsatte instituttleder Haaland en arbeidsgruppe bestående av koordinatorene fra instituttets to bachelorprogram og de to masterspesialiseringene. Gruppens mandat var å sørge for gode linjer fra BA-program til MA nivå, men samtidig utvikle en tydeligere profil i mastergraden. Da arbeidsgruppens forslag ble presentert på et seminar i 2021, var musikken fra oven endret. Administrasjonen foreslo at kanskje den beste løsningen fremover ville være to separate masterprogram med egen profil, og med bare et metodeemne felles. Sett i lys av at instituttet dro tematisk og faglig i ulike retninger ble også dette det endelige resultatet.

Samfunnsplanlegging, sted og prosess

Instituttet skulle nå få to fullverdige mastergrader. Sentrale i arbeidet med å utvikle på planleggingssiden var Vasstrøm, Cruickshank, Overvåg, Nordstrøm, Clausen, Wallevik og Haaland. Profilen på den nye masteren ble i stor grad et resultat av forskerinteressen til disse 7 forskerne. Profilen måtte ha med *plandimensjonen*, syntes både Clausen, Vasstrøm, Cruickshank og Overvåg, altså en innføring i plansystemet og det mest grunnleggende fra

Plan- og bygningsloven. Nordstrøm tilførte instituttet nye perspektiver på hvordan en prosess-planlegger kan arbeide metodisk og analytisk, samtidig som hennes kompetanse på byrom og urbane prosesser svarte godt opp mot en stigende interesse blant studenter for å jobbe med planlegging i urbane kontekster. Vasstrøm og Clausen kom med sin forskning på menneske-natur relasjoner og etter hvert større prosjekter på energipolitikk. 2000-tallets stadig voksende engasjement i den globale klima-, natur- og ressurskrisen, utfordringene knyttet til hvem sin versjon av den grønne omstilling som skal få dominere, har selvsagt en helt sentral plass i den norske planhverdagen, og Vasstrøm og Clausens forskning bidrar her avgjørende for planutdanningens relevans. Dette temaet har også gjenklang hos flere av «utviklingsforskerne» på instituttet, og har potensiale til å kople de to «leirene» tettere sammen.

En annen tematikk som bidrar til å kople instituttet mer sammen igjen er måten Haaland og Wallevik kom til med forståelser av sted, identitet og diversitet i lokale utviklingsprosesser. Deres feministiske ståsted og forskning på flerstedstilknytning og translokalitet fra det globale sør ble dreid inn mot minoritetsperspektiver i planlegging. Det ble også klart at den nye masteren måtte ha det romlige som et sentralt tema, med *sted* forstått som et perspektiv på samfunnet som ligger nærmere det mennesker opplever i sin hverdag enn velferdsstatens sektoriserede blikk. At det er geografer, utviklingsforskere og antropologer, og ikke eksempelvis statsvitere, som underviser planlegging, spiller en viktig rolle her. Plansystemets relasjon til verden utenfor måtte også inn, en refleksjon omkring makt, styring, inkludering og konflikthåndtering i byer og stedsers tilblivelse; en diskusjon som munnet ut i at *prosess* måtte være det siste sentrale begrepet. Dette harmonerer jo med den allerede nevnte diskusjonen om betydningen av det kommunikative og en bevissthet om at prosesser også foregår utenfor systemet.

Masteren skulle i større grad enn de øvrige utdanningene i Norge vektlegge samhandlings- og prosessforståelse/-kompetanse, og en forståelse av planlegging som en sosial prosess som skjer både innenfor og utenfor plansystemet. I dette landskapet passet også ansettelsen av Karl-Emil Pull i 2022 godt inn. Med sin bakgrunn i planlegging fra Roskilde og Malmø og med fokus på makt og sosial ulikhet i byrommet ble han et viktig tilskudd.

1. semester	Planlegging, teori og praksis	Sted, identitet og diversitet	Samfunnsvitenskapelige tenkemåter i samfunnsplanlegging
2. semester	Methods	Byutvikling og urbanisme	Planlegging for lokal og regional utvikling
3. semester	Praksis og/eller valgemne	Masteroppgave i samfunnsplanlegging, sted og prosess	
4. semester	Masteroppgave i samfunnsplanlegging, sted og prosess (40 eller 50 studiepoeng)		

Tabell 9.2: Struktur på master i Samfunnsplanlegging, sted og prosess, høsten 2024

Masteren i Samfunnsplanlegging, sted og prosess tok opp sitt første kull høsten 2022. Den har ikke fysisk planlegging som omdreiningspunkt, som arkitektur-utdanninger og fysisk planlegging ved NTNU. I tillegg skiller den seg fra de rene geografistudiene i Bergen og ved NTNU, ved eksplisitt å adressere planlegging, og mer enn byplanlegging ved UiS og landskapsarkitektur ved NMBU vektlegger den samfunnsdelen av planleggingen. Mer enn masteren i byplanlegging ved NMBU forholder den seg til planlegging utenfor plansystemet og ser på planlegging som en sosial prosess, ikke bare en aktivitet som ledes og er institusjonelt forankret. Den ligger nok tettere opp mot masterutdanningen ved UiT, men opererer nok for tiden tydeligere med det formelle planleggingssystemet som et omdreiningspunkt.

Å utdanne for framtiden

I motsetning til 1968-opprørets nedenfra og opp-tilnærming, som preget oppstarten av planutdanningen ved universitetet i Tromsø i 1974, lever vi nå i en tid hvor neoliberalisme og individualisme har satt sitt merke på en hel generasjons verdensanskuelse. Kravet om relevans fra så vel vår arbeidsgiver som studentene preger utviklingen av undervisningstilbudet. Mens den kritiske og radikale inspirasjonen som preget fagmiljøet i Tromsø også måtte forholde seg til studenter som søkte en karriere utenfor academia, vil vi tro at planutdanningen ved UiA i 2024 står i et enda tydeligere spenningsforhold mellom forskere som ønsker å forandre og stille spørsmål, og et arbeidsliv som etterspør kompetanse definert innenfor plansystemets vegger. Utdanningen i samfunnsplanlegging leveres i dag av geografer, antropologer, medievitere, statsvitere og flere med tverrfaglige doktorgrader, alle del av et fagmiljø hvor mange anlegger et kritisk, postkolonialt, feministisk og kanskje til og med post-marxistisk perspektiv. Dette resulterer også i en sterk

interesse for å undervise og forske på måter som gjør at man kommer tett på folk og sted. Ikke minst er utviklingsforskerne ved instituttet en viktig drivkraft vekk fra et snevert velferdsstatlig perspektiv. Den motsetningen dette skaper i forhold til studentene minner om den Edward Soja har fortalt om fra UCLA (Universitetet i California, avdeling Los Angeles), hvor hans institutt ble organisert fra begynnelsen med det primære målet å utdanne aktivister. Da vi sammenlignet oss med University of Southern California på den tiden (tidlig på 1970-tallet, etter opprettelsen i 1968-69), sa vi at i byplanlegging på USC utdannet de studenter spesifikt for jobber som byplanleggere, mens vi utdannet våre studenter til å være endringsagenter, uansett hva det krevde. Og slik har denne forbindelsen mellom UCLA og lokale samfunnsorganisasjoner, arbeiderbevegelsen og andre aktivistorganisasjoner vært der fra begynnelsen².

Utfordringen er nok ikke først og fremst å produsere «nyttige» kurs som arbeidsliv, studenter og universitetsledelse vil sette pris på, men å samtidig opprettholde entusiasmen hos kreativt tenkende forskere som ønsker å forandre. Men kanskje er det ikke bare en motsetning mellom faglig autonomi og kritiske perspektiv heller? Forskning har eksempelvis vist³ hvordan universiteter som står imot presset om profesjonsorientering og arbeidsmarkeds-relevans, likevel utdanner kandidater som er svært etter-spurte, ofte mer enn de som fremstår mer umiddelbart relevante.

Dette handler også om hvor mye vi tenker planleggingen egentlig har ansvar for? Det er påpekt et demokratisk underskudd i vestlige velferdsstater og fremveksten av høyre-radikale krefter i mange land koples av flere til det post-politiske samfunn, altså samfunn hvor det formelle representative politiske systemet ikke makter å fange opp og tilrettelegge for en inkluderende

² (Soja 2011, s. 5, vår oversettelse). Soja, Edward, Frédéric Dufaux, Philippe Gervais-Lambony, Chloé Buire & Henri Desbois: (2011): «La justice spatiale et le droit à la ville : un entretien avec Edward SOJA», [«Spatial Justice and the Right to the City: an Interview with Edward SOJA», traduction : Frédéric Dufaux], justice spatiale | spatial justice, n° 03 mars | march 2011, <http://www.jssj.org>
³ Pabian, Petr; Karel Šima & Lucie Kynčilová (2011): Humboldt goes to the labour market: how academic higher education fuels labour market success in the Czech Republic, Journal of Education and Work, 24:1-2, 95-118, DOI: 10.1080/136390-80.2010.534443

samfunnsutvikling. Innen planfaget håndteres dette ved å utvikle kunnskap og kompetanse om hvordan planlegging både innenfor og utenfor plansystemet kan søke å kompensere for det sektoriserende og instrumentelle systemets svakheter, blant annet gjennom mobilisering av og tilrettelegging for åpen og inkluderende meningsskaping utover tradisjonelle metoder. Fagmiljøet i Kristiansand har her en ambisjon om at studentene skal beherske strategier for å håndtere kompleksitet og konflikt, samtidig med at de utvikler innsikt i dynamikken mellom hverdagserfaringer og politikk. Dermed kan de forhåpentlig bidra til å utvikle demokratiet i en mer sosialt bærekraftig retning, i tillegg til at de får jobb etter studiene selvsagt.

Retning og balanse

Institutt for Global Utvikling og Samfunnsplanlegging ble etablert i en periode med svært dyptgripende endringer i hele organisasjonsstrukturen ved Universitetet. Studietilbudet innenfor samfunnsvitenskapene var mer begrenset enn det er nå. Fakultetets instituttstruktur kunne ikke sies å være spesielt disiplin-orientert. PhD-tilbudet var smalt og kun et par år hadde gått siden Høgskolen ble omdannet til Universitetet i Agder. Før navnet på instituttet ble valgt bestod fagmiljøet av antropologer, utviklingsforskere, samfunnsgeografer, medievitere, statsvitere og sosiologer og miljøet hadde forankring i institusjoner for anvendt forskning (Agderforskning) og andre institutt og fakultet ved UiA. Vårt institutt skulle både finne sin plass på fakultetet, samtidig som det skulle ivareta sin kontinuitet og indre mangfold. Da Hanne Haaland, fra utviklingssiden, overtok som instituttleder var hun veldig klar over viktigheten av å balansere, men også utnytte synergien, mellom miljøene.

Denne cocktailen ga mulighet til faglige nyorienteringer, men skapte også grobunn for spenninger og mer eller mindre uttalte konflikter. Potensialet for langvarige uenigheter og behovet for avklaringer var og er en betydelig utfordring. Kommunikasjonsfeltet er fortsatt et tydelig eksempel på dette. I instituttets etableringsfase forelå det, som vi har fortalt, ett bachelorprogram der kommunikasjonsvitenskapene som felt stod sentralt. Det forelå også en master som var utviklet i fellesskap med Fakultet for humaniora og pedagogikk. Denne representerte en bred interdisiplinær portefølje med hovedvekt i medievitenskap, retorikk og strategisk kommunikasjon, inklusive PR og påvirkningsstrategier. Da fire medarbeidere flyttet over fra statsvitenskapsmiljøet var dette selve utgangspunktet.

Sett i ettertid lå det den gang til rette for at instituttet ville utvikle et enhetlig løp fra BA til PhD i krysningspunktet mellom de ulike fagretningene som befant seg på instituttet. Dette krysningspunktet er i dag tydelig i instituttets PhD-tilbud. Instituttet fikk nemlig sin egen PhD-spesialisering i 2017, etter en evaluering i 2016. Første PhD-student tatt opp på programmet kom fra utviklingsfeltet, den andre fra planleggingsfeltet og disse ble starten på det som i dag er et levende program med gjennomsnittlig 10 kandidater i programmet, finansiert av midler fra kunnskapsdepartementet, NFR, EU-midler, offentlig sektor PhD og nærings-PhD.

I PhD-spesialiseringen er det nok riktig å si at planlegging, utvikling og kommunikasjon er tre likeverdige grunnplanker. Dette kan vi ikke si om bachelor – og masterutdanningene. En grunn til dette er at instituttet har prioritert å utvikle samfunnsplanlegging som overordnet perspektiv, der de kommunikasjonsvitenskapelige elementene stod i en mer marginal setting. I praksis kan en si at kommunikasjonsvitenskap (som omfatter medievitenskap, men ikke er begrenset til det), ble mer underordnet samfunnsplanlegging, der perspektiv på «kommunikativ planlegging» (eller «the communicative turn in planning») fikk et slags fotfeste. Imidlertid bør det fremheves at flere nyansatte i denne tidlige perioden arbeidet med kommunikative prosesser, der diskursive og semiotiske dimensjoner var tema i PhD-avhandlinger og på flere av instituttets kurs. Det foreligger med andre ord et potensial for å videreutvikle disse samhandlingslinjene.

Med ansatte i enda nyere tid blir slike krysningspunkt stadig mer uttalte. Med andre ord kan det tenkes at de opprinnelige visjonene om et institutt som dyrker disse interdisiplinære krysningspunktene vil finne sin form, med stadig flere nye medarbeidere som ikke forholder seg til gammel og til dels foreldet historikk. Erfaringen er også at yngre samfunnsforskere forstår de disiplinære tradisjonene på en mer interdisiplinær måte og i større grad tar utgangspunkt i disse fagmiljøenes egenart og de samfunnsoppgaver en empirisk orienterer seg i retning av.

Fortellingen om fremveksten av samfunnsplanlegging ved instituttet kan fremstå som en fortelling preget av mange ulike folk, interesser og omstendigheter. At et hvert fagmiljø har en materialitet er ganske selvsagt, men også bare en del av fortellingen. At samfunnsplanlegging i 2024 har studieprogram på BA-, MA og PhD-nivå er også et resultat av møysommelig samarbeid over flere år mellom ledere, faglige ansatte og administrasjon. Det

er et resultat av kollektivt arbeid drevet frem av stabsmedlemmer med institusjonsforståelse, teft for utvikling og ressurs sikring og for hvordan ressurser kan benyttes på best mulig måte. Å spille et fagmiljø godt over tid krever bevissthet omkring bygging, ikke bare på programnivå, men også bruk av fagressurser og kompetanse i miljøet. Ikke minst handler det om rekruttering av nye medarbeidere.

Som historien over har vist oss har fagmiljøet beveget seg fra å være relativt mannsdominert og ganske middelaldrende til å få en langt bedre kjønn- og aldersbalanse og et større spenn i erfaringsbakgrunn. Det har vært et bevisst grep å bygge et miljø med rom for yngre forskere med nye metodiske inn-
ganger og ulike faglige perspektiver og erfaringer, selv om disse ikke alltid har hatt de lengste publikasjonslistene. For et miljø som skatter utdanning som et endringsprosjekt hvor studentene skal gjøres i stand til å stille faglig kritiske spørsmål og speile den virkeligheten de selv representerer og kommer til å møte, trengs en stab som sikrer et mangfold av perspektiver, ståsteder og erfaringer. Og ikke minst, som gir rom og stabilitet for vekst og utvikling, både intellektuelt og karrieremessig.

Kapittel 10:

Samfunnsplanlegging ved Nord universitet

Ivar Svare Holand og Hans Wilhelm Thorsen

På Nord universitet undervises det i samfunnsplanlegging på bachelorstudiet Geografi og samfunnsplanlegging. Studiet er en arvtaker etter studiene Geografi og Miljø og ressursfag som har eksistert siden henholdsvis 1992 og 1994 ved det som i dag er Nord universitet¹ med studiested Levanger. Miljø- og ressursfag var fra oppstarten et bachelorstudium, Geografi ble bachelorstudium fra 2002.

Studiet i Geografi og samfunnsplanlegging er organisert med et første studieår som utgjør en årsenhet i geografi, hvorav emnene Samfunnsplanlegging og Kartografi utgjør en tredjedel. I år to og tre utdyper emnene Samfunnsplanlegging og urban teori og Arealplanlegging det planfaglige, emnet Rettslige verktøy i samfunnsfag og forvaltning følger opp det jusfaglige, og emnene GIS og Romlig analyse det kartfaglige. I tillegg knytter emnene Bærekraftig reiseliv og Opplevelsesbasert verdiskaping an til det næringsfaglige.²

Fordi både søkertallene og viljen til å satse på planlegging som fagretning har variert, har det ikke vært mulig med opptak til bachelorstudiet alle år. Fokuset på det planfaglige har heller ikke vært like tydelig hele tiden, så i perioder har det vært andre studier, spesielt studiet Naturforvaltning, som har

¹ Nord-Trøndelag distriktshøgskole (NTDH) i perioden 1981 til 1994 og Høgskolen i Nord-Trøndelag (HiNT) fra 1994 til 2015 med Steinkjer som studiested, og Nord universitet fra 2016, fra 2018 lokalisert på Levanger (Frigaard, 1999).

² Alle omtalte emner er på 10 studiepoeng.

<https://doi.org/7557/7.7880> Holand, I.S., Thorsen, H.W.: Samfunnsplanlegging ved Nord universitet. I Aarsæther, N, (red.): Samfunnsplanlegging gjennom 50 år. Septentrio Reports 2 (2024).

© 2024 The author(s). This is an Open Access publication distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

sørget for at det har vært mulig opprettholde planfaglig og GIS-faglig kontinuitet i kollegiet.

Studiet

Geografistudiet kom i gang etter at det regionale Høgskolestyret for Nord-Trøndelag høsten 1989 vedtok at Nord-Trøndelag Distriktshøgskole (NTDH) skulle arbeide for etableringen av et slikt fagtilbud. Det ble realisert etter at Stortinget i revidert nasjonalbudsjett for 1992, for å bøte på en økende arbeidsledighet, vedtok at antallet studieplasser kunne økes kraftig. NTDH fikk, i likhet med andre høyskoler, en forespørsel fra kunnskapsdepartementet om hvilke nye studier man kunne komme i gang med på kort varsel. Høgskolen henvendte seg til geograf Hans Wilhelm Thorsen, som på det tidspunktet arbeidet ved Nord-Trøndelagforskning, med spørsmål om det var realistisk med oppstart av geografi grunnfag samme høst. Thorsen vurderte at det ville være mulig, og NTDH la fram dette som et forslag for departementet. Resultatet var at i høyskolen i mai fikk en ekstrabevilgning for oppstart. Anekdotisk kan det nevnes at Thorsens storesøster Anniken var venn med en byråsjef i Departementet, Kari Østvedt, og etter å ha vært høgskoledirektør i en periode på fire år var Thorsen kjent i Departementet som «Lillebror». Telefonbeskjeden til rektor ved NTDH da bevilgningen kom, var følgende: «og så må vel Lillebror få geografien sin».

Studiet på NTDH ble fra starten lagt opp identisk med grunnfag i geografi på universitetet i Trondheim, og fagpersoner rekruttert i området: geograf Gjermund Wollan som arbeidet for Selskapet for forskning og innovasjon i Nord-Trøndelag, geolog Sonja Ekker, lektor Rolf Arnesen ved Steinkjer videregående skole og meteorolog Johannes Frisk ved Værnes flystasjon. Ved oppstart i 1992 var det 24 studenter. Ekker og Frisk hadde ansvaret for naturgeografiske emner, Wollan, Arnesen og Thorsen for de samfunnsgeografiske.

Undervisning i samfunnsplanlegging kom i gang innenfor rammen av det 3-årige studiet i miljø og ressursfag, høsten 1994. Studiet omfattet et emne om arealplanlegging, undervist med to forskjellige fordypninger rettet mot henholdsvis flerbruksplanlegging og tettstedsplanlegging. Emnet ga en innføring i arealplanlegging knyttet opp mot miljø, med fokus på grønnstruktur i tettsteder, planlegging i LNF(R)-områder og planlegging rettet mot næringsutnyttning av utmarksressurser.

På slutten av 1990-tallet gikk antallet søkere til geografistudiet ned, og alarmklokkene ringte. Noe måtte gjøres, og løsningen ble å legge om til et samlingsbasert studium hvor det meste av undervisningen ble gitt på samlinger, mens kontinuiteten i studiearbeidet ble opprettholdt gjennom obligatoriske skriftlige oppgaver og nettstøtte. Det samlingsbaserte studiet kom i gang i år 2000, og denne profilen har vært opprettholdt siden.

I 2016 slo Høgskolen i Nord-Trøndelag seg sammen med Universitetet i Nordland og Høgskolen i Nesna og dannet Nord universitet. I en periode etter sammenslåingen hadde geografi en egen fordypning innenfor rammen av Master i samfunnsvitenskap ved Fakultet for samfunnsvitenskap. Fakultetets master ble imidlertid fra 2022 erstattet av en Master i samfunnsanalyse uten fordypninger. I 2022 skiftet geografistudiet navn til Geografi og samfunnsplanlegging og studiet fikk den mer tydelige plan- og kartfaglige profilen som studiet har i dag.

Fagpersoner i tillegg til de som allerede har vært nevnt, har vært Bjørn Terje Bakken (nå Statens vegvesen), Nina Birkeland (Flyktninghjelpen), Jason Bunderson, Ivar Svare Holand, Rikke Haave (pensjonist), Geir Olav Knappe, Jens Kveli (Statens vegvesen), Lars Petter Løkken (COWI), Guri Markhus (Trøndelag fylkeskommune), Marit Moe (Innherred regionråd), Albina Pashkevich, Anne Wally Ryan, Kjartan Greiff Selnes (Norkart), Terje Skjeggedal (emeritus, NTNU), Olof Andreas Stjernström, Torgrim Sund og Dag Ystad (pensjonist).

Forskning

I tråd med den utmarksrettede profilen på fagmiljøet knyttet til samfunnsplanlegging ved det som da var Nord-Trøndelag Distriktshøgskole, rettet også forskningen seg mot det som skjer i utmarka og i kystsonen. Hans Wilhelm Thorsen var med på Flatangerprosjektet som fra 1985 (Havik, 1987) som utforsket kystsoneplanlegging i sammenheng med næringstiltak, og som resulterte i en av landets aller første kystsoneplaner (Thorsen, 1987).

Terje Skjeggedal ledet fra midten av 1990-tallet og inn på 2000-tallet an i flere prosjekter sammen med m.a. Guri Markhus, Jens Kveli, Dag Ystad, Gjermund Wollan og Hans Wilhelm Thorsen, som tok for seg forvaltning av LNF-områder (Skjeggedal og Thorsen, 1996; Skjeggedal et al., 2001; Skjeggedal et al., 2004; Thingstad et al., 2004), inngrepsfrie naturområder

(Skjeggedal et al., 2005), og strategier for bærekraftig tettstedsutvikling (Skjeggedal et al., 2003).

Tiltaksrettet arbeid som vi startet opp denne gjennomgangen med, har vært fulgt opp senere i destinasjonsutviklingsprosjektet Havlandet (Ryan, Holand og Wollan, 2007) og i undersøkelser av samhandling mellom by og omland i Byregionprogrammet (Ryan et al., 2014). Felles for flere undersøkelser hvor Anne Wally Ryan og Gjermund Wollan har vært toneangivende er en orientering mot reiselivsnæringens utviklingspotensial, men også som utfordring i forhold til bærekraft (Høegh-Guldberg et al. 2022).

Ivar Svare Holand og Hans Wilhelm Thorsen har tatt opp igjen forskning om kystsoneplanlegging med fokus på prosessen med å lage arealplankartene og innholdet i de ferdige kystsoneplanene (Holand og Thorsen, 2018) og hvilken innflytelse forskjellige interesser dokumentert som kartdata har i kystsoneplan-prosessen (Holand og Thorsen, 2021). Eivind Junker har tilført miljøet juridisk kompetanse og har mellom annet undersøkt omfanget av dispensasjoner fra reguleringsplaner og årsakene til dispensasjonene (Haugerud og Junker, 2022) og muligheten for å kunne stille energi- og miljøkrav i planbestemmelser (Junker, Askeland og Bø, 2022). Sammen med professor Olof Stjernström og Hans Wilhelm Thorsen har han også tatt for seg den spesielle stillingen som private planinitiativ har i Norge (Stjernström, Junker og Thorsen, 2023).

Studiet i geografi og samfunnsplanlegging er samlings-basert. Samlingenes første år er lagt til forskjellige steder, og hvert sted blir brukt som læringsarena med utgangspunkt i dets egenart. Foto: Ivar Svare Holand.

Professor Olof Stjernström har tatt med seg faginteressen for planlegging og nordlige problemstillinger knyttet til urfolksrettigheter og ressursutnyttelse, fra sitt arbeid ved Umeå universitet, og har etter sin start ved Nord (Levanger) i 2018 knyttet sterkere bånd til forskningsmiljøene ved Nord universitet i Bodø, mellom annet gjennom et arbeid om gruvene i Nasafjellet sammen med Tanja Ellingsen, Astri Dankertsen og Håkan Sandersen (Stjernström et al., 2024). Han har også vært initiativtaker til oppstart av en forskningsgruppe for byforskning i små og mellomstore byer (URBINN). Det tematisk fokus for forskningsgruppa er urbanisering, by- og regionalplanlegging og bærekraftig utvikling.

Undervisning om akvakultur i Flatanger i 2023. Foto: Ivar Svare Holand.

Masteroppgaver som har blitt avlagt på feltet, handler mer om det som er grunnlaget for planleggingen og resultatet av planlegging, mindre om selve planprosessene. Flere studenter har sett på risiko-faktorer i sammenheng med kommuneplaner eller reguleringsplaner: Vemund Hagen analyserte «grå» og «grønne» tiltak mot flom i Gudbrandsdalen (Hagen, 2020), David Eklund Danielsen undersøkte hvordan naturfarer har blitt behandlet i to kommuners reguleringsplaner (Danielsen, 2022) og Lars Petter Løkkens skrev om hensynssoner som virkemiddel knyttet til storulykkevirksomheter (Løkken, 2022). Hanne Sende undersøkte hvilke vurderinger om naturmangfold som blir gjort ved omdisponering av arealer, mens Knut Botten og Trine Beheim arbeidet med problemstillinger knyttet til vindkraftutbygging, henholdsvis fjernmåling av reell nedbygging av natur ved utbyggingen av Roan vindkraftverk sett i forhold til hva utbyggeren hadde konsesjon for (Botten, 2021) og konsekvensene for friluftsliv av vindkraftutbygging på Hitra (Beheim, 2022). Lasse Klæboe Kristensen leverte i 2022 en oppgave om eldres medvirkning i planprosessen (Kristensen 2022), og han har videreført dette arbeidet i beslektede problemstillinger på Nords PhD-studium i sosiologi.

Sluttord om studenter og studiet

Antallet studenter ved oppstart har variert mellom 15 i 1999 før omleggingen til samlingsbasert studium, og 76 i 2001, etter omleggingen. I de siste årene har rundt 40 studenter blitt tatt opp, men noen faller fra, og bare en tredjedel

har fra oppstarten søkt seg inn på bachelorstudiet. Når størrelsen på årskullene er fallende så er bachelorstudiet i geografi og samfunnsplanlegging i en sårbar situasjon.

Studiet er samlingsbasert, slik at studentmiljø slik en vanligvis ser det for seg rundt lesesaler, kollokviégrupper og student-fritidsaktiviteter ikke er aktuelt. Obligatoriske samlinger lagt til steder «langt vekk» (slik at alle overnatter) og vektlegging av at også mange lærere skal være til stede på samlingene, har gjort at klassefølelse og kontakt og tillit mellom studenter og lærere likevel oppstår.

Vi har rekruttert fra hele landet og har nådd fram til et segment av studenter som andre studiesteder i mindre grad har hatt som målgruppe. For en stor del er det snakk om to grupper: voksne personer som har bestemt seg for å skifte faglig retning i livet, og voksne personer som har behov for tilleggskompetanse. Mange i sistnevnte kategori er lærere, og som hovedregel velger de å bare ta årsstudiet i geografi. Noen studenter kommer rett fra videregående skole, men det er ikke mange.

Samfunnet har som helhet store utfordringer med å skape bærekraft i en situasjon med u-balanse på flere felt: Det er demografisk ubalanse med aldring og befolkningsnedgang i store deler av landet, samtidig som det er voksesmerter i de mest sentrale og hurtigvoksende byene/regionene. Videre har vi vansker med å innfri forpliktelser om reduksjon i utslippene av klimagasser og mengden naturinngrep, samtidig som det er skrikende etterspørsel etter utbygging av arealer, vannkraft og vindkraft for å motvirke prisstigning og fremme næringsvekst.

Geografifaget er med sitt romlige perspektiv og sin «tverrfaglighet», som omfatter både samfunnskunnskap og naturvitenskap, læring om kommunikasjon om romlige forhold (kartografi) og geografisk informasjonsteknologi, en egnet basis for fordypning i samfunnsplanlegging og til å møte utfordringene samfunnet står overfor. Det er behov for mennesker som har kunnskaper og trening i å se natur og samfunn i sammenheng, det er behov for planleggere, og det er behov for folk som behersker geografisk informasjonsteknologi. Vi har satset på at fordypning i planfag, kart/GIS og jus, innenfor rammen av det som er mulig på et bachelorstudium, også skal gi seg utslag i et økende antall studenter. Det gjenstår å se om vi lykkes.

Litteratur

Beheim, T. (2022). *Vindkraftverk og naturopplevelser. Hvilke konsekvenser har utbygging av vindkraft for folks utøvelse av friluftsliv?* Masteroppgave, Nord universitet.

Botten, K. (2021). *Roan vindkraftverk. Utbygging i tråd med konsesjonen?* Masteroppgave, Nord universitet.

Danielsen, D. E. (2022). *Naturfare i arealplanlegging. Ny plan–ny kunnskap?* Masteroppgave, Nord universitet.

Frigaard, T. (1999). *Høgskolevirksomheten i Nord-Trøndelag 1986-1999: et tilbakeblikk fra 13 år i ledelsen.* Steinkjer: Høgskolen i Nord-Trøndelag.

Haugerud, H. H., & Junker, E. (2022). *Dispensasjoner fra nyere reguleringsplaner i Oslo–omfang og årsak.* I *Kart og Plan*, 115(4), 325-344.

Hagen, V. (2020). *Framtidig flomforvaltning i Gudbrandsdalen: Naturbasert eller infrastrukturbasert?* [Masteroppgave]. Nord universitet.

Havik, T. (1987). *Tiltaksrettet kystzoneplanlegging i Nord-Trøndelag.* I *Plan & arbeid*, 2 (87), 22-25.

Holand, I. S. & Thorsen, H. W. (2018). *Hva vil vi bruke sjøen til? Om planlegging som verktøy i kyst-sonen.* I B. Skorstad, E. Pettersen & G.Wollan (red.): *Vårt lille land: Små samfunn, store utfordringer*, 251-283.

Holand, I. S., Thorsen, H. W. E. (2022). *Kystzoneplanlegging: Hvilke kart-data vinner fram i planprosessen?* I *Kart og Plan*, 115(2), 100-126.

Høegh-Guldberg, O., Maziliauske, E., Eide, D., & Ryan, A. W. (2022). *Innovation for sustainability in world heritage destinations: Opportunities and challenges of the idealistic paradigm.* I *Handbook of Research on Cultural Tourism and Sustainability*, 56-83.

Junker, E., Askeland, M. & Bø, L. A. (2022). *Bestemmelser om energi- og miljøkrav i reguleringsplaner – i lys av konseptet nullutslippsnabolag.* I *Tidsskrift for eiendomsrett*, 17(2).

Ryan, A. W., Holand, I. S., og Wollan, G. (2007). *Havlandet: et destinasjonsutviklingsprosjekt mellom kommunene Roan, Osen, Flatanger og Namdalseid: sluttrapport i samarbeid med Høgskolen i Nord-Trøndelag*. Steinkjer: Høgskolen i Nord-Trøndelag.

Ryan, A. W., Sand, R., Carlsson, E., & Bye, R. (2014). *Samfunnsanalyse Namdalsregionen: samhandlingen mellom Namsos som regionby og omlandet med mål om økt vekstkraft*.

Sende, H. (2022). *Naturmangfold i arealplanlegging. Hvilke vurderinger gjør kommuner av naturmangfold ved omdisponering av areal i arealplaner?* Masteroppgave, Nord universitet.

Skjeggedal, T., Arnesen, T., Markhus, G., Saglie, I.L. & Thingstad P.G. (2001). *Regimenes slagmark. Om arealutnytting og forvaltningsregimer i LNF-områder*. Steinkjer: Nord-Trøndelagsforskning.

Skjeggedal, T., Arnesen, T., Markhus, G., og Thingstad, P. G. (2004). *Management strategies in forest landscapes in Norway. I European rural landscapes: Persistence and change in a globalising environment* (pp. 425-444). Dordrecht: Springer Netherlands.

Skjeggedal, T., Arnesen, T., Kveli, J., Markhus, G., Thingstad, P. G., Wollan, G., og Aasetre, J. (2005). *Inngrepsfrie naturområder som verktøy for arealforvaltning*. Steinkjer: Nord-Trøndelagsforskning.

Skjeggedal, T., Nordtug, J., Wollan, G., og Ystad, D. (2003). *Fortettingsrealisme*. I *Plan*, 35(6), 56-63.

Skjeggedal, T. og Thorsen, H. W. (1996). *Kampen om LNF. Forvaltning av utmarksressurser – etter særlover eller Plan- og bygningsloven?* NTF-notat 1996:8. Steinkjer: Nord-Trøndelagsforskning.

Stjernström, O., Junker, E., og Thorsen, H. W. (2023). *The private in the public: The case of Norwegian private zoning plans*. I *Land Use Policy*, 127, 106585.

Stjernström, O., Ellingsen, T., Dankertsen, A., & Sandersen, H. T. (2024). *Complexity and interdependence in local mineral extraction planning: The*

Samfunnsplanlegging ved Nord universitet

Nasa Mountain Quartz Case in Northern Norway. I The Extractive Industries and Society, 17, 101434.

Thorsen, H. W. (1987). *Plan- og tiltaksarbeid i kystkommunene – en ny plattform. I Plan & arbeid*, 2 (87), 30-33.

Kapittel 11:

Planutdanning i fortid og framtid: Kor opprørsk, kor systemlojal?

Nils Aarsæther

Historiske liner

I dette sluttkapittelet startar vi med å trekke dei historiske linene – framveksten av utdanningane i samfunnsplanlegging og korleis dei for Tromsø, Volda og Lillehammer sin del blei utforma på 1970-talet, og korleis dei endra seg over ein 50-årsperiode. Utdanningane ved Universitet i Agder og Nord universitet kom til langt seinare, og har naturleg nok langt tynnare trådar att-over til student- og arbeidarrørret i Paris våren 1968.

Så drar vi opp eit utfordringsbilde og inviterer til ei drøfting av framtidas utdanning i samfunnsplanlegging ved universitet og høgskular. Spørsmålet her er ikkje om utdanninga(ne) skal byggast på eit tverrfagleg grunnlag, det spørsmålet må seiast å vere fullstendig avklart. Men det er eit spørsmål om kva fag og emne som bør vere sentrale, på tvers av utdanningane, og kva slags særpreg som skal dyrkast fram, avhengig av den enkelte lærestaden sine akademiske og praksisretta tradisjonar. Så er spørsmålet om korleis utdanningar i samfunnsplanlegging skal innrette seg i forhold til både det som studentane forventar (og krevjer), til deltaking i eit internasjonalt akademisk plan-fellesskap, og forhold til det omliggande samfunn – byen, småkommunane, regionen og dens dominerande næringar.

Og sist, men ikkje minst krevst det ei drøfting av korleis planutdanningane skal følgje opp dei to grunnpillarene i norsk planlovgiving: At planlegginga skal vere desentralisert og demokratisk styrt, og at planlegginga skal innfri berekraft-utfordringa, og her i særleg grad, generasjonsperspektivet - om-synet til framtidig liv på planeten, i landet og i nærmiljøet.

<https://doi.org/7557/7.7882> Aarsæther, N: Planutdanning i fortid og framtid: Kor opprørsk, kor systemlojal?. I Aarsæther, N, (red.): Samfunnsplanlegging gjennom 50 år. Septentrio Reports 2 (2024).

© 2024 The author(s). This is an Open Access publication distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Grunnlaget for drøftinga er innhaldet i og budskapet frå dei som har levert kapitla frå dei fem lærestadene, samt inspirasjon frå den internasjonale plandebatten: Her er ofte spørsmålet om kor planlegginga – og planutdanninga – skal plassere seg, i spennet mellom å utdanne kompetente planlovforvaltarar på den eine sida, og på den andre sida, motivere studentar for deltaking i den systemkritiske og opprørske plantradisjonen. Her er forfattaren særleg inspirert av planteori-nestoren John Friedmann (fødd i Wien i 1926, døydde i 2017 i Vancouver). I boka *The Prospects of Cities* (2002) har han eit kapittel der han ser tilbake på 50 år som planstudent, plan-undervisar og praktikar. Om planlegginga si utvikling og betydning konkluderer han:

«As a practice in the public realm, it has absorbed the lessons of power and has become political [...] It is an eclectic field that addresses questions that inevitably arises in the «real world», demanding resolution. It is for these reasons that I believe that planning in the public domain matters, and why, to use Max Webers famous term, it is a worthy calling.»¹

Framvekst i ei opprørstid

I Volda og i Tromsø starta utdanningane i ei opprørstid, inspirert av det som skjedde over nesten heile verda i etterkant av protestane i Paris våren 1968. Det var eit opprør mot autoritære styringsordningar og deira utøvarar, både i akademia og i (delar av) det øvrige samfunnet. I Norge kunne den anti-autoritære stemninga og oppgjeret med stivna institusjonar kanalisrast inn i dei nye distriktshøgskulane og ved reformuniversitet i Tromsø. Her blei det rekruttert eit ungt fagpersonale med erfaringar frå studentopprør og utanomparlamentariske aksjonar. I Volda og i Tromsø blei (dei talmessig svært små) fagmiljøa raskt involvert i «opprørsk» prosjektarbeid i regionen. I Volda var det arbeid for å stoppe statleg sektorplanlegging, ved å levere «moteks-pertise» og drive politisk alliansebygging mot kraftutbygginga i Rauma-vassdraget. I Tromsø engasjerte fagpersonalet seg for å få fylkeskommunar og kommunar til å stoppe det statlege Nord-Norgeprogrammet.

Lillehammermiljøet hadde ikkje eit tilsvarande «formativt» prosjekt å engasjere seg i ved oppstarten av planstudiet, men som det går fram av kapittel 8 var heile høgskulen prega av ein «opprørspedagogikk». Denne sette sitt preg på undervisninga i planlegging som tok utgangspunkt i lokale og regionale

¹ Friedmann, J. (2002) s. 154.

«døme» - i praksis med eit fokus på konkrete aktørar og konfliktsituasjonar - klårt på line med det generative planleggingsparadigmet som Brox hadde utvikla.

Så skal det seiast at impulsane som kom utanfrå, som eit anti-autoritært opprør, også resulterte i framveksten av ei nokså autoritært orientert, marxistisk-leninistisk rørsle. Fortellinga om 1968-generasjonen som samansett av blomsterbarn og «hippiar», står i ein djup kontrast til den veldisiplinerte og revolusjonære ml-rørsla som på 1970-talet kom til å dominere studentpolitikken ved mange lærestader. Når ml-rørsla i så liten grad kom til å prege dei «nokså opprørske» planfaglege utdanningane i Tromsø, Volda og på Lillehammer, så heng det nok saman med to forhold: At planlegging i sitt vesen er reformistisk og etter kvart tydeleg demokratisk fundert, og at ein så stor del av fagpersonalet som blei rekruttert til lærestadene på tidleg 1970 tal var organisert i det reformistiske partiet SV (dåverande «Sosialistisk Valforbund») – og/eller i studentorganisasjonen PAG - Populistiske Arbeidsgrupper (altså ein *venstrepopulistisk* organisasjon).

Kanskje er det meir rett å karakterisere oppstarten som prega av utopisk, heller enn av reformistisk plantening. Vel tok ein avstand frå ideen om ein proletarisk revolusjon som samfunnsendrande strategi, men fagmiljøa var sterkt kritiske til den storindustrielle vekstmodellen som høgresida og sosialdemokratiet stod for. Det samfunnsalternativet som samfunnsplanleggarane på 1970-talet fremja, var sterkt forankra i både desentralisering, folkeleg motmakt og økologi. Eit nøkkelord var «lokalsamfunnet», som markerer nærheit, miljø – og for dei fleste - ruralitet. Det er interessant at Høgskulen i Volda oppretta det toårige «Lokalsamfunnsstudiet» allereie i 1972 (sjå kap.7), mens plan-spesialiseringa ved Universitetet i Tromsø frå starten av hadde namnet «Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning».

Å fokusere på lokalsamfunnet høyrer jordnært ut, men det ligg også eit utopisk motiv i det, tanken på at ein gjennom kunnskapsbasert, lokal mobilisering kunne stoppe urbaniseringa. Vel, innsatsen var ikkje heilt fånytt; dei bygde-opprørske kreftene var kjernen i ein allianse som faktisk greidde å hindre norsk EEC-medlemskap i 1972. Men derifrå til å «snu utviklinga» bort frå stordrift og urbanisering var eit langt steg. Mens ein i Volda og Tromsø la seg på ei tydeleg systemkritisk line i undervisninga, var utviklinga i Lillehammermiljøet eit hakk meir pragmatisk. Her gjekk ein i gang med ei

utgreiing av grunnlaget for eit planstudium, med brei representasjon frå politikk og forvaltning i komitearbeidet. At denne høghskolen opererte i nærleiken til forvaltninga sine strukturar og behov kjem til syne når komitearbeidet drøfta om utdanninga skulle sikte seg inn mot å uteksaminere kandidatar på «saksbehandlar 1, 2 eller 3-nivå». Eit slikt fokus var nok fjernt frå diskusjonane i Tromsø og Volda. Men sjølv om ein på Lillehammer forheldt i større grad forheldt seg til forvaltningsmessige strukturar, blei løysinga å lansere eit planstudium med tydeleg kopling til kommunalt tiltaksarbeid, altså ein nokså radikal vri.

Det «utopiske» elementet som utdanningane på 1970-talet var prega av, var ikkje eit særnorsk fenomen. Friedmann & Weaver utvikla i ei bok frå 1979 begrepet *agropolitan development*, ein modell for bygdeutvikling, først og fremst retta inn mot utviklingsproblem i den 3. verda. Det handlar her om korleis statleg planlegging kan legge til rette for å modernisere lokalsamfunn og regionar, basert på skånsam og langsiktig utnytting av lokale ressursar, inkludert befolkninga sin kunnskap (Friedmann 1987: 378-382). Viss vi i tillegg tilfører ideen om *Small is beautiful* (Schumacher 1973), så har vi mykje av grunnlaget for den Brox-inspirerte tenkinga som låg til grunn for oppfatningar av kva «samfunnsplanlegging» skulle innebere, ved dei nye, norske utdanningsstadene.

Byen etterkvart i fokus – og kommunikativ planlegging

Men allereie på 1980-talet måtte teoriar om lokalsamfunnet og bygdeutvikling vike for «ideen om byen» - det urbane som drivkraft i samfunnsutviklinga. Den tydelege dempinga av den sosialdemokratiske reguleringsstaten, med auka innslag av privatisering og individualisering, opna for ein historisk sterk periode med byvekst, endå til forsterka gjennom metropolane sin dominans over mindre og mellomstore bysamfunn. At Ottar Brox flytta frå Nord-Norge til Oslo vest i 1985 var nok meir tilfeldig enn eit uttrykk for «den nye tid», men for dei tre utdanningsmiljøa som hadde starta opp med lokalsamfunnsretta fagtilbod på 1970-talet blei urbaniseringa ei stor utfordring.

I tettertid kan vi imidlertid hevde at dette var ei utfordring som fagleg sett blei godt handtert: Miljøa var solid forankra i teoriar om ruralitet og distriktspolitikk, men behovet for å bry seg om byplanlegging og byutvikling kunne fagleg sett kombinerast med det ein frå før var blitt god på. Her dreier det seg om utvikling av begrep og ved analysar av dei mekanismane som hadde

gjort den norske periferien til ein fullverdig del av nasjonsfellesskapet. Frå 1950-talet sitt «rural» utvikla begrep om «nettverk» (Barnes 1954) og «sentrum/periferi» (Rokkan & Urwin 1983) til dagens «samarbeidsdriven planlegging» (Amdam 2018) hadde dei distriktsbaserte planmiljøa plukka opp og utvikla faglege reiskapar som kunne nyttast også i studiar av, og rådgiving for, urbane omstillingsprosessar – og ikkje minst: I motstand mot den kapitaldrivne omdanninga av byen. Omstillinga til urbane planstudiar var nok enklare å få til i vekstbyen Tromsø enn i Volda og på Lillehammer.

At distrikts-Norge sine planfaglege miljø makta omstillinga til eit samfunn langt meir prega av det urbane, handlar ikkje minst om kompetansen som var opparbeidd på *kommunikativ planlegging*. Den Habermas-inspirerte tenkinga om dialog mellom planlegginga sine mange aktørar og interessentar kom, i ei maktkritisk utgåve, gjennom John Forester si bok *Planning in the Face of Power* (1989). Raskt blei dette tankestoffet plukka opp ved dei tre lærestadene, og særleg gjennom brørne Amdam sin innsats blei den kommunikative tenke- og handlingsmåten tilpassa og aktualisert for den norske plankvardagen – relevant for distriktskommunar såvel som i storbykontekstar (Amdam & Amdam 2000).

Krise og kriserespons

I kapittel 6 er det omtale av ei NIBR-utført evaluering av planutdanningane som (2012) meir enn antyda at det var tale om «et fagområde i fritt fall». Dette var nok ein sterkt overdriven påstand, ikkje minst når vi tenker på den produktive faglege innsatsen kring kommunikativ planlegging og stedspektivet som gjekk føre seg på den tida. Også internasjonalt gjorde norske bidrag til planteori seg gjeldande, ved framlegg på internasjonale plankonferansar og publisering av vitenskaplege artiklar, men først og fremst gjennom Tore Sager (ved NTNU) sine tre engelskspråklege bøker om kommunikativ planteori (Sager 1994, 2002, 2013).

Det var ein likevel ein svakheit at dei samfunnsfaglege planmiljøa lenge var små og fragmenterte, men dette blei retta opp på tidleg 2010-tal gjennom ei rekkje samarbeidsinnsatsar:

- Forum for utdanning i samfunnsplanlegging, FUS, med sekretariat i KS

Planutdanning i fortid og framtid: Kor opprørsk, kor systemlojal?

- «Nasjonal masterklasse i planlegging», årleg samling (UiT, NTNU, NMBU-stud.)
- Konferansen PlanNord, blir arrangert i eit nordisk planmiljø annakvart år
- Styrking av Samplan, gjennom roterande eksamensansvar (Tromsø, HINN, Volda)
- EVAPLAN: Evaluering av plan- og bygningsloven (2014-2018), med 17 planforskarar
- Lærebokprosjekt *Utfordringer for norsk planlegging*, 2018-versjon: *Plan og samfunn*

Heile landet kom også med i utdanningar av samfunnsplanleggarar, i 2014 ved etablering av utdanninga ved Universitetet i Agder (frå 2023 MA i Samfunnsplanlegging, sted og prosess), og til sist ved Nord universitet, med BA i Samfunnsplanlegging og geografi (Levanger).

Master-suksess, rekrutteringsproblem på BA-nivå

Hovudfags- og seinare masterutdanningar i samfunnsplanlegging har vore ein ubetinga suksess. Det har gjennomgåande vore god søking til masterstudia, og god gjennomføring. Utdanninga ved Universitetet i Tromsø har sidan dei første kandidatane kom i 1975, uteksaminert om lag 350 kandidatar i Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning/kulturforståing. Høgskulen i Volda har sidan oppstarten av masterstudiet i Planlegging og leiging uteksaminert om lag 250, og det relativt nye masterstudiet i Kristiansand har allereie begynt å nærme seg 100 kandidatar.² Ved å sjå gjennom listene med tema frå masteroppgåver ved Universitetet i Tromsø, ved Høgskulen i Volda og ved Universitetet i Agder (i appendiks 1 -3), er det mogleg å danne seg ei oppfatning av kva studiet – og studentane – har lagd vekt på

² I appendiks 1, 2 og 3 er det gitt eit oversyn over tema som har vore behandla i hovudfags/masteroppgåver frå Universitetet i Tromsø, frå Høgskulen i Volda og frå Universitetet i Agder. Lillehammer (HINN) har ikkje hatt eige masterstudium i samfunnsplanlegging, men ein god del masterkandidatar på Master of Public Administration har behandla plantema. I ein periode kring 2000 var det samarbeid mellom Lillehammer og Tromsø om utdanning på hovudfagsnivå, men dei 15-20 kandidatane som tok hovudfag på Lillehammer ligg inne i lista over Tromsø-kandidatar (appendiks 1).

og interessert seg for, for Tromsø sin del korleis fokus har endra seg over ein 49-årsperiode.

Men på dei ordinære bachelor-studia i samfunnsplanlegging synest det å vere ein kontinuerleg rekrutteringskrise. Mens dei fleste studiar har mange studentar på BA/begynnarnivå, og færre som går vidare på masternivå, har det vore omvendt ved dei utdanningane som tilbyr bachelor og master i samfunnsplanlegging. Det har vist seg svært vanskeleg å rekruttere eit tilstrekkeleg antal 19-åringar til å velje å studere samfunnsplanlegging når dei går frå vidaregåande skole til høgre studiar. Og det har ikkje mangla på målretta rekrutteringstiltak: Nettstader, videoar, brosjyrar, besøk på VGS-ar i regionen, nettverking mot studentar sine søsken og søskenbarn, sosiale aktivitetar, klassar på besøk på lærestaden, innslag på Forskingsdagar osv. Like fullt oppdagar fagmiljøa, kvar april månad (etter Samordna opptak) at kanskje færre enn 100 av potensielt 100.000 studiesøkande har ein BA i samfunnsplanlegging som førsteval.

Jo, samfunnsplanlegging er eit modningsfag, eit fagtilbod som mange opplever at dei treng, etter å ha gjennomført ei smalare utdanning, og med nokre år i arbeidslivet. Desse godt vaksne folka kan utdanningane nå, både med tilpassa masteropptak (med anna BA enn samfunnsplanlegging), og distanse-masterløp, men ikkje minst ved at fagmiljøa tilbyr nasjonale og regionalt innretta EVU-emne, samt kortare kurs.

Likevel er det av stor verdi å få fleire yngre inn i plan-tenkinga. Det vil aldri bli mange, samanlikna med søkinga til etablerte disiplin- og profesjonsstudiar, men mange av oss meiner at den utdanninga som blir tilbode på BA-nivå er såpass intellektuelt spenstig og stimulerande at langt fleire enn dei som studerer i dag, burde flokke seg om lærestadene i Tromsø, Volda, Kristiansand og Levanger. Men dette kjem ikkje av seg sjølv – det fordrar ein kontinuerleg kommunikasjon med det vidaregåande skuleverket og bruk av kreative rekrutteringsmetodar. «Eit studium med jobbgaranti» brukte vi som overskrift på rekrutteringsmaterialet frå Universitet i Tromsø. Men i dag, når ein i den norske arbeidsmarknaden er sikra jobb nesten uansett, er det ikkje sikkert at dette slagordet virkar like godt.

Det opprørsk – og det systemlojale

1970-talet sine planutdanningar var så avgjort opprørsk. Somme meinte at planlegging var ein u-utskilbar del av eit kapitalistisk samfunnshegemoni, og at det ikkje gav meining å engasjere seg i planlegging, utover det å avsløre planlegginga sitt «sanne» vesen, som ein integrert del av undertrykkinga.³

Paradoksalt nok blei planlegging også rett ut avvist av stemmer på den politiske høgresida, men då med omvendt grunngiving: Planlegging hemma det dei såg på som ei sunn og fristilt utvikling av (den kapitalistiske) økonomien.

Mellom desse to posisjonane skulle dei nye planutdanningane rydde seg ein plattform. Var det mogleg og meningsfylt, innafor ein toppstyrt politisk, og økonomisk sett kapitalistisk samfunnsorden, å ha planlegging som plattform for eit politisk prosjekt som skulle innebere rettferd og frigjering – og å trygge naturmiljøet?

Svaret blei ein plankritisk posisjon, der plansystemet, slik det fungerte blei sett på som lite eigna til å fremje folkelege og småskala, næringspolitiske interesser. Plansystemet, slik det var bygd opp og praktisert etter 2. verdskrigen, var dominert av makroøkonomisk, velferdspolitisk og storindustriell tenking. Det var enten irrelevant, eller det motarbeidde idear og praksisar basert på desentralisering og bygdeutvikling. Bygningslova av 1965 påla alle kommunane å utarbeide ein kommuneplan («generalplan»), men planen retta seg inn mot kommunalteknikk og måtte «stadfestast» av Kommunaldepartementet før den kunne nyttast som styringsdokument.

Om planforskingsmiljøa på 1970- og 80-talet engasjerte seg lite i praktisk planlegging (noko som kom tydeleg fram i temaval for hovudfagsoppgåvene i Tromsø), så var engasjementet stort når det gjaldt kommunen og lokalsamfunnets rolle i nær slags alle typar utviklingsprosessar «nedanfrå». Fagpersonalet let seg etterkvart inspirere av internasjonal planforsking (kommu-

³ I den plankritiske, marxistisk inspirerte litteraturen kan ein finne *ressonnement* av denne typen, der ein empirisk kan vise til at statleg politikk favoriserer kapitalinteresser, men der ein også finn påstandar om at staten ikkje kan agere annleis “uten en opphevelse av denne produksjonsmåten”, jf. Hersoug & Leonardsen 1979: 273.

nikativ planlegging i ulike versjonar), mens koplingane til eit etter kvart meir oppe plansystem kunne framtre som nokså sporadiske.

Det skjedde noko etter 1985-revisjonen av plan- og bygningslova. No kom medvirkning tydeligere/sterkere inn i planlegging, noko som nettopp klang godt opp mot den kommunikative vendinga. Men først med 2008-lova blei samfunnsfagleg kompetanse for alvor etterspurt i det formelle plansystemet. Litt seint, ja, men no kom det formelt krav om strategitenking, berekraft i tre (etterkvart 17) versjonar, fokus på overordna lokalpolitisk styring, på næring og verdiskaping, med kopling av samfunnsdel og arealdel og nye former for medvirkning. Alt dette inviterte fagfolk som tidlegare hadde vore skeptisk til plansystemet, inn. Nestorar i planforskingsmiljøet kunne konstatere at både yngre kollegaer og studentar engasjerte seg, ofte sterkt samfunnskritisk, med klima og miljø i fokus, men no i større grad med plansystemet som plattform.

Meiningane er sikkert delte om plansystemet av 2008 verkeleg inneber eit paradigmeskifte, men ein kjem ikkje forbi at endringane, både substansielt gjennom innføring av generasjonsperspektivet (klima, miljø, natur), og prosessuelt i vektlegginga av strategi, av lokaldemokrati og medvirkning, har utløyst både eit samfunnskritisk og eit samfunnsbyggande engasjement.

Til sist: Samfunnsplanlegging kan seiast å vere eit stort opplysningsprosjekt, der folk flest, og ikkje berre dei planutdanna, skal kunne engasjere seg meningsfylt, både for storbykommunen og for distriktskommunen si framtid. Verken dei nye folkevalde eller profesjonspersonalet ("sektorane") vil normalt kjenne til «basics» i plansystemets oppbygging og funksjonsmåte. Skal planlegginga, i Friedmann's ånd, foreine «reason and democracy»⁴, så trengs det ein kritisk plan-pedagogikk i dag, meir enn nokon gong. For "sjefane" er det folkevalde lekfolket, og dei skal kunne kommunisere meningsfylt med dei plan-lærde, i ein tovegs-prosess. Og styrings- og vedtaksprosessar i kommunar og fylke skal, i samsvar med tenkinga kring planstrategi, koplast systematisk til plansystemet. Då er det nesten ingen grenser for kor nyttige og etterspurde planutdanningane kan kome til å bli.

⁴ Friedmann, J. (1987): 3.

Litteratur

- Amdam, J & Amdam, R. (2000). *Kommunikativ planlegging. Regional planlegging som reiskap for organisasjons- og samfunnsutvikling*. Oslo: Samlaget.
- Amdam, R. (2018). *Samarbeidsdriven planlegging*. I Aarsæther, N. mfl. red *Plan og Samfunn*. Oslo: Cappelen Damm., s. 248-266.
- Barnes, J. (1954). «Class and Committees in a Norwegian Island Parish». *Human Relations* (7), s. 39-58.
- Forester, J. (1989). *Planning in the Face of Power*. Berkeley: University of California Press.
- Friedmann, J. & Weaver, C. (1979). *Territory and Function. The evolution of regional planning*. Berkeley: University of California Press.
- Friedmann, J. (1987). *Planning in the Public Domain. From Knowledge to Action*. Princeton: Princeton University Press.
- Friedmann, J. (2011). *Insurgencies: Essays in Planning Theory*. London: Routledge.
- Hersoug, B. & Leonardsen, D. (1979). *Bygger de landet?* Oslo: Pax.
- Rokkan, S. & Urwin, D. W. (1983). *Economy, Territory, Identity*. London: Sage.
- Sager, T. (1994). *Communicative Planning Theory*. Avebury: Aldershot.
- Sager, T. (2002). *Democratic Planning and Social Choice*. Aldershot: Ashgate.
- Sager, T. (2014). *Reviving Critical Planning Theory*. London: Routledge.
- Schumacher, E. F. (1973) *Small is beautiful. A Study of Economics as if People Mattered*. London: Blond & Briggs.

Appendix I:

Hovudfag/master i Samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning/kulturforståing ved UiT 1975–2024

Redigert av Nils Aarsæther

- Andersen, Ole Johan (1975). Ulike perspektiv på offentlig politikk
- Johansen, Arne-Johan (1976). Sentrumsvekst og utkantproblemer (Kvæfjord komm).
- Hersoug, Bjørn (1976). Distriktpolitikk og ideologi (m. D. Leonardsen)
- Leonardsen, Dag (1976). Distriktpolitikk og ideologi (m. B. Hersoug)
- Kamfjord, Georg (1977). Velferdskampen – statlige velferdstiltak for stud.
- Larsen, Helge O. (1979). Kommunalpolitikk og tiltaksorganisasjon (Helgeland)
- Aaseth, Kari Mette (1979). Fra bygdelag til villastrøk (Tromsø komm.)
- Revoll, Jens (1980). Fiskersamvirket i Finnmark
- Røvik, Kjell Arne (vår 1982). Administrativ nydannelse i et sterkt strukturert system. Fylkeskommunal tiltaksorganisering i Troms 1974-81
- Monsen, Leif Kristian (vår 1982). OPPSAGT: Ulike tilpasninger etter to bedriftsnedleggelse i Finnmark (m. HP. Saxi)
- Jenssen, Synnøve (vår 1982). Fylkesmannen - med fremtiden i sine hender? - forholdet til fylkeskommune og kommuner

- Lillevoll, Tor Arne (vår 1982). Yrkeskombinasjoner i deltidsjordbruket: studie av en fjordbygd i Nord-Troms gjennom 25 års etterkrigsperiode
- Saxi, Hans Petter (vår 1982). OPPSAGT: Ulike tilpasninger etter to bedriftsnedleggelser i Finnmark (m. L.K. Monsen)
- Mariussen, Åge (høst 1982). Arbeidsmarkedskurs i Finnmark (magistergrad)
- Jacobsen, Randi (høst 1982). Langtidsplanleggingens grenser og muligheter: en studie av planleggingssekretariatet
- Markussen, Pål (høst 1982). Iverksetting av kommunal langtidsbudsjettering - et styringsinstrument i kommunesektoren
- Myrland, Kurt Oddvar (vår 1983). "Ledig stilling i Finnmark": Administrativ vekst, rekruttering og turnover i kommuneadm. 1970-82 (2 bind)
- Eriksen, Erik Oddvar (høst 1983). Grenser for styring: samfunnsstyring og rasjonalitet i et kritisk perspektiv
- Nyseth, Torill (høst 1983). Ungdom og valgsituasjoner, en studie av et ungdomskull i Hammerfest
- Fiva, Eirik (høst 1984). Glomfjording eller Meløyfjerding? Glomfjord: fabrikkby 1949, kommunalt ansvar 1983
- Arbo, Peter Nicolai (vår 1985). Strukturering av arbeidsmarkeder: bidrag til en institusjonell analyse
- Berg, Ivar Mikal (vår 1985). Detaljhandelsmønster, tilgjengelighet og økonomisk vekst: spredning og konsentrasjon i Troms fylke
- Fredriksen, Tor Magne (vår 1985). Yrkesdeltakelsens regionale mønster i Midt- og Sør-Troms
- Jenssen, Toril Synnøve (vår 1985). " Normale gutta": identitetsetablering blant gutter i et bysamfunn
- Fyhn, Asbjørg (høst 1985). Makt og kjærlighet i jordbruket: kvinnerekruttering til jordbrukets profuksjon og organisasjon

- Nielsen, Liv (høst 1985). Innføring av kvalitetssikring i et nordnorsk verksted
- Flakstad, Anne Grethe (vår 1986). Forsøring og befolkningsutvikling i Nord-Norge: et kvinneperspektiv på lokalsamfunnsendring og barnetall
- Andreassen, Geir Verner (vår 1987). Nordnorsk næringsliv og oljevirksomheten: vare- og tjenesteleveranser til leteboringen i nord
- Andreassen, Ole Tom (vår 1987). Kommuneinndelingsprosesser: en beslutningsteoretisk studie av to prosesser om kommunal inndeling
- Bjørnåvold, Jens (vår 1987). Tjenesteyting: arbeid eller kommunikasjon?
- Brox, Bjørn Arthur (vår 1987). Gir ventelistene et riktig bilde av markedet for studentboliger? Boligsituasjonen til UiT-studentene
- Hesselberg, Kari (høst 1987). Eldrebølgen - en politisk utfordring: en studie av kommunenes utgifter til endreomsorgen
- Ovesen, Stein Joar (høst 1987). Organisasjon og omgivelser: en bedrifts tilpasninger til krav fra omgivelsene (m. A. Rydningen)
- Ringholm, Toril Merete (høst 1987). Nytt inntektssystem: virkninger og bivirkninger: organisasjons- og policyvirkninger
- Rydningen, Arne (høst 1987). Organisasjon og omgivelser: en bedrifts tilpasninger til krav fra omgivelsene (m. S. Ovesen)
- Aasmoe, Gunnhild (vår 1988). Etnopolitikk og forvaltningsorganisasjon: skoletilbudet for samiske barn i Nordland
- Jensen, Åge Kyrre (høst 1988). Omstillingskrav og forventningssvikt: tre skipsverft i Harstadregionen og tilpasning til oljevirksomheten
- Bjørkli, Rigmor Vigdis Ann Mari (vår 1989). Paradigmeskifte i fylkesplanlegginga? En studie av fylkesplanlegging i Troms
- Sætran, Morten (vår 1989). Autonomi eller departementsstyring? Utforming av styringsstrukturen ved UiT 1983-1984
- Weigård, Jarle (høst 1989). Grenser for administrasjon? Byråkrati og demokrati i kommunal forvaltning i lys av det nye inntekssystemet

- Henriksen, Jan (vår 1990). Fra erfaring til organisasjonslæring? Lærings-
atferd og kompetanseutvikling i norsk fiskeindustri
- Sandersen, Håkan Torleif (vår 1991). Bærekraftig fiskeriutvikling og lokal
organisering i den tredje verden - kystfiske i Karibien
- Eythorsson, Einar (høst 1991). Ressurser, livsform og lokal kunnskap: stuie
av en fjordbygd i Finnmark
- Kassah, Bente Lind (vår 1991). Vesterålen: regionen der det regionale sam-
arbeidet overlever
- Bjørnsen, Gunn (høst 1991). Garnisonbyen i bygda: møter og grenser
mellom "bygdefolket" og "mililtæret" i en nordnorsk bygd
- Kalstad, Johan Klemet Hætta (vår 1992). Boazodoallu samis: Planet ruvn-
nuid ja eallima: reindrift for inntekt, arbeid og kultur
- Begg, Alastair Donald (høst 1992). From sharing to share-holding: From
fishermen's production coops to capitalist companies on Andøya
- Kassah, Kwesi Alexander (høst 1992). Management problems in a foreign
assisted rural development project in Ghana
- Leming, Tove (høst 1992). "Folkelig deltakelse" som utviklingsstrategi:
virkelighet eller visjon?
- Tangen, Geir (høst 1992). Kommunale næringsfond - og brukerne
- Vik, Tore (høst 1992). Posisjonsangst-fascisme: høyreekstremistisk
oppslutning i den tyske samlingsprosessen
- Bergli, Dagrun Kirsti Helen (høst 1992). Distrikts-Norge liv laga?
Foretaksetablering i en småkommune
- Ekeland, Anne G (høst 1992). "Kvinner for fredning eller fangst?" teoretisk
drøfting av kjønnsforskjeller i oppfatninger av natur
- Magnussen, Tone (vår 1992). "Der mitt hjarta er fest": tilhøyning som per-
spektiv på lokalsamfunnsvedlikehald
- Larsen, Frank (vår 1992). Kommunal budsjettering: en studie av seks nord-
norske kommuner

- Adolfsen, Heidi (vår 1992). Rolleutforming i det kommunale miljøvern-
arbeidet: utvikling av miljøvernlederroller
- Gælok, Samuel (høst 1992). Institusjonalisering av samisk kultur: planleg-
ging av Arran - lulesamisk senter
- Buanes, Arild (høst 1992). Miljøvern på dagsorden? En studie av fem MiK-
kommuner
- Bjørnå, Hilde (vår 1993). Fra konkurranse til samarbeid: en studie av sam-
handling mellom fartøy på fiskefelt
- Gaski, Lina (vår 1993). "Stempel under kommagene for å dra på fjellet":
utmarksressurser, samhandlingsmønster og kultur
- Nordnes, May-Britt E. (vår 1993). Konto for tillit? En sosiologisk under-
søkelse av forholdet mellom kunde og bank
- Berg, Hilde (høst 1993). Personalpolitikk - et feminint prosjekt i maskuline
organisasjoner? personalpolitisk reform i en off. org.
- Isahaku, Sadique (høst 1993). The Nigerian university crisis: the role of the
World Bank's Structural Adjustment Programme
- Lie, Trond (høst 1993). Komplekse forsøk i komplekse organisasjonar:
Bydelsforvaltning i Stavanger og Trondheim
- Nystø, Nils Jørgen Andreas (høst 1993). Nasjonalstat og minoritet: en
komparativ studie av norsk og svensk samepolitikk
- Mørkeseth, Elisabeth Ianke (vår 1994). Ansvar for læring: organisasjons-
kultur og læring i et oljeselskap
- Rønning, Wenche (vår 1994). Grunnskolen og nytt inntektssystem for kom-
muner og fylkeskommuner - et utvalg kommuner i Nordland
- Kwadzokpo, Festus Kwame (høst 1994). Membership participation and
commitment to agricultural co-operative organizations in Ghana
- Steinsvik, Ole Andre (høst 1994). En regionapolitisk snuoperasjon? PTD's
(personlig tjenesteyting i distriktene) strategiske forankring
- Aure, Marit Anne (vår 1995). Moderne eller tilpasset - bygdekvinner hver-
dagsliv i tid og rom

- Corneliussen, May Jorunn (høst 1994). "Ungdommen er bygdas framtid"
Valg og opportunitet i to fiskeriavhengige lokalsamfunn
- Førde, Anniken (vår 1995). Kvardagsslit, tomatar, kjærleik og stoltheit:
Provencalske bondehushald under press
- Halsbakk, Mona Elisabeth (vår 1995). Helhetsdemokratiet - politikerrollen
under ny politisk organisasjonsstruktur
- Latsu, Michael Collins Kofi (vår 1995). Dilemmas and opportunities of
small enterprises - Kwahu South district of Ghana
- Odiachi, Ngozi Angela (vår 1995). An evaluation of the essential drugs
project in Nigeria: A user perspective
- Seblom, Merethe Jensen (vår 1995). By og beslutning:
samfunnsvitenskaplig teori anvendt på byutviklingsprosesser
- Adalla, Cecilia A. (vår 1995). Adaptation as a survival strategy: Pastoral
people and Katilu irrigation scheme, district-Kenya
- Guldvik, Ingrid (høst 1995). SÅ GJØR VI SÅ ... når vi integrerer
likestillingspolitikk i kommunen?
- Iversen, Jan-Roger (høst 1995). Kan det organiseres fram gode resultater?
En studie av org. og resultater i tiltaksarbeidet
- Konst, Oddvar Kristian (høst 1995). Eiendom på fjorden? Fjordfiske i et
sjøsamisk område.
- Johansen, Britt Inger (høst 1995). Fritid og arbeidstid i et rasjonalitetsper-
spektiv. En studie om hvordan endringer i økonomiske
rammebetingelser påvirker husholdningenes valg mellom arbeid og
fritid.
- Amatta, Michael Enzoveli (vår 1996). Irrigation development and the
problems of participation. A case of the Ahero irrigation in Nyanza
Province of Kenya.
- Andersen, Torhild (vår 1996). Mellom plan og personlighet. Kommunens
tilbud til brukerne - resultat av kommunal politikk eller produkt av
personfaktorer og lokale forutsetninger? En studie av
ungdomspolitikken i fire kommuner.

- Bøyum, Liv Synnøve (vår 1996). Store menn og små drømmekvinner. Ein studie av læring og endring innanfor det kommunale tiltaksapparatet.
- Cruikshank, Jørn Andreas (vår 1996). Vi held den lina vi har lagt opp! Kampen om Nord-Norgebanen - en casestudie.
- Duphey, Simon Komla (vår 1996). Agricultural modernization: a case study of the role of financing in the Ketu district of Ghana.
- Nielsen, Tabitha Wright (vår 1996). Kvalifikationer og magtrelasjoner. En studie af invandrerens muligheder på det norske arbejdsmarked.
- Nilsen, Nils Kristian Sørheim (vår 1996). Sand i maskineriet. Næringsliv og bistand: en organisasjonsanalyse av et flerkulturelt bedriftssamarbeid.
- Nyvold, Lise Ingrid (vår 1996). En studie av frivillig organisasjon, sosiale relasjoner og lokalsamfunn.
- Osland, Ole-Johan (vår 1996). Kystnæring eller industri? En studie av endringsprosesser i norsk fiskeoppdrettsnæring.
- Roalkvam, Bente (vår 1996).Bare de får en femmer i neven.Om klasseromskulturer i videregående skole
- Sakshaug, Odd Lutnæs (vår 1996). Kommunal respons på negativ utvikling. En studie fra Rendalen om hvordan kommuneforvaltningen forholder seg til demografisk uttynning.
- Sara, Mikkel Nils Mikkelsen (vår 1996). Boazu lea biekka buorri. Studie av reindriftens tilpasningsformer i østre del av Kautokeino reinsogn på 1950-tallet.
- Skogstad, Tor Jarle (vår 1996). Eie eller ei? Privat eiendomsrett til grunnareal og naturressurser- konflikter mellom samfunnets og individuelle eieres interesser.
- Stødle, Grethe (vår 1996). Tilværelsens uutholdelige letthet - utestasjonering i statoil. En studie av de ansatte og familiens opplevelse.
- Sørensen, Tove (vår 1996). Frigjørende forbindelser for fremtiden? Om informasjonsteknologiens muligheter for internasjonale kvinnenettverk.

- Toftaker, Bjarte (vår 1996). Fruktbare koblinger. Lokale aktører i en industriell omstillingsprosess
- Baffour-Opambour, Albert (høst 1996). Fellesskap på godt og vondt? En studie av innvandreres etablering av nye identiteter gjennom arbeidstilknytning.
- Haga, Anne Marie (høst 1996). Dyktige jenter kan klare alt! Unge kvinners arbeid og utdanning som identitetsformende prosesser. En studie fra et fiskerisamfunn på nord-Island.
- Nung, Binankankpo (høst 1996). The participation of rural women in income generating activities. The case of the Bunkpurugu area in the northern region of Ghana.
- Andreassen, Lars Magne (vår 1997). Kommer Rigoberta Menchu? En studie av identitetshåndtering i et samisk lokalsamfunn.
- Solheim, Anne Marie (vår 1997). Hvem tilpasser seg hvem? En undersøkelse av endringer i industrielle nettverk.
- Walsøe, Bjørn Roar (vår 1997). Med distriktenes utbyggingsfond til statens nærings- og distriktsutviklingsfond. En casestudie av reorganiseringen av det distrikts- og næringsrettede virkemiddelengasjementet.
- Ystmark, Geir Ove (vår 1997). Fiskeoppdrett: distriktenes næring? En studie av fiskeoppdrettsnæringen i Frøya og Flatanger.
- Holtedahl, Stig Arne (høst 1997). Kompetanse i fiskeindustrien: En fiskeforedlingsbedrifts ekspansjon - læring gjennom vekst?
- Knaben, Åse Dagmar (høst 1997). Mellom barken og veden: om mellomlederposisjonen i sosial- barnehage- og teknisk sektor.
- Mørkved, Britt Paula (høst 1997). Fra kamp til fellesskap i stålverket? Hvilken betydning har endring i struktur og ledelsesstrategi for relasjonen mellom ledelse og tillitsvalgte? En casestudie fra Fundia AB.
- Oware, Percy Otwerefoo (høst 1997). The impact of structural adjustment programmes on women farmers and their households: A Case Study in the Suhum District of Ghana

- Solli, Ann Kristin (høst 1997). Mobilisering med mening? Kulturelle og politiske aspekter ved bruk av lokal mobilisering som strategi for gjennomføring av stedsutviklingsprosjektet Landsbyen Bleik
- Brænd, Marit (vår 1998). Å samle Steigen til ett rike. En studie av Steigen Sagaspills betydning for lokal tilhørighet.
- Folkenborg, Ester Kari (vår 1998). Tøffe damer gråter ikke... Om kvinners forvaltning av kjønn i lederstillinger.
- Grønsberg, Kjell (vår 1998). Sandpåstrøing eller målretta næringsutvikling? Ein studie av korleis foretaksleiarar i Årdal oppfattar innsatsen og medverknaden frå det lokale tiltaksorganet Åpro.
- Henriksen, Dag Arne (vår 1998). Reformen innen landbruksforvaltningen: til det beste for brukerne? - En studie av fire kommuner sett i et brukerperspektiv.
- Jacobsen, Monica (vår 1998). Ka e det dæm gjør? - En analyse av fellesskap blant kvinner på Andenes som ikke deltar i kvinnesatsninger.
- Karlsen, Anita (vår 1998). Oss kvinfolk imella. En studie av kvinners samvær og fellesskap i et fiskevær i Finnmark.
- Olsen, Bjørn Tore (vår 1998). Planleggingens utfordringer. Etableringen av kjøpesenteret Nerstranda A/S i lys av en miljørettet byutvikling.
- Olsen, Tor Vidar (vår 1998). Relasjoner i endring - lokal samhandling i det globale samfunn. Medarbeidereie som bedriftsorganisering. En studie av Melbu Fiskeindustri.
- Ottem, Tove (vår 1998). Endringsagenter - en strategi i en organisasjonsutviklingsprosess.
- Holm, Inger Marie (høst 1998). Krisa tok ikke knekken på oss. En studie av en mestringsprosess i Hasvik kommune.
- Ivarsson, Gøran (høst 1998). På spor av Pomor. Mellom marked og hierarki under fremmede betingelser. En studie av norske bedrifters erfaringer med etableringer i Russland.

Darkwah, Benjamin Oppong (vår 1999). Managing the commons - A User Participation Approach to Resources Management : A Case Study of WaterResources Management in Ghana.

Hermanrud, Inge (vår 1999). Lokalt Partnerskap og Ruralt Utviklingsarbeid. En studie av EUs Leader-program i Wexford Irland

Kjensli, Britt (vår 1999). Arbeidsplass og møteplass. En studie av barenes sosiale forankring i Salamanca

Nergård, Bjørn Tore (vår 1999). Hvem er den reelle utviklingsaktør? - En analyse av samarbeid i iverksettingen av bygdeutviklingsprosjektet Bygdeutvikling - Stø

Nyborg, Lisbeth (vår 1999). Bestemmer arbeid våre liv? En drøfting av livsformsbegrepet

Tomkins-Moseng, Tim Christian (vår 1999). Oss og dem - Om integrering av tamilske flyktninger i et fiskevær i Finnmark

Vikerødegården, Janne (vår 1999). Kan et totalitært styre være til folks beste? - En kulturell tilnærming til Singapores økonomiske utvikling

Alvsing, Hanne Margrethe (høst 1999). Avhandling med tittelen: Vinterbyer. En komparativ studie av kommunale næringsstrategier i Kiruna og Takiawa

Nilsen, Espen (høst 1999). Den siste bygutt?

Petterson, Charles (høst 1999). Arbeidskollegaer?

Antonsen, Børre (vår 2000). Kommunikasjon med framtida? En studie av kommunikasjonsforholdene i en kommune

Gjerdalen, Inga-Elisabeth (vår 2000). Lokal næringsutvikling: Allianse og kapasitetsutbygging. En studie av lokale næringsaktører i Lom og Skjåk i Nord-Gudbrandsdalen

Haukenes, Gunhild Ingilæ (vår 2000). Bedriftsetablering på et ensidig industristed i omstilling

Søreng, Siri Ulfsdatter (vår 2000). Plass til alle? En studie av bruker-deltakelse i den lokale fiskeriforvaltningen

- Enoksen, Ken Harald (høst 2000). De senmoderne lønnsarbeiderne. Sosio-
kulturell endring på et tidligere ensidig industristed
- Karoliussen, Kent Ronny (høst 2000). Fjernarbeid - en fremtidig arbeids-
form i distriktene. En analyse av hvordan fjernarbeideres livskvalitet
blir påvirket gjennom arbeid/familiesfæren og valg av bosted
- Sarfo, Jayne Ladypearl (høst 2000). Factors affecting water use. A case
from Pantang, Ghana
- Strandheim, Ann Kristin Nakken (høst 2000). Følsomme fakta; En studie
av politisk kommunikasjon på offentlige møter forut for
folkeavstemningen om Amsterdam-traktaten 28. mai 1998 i
Danmark
- Winther, Kjersti (høst 2000). Fra feisel, borr og sviller. Partnerskap for
næringsmessig omstilling i Narvik
- Halvorsen, Knut Eirik (vår 2001). Verdifulle relasjoner. Bedriftssamarbeid
i oppdrettsnæringen i Troms
- Mathisen, David (vår 2001). Fra øst til vest. Bevisste og ubevisste respons-
strategier i utviklingen og eksponeringen av etnisk estisk identitet
- Næss, Hege Mari Akerholt (vår 2001). Offentlighet om miljøspørsmål! En
drøfting av strategier for å skape offentlighet
- Valvåg, Herbjørg (vår 2001). Marginale soner og spillerom. En studie av
unge mennesker i distriktskommunen Tranøy
- Wistven, Bente (vår 2001). Når kjedene strammes. En studie av nyere
omstillinger i A/S Norske Shell
- Bye, Per (høst 2001). Entreprenørnettverk fra etablering til drift
- Dahlstrøm, Henrik (høst 2001). In -Migrating Conflicts? A study of Rural
In -Migration and Community Disputes in Oregon, USA
- Edvardsen, Ann Kristin (høst 2001). Lokale mestringer og det som tas for
gitt i hverdagen. En studie av livssituasjonen i et lokalsamfunn i
Slovakia

- Hallerud, Kjersti Morseth (høst 2001). Medvirkning i lokale planprosesser.
En case-studie av samordnet areal og transportplanlegging i
Kongsberg kommune med fokus på medvirkning
- Hansen, Guri Homb (høst 2001). Nettverk som strategisk og analytisk
verktøy. En studie av samarbeidsrelasjonar i det maritime
servicemiljøet i Tromsø
- Hartviksen, Anne (høst 2001). Og vinnerne er... Kjennetegn ved vellykkede
og mislykkede nyetableringer i Troms
- Hauge, Lise Arntsen (høst 2001). Informatører og aktører i regionenes
Europa? En studie av tre regionkontor i Bruxelles
- Holmen, Ann-Karin Tennås (høst 2001). Et vanskelig møte? En studie av
samarbeidet mellom kommune og lokalt næringsliv
- Nilssen, Stein-Roger (høst 2001). Hvem snakker med hvem og hva snakkes
det om? En studie av kommunikasjon mellom ledelse og ansatte i en
fiskeindustribedrift i Nord-Norge
- O'Donoghue, Helga Birgitte Zwarg (høst 2001). Navigasjon eller
blindspor? En studie av scenarioprojektet Norge 2030 i Arbeids- og
administrasjonsdepartementet
- Pettersen, Stein Ove (høst 2001). Fotballen er rund- men hva dreier den seg
om? En studie av fotballklubbars forvandling
- Steingård, Trude (høst 2001). Levende lokalsamfunn i by. En studie av to
bydeler som har mobilisert lokale krefter gjennom dannelse av
bydelsråd
- Bye, Geir (vår 2002). Endelig konkurs! Paradoksar og resultatlar fra reiser
på søk etter en annan modernisme, med eksemplar fra
fiskerisystemet på Nordkyn
- Didriksen, Linda Kristin (vår 2002). Vinn eller forsvinn!
Innkjøpssamarbeid i bryggerinæringa
- Fredheim, May Britt (vår 2002). Frivillige dilemma? Ein studie av
relasjonar mellom frivillige og brukarar ved Frivillighetsentralen
Tromsø Kommune

- Kjelkvik, Anne Lise (vår 2002). Kan lokalsamfunn skapes? Studie av to frivillige nettverksinstitusjoner i bysamfunn
- Leikanger, Gry-Helen (vår 2002). Å bu eller ikkje bu? - Det er spørsmålet
- Losø, Stine Larsen (vår 2002). Den multifunksjonelle nærbutikken. - En studie av fem nærbutikker i perifere lokalsamfunn
- Lund, Therese Frivåg (vår 2002). På sporet av framtida? - En studie av Lokal Agenda 21s inntreden i kommuneorganisasjonene i Tromsø og York
- Ringberg, Geir (vår 2002). Mellom medlemsorganisasjon og servicebedrift. En studie av endringsprosessene i Norsk Folkehjelp Sanitet og Arbeider Samaritter Bund, Tyskland
- Røed, Ronny Karstein (vår 2002). Dugnad i egen bakgård En case-studie av Kristiansand kommunes deltaking i Miljøbyprogrammet 1993-2000, med fokus på lokal medvirkning i en miljø-inspirert byutviklingsprosess
- Stuvøy, Anne (vår 2002). Fysisk aktivitet i et liberalt velferdssamfunn, et personlig ansvar eller et politikkområde? Vurdering av et aktivitetsprosjekt
- Degerstrøm, Hilde Jenssen (høst 2002). Den distribuerte næringshagen. - En hage i blomstring?
- Nilsen, Trond (høst 2002). Eventyret Snøhvit? - Forventninger til Snøhvit i Hammerfest
- Olsen, Nina Julianne (høst 2002). Konsulentdrevet omstilling. En studie av et omstillingsprosjekt ved Macks Ølbryggeri AS
- Rockwell, Cecilia Maria (høst 2002). Betwixt and Between; The Problem of Belonging
- Vannes, Elin (høst 2002). Mellom universell ideologi og lokal konstruksjon. - Ein studie av demokrati i ei kristeleg ungdomsgruppe i Kamerun
- Bikos, Monica Johansen (vår 2003). Brief Encounters. A study of Tourism Impact on a group of Working Youth in a New Zealand Town

- Brekke, Marianne (vår 2003). Flytende forståelser. - Om
middelklasseungdom i Bombay og deres håndtering av det lokale og
det globale
- Olsen, Lill Tone (vår 2003). Til nytte og besvær. Kokablader som lokalt og
globalt konflikttema
- Teshome, Tewasen (vår 2003). Preserve or utilize? A study of dilemmas
regarding natural resources in Nech Sar National Park in Southern
Ethiopia
- Walsøe, Kim Are (vår 2003). Hvorfor fiskejuks? En studie av regelbrudd i
norsk fiskerinæring
- Andersen, Per-Kristian Evjen (høst 2003). Fra samarbeid til fusjon. En
studie av høgskoleutviklingen i regionene Hedmark/Oppland og
Jämtland/Västernorrland
- Bakke, Jorunn (høst 2003). Etnisk mangfold - en berikelse. En studie basert
på innvanderers meninger om mulighetene for inkludering blant
etnisk norske i Lillehammer-regionen
- Johnsen, Lene Zahl (høst 2003). Motstand som forsvar. En studie av et
omstillingsprosjekt i Torsken kommune
- Ugland, Arnt Roger (høst 2003). Hvorfor samarbeide? En studie av sentrale
kommunale aktørers holdninger i Vesterålen
- Bruun, Jan Eirik (vår 2004). Snakker de samme språk? En analyse av
kommunikasjon og samhandling mellom KV-Nord og havfiskeflåten
- Lødemel, Rune (vår 2004). Parlamentarisme eller formannskap. Er medias
interesse for fylkeskommunen og fylkespolitikken avhengig av
politiske styringssystem?
- Nergaard, Runar (vår 2004). Sør-Varanger i utvikling. En systemteoretisk
og kompetansestrategisk analyse av næringssamarbeidet med
Nordvest Russland
- Røberg, Hanna (vår 2004). ARVESØLV - en studie av norske kommuners
handlinger når privat kapital globaliserer energisektoren
- Skulbru, Lars Magne (vår 2004). Snakker de samme språk? En analyse av
kommunikasjon og samhandling mellom KV-Nord og havfiskeflåten

- Stokke, Carina (vår 2004). Bli med heim? Ein studie av tilbakeflytting til Møre og Romsdal
- Lauen, Øystein (høst 2004). Målstyringskonsepter og lokale oversettere. En casestudie av Sørums kommunens arbeid med å innføre målstyringskonseptet 1991-2004
- Statle, Anne Karine Ervik (høst 2004). Vi har lite penger, men vi sultar ikke. En husholdsstudie i Russland om bruk av naturressurser i en overgangsperiode
- Garthe, Sigrid Helledal (vår 2005). Fra fjernarbeid til entreprenørskap? - en studie av fjernarbeidere og IKT-basert næringsutvikling i Alta
- Jakobsen, Trond Egil Hustad (vår 2005). Hvem har så makt i sv? En casestudie av maktforhold i Sosialistisk Venstreparti
- Vabø, Tore (vår 2005). Bestiller-utfører modell. et virkemiddel for å løse problemer eller et symbol på framskritt, fornyelse og rasjonalitet. En case-studie om innføringen av og erfaringene med bestiller-utførermodellen innen helse og omsorg i Sarpsborg kommune
- Vangen, Lisa (vår 2005). De fromme har mange sorger, mens verdens dårer ler
- Moan, Robert (høst 2005). Gnist-programmet - et partnerskap i støpeskjeen?
- Monsen, Ole Gunnar (høst 2005). Verdiendringar og verdikonflikt i ei folkerørsle. Verdiendringar som utfordring for norske fråhaldsorganisasjonar
- Myrén, Tron Villy (høst 2005). Groruddalensatsningen - mer enn bare forurensning og trafikk?
- Olsen, Anneli Brannfjell (høst 2005). Mestring skaper vekst. En studie av ledelse i Tromsø kommune
- Berglund, Ståle (vår 2006). Redistribution? ...But it means different things to different people

- Granerud, Øivind (vår 2006). Stor hall i en liten kommune. En studie av beslutningsprosesser, bygging og bruk av innendørshall i Kvalsund kommune
- Holand, Eirik Darell (vår 2006). Sikkerhet og beredskap i nord. Samordning av sivile og militære beredskapsressurser i lys av et utvidet sikkerhetsberedskap
- Johnsen, Kjell Arne (vår 2006). Den samiske smaken. Om mat, organisering og kultur i en reindriftssiida
- Karlsen, Grethe Louise (vår 2006). Skal det bo folk i husan? Bo- og driveplikta i et diskursanalytisk perspektiv
- Kristiansen, Ronny (vår 2006). Deltagelse, dialog og dominans - En kritisk undersøkelse av planteori og -praksis
- Olsen, Inger Marie (vår 2006). Kvinner tier ikke lenger i forsamlingen! En studie av kulturell elastisitet i et kystsamfunn i Nord-Troms
- Reinholdtsen, Carina Engstrøm (vår 2006). Forebyggende hiv/aidsarbeid på Øst-Timor - en studie av NGOers lokale håndtering
- Sivertsen, Sonja Ninni Elise (vår 2006). I RETTTFERDIGHETENS NAMN En studie av Regjeringens stortingsmelding nr. 20 (2002-2003) om strukturtiltak overfor kystfiskeflåten
- Sørnes, Elisabeth Rinaldo Trondsen (vår 2006). Lokal romantikk og økonomisk taktikk - en studie av strategier i en industribedrift
- Barstad, Steinar (høst 2006). SENIORLAND. Omsorgsscenarier for de nye gamle
- Farnes, Hanne (høst 2006). Mellom forankring og forandring. Om kvalitetsledelse i sykehus
- Solhaug, Fritz Arne (høst 2006). Politisk eller helsefaglig rasjonalitet? Handlingsplan for eldreomsorgen. Et komparativt studie i beslutningsprosesser.
- Andersen, Ellen Marie (vår 2007). En studie av den regionale kampen i de tre regionene Bretagne - Corsica - Lombardia

- Anderssen-Dukes, Heidi (vår 2007). Introduksjonsordningen. Inkludering, ansvarliggjøring og symbolsk vold
- Engelstad, Sigrid Furuholt (vår 2007). Know your status - En studie av valget om å HIV - teste seg blant studenter ved University of The Western Cape
- Granli, Brit-Paula (vår 2007). Hushold og lokalsamfunn i omstilling. Erfaringer fra endringsprosesser i ei fiskerbygd i Nord-Norge
- Gropen, Wibeke Børresen (vår 2007). Kunnskapsutvikling og relasjonsbygging. De nye universalmidlene for økonomisk vekst?
- Gulsett, Hanna (vår 2007). Dere er alle en i Jesus Kristus - En studie av en flerkulturell menighet
- Haga, Maria (vår 2007). For å ta vare på øya må vi kjenne øya, og for å kjenne øya må vi være glad i øya - En studie av Barnas Turlags betydning for deltakernes lokale kunnskap, identitet og stedstilhørighet
- Hanssen, Reidar (vår 2007). Bakom kjærringræva? En studie av kommersielt hjemmefiske
- Henriksen, Anita (vår 2007). Nå forstår de oss bedre. Et casestudie av Samfunnsbyggingsprosjektet i Arendal
- Lie, Jofrid (vår 2007). Miljø på dagsorden? : en aksjonsforskningsstudie av Miljøbyen Tromsø
- Lode, Synnøve (vår 2007). Vern eller bruk? En studie av lokal forvaltning av kystsonen i Karlsøy kommune
- Madsøy, Frank Dagfinn (vår 2007). Sender uenige velgere kommunene ut i en avmaktssituasjon?
- Moan, Lisa (vår 2007). Cittaslow-bevegelsen - har Cittaslow medlemskapet økt Levangers attraktivitet?
- Nicolaisen, Reidun Irene (vår 2007). En ambivalent reise til teaterfiskeværet. Stedet Stamsund i endring

- Strømmesen, Åshild (vår 2007). Har husholdet mistet sin rolle og innflytelse i fiskerinæringen etter innføringen av kvote? En studie i de endringer som har skjedd blant 90 fotinger etter innføringen av torskekvote
- Havelin, Stine Marita (høst 2007). Et liv i to land. Om kosovoalbanernes transnasjonale relasjoner
- Mikkelsen, Silje Eikefet (høst 2007). Lokaldemokrati og påvirkning: En studie av innflytelse i Askøy kommune
- Dahlberg, Elisabeth (vår 2008). Livsstil og identitet. En studie av single kvinner og menn i en storbykontekst
- Gjerpe, Tore-Jan (vår 2008). På vei til Nervei! Hvordan overlever ei veiløs bygd?
- Karlsen, Ann Elisabeth (vår 2008). De var jo helt grønne... - En studie av entreprenørskap i to små fiskerisamfunn
- Myklebust, Nina (vår 2008). Matfestivaler - en møteplass som ledd i utvikling? En sosiokulturell ringvirkningsanalyse av matgründere på Gladmatfestivalen i Stavanger
- Sve, Kristin (høst 2008). Nye handlingsrom i landbruket. Stadlege forteljinger og nyskapande praksisar i Lyngen
- Haavet, Kjell Morten (vår 2009). Skytefelt til besvær. En analyse av forhandlingsprosessen i forbindelse med sammenslåingen av Mauken-Blåtind
- Jacobsen, Grete Kathrine (vår 2009). Utvikling i egen regi. En studie av Hasvik i utvikling KF i spenningsfeltet mellom effektivitet og demokrati
- Aamodt, Silje Dabuo (vår 2009). Fornuft ved forvaltning av knappe ressurser - en studie av oversykepleieres erfaringer omkring eget arbeid
- Skarstein, Ingrid Dahl (høst 2009). Relasjoner, tillit og forretningspraksis - en studie av reiselivsbedrifter i Murmansk oblast, Russland
- Eilertsen, Siv Mari (vår 2010). Hamn i Senja - opp fra asken. En studie av entreprenørskap og sted i ei lita bygd

- Elvenes, Siw Anita (vår 2010). Fellesskap gir styrke. Kvinnenettverk som bygdeutviklingsaktør
- Evanger, Gjermund (vår 2010). RDA-koden - En komparativ analyse av de distriktpolitiske virkemiddelordningene DA Bodø og RDA Tromsøs tildelingspraksis
- Meløy, Marit (vår 2010). Mellom kultur og økonomi. Reindrift og kvinners hverdagsliv
- Moe, Kristin (vår 2010). Hvem kan vi være for hverandre? - En studie av samhandling mellom asylsøkere og lokalbefolkning
- Ramtvedt, Rannveig Kildal (vår 2010). Kreativitetens Ø - Entreprenørskap som image og livsform på Bornholm
- Westgaard, Andreas Wilhelm Foss (vår 2010). Den skapende byen Vadsø? Kommunal kulturplanlegging og governance i møte med en voksende opplevelsesøkonomi
- Width, Ellen (vår 2010). Nettverkskreditt som tilgang til kompetanse, nettverk og kapital
- Lien, Trondar (høst 2010). Temmet vaktbikkje - Kan nye styringsformer påvirke medias rolle som vaktbikkje i lokale plansaker?
- Nilsen, Pål Julius (høst 2010). Kart som verktøy for synliggjøring av sjøsamisk tradisjonskunnskap
- Johnsen, Ingeborg (vår 2011). Brobygging for vekst og utvikling, en studie av samstyring i Narvik
- Stubhaug, Ørjan (vår 2011). Kampen om den gode staden
- Sæverud, Atle (vår 2011). En tjener kan ikke tjene to herrer? En kvalitativ studie av offiserens utfordringer i spenningsfeltet mellom karriere og etablering av familie
- Berntzen, Camilla (høst 2011). Like verdier, komplekse valg. En analyse av ni ektepar og deres verdivalg, forhandlinger og tilpasninger overfor hverandre i bostedsvalg

- Haug, Maja (høst 2011). Å leve og bo på Sortland? En kvalitativ analyse av flyktnings relasjoner til sted og stedets betydning for mellommenneskelige relasjoner
- Nylund, Ingvild (høst 2012). Å komme i havn. En studie av interessekonflikten og maktkampen rundt ny havneterminal i Tromsø
- Dunderovic, Milan (vår 2013). Spillet om Tromsø - 15 år etter: Datidens metode for dagens utfordringer?
- Eira, Lajla Helene (vår 2013). Medforvaltning som ideal og praksis. Studie av forvaltningspraksis i to nasjonalparker med reindrift
- Hovdenak, Silje (vår 2013). Lokale aktører i kvitfisknæringa ved Lyngenfjorden - forskjellighet og meningsmangfold
- Nikolaisen, Maja Helene Solbakken (vår 2013). Grenser for identitet? Unge muslimske kvinner i forhandling og samspill med det norske samfunnet
- Rambo, Liss Mirjam Stray (vår 2013). Stedsuavhengig stedsutvikling: En studie av handlingsrom for lokalsamfunnsutvikling
- Björgve, Elena (høst 2013). Arbeidsplassen som arena for integrering av arbeidsinnvandrere med høy kompetanse i det norske samfunnet
- Blandhoel, Birgitte (vår 2014). Grønt reiseliv: Turisme utenfor allfarvei. En studie av gårdsdrift i møte med reiselivet
- Eira, Majjen Ristiinna Mathisdatter (vår 2014). Reindrift i Finnmark - en studie av prosessen om reintallstilpasningen
- Fossland, Karoline (vår 2014). Hva kom først - kunnskapen eller politikken? En studie av relasjonen mellom kunnskap og politikk i debatten om petroleumsvirksomhet utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja
- Hansen, Sigrid Agnethe (vår 2014). Å leve mellom kjønn. Ein kvalitativ studie av kjønns mangfold og identitetsforhandlingar hos menneske med kjønnsidentitetstematikk
- Hanssen, Kathrine (vår 2014). Medvirkningens krav og praksis - en studie av Hammerfest kommune sin medvirkningspraksis

- Inga, Risten-Marja (vår 2014). Hvor går vegen videre? En studie av
Kanstadfjord/ Vestre Hinnøy reinbeitedistrikts møte med
vegutbyggingene Lofast og Panoramavegen
- Peters, Sarah Maria (vår 2014). Naturbaserte aktiviteter som livsstil, arbeid
og grunnlag for valg av bosted. Hvordan forstå livsstil som motiv for
valg av bosted? En casestudie av syv aktører i Lofoten.
- Pilares, Leona Viloría (vår 2014). Innvandreres vei til lederstillinger og
styreverv i Norge. En studie av et lederutviklingsprogram for høyt
utdannede innvandrere
- Pilares, Leona Viloría (vår 2014). Innvandreres vei til lederstillinger og
styreverv i Norge. En studie av et lederutviklingsprogram for høyt
utdannede innvandrere
- Solberg, Heidi Janne (vår 2014). Når avstand blir et hinder for vekst og
utvikling - en studie av Karlsøy kommune
- Søvik, Rahma Vetlesdatter (vår 2014). Altså.. du rører ved en hellig ku En
kvalitativ studie av kvinners forvaltning av avhold fra alkohol og
betydningen av moral
- Tjosaas, Sissel (vår 2014). Felles fjord - ulik fremtid? En komparativ
stedsstudie av to tilsynelatende like fiskerisamfunn på vei i hver sin
retning
- Wolf, Sindre-René Pedersen (vår 2014). Teknologi og sted i bevegelse: En
studie av mobiltelefonpraksiser i NFC-City Tromsø og Ingress
- Granberg, Maiken Skjørestad (vår 2015). Mobilitet, translokalitet og
stedstilhørighet; en studie av stedsopplevelser blant tilflyttere i Midt-
Troms
- Nordhaug, Eva Kristina Pålsgård (vår 2015). Mellom politisk styring og
styrt politikk - En diskursanalyse av kjøprising som klimapolitisk
virkemiddel
- Olsen, Marie-Fleurine (vår 2015). Relasjoners betydning for situert bistand.
En casestudie av Prosjekt Haiti

- Sara, Siv Merethe Selnes (vår 2015). Reindriftskvinner i Finnmark. En studie av hushold og reindriftskvinneres dilemma i møte med politikk og styring
- Sørdahl, Patrick Berg (vår 2015). Hasvik og Riston-modellen: En studie av innovative løsninger på problematikk knyttet til trålnernes leveringspliktavtale
- Torp, Sindre (vår 2015). Skjerstadmodellen - i pose og sekk? En kvalitativ studie av endringer innenfor det kommunale tjenestetilbudet ti år etter kommunesammenslåingen av Skjerstad og Bodø
- Uldahl, Kristina (vår 2015). Mellom modernitet og identitet. Agder-kommuner møter struktureformen, - en analyse av debatten i det offentlige rom
- Al-Shamkawy, Asma (høst 2015). Universell utforming og eldrebølgen; En studie av universell utforming av eksisterende boliger der eldre bor og hindringene i veien for det i Tromsø kommune.
- Anfeltmo, Anneli (vår 2016). Risiko for klimaendring i en kommunal kontekst: En studie av to kommuner i Troms fylke
- Aronsen, Ola (vår 2016). Bærekraftig byutvikling, bare en frase? Dilemmaer og utfordringer i en utbyggingsprosess av et handelssenter
- Breirem, Iselin Markvoll (vår 2016). Velkommen til Havfolket - En studie av stedsidentitet, mobilisering og samfunnsentreprenørskapsprosesser i Træna
- Eldøy, Jørgen Jørgensen (vår 2016). Hinna Pluss: En kvalitativ studie av en ny urban boform
- Isaksen, Emilie Eriksdatter (vår 2016). Tromsø gjennom turistkart: en studie av turistkart og stedspolitiske prosesser i Tromsø
- Kristiansen, Atina (vår 2016). Mellom inkludering og ekskludering? - En kvalitativ studie om somaliske barns møte med den norske skolen
- Refling, Fredrik Dale (vår 2016). Kan estetikk planlegges? Vekst, vern, idealer og realiteter

- Kubat, Sanja (høst 2016). Sentrumsløftet: et offentlig-privat samarbeid: Studie av det offentlig-private samarbeidet mellom
- Jakobsen, Kristina Lyngmo (vår 2017). Solneset - en ny bydel blir til: en studie av avstanden mellom plan og byggesak.
- Mortensen, Jannicke (vår 2017). Nordbyen - Den arktiske hovedstaden: En studie av medvirkning i områderegeringsplanen for Nordbyen i Tromsø
- Reiersen, Atle (vår 2017). Illusjonen om en nasjon? En studie av det nye Rwanda sitt forsøk på å bygge et fellesskap
- Rygh, Karen Mimi Nordhagen (vår 2017). Bærekraftsidealer i samferdselsplanlegging - En studie av Transportnett Tromsø
- Dølor, Marie (vår 2018). Å bygge byen innover: Lokale forutsetninger i møte med kompakt byutvikling i Alta
- Henriksen, Steinar (vår 2018). Drømmen om en ny stamnetthavn i Sør-Varanger kommune - Om forhandlinger, forviklinger og veien mot målet
- Myrland, Nina (vår 2018). En pionerkommune innenfor Trygge lokalsamfunn; et casestudie av Harstad som ulykkesforebyggende foregangskommune
- Randa, Anne (vår 2018). Storpolitiske idealer og grensekryssende hverdagsliv. Har seks år med grenseboerbevis påvirket sted og relasjoner i norsk-russisk grenseland?
- Bech, Thomas (vår 2019). Planlegging for de mektigste
- Berg, Charlotte Larsen (vår 2019). Kan en forene økt boligutvikling med idealet om kompakt byutvikling? Utarbeiding og oppfølging av boligpolitisk handlingsplan 2015-2018 i Tromsø
- Lindquist, Kristin (vår 2019). Når bærekraftsplaner på glansa papir skal oversettes i uoversiktlige praksiser.
- Jahr, Synøve (vår 2020). Nettverksdannelse for forvaltningsendring av turistfiske.

- Johansen, Malene Vatne (vår 2020). Tillit i risikokommunikasjon. En studie av Kålfjord kommunes risikokommunikasjon knyttet til faren for fjellskred ved Gámanjunni 3.
- Lindskog, Ane Marie (vår 2020). Mot et lokalt forankret naturvern. En studie av utviklingen i Lyngsalpan verneområdestyre under ny forvaltningsmodell.
- Lydersen, Heidi (vår 2020). Urban dyrking som integreringsarena - grønne byroms potensialer for inkludering og deltakelse.
- Røren, Ane Pedersen (vår 2020). En redning fra Island: En studie av en bedriftsetablering i et døende lokalsamfunn.
- Sommer, Preben Moksnes (vår 2020). Reindrift under det grønne skiftet - en studie om sameksistens mellom reindrift og vindkraft.
- Vatne, Christine Andersen (vår 2020). Kulturfeltet som inntak til integrering. En studie av kulturaktiviteters potensiale som integreringsarenaer.
- Dahle, Fred Abdussalam (vår 2021). Mellom hjem og hjemland. Norsk-somaliske studenters opplevelse av tilhørighet, identitet og utdanningsvalg.
- Eeg, Eirik Andreas (vår 2021). En sektor i endring. En kvalitativ studie av omstillingsprosessen i byggesektoren i Nord-Norge.
- Grønvoll, Jorid Nysted (vår 2021). Attraktive næringssteder -Et blikk hjem til industristedet Furufalten.
- Hardersen, Vilde Grimeland (vår 2021). Velkommen alle bonlugga. En studie av propellfabrikkens konsept som tilflytterstrategi i Narvik.
- Mathisen, Ruben (vår 2021). En studie av konsesjonsbehandlingen av landbaserte vindkraftverk i Norge-
- Olchoviciute, Patricija (vår 2021). Å legge til rette for at arbeidsinnvandrere kan leve gode liv.
- Riddervold, Jul Johan (vår 2021). Institusjonalisering av sosial bærekraft i boligsektoren.

- Salvesen, Kristine (vår 2021). Produksjon av kunnskap - pregning og unnlatesløgner. Norges nasjonale geografiske infrastruktur (NSDI), kulturelle forståelser og politiske beslutninger om jordbruksareal.
- Farnes, Kornelia (vår 2022). Hvordan kan midlertidige prosjekter bidra til å skape mer vitale byrom og inkluderende byer? En kvalitativ studie av prosjektet Inkluderende Arktiske byrom.
- Klaussen, Hans (vår 2022). Sharing is caring. En studie av sirkulær- og delingsøkonomien for en bærekraftig utvikling i Tromsø.
- Lund, Ida Storslett (vår 2022). En boligpolitikk med segregeringstendenser?
- Mathisen, Ingrid Birgithe Rokkan (vår 2022). Oppfølgingen av reiselivsstrategien til Tromsø kommune.
- Stock, Ida Moxness (vår 2022). Planlegging for relasjonelle steder. En studie av stedsutvikling og identitet i Kabelvåg.
- Strømsmo, Sigurd Kornelius (vår 2022). Mobilitetsbetingelser for rullestolbrukere.
- Wara, Silja Annikki Emanuelsen (vår 2022). Grenseløs miljøforvaltning i det grensenære området.
- Endresen, Ola Torstein (vår 2023). Kompakt utvikling – et konsept i en flerdimensjonal spagat.
- Grønvold, Joakim (vår 2023). Forutsetninger for bedre håndtering av uønskede hendelser i kommuner: Offentlig-sivilt samarbeid for risikostyring og beredskapsplanlegging med formål om å utvikle resiliente kapasiteter.
- Johansen, Gisle (vår 2023). Innovasjon innenfor det boligsosiale feltet i Tromsø kommune.
- Johnsen, Sander Moen (vår 2023). Delebilens rolle i bærekraftig byutvikling - en studie av en bildelingstjenestes igangsettelsesprosess og mulige samfunnseffekter.
- Mikkelsen, Alexander André (vår 2023). Byutvikling i et klimaperspektiv.

- Pena, Cristian Ariel (vår 2023). Equinor i Argentina - en studie av energi-omstilling i klimakrisens tid.
- Ravlum, Ingvild Aas (vår 2023). Bokkvalitet og prosjektbasert byutvikling- En kvalitativ studie av hvordan prosjektbasert byutvikling kan påvirke bokkvaliteten i Tromsø.
- Ytre-Eide, Astrid (vår 2023). Klasserommet som en integreringsarena: En undersøkelse av hvordan norskopplæringen bidrar til integrering i Karlsøy, Lyngen og Storfjord.
- Andersen, Ariel (vår 2024). Den skjulte politiske verden til matsuri: Narrativ ved å analysere matsuri festivaler som politiske arenaer.
- Lom, Rune van (vår 2024). Planlegging og samfunnutvikling på regionalt folkevalgt nivå.
- Matsson-Valio, Elle (vår 2024). Arealplanleggingens paradokser - en studie av arealkonflikter i kommunal planlegging.
- Nergård, Tuva N. (vår 2024). Den usynlige veven: husflid og identitetsforhandlinger i Kåfjord - kvinners arbeid viderføring av kulturarv.
- Olsrud, Ida S. (vår 2024). Fritidskulturer i møte med presset vi ser på alle-mannsretten.
- Otzko, Hanna (vår 2024). Er Rana kommunes politikk for friluftsförsmål egnet til å redusere sosial ulikhet i barn og unges deltakelse for fritidsaktiviteter.
- Paulsen, Stinelise (vår 2024). Norges utvikling og tilrettelegging av karbonfangst og lagring (CCS). Komparativ case-studie Norge og Canada.
- Solvang, Ida S. (vår 2024). Implementering av ung, innovativ medvirkning i en kommunal planpraksis om klima, miljø og energi.
- Stokke, Ole M. (vår 2024). Biblioteket som inkluderende byrom for unge: En studie av Fubiak Ung på Furuset.
- Eriksen, Julie O. (vår 2024). Ungdomsmedvirkning knyttet til klima-omstilling i Senja kommune.

Appendix II:

Master i samfunnsplanlegging og leing 2001–2024 Høgskulen i Volda

Redigert av Grethe Mattland Olsen

- Askeland, Lise Cathrine (2001). Planlagt utvikling i pleie- og omsorgseksjonen - tilpasning til overordnet plankrav eller utvikling basert på lokale behov?
- Berby, Fred Henning (2001). Planlegging for samfunnsutvikling - veivalg for fylkesplanleggingen
- Eikeland, Randi (2001). Implementering av sentralt initierte utviklingsprogram i skolen
- Halkjelsvik, Kolbein (2001). Røykdykkaren som bakkebyråkrat
- Haugen, Rune (2001). Ørsta Stålinndustri AS i ekspansjon og endring
- Higdem, Ulla (2001). Visjoner i virkeligheten. Kan arbeid med visjoner bidra til økt legitimitet i samfunnsplanleggingen?
- Strand, Geir Liavåg (2001). Etablering av bokbyen i Fjærland
- Wilhelmsen, Cecilie E. (2001). Rolla som einsleg mor - aksept eller stigmatisering
- Bjørneseth, Brit (2002).
- Brynjarsson, Pall Snævar (2002).
- Eivindsen, Tove (2002).
- Høyvik, Eli-Grete (2002). På skattejakt i Bygde-Noreg. Hvordan kan interpretasjonsplanlegging styrke kommuner i Bygde-Noreg sitt

<https://doi.org/7557/7.7889> Olsen, G.M.: Master i samfunnsplanlegging og leing 2001–2024 Høgskulen i Volda. I Aarsæther, N, (red.): Samfunnsplanlegging gjennom 50 år. Septentrio Reports 2 (2024).

© 2024 The author(s). This is an Open Access publication distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

arbeid med å dyrke fram lokal egenart og reiselivsattraksjoner på grunnlag av naturen og kulturarven?

Kvamme, Turid (2002).

Mork, Olav Inge (2002).

Sjurgard, Rune Magne (2002).

Storvik, Arnfinn (2002).

Aasen, Unni Uren (2002).

Optun, Per M. (2003).

Austrheim, May Kristin Bolli (2005). Videregående skole i endring.
Kompetansebehov og rekrutteringsmåter

Barstad, Johan (2005). Utveksling som utviklingsstrategi. - Kan
individbasert elevutveksling brukast som eit verktøy til å bidra til
positiv regional utvikling?

Blindheim, Arvid Kåre (2005). Frå Esso til Kaihuset - opplevd ungdomstid
i Ørsta

Egset, Anne-Sofie Rinnan (2005). Om å bera bøkene - dei næraste
pårørende si oppleving av demens i familien og korleis dei meistrar
kvardagen

Flackè Astrid Kleppe (2005). Samarbeid på tvers eller tverke? Om
samarbeid mellom barnevern og familievern der foreldra er i alvorleg
og langvarig konflikt om barn

Hoem, Monica Renate (2005). Tunnel og turisme. Forventningar til
Atlanterhavstunnelen

Holsæter, Gjermund (2005). Forventninger til kommende
kvalitetssikringssystem for høgere studiekvalitet ved Høgskolen i
Harstad

Nikolaisen, Unni Margrethe (2005). Læraren i ny tid

Sandvik, Anne Kari (2005). Konsekvenser av en kommunesammenslåing
mellom Volda og Ørsta

Solemdal, Bent Hasse (2005). Trygding blant særvilkårselevne

- Appendix II: Master i samfunnsplanlegging og leiing 2001–2024 Høgskulen i Volda
- Tunheim, Ivar Jon (2005). *Vegen som massemedium, - en annerledes innfallsvinkel til trafikksikkerhet*
- Vikhagen, Arild Gunnar (2005). "...., men det viktigste er gjensidig respekt og tillit"
- Våge, Dagfinn (2005). *Analyse av den strategiske næringsplanlegging på Haugalandet, i lys av den regionale kapabilitet*
- Wiik, Lars (2005). *Arealplanlegginga i Molde sett i lys av planfaglige trender - Mot ett detaljplanleggingsregime?*
- Berg, Anne Silje (2006). *Bra åleine eller sterkast saman. - Ein studie av betydninga av samarbeid og nettverk mellom aktørar som er involverte i reiselivsnæringa*
- Borhaug, Bente Marit (2006). *Lojalitet, interesser og profesjoner. En studie om mellomledere i sykehus*
- Bugge, Odd-Arild (2006). *Et nytt vegkantsted. Om planprosessene bak arealbruksutviklingen på det nydannede stedet Einset i Tingvoll kommune*
- Fure, Olav (2006). *Er ein bussjåfør ein mann med godt humør? - Ei arbeidsmiljøundersøking med vekt på stress blant sjåførar i eit landsens busselskap*
- Hoddevik, Merete-Anett (2006). *"Tider som fulgte". Ein kasssstudie frå Sogn og Fjordane*
- Høgalmen, Ann-Iren (2006). *Student og trygda. - Ein kvalitativ studie av høgare utdanning som attføringstiltak*
- Jensen, Anne (2006).
- Koen, Berit (2006). *Å vite eller ikkje vite ... - Korleis mødrer til barn med nedsett funksjonsevne opplever informasjonen frå det offentlege hjelpeapparatet*
- Lohne, Marianne (2006). *Kommunikativ handling i barnevernet. - Et studie av innføring og bruk av familieråd ved to barnevernkontor*
- Solheim, Wenche (2006). *Dei passar ikkje inn! - Organisering og ansvar for bustadar til vanskelegstilte, Ørsta kommune*

Sommerset, Inger-Marie (2006). I hvilken grad er Kongsbergregionen en robust region og som gjennom etablering av regionrådet, kan utvikles til en viktig politisk aktør?

Svisdahl, Marit (2006). ... en engel i systemet ...? Medborgerskap og relasjoner i psykisk helse

Ørnehaug, Lina Marie (2006). En reise mot rikere reiseliv. Solund som fremtidig reiselivsaktør

Bergum, Inger Elisabeth (2007). "Det er no kjekkast å gå i lag då ..." - sosiale relasjoner og fysisk aktivitet

Blindheim, Kari (2007). Helsesøsters rolle og arbeidssituasjon i forhold til adoptivbarn i ungdomsalder

Hansen, Pål Audun (2007). Hvordan bør rektor tilrettelegge for at grunnskolen skal kunne håndtere mistanke om seksuelle overgrep mot barn?

Lomundal, Borghild Kristin (2007). Fra tilskuer til aktiv deltaker. - En kvalitativ undersøkelse av langtidseffekt av pasientopplæring og organisert trening for pasienter med KOLS

Nåmda, Kristin (2007). Å kjenne seg heime - forteljingar om Mo og Eksingedalen. Ei komparativ studie av to nabobygder

Opdal, Gerd Ingunn (2007). Kostra - ein måte for administrasjonen å drive politikk? Om Kostra og læring i kommunal sektor

Ouff, Susanne Moen (2007). Og bakom synger skogene, - skogbruk, miljøvern og friluftsliv i Levende Skog. En undersøkelse av suksessfaktorene i governanceprosessen Levende Skog, sett i lys av Patsy Healeys modell for institusjonell kapasitetsbygging

Thunem, Gunhild (2007). Kvinner, migrasjon og integrering. Filippinske kvinner gift med norske menn. "Dersom du er isolert er det vanskelig å bli integrert"

Vatnehol, Elin-Grete (2007). Kva rolle har barneleiaren i ein frivilling kristen aktivitet, og i ein frivillig idrettsaktivitet, som ligg i same lokalsamfunn på Vestlandskysten. - Problemstillinga er sett ut frå eit lokalsamfunnsperspektiv

- Volle, Jo Erling (2007). Korleis kan prosessforbetring vere til nytte i offentleg tenesteyting? - ein kassstudie frå to kommunale psykiatritenester på Sunnmøre 2005 - 06
- Hanche-Olsen, Marte Synnøve (2008). Det glemte kjønn. - Regional kapabilitet i likestillingspolitikken i Møre og Romsdal, belyst komparativt ved Hedmark
- Hansen, Anne Berit Åtland (2008). Helhetlig tjenestetilbud. En kvalitativ studie av samhandlingen mellom russektoren og psykisk helsevern i 2. linjetjenesten
- Heggebø, Anita (2008). Har vi lyktes med avviklingen av særomsorg? - En kvalitativ studie av kommunal psykisk helsetjeneste
- Hovland, Torbjørn (2008). Direkteval av ordførar. Kjekt å ha - men skjer det någe?
- Martens, Silje (2008). Å gjøre ungdom til subjekter i byggende og forebyggende virksomheter. - En studie av et danseverksted i Vestby kommune, basert på ung-til-ung-formidling og virksomhetsteori
- Østebrot, Ådne (2008). Mas, mas, mas - over hele linja - Medarbeidersamtaler og "omsorgsledelse" - En undersøkelse om medarbeidersamtalers effekt på jobbtillfredshet i fem private barnehager
- Aure, Hilde Merete (2009). Samarbeid eit alternativ til outsourcing? Ei deduktiv forskingsstudie av samarbeid om IKT-tenester i fylkesmannsembeta
- Hjelle, Grete (2009). Det er lov å tenke nytt etter over 100 år med eins organisering
- Lisæter, Leni Marie (2009). "Why they loved it, and why they left" - Utdanna kvinner frå Bremanger, i skjeringspunktet mellom kvardagsliv og karriere
- Rakvåg, Kristine (2009). Alkohol eller stoff- tilfældigheter, valg eller andre årsaker. "Hvilke faktorer kan bidra til at noen utvikler et alkoholmisbruk og andre et narkotikamisbruk?"

- Appendix II: Master i samfunnsplanlegging og leiing 2001–2024 Høgskulen i Volda
- Rosnes, Lars Kristoffer Njåten (2009). Strandsonen i spenning mellom nasjonal og lokal politikk
- Skuset, Nils Ola (2009). Grensesetting i ein snøskredaksjon - Ei beslutningsanalyse
- Solbakk, Anette Sølberg (2009). Ålesund - liv laga?
- Talmo, Lill-Jorunn (2009). "Forsvaret og medflytterne" Egenrealisering i skjæringspunktet mellom individuell fleksibilitet og styrt livsløp
- Berg, Helen (2010). Hoder eller hender - planarbeid i pleie- og omsorgstjenesten. Casestudie av planleggingsprosesser i en 2-nivå kommune
- Bryn, Henriette (2010). Tenke det, ønske det, ville det med... Forebygging av seksuelle overgrep i Dnk, med søkelys på organisasjon og samarbeid
- Bugge, Torbjørn (2010). Hvordan har oppkjøp og integrering av Flatøy Fiskeoppdrett as, inn i større fiskeoppdrettsselskap, påvirket administrasjon, driftsform, arbeidsoppgaver og arbeidsmiljø for tidligere eiere?
- Bøyum, Jorun (2010). Ledelse sett i lys av kjønn, profesjon og lederutdanning
- Dvergsdal, Geirmund (2010). Lokalsamfunnsutvikling - frå dugnad til business? Casestudie av entreprenøriell aktivitetet i to lokalsamfunn
- Eriksen, Frans Ove (2010). Deltakende budsjettering. Hva kan befolkningens direkte medvirkning i offentlige budsjetteringsprosesser bidra med i en norsk kommune?
- Goksøyr, Greta Sandanger (2010). Den andre vegen til studiekompetanse
- Luthcke, Eli-Mette (2010). Rektor i eit spenningsfelt mellom fag, forvaltning og politikk. - På kva måte opplever rektorar at Kunnskapsløftet som reform har vore med på å endre deira rolle som leiarar i skulen?
- Njå, Ragnhild (2010). Bryne - et sted for alle? Om urbanisering, universell utforming og mangfold. - En case-studie

- Rørvik, Svein Ove (2010). Erfaringer med Foresight - hvordan har Foresight påvirket regional planlegging i Agder?
- Storøy, Magnar (2010). Regionane som ikkje vart
- Vasylyeva, Yuliya (2010). Between two worlds
- Abelvik, Ann-Mari (2011). Er det samanhengar mellom kvalitet i skulen og ulike kjenneteikn ved kommunane?
- Bjørgum, Per Morten (2011). Medvirkning i kommunale reguleringsplanprosesser - holdninger og praksis i nordtrønderske kommuner
- Fredheim, Kari (2011). Tillitsvalgt, samarbeidspartner eller nødvendig onde?
- Haraldseide, Hilde Aartun (2011). Kommunal økonomiplan som innovasjonsfremmar? Om planlegging, læring og innovasjon
- Haugen, Oddgeir Johan (2011). Omorganisering og organisatorisk uro
- Klakegg, Sissel (2011). Selvledelse, superledelse og verdier. - Hvilke muligheter har offentlig sektor i enhet for barnehager til å forankre egne verdier ved bruk av selvledelse?
- Moltudal, Synnøve (2011). Å flytte grenser saman - om kommunikatív skuleutvikling
- Rød, Ivar (2011). Dei som vende skolen ryggen - Ei pragmatisk tilnærming til fråfallsproblematikk i vidaregåande opplæring
- Rørstad, Cecilie (2011). Forankring som kritisk faktor i regionale utviklingstiltak
- Sandersen, Heidi (2011). Læring og endring i den offentlige organisasjonen sykehuset - muligheter og hindringer
- Solheim, Marte Cecilie W (2011). På Nebo Bjerg? Ein studie av møtet mellom høgkompetent utenlandsk arbeidskraft og den maritime klynga på Møre
- Spirdal-Jacobsen, Eva (2011). Kommunisert, men ikke praktisert? Det regionale nivåets rolle som pådriver for universell utforming i kommuneplanlegging

- Sæverud, Marit Øien (2011). Spor av læringsleiing. Kva spor av læringsleiing erfarer tiandeklassingar i nokre sunnmørske grunnskular?
- Vikhagen, Bente Glomset (2011). Fellesverdiar i ein kommunal kontekst - pynt eller praktisk reiskap?
- Bongo, Marit Anne J. (2012). Reindriftas medvirkning i en kommuneplanprosess - en casestudie av planlegging i Alta kommune
- Furnes, Gunhild Naustdal (2012). Læring av organisatoriske endringar i høgskuleavdelingar med sjukepleiarutdanning
- Grevsnes, Silje Elise (2012). Rosefilosofien - Hvordan lede ved hjelp av Respekt, Omsorg og Samarbeid slik at organisasjonen blir mer Effektiv?
- Kolbræk, Espen Jan (2012). Diktator og medmenneske. En studie av lederskap til sjøs
- Lindseth, Petter (2012). Kapasitetsbyggende rehabilitering for kreftpasienter. En kvalitativ studie på individ- og kommunenivå
- Røkke, Siri (2012). Kapasitetsbygging i Afghanistan - slik norske ISAF-soldater ser det
- Subbey, Adolphus Amewu (2012). En evaluering av institusjoner som legger til rette for universell utforming, perspektiver fra Norge
- Bruteig, Regine (2013). Leiing av interkommunale barnevern - forventningar til leiarrolla og konsekvensar for leiaråtferda
- Giske, Sven (2013). Internkommunikasjon i eit laust kobla system - Møre og Romsdal fylkeskommune under lupa
- Hoddevik, Anita Otneim (2013). Næringsutvikling i Vågsøy. Kommune og næringsliv, eller kommune kontra næringsliv?
- Jenset, Rannveig (2013). "Vi kan ikke ha skott mellom lærerne og ledelsen" Om skoleledelse og læringsledelse
- Knutsen, Jannicke Gro Sørli (2013). Nettverkets spill - hva skal til? En kvalitativ studie av nettverk i NAV

- Scripnic, Natalia (2013). Per aspera ad astra. Fra idè til suksess. En kvalitativ studie av konkurransedyktighet av ung sveitsisk klokkefabrikk
- Skåtøy, May-Britt (2013). "Det står ikke på viljen" - Statlige virksomheters rekrutteringer av personer med redusert funksjonsevne
- Sølvberg, Jorunn (2013). Ein studie av barrierar og organisatoriske utfordringar ved tilrettelegging av kollektiv transport for elevar med funksjonshindring
- Tyrholm, Britt Valderhaug (2013). Sykepleierkompetanse og kvalifisering for sykepleie- mellomleideres perspektiv
- Vigeland, Tina Margrethe (2013). Ledelse av tilrettelagte avdelinger i fremtidens samfunn
- Andresen, Lia Ciobanu (2014). "Loyalty is not for sale!"
- Bakke, Gunnvor Karita (2014). Ulstein - samspel mellom skaparkreftene? Om arbeidet med busetnadsattraktivitet på kommunenivå
- Bjelde, Hilde Gunn (2014). Interkommunale samarbeid en styrke for demokratiet, eller en løs kanon for regional planlegging?
- Buckholm, Mari Kristine (2014). Mellom journalistikk og økonomi: Redaktørens rolle og handlingsrom i konserneide lokalaviser
- Frostad, Terje (2014). Rektorenes handlingsrom i en målstyrt hverdag
- Hagen, Børre Andreas (2014). Et felles læringsløft. Hvordan opplever skoleledere utfordringer med skolebasert kompetanseutvikling?
- Haugen, Rune (2014). Å implementere digital kompetanse i skulen - ein casestudie av korleis implementere digital kompetanse i skulen
- Haugland, Laila (2014). Kommunalt tilbod for ØH-døgnopphald i Nordfjord - ein casestudie av planlegging og implementering
- Hustad, Malene (2014). Kunsten å motivere - Lederskapets innvirkning på ansattes opplevelse av motivasjon i en møbelbedrift
- Høgestøl, Erlend Jacobsen (2014). Ferdefri E39 gjennom Hordaland: En studie av nettverksorganisering i regional planlegging og utvikling

- Knutsen, Jannicke Gro Sørli (2014). En kvalitativ studie av nettverk i NAV
- Krøvel, Brit Hildegunn Steinnes (2014). Innovasjon i omsorg. Utprøving av videokommunikasjonsteknologi i sykehjem. Beboer og pårørende i møte med en felles læringsarena
- Lien, Evy Skarvøy (2014). Frivilligsentralen som inkluderingsarena
- Lillestøl, Mathias Smørdal (2014). Er det lederne som leder? - Formell og uformell ledelse i barnehagen
- Litsheim, Finn Georg (2014). Motivasjon i offentlige organisasjoner: Rådmannens handlingsrom for å legge til rette for motivasjon blant sine ansatte
- Mahmood, Zenab (2014). Rektorenes handlingsrom i en målstyrt hverdag
- Sørdal, Hilde Olaug (2014). Rektor sine prioriteringar av eigne arbeidsoppgåver, sett i lys av opplevde krav og forventningar
- Tomren, Nina Kristin (2014). Sivilsamfunnets rolle i helse- og omsorgstjenester - en analyse av offentlige dokumenter
- Torset, Birgitte Paulsen (2014). Biomarin klynge - utfordringer og muligheter
- Vatnehol, Bente (2014). Konfliktførebyggande involvering!
- Viste, Solveig (2014). Jakten på bærkraften i Fredrikstad
- Welle, Elisabeth (2014). Barnehagen - ein lærande organisasjon i møte med fleirkulturelle barn?
- Busengdal, Elisabeth (2015). Relasjonsbygging mellom kommunar, næringsliv og arbeidsinnvandrarar. Den katolske kyrkja som potensielt bindeledd i lokalt samarbeid
- Edinsen, Kari Kalvatn (2015). Hvilke utfordringer møter ledelsen når personalet er sammensatt av flere nasjonaliteter? En studie av utfordringer i mindre bedrifter med utgangspunkt i kulturforskjeller
- Galbur, Ina (2015). Rekruttering av frivillige i humanitære organisasjoner
- Hellen, Liv Signy Gjeitnes (2015). Multikulturelle arbeidsplasser i Møre og Romsdal - klima for etnisk mangfold

- Herland, Hanne Øyen (2015). Privat næringsliv i lokalsamfunnsutvikling - motivasjonsfaktorer, barrierer og roller
- Hoem, Ragnhild (2015). Ope kontorlandskap; ein balansegang mellom fiasko og suksess
- Holmar, Jeanette Otterlei (2015). Mentoring — En suksessfaktor for nyutdannet lærer i ungdomsskolen?
- Lien, Elias (2015). Planlegging som legitimerende verktøy
- Loe, Merethe Qvenild (2015). Borgermedvirkning i kommunal samfunnsplanlegging - casestudie i to kommuner - medvirkning med fokus på prosessene, planleggere og ungdommer
- Nakken, Silje (2015). Terrorberedskap - kunsten å forutsi det uventede
- Stette, Ingunn Osdal (2015). Korleis kan regional identitet vere med å påverke val av ny kommunestruktur i Ålesundsregionen?
- Sunde, Synnøve (2015). «Korte samtalar, fører til fleire samtalar, som fører til god svarprosent i resultata»
- Withbro, Bjørnar (2015). I hvilken grad er verdibasert ledelse egnet i Stord folkebibliotek?
- Waage, Lena Bjørge (2015). Samhandlingsstruktur - som en legitimerende støttespiller?
- Dóra, Inga (2016). Álið er málið. Hugvit í stað handafls -Storindustriskolen i Norðurál aluminiumsverk
- Halvorsen, Elisabet (2016). Kapasitetsbyggende prosesser i elevtjenesten på en videregående skole - Hvordan finne de rette sosialpedagogiske tiltakene?
- Omolo, Beatrice Akoth (2016). Somaliere erfaringer fra møte med byråkrater i integreringsprosessen i Norge
- Orheim, Anne (2016). Helse-, miljø- og sikkerhetsledelse (HMS-ledelse)
- Remseth, Anniken Standal (2016). Samhandlingsreformen og samhandlingsavtaler- en studie om iverksetting av avtalene

- Schrøder, Hilde Ree (2016). Selvledelse, motivasjon og arbeidstilfredshet hos helsearbeidere
- Solheim, Aud (2016). Legitimt leiarskap
- Vist, Susanne Therese (2016). Essensielt inkompatible interesser? Planleggingsparadigmer, rasjonalitet og metodebruk i konsekvensutredning av kommuneplanens arealdel
- Ask, Linda Nilsen (2017). Universell utforming i plan
- Brudeseth, Berit (2017). Tverrsektoriell samskaping - veien til bedre gjennomføring i videregående opplæring?
- Dorojco, Serghei (2017). Tobakkspolitikk i Norge og Moldova. Hvilken legitimitet har røykeloven i de to landene?
- Dybdahl, Simon (2017). Fremtidsutsikter for trafikksituasjonen på Nord-Jæren
- Hansen, Bennie Bantilan (2017). Kommunens rolle i integrering av innvandrere
- Hjelseth, Thomas (2017). Kulturtilbud og regional utvikling
- Jomisko, Elisabeth Hækkilæ (2017). Medvirkning i reguleringsplaner. En casestudie av Statens vegvesen.
- Piegsa, Malin (2017). 10-faktor som verktøy for utvikling av moderne leiarskap
- Randal, Håkon (2017). Kommunesammenslåingen av Kristiansund og Frei - en prosess basert på kommunikativ rasjonalitet?
- Rovde, Ingri-Elise Breivik (2017). Veien til en mer dyskalkulivennlig skole
- Svendsen, Lisbeth Helene (2017). Heilskapleg offentleg helseinformasjon med rett kvalitet - kva faktorar påverkar realisering av målet? Ein studie av iverksetting av tiltak for å nå eit planlagt mål
- Sæther, Tove Karoline (2017). Mobilisering og medverknad i Sykkelparken i Bergen
- Tjøstheim, Øyvind (2017). Fremtidsutsikter for trafikksituasjonen på Nord-Jæren

- Unhjem, Vegard Hjellen (2017). I kva grad har stat, marknad og nettverk styrt den petroleumsrelaterte næringsutviklinga i dei to bykommunane Flora og Hammerfest?
- Voll, Aina (2017). Veien til en mer diskalkulivennlig skole
- Johnsen, Gordon Ivan (2018). En studie av Voksenopplæringens gjennomføring av introduksjonsprogrammet for flyktninger
- Korir, Naftali Kiprono (2018). How Schools are Addressing Education Needs of Unaccompanied Refugee Minors in Daadab Refugee Camp in Kenya
- Levcenco, Serghei (2018). Hvilke syn på helse preger alkoholpolitikken i Norge og i Moldova? Hvordan kan ulike syn på helse legge føringer på helsefremmende og forebyggende arbeid
- Løvlid, Cecilie Thaulé (2018). Høgskule på vippepunktet. Avgjerdsprosessen ved Høgskulen i Sogn og Fjordane om å bli ein del av Høgskulen på Vestlandet. Eit casestudium
- Prostomolotova, Ecaterina (2018). Hvilke syn på helse preger alkoholpolitikken i Norge og i Moldova? Hvordan kan ulike syn på helse legge føringer på helsefremmende og forebyggende arbeid
- Røv, Ove (2018). Kva faktorar er viktige i fag- og språkundervisning for framandspråklege mindreårige elevar?
- Strand, Karoline (2018). Kimen til sosialt entreprenørskap - en studie av sosialt entreprenørskap og samskapende sosial innovasjon
- Sundell, Pål Robin (2018). Næringshagers effekt på kreative næringer på Sunnmøre
- Sætreås, Olga (2018). Innvandring og arbeidsintegrering
- Tarberg, Aleksander Nykrem (2018). Deltaking frå lokalsamfunnet i reguleringsplanar. Ein casestudie av planprosessar i Herøy kommune
- Totland, Grete Aud (2018). Hvilken legitimitet har kommunal akutt døgnenhet hos legene i kommunehelsetjenesten
- Aalde, Oddvar (2018). Lucky Næroset. Et casestudie om mobilisering og legitimitet i Næroset

- Bye, Vigdis Trulssen (2019). Samspelet mellom politisk og administrativ leiing på kommunenivået
- Bårdseth, Gro Anita (2019). Kommunar sin kompetanse om kulturminne. Ein analyse av samanhengar mellom kommunar sin kompetanse om kulturminne og utarbeiding av lokale kulturmineplanar
- Helset, Ingvill (2019). For lite og for seint - om planlegging i kommuner med befolkningsnedgang
- Krasniqi, Egzon (2019). Leadership in Kosovo: A qualitative investigation of the ideal leadership style perception in public sector
- Kvamme, Rita Annett (2019). Tid til leiing - ein utopi?
- Kvåle, Jan-Erik (2019). Kunnskap er makt. Makt er kunnskap. - ei kritisk diskursanalyse av konseptvalet for ferjefri kryssing av E39 Romsdalsfjorden
- Lid, Gunn Marit (2019). Verdiane sin verdi som leiingsfilosofi - ein studie av barnehageleiarar sin bruk av verdiar i leiing
- Lødemel, Frida Fagerlid (2019). En kvalitativ studie om bærekraftig turismeutvikling av Hjørundfjorden - fra et aktørperspektiv
- Seim, Rune (2019). Lederutfordringer og strategier i et omstillingsprosjekt
- Seim, Toril Lervåg (2019). Medvirkning i utarbeidelse av strategiplan. En studie av medvirkning blant ansatte og regionstyreleder i Det Norske Misjonsselskap i utarbeidelse av strategiplan for perioden 2018-2023
- Skeide, Jonas (2019). Digitalisering i kommuner: hva er sammenhengene mellom kommuners digitaliseringsambisjoner og den formelle strukturen til den tilhørende IT-avdelingen?
- Skjærseth, Åse Elisabeth (2019). Ledelse som transformerer? - rektors arbeid med fagfornyelsen
- Andersen, Guro Lindebrekke (2020). Fra kommunal planstrategi til kommuneplanens samfunnsdel
- Audestad, Kristin (2020). «Det må komme fra ungdommene sjøl» - En kvalitativ studie om ungdomsmedvirkning
- Brunstad, Nikolai Jensen (2020). Hvordan folkeavstemming påvirket kommunesammenslåingen i Nye Ålesund kommune

- Appendix II: Master i samfunnsplanlegging og leiing 2001–2024 Høgskulen i Volda
- Fagereng, Tor-Eivind Eie (2020). Kraftig vind med storm i kasta - Ein kritisk diskursanalyse av vindkraftdebatten i Noreg
- Hunnes, Odd Erling (2020). Stein på stein. John Woodens Suksesspyramide sett i lys av to etablerte leiingsteoriar
- Husevåg, Elise (2020). Implementering av retningslinjer i ernæring
- Kjøpstad, Viviann (2020). Betre føre var enn etter snar? Ein case-studie om korleis ein kommune arbeider førebyggjande med samfunnstryggleik
- Måseide, Torunn (2020). Skuleeigar som endringsagent mellom nasjonale satsingar og rektor
- Nese, Silje Kristin Solvang (2020). Fra uønsket hendelse til organisatorisk læring. Hvordan arbeider ledere i den kommunale hjemmetjenesten med uønskede hendelser?
- Orvik, Ann-Heidi Paulsen (2020). Hvordan skape bærekraftig utvikling gjennom interaktiv styring?
- Solli, Cecilie (2020). Korleis verker det inn på tettstad at parallelloppdrag og reguleringsplan vert utført parallelt?
- Valø, Lisa Dorthe Sævik (2020). "So går halve livet vekk på sjøen..."
- Aandahl, Hilde Holmeide (2020). I hvilken grad bidrar partsamarbeidet og profesjonen med å utvikle barnehagen som en lærende organisasjon? En studie om profesjonsfagforeningens og profesjonens påvirkning i faglig utviklingsarbeid
- Aasen, Randi Løseth (2020). Ein studie av kvinner i etableringsfasen. Eit kjønnsperspektiv på fråflyttingsproblematikken
- Endal, Ingvild (2021). Folkehelsearbeid i barnehagen
- Holstad, Ester Helene (2021). Kvalitativ studie "Korleis gjekk fjernleiing føre seg under pandemien - sett frå leiarar og medarbeidarar sitt perspektiv?"
- Jelle, Marte (2021). Profesjonsutvikling i praksis
- Krogsæter, Unni Merethe Nerås (2021). Samarbeid mellom skule og næringsliv

Markegård, Kjersti (2021). Det tredje rommet - Korleis kan partnerskap i lærarutdanninga fungere som eit lærande fellesskap?

Meling, Iren (2021). Samhandling i NAV

Nordvik, Beate Dybendal (2021). Samarbeid mellom frivillig sektor og kommune

Ose, Marianne Solbjørg (2021). Korleis kulturen ved skulen påverkar arbeidet med sårbare elevar i ei tidleg fase

Schibevaag, Einar (2021). Samskaping, samproduksjon, samvilje. Koss kan samskaping og samproduksjon svara på dei kompetanseutfordringar Indre Ryfylke har for nyskaping og innovasjon?

Sæten, Gro (2021). En casestudie av samskaping og iverksetting av bærekraftsmål i kommuneplanens samfunnsdel

Sæter, Trine (2021). Verdibasert ledelse: En studie blant Kjøpmenn i Rema 1000, om verdibevissthet og ekstrarolleatferd

Åsebø, Gunn-Mari (2021). Utvikling på kryss eller på tvers? Reiseliv, lokalsamfunn og berekraft

Aursnes, Andrea (2022). Kvinnelige topledere i norsk næringsliv. En kvalitativ undersøkelse av kvinners opplevelser med topplederskap på mannsdominerte arbeidsplasser

Bjørdal, Fredric Holen (2022). Om kommunedelsutval. Eit oversyn over rettslege rammer og politiske føringar, med utgangspunkt i erfaringar frå Ålesund kommune

Bjørkavåg, Cecilie Mari (2022). Relevans i yrkesfagene – resultat av systematisk arbeid eller tilfeldigheter?

Blomvik, Charlotte (2022). Grønn omstilling i bygg- og anleggsektoren: En flercasestudie om private entreprenørbedrifters holdninger og kompetansegrunnlag for grønn omstilling, og deres muligheter og barrierer for utslippsfrie bygge- og anleggsplasser på Sunnmøre

Breuning, Tina Katharina Benedicte (2022). En studie av hvordan unge kvinner opplever det å bo i Hareid kommune

Forsland, Andreas Hellandsvik (2022). Bruk av digital tvilling med instrumentell- og kommunikativ planleggingsrasjonalitet

- Appendix II: Master i samfunnsplanlegging og leing 2001–2024 Høgskulen i Volda
- Harkjerr, Fredrik (2022). Hva skaper produktivitet i organisasjoner? En kvalitativ undersøkelse av kontoransatte
- Haug, Stine Veie (2022). Hvordan kan vi bedre ivareta nye ansatte? Forbedring av rutiner for onboarding i bedriften
- Helland, Stephanie (2022). "Planen var å sette spaden i jorden"
- Hjelle, Toril Romestrand (2022). Refleksjonssamtaler i eit lærande profesjonsfellesskap - ein casestudie av lærarsamtaler om leseopplæring
- Hovden, Monica (2022). "Å sette noko framfor noko anna" -ein kvantitativ studie om prioritering mellom kommunale rehabiliteringsressursar
- Håbakk, Marita (2022). Hvordan arbeider Hareid Kommune med lokalsamfunnsutvikling?
- Iglund, Vilde Moltudal (2022). Frå digitisering til digital transformasjon - Ei kvalitativ studie av digitale endringsprosessar i norske kommunar
- Javorik, Tomas (2022). Entreprenørskap og digitalisering i Sør-Aurdal kommune
- Kronlund, Maren (2022). Ledelsespreferanser i Generasjon Z. En studie basert på semistrukturerte intervjuer av et lite utvalg psykologistudenter
- Litland, Rasmus (2022). Nesttun, naboskap og NIMBY En studie av hvordan det erfares å være nabo til et lavterskeltilbud for rusavhengige
- Møller, Henriette Hovland (2022). Frivillig organisering under covid-19 pandemien
- Nerbøberg, Anne Mette (2022). «Leaving no one behind» Global visjon i kommunal regi - gjelder dette også for NAV? En casestudie om planlegging og samskaping i lys av det kommunale ansvaret for sosial bærekraft
- Ringstad, Fredrik (2022). Ulstein kommune - ein stad for høgare formell kompetanse? Ei kvalitativ undersøking av hjørnesteinsbedrifter i Ulstein kommune sitt perspektiv på betydninga av stadlege kvalitetar i rekrutteringa av høg formell kompetanse

- Sandvik, Elise Hjelle (2022). Ungdomar i lokaldemokratiet - Ein studie om deltaking i kommunedelsutval
- Skåden, Mona Kleppe (2022). Reiseliv og samskaping. Ein kvalitativ studie om samarbeid og samskaping mellom offentleg sektor og næringsliv i planlegging og tilrettelegging for eit berekraftig reiseliv
- Thorvik, Daniel Ingebrigtsen (2022). Var kommuner i Møre og Romsdal forberedt på en krise som Covid-19 pandemien? En kvalitativ dokumentanalyse av beredskaps- og pandemiplaner tilhørende et utvalg kommuner i Møre og Romsdal
- Tjervåg, Synne Olin Arnesen (2022). Berekraftig utvikling i eit leiarperspektiv i forhold til den maritime klynga
- Tryggestad, Trygve Aaland (2022). Idrettslags oppleving av samarbeidet med kommunen
- Walderhaug, Pia (2022). Erfaringer fra bruk av av SLT-modellen i forebyggende arbeid mot rus og kriminalitet blant barn og unge
- Eriksen, Silje Kleven (2023). Effektivisering i helse- og omsorgstenestene, leiarsamarbeidar-relasjonen
- Langerud, Marianne (2023). Ledelse i et kunnskapssamfunn
- Teige, Beate (2023). Utfordringer og muligheter i leiing av en geografisk spreidd organisasjon etter sammenslåing. Fjernledelse og fjernarbeid
- Bakken, Ole Frank (2024). Hatytringar og trugsmål i lokalpolitikken på Sunnmøre - ei casestudie
- Berg, Jørn Aleksander (2024). Instrumentalisme, omskiftelighet og vaghet. Erfaringer med nasjonale styringsdokumenter blant et lite utvalg av lærere i videregående skole
- Gjermundrød, Elise (2024). Hva er god ledelse? Internasjonal teori versus norsk virkelighet. En kvalitativ studie av lederstiler hos toppledere i den maritime klyngen på Nordvestlandet
- Hamre, Helge (2024). Kva kjenneteiknar det psykososiale arbeidsmiljøet og leiinga ved skular der elevar trivst? Ein kvalitativ studie av to skular på Sunnmøre

- Renberg, Ingrid Sylvia (2024). Den overordna delen i LK20 og opplæringstilbodet i den norske skulen. Kva gjer skulen for å kvalitetssikre at intensjonen i den overordna delen vert integrert i opplæringstilbodet?
- Svendsen, Anne Sara (2024). Korleis kan opplæringskontoret oppnå eit helsefremjande læringsmiljø for lærlingen? Ei kvalitativ intervjuundersøking om korleis opplæringskontor arbeider med læringsressursar og læringsmiljø
- Årdalsbakke, Einar Atle (2024). Kvifor er det vanskeleg å lukkast med strategisk endrings- og utviklingsarbeid i tråd med overordna målsetting i offentleg sektor? Ein kvalitativ studie om endringsleiing i offentleg sektor

Appendix III:

Masteroppgaver i samfunnsplanlegging

Institutt for Global Utvikling og Samfunnsplanlegging, Universitetet i Agder

Redigert av Jørn Cruickshank

Instituttet fikk en egen masterspesialisering i planlegging i 2016, mens en fullverdig master startet først i 2022, med de første oppgavene herfra først våren 2025. Det som er relevante masteroppgaver i rammen av samfunnsplanlegging som tema fra instituttet er derfor oppgaver fra master i Development management som geografer og planleggere på instituttet har veiledet, samt planrelaterte oppgaver ved master i folkehelse og master i samfunnskommunikasjon som er veiledet av stab fra IGUS. Fra 2014 og frem til skrivende stund er dette en liste over relevante oppgaver:

Larsen, Eirik (2013). Åpen dialog og skjult makt i Oslo kommune: en kombinasjon av maktteori og retorikk for å forstå hvordan kommunikasjonsrådgivere vil endre informasjonsseksjonens anskaffelse

Verwaard, Joke (2014). Nye medier, nye muligheter en 2-case studie av borgermedvirkning gjennom sosiale medier i kommunale planleggingsprosesser

Evju, Hanne Heieraas (2014). Mens debatten er en kamp, er dialogen et samarbeid: et studie av kommunikativ planlegging i Sørlandsparken

Liverød, Marita (2016). Alternatives to the present global development pattern : ecovillages – a model for sustainable living?

<https://doi.org/7557/7.7890> Cruickshank, J.: Masteroppgaver i samfunnsplanlegging Institutt for Global Utvikling og Samfunnsplanlegging, Universitetet i Agder. I Aarsæther, N, (red.): Samfunnsplanlegging gjennom 50 år. Septentrio Reports 2 (2024).

© 2024 The author(s). This is an Open Access publication distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

- Larsåsen, Terese (2016). Å nå frem – og nå igjennom – med kommunikasjon - En offentlig forvalters kommunikasjonsprosess om digital omstilling
- Nyquist, Anna Ellingsgård (2016). Like barn leker mest, men er det best? Integrering av enslige mindreårige gjennom fritidsaktiviteter
- Hagen, Tonje Marie Djupevik (2017). The role of the voluntary sector for the integration of immigrant women: a case study of the Volunteer Central in Vennesla, Norway
- Birkeland, Vivian (2017). Bærekraftig forvaltning av landbruksareal
- Langhelle Wergeland, Therese (2017). Dialog og konflikt i lokale utviklingsprosesser. Ulike virkelighetsoppfatninger, manglende lokaldemokrati og politisk makthegemoni- en kvalitativ casestudie av Fjellheimsaken i Os commune
- Frick, Hilde (2017). Vest-Agder + Aust-Agder = ...det er komplisert : En analyse av navne-debatten som ble skapt i sammenslåingen av Agder-fylkene
- Tveit, Ingunn Sognes (2018). Den levende byen : En kritisk diskursanalyse av prosessen om å definere Grimstad som turistby for å kunne holde søndagsåpent
- Nevrla, Martina (2018). Menneske og maskin : En tekstanalyse av Dagens Næringslivs dekning og digitaliseringens konsekvenser for samfunnsutvikling
- Lona, Amanda (2018). Klimaomstilling: et møte mellom diskurs og planlegging
- Mæhlum, Marte Håvåg (2018). Konflikthåndtering i lokale planprosesser : En kvalitativ casestudie av planprosessen Kongsgård/Vige i Kristiansand kommune
- Aarsheim, Aina (2018). Studentmobilitet i høyere utdanning : Muligheten som foster ambisjoner og endrer selvforståelse
- Borgersen, Arne (2018). Nye veier AS og kommunikasjonsarbeidet. En casestudie av veiprojektet E18 Rugtvedt-Dørdal.

- Senneset, Amalie Dalland (2019). «Fred byrjar i heimen» : ei etnografisk undersøking av ein kvinneorganisasjon som arbeider med fred i Bogota, Colombia
- Skålhegg, Magnus (2019). Konseptualisering og legitimering av vindkraft i Norge : En positiv storyline om en ny energiteknologi
- Marlina, Inda (2019). An Ethnographic Exploration of Southern Norwegian Second-Hand Cultures
- Olsen, Annika (2019). Rethinking spaces for participation in urban planning and development : A case study of the Bus Way process in Nord-Jæren
- Aytmuratova, Aynura (2019). The role of Russia and China in economic development of Uzbekistan : To what extent does the economic engagement of Russia and China in Uzbekistan spur economic development?
- Thakre, Sunniva (2019). Kunstsiloen som ingen kunne målbinde. En kritisk diskursanalyse av Kunstsilodebatten i Fædrelandsvennen
- Lunden, Siri Linn (2020). Megaprojekt – fra konflikt til kontroll : Lynetteholmen i København legger grunnlaget for oppgaven som følger. Er det mulig å gjennomføre et megaprojekt, i form av en stor kunstig øy, uten at det oppstår skadelige konflikter?
- Leivestad, Marie Hatteberg 2020 (). Bærekraftig utvikling i Bømlo kommune : En casestudie om utfordringer kommunen har i planleggingsprosessen
- Moen, Nadia (2020). Medvirkning – til glede eller besvær? : Et casestudie av ikke-deltakelse i områdesatsingen på Storhaug i Stavanger
- Bjørkli, Mathias (2020). Offentlige virkemidler til bærekraftig by- og boligutvikling : Hvordan to norske kommuner jobber for at private aktører skal bygge bærekraftig
- Hamdemir, Bayram (2020). Stedsidentitet på Tøyen: «Hvordan har Områdeløft Tøyen påvirket beboernes tilhørighet, og vært med på å forme stedsidentiteten til Tøyen?»

Næss, Eirik (2020). Kristiansand Torv - En konstruert sosio-materialitet

Rashid, Metin Nawzad (2020). Områdeløft Trosterud og Haugerud : En studie av Områdeløft Trosterud og Haugerud bruk av tillit i sin arbeidsmetode, for å engasjere og involvere minoritetsbefolkningen i planleggingen

Botoon, Sanjar (2020). Labor Integration in Rural Norway : What are the main barriers to refugees accessing employment in small Norwegian municipalities?

Moen, Nadia (2020). Medvirkning – til glede eller besvær? : Et casestudie av ikke-deltakelse i områdesatsingen på Storhaug i Stavanger

Svendsen, Cecilie Marie (2021). Innbyggermedvirkning for sosial bærekraftig stedsutvikling? : En casestudie av medvirkning i stedsutviklingen til Lindesnes kommune

Grønstrand, Ellen Sigernes; Gustavsen, Morten Laugen (2021). Blågrønne strukturer - Et virkemiddel for bærekraftig by- og boligutvikling

Høyland, Frank Aleksander (2021). Walkability og mikromobilitet i Kristiansand by: Gange, sykkel, buss, el-sparkesykkel og stedsplanlegging som midler for å forbedre transport av personer, minske bilavhengighet og redusere transportrelaterte klimagassutslipp i Kristiansand by

Skarpeteig, Trygve Wigtil (2021). En kvalitativ studie av Mandal som attraktivt sted for fjernarbeid

Vandrecht, Katrin (2021). Climate change mitigation policymaking and communication at the local level: a case study of the Arendal transport plan of the Arendal region in Norway

Arntsen, Lena (2021). Gågater i Risør: En studie av hvordan gågater kan endre Risør sentrum for næringsliv, befolkningen og besøkende

Haugland, Katrine (2022). Er det behov for en annen tenkning og modeller for omstilling i spredt bebygde strøk enn i det urbane?

Vinje, Svend Hendrik (2022). Medvirkning som virkemiddel i havnetransformasjoner - en casestudie av hvordan Kristiansand

kommune har planlagt for og gjennomført medvirkning i
byutviklingsprosjektet Lagmannsholmen

Kolivand, Amir (2022). Public perception and attitudes toward electric cars adoption in Norway and the factors that can influence people's decision toward buying electric cars,

Weidemann, Eiril Eliassen (2022). Hvor skal jeg bo? En casestudie om betydningen av arbeid og stedbundne kvaliteter på unge voksnes valg av bosted

Espeland, Stine-Lise (2022). Samskaping i samfunnsplanlegging – for å skape levende bygder

Risnes, Martin Leth (2022). Tilgjengelighet i Kristiansand – En kvalitativ casestudie

Skisland, Marthe (2022). Sosial blanding og norsk boligpolitikk

Hammersmark, Sarah Alfsen (2022). Samhandling mellom offentlig og privat sektor som forebygger mot ungt utenforskap

Skoglund, Oda (2022). Folkestemme Kystveien: en casestudie på sosial bærekraft, medvirkning og borgerinitiativ i planlegging

Rousseau, Markus Grendstad (2022). Hvordan opplever norske studenter grøntområders effekt på eget velvære?

Evenbye, Tomine Stray (2022). Er medvirkning bare et spill for galleriet? En case-studie av medvirkningsprosessene for områdereguleringen av Lund Torv, Kristiansand

Broberg, Caroline (2022). Hvordan få folk til å gå mer?

Thornæs, Synne (2022). Er arealregnskap løsningen på håndteringen av naturkrisen i den kommunale arealplanleggingen?

Lunden, Lise Anni; Kvåle, Kamilla (2022). Likestilling i kommuneplanens samfunnsdel: hvor mye og for hvem?

Kalleli, Kristoffer Barkved (2022). Stedlig historisk verdiutvikling

Vrålstad, Even Andre (2022). Lysforurensing, utfordringer i det urbane rom

Rue, Anita (2023). Knutepunktutvikling på Skullerud - En studie av unge innbyggers fortellinger i kontrast til Oslo kommunes og utbyggers perspektiver og forestillinger om stedet

Pappayliou, Giorgio Nikos (2023). Fjordbyen - En case om stedsidentitet

Lepsøy, Mari Lunde, 2023 (2023). Hva har ført til at uenighetene mellom Bjørnafjorden kommune og nasjonale og regionale myndigheter har blitt så store, når det kommer til utformingen av kommunens arealplan?

Ulrichsen Flaget, Vetle (2023). Myr mellom lokal og nasjonal planlegging og styring - planlegging av fjellandsbyen Turufjell

Olsen, Kent (2023). Kraftig motstand – perspektiver på energirettferdighet - En kvalitativ studie om vindkraftutviklernes perspektiver på energirettferdighet knyttet landbasert vindkraft

Jaff, Saz Taha (2023). Samfunnsdeltakelse og multikulturell identitetskonstruksjon. En kvalitativ studie blant minoritetskvinner med kurdisk bakgrunn i Norge

Økland, Simen (2023). Demokratiske utfordringer i markedsorienterte planprosesser

Haug, Ole-Martin Melleby (2023). Medvirkning for alle? - En casestudie av hvordan offentlige planaktører i Kristiansand opplever inkluderingsarbeidet av innvandrere i planprosesser

Hovet, Martin (2023). Urban dyrkning i Kristiansand

Homme, Grete Lill Ausland (2023). #vårtagder: Metastyring av nettverk. Hvilken betydning får det for bærekraftig arealforvaltning i Agder?

Teklebrhan, Ayda Haile Berhane (2023). Medvirkning i planprosesser på lokalt nivå